

TARTALOM

Körkérdés:	3
Képes-e kilépni a gazdaság- és kereskedelempolitika a megúszom üzemmódból?	

Válaszol: Antalóczy Katalin, Benczes István, Bod Péter Ákos, Csaba László, Csáki György, Csillag István, Éltető Andrea, Ferkelt Balázs, Halmai Péter, Hárs Ágnes, Karsai Gábor, Katona Tamás, Király Júlia, Mérő Katalin, Muraközy László, Nagy Katalin, Regős Gábor, Rosta Miklós, Sass Magdolna.

VÉLEMÉNY

Főszerkesztői bevezetés	150
Mihályi Péter és Fertő Imre véleménycikkéhez	
Mihályi Péter: Hogyan választódnak ki az akadémikusok?	152
(Válasz Fertő Imre: „Meritokrácia vagy informális hálózatok?” című cikkére)	
Fertő Imre: Válasz Mihályi Péternek	165

**A folyóirat példányonként megvásárolható
a szerkesztőségben.**

**A Magyar Közgazdasági Társaság,
valamint a Magyar Közgazdaságtudományi Egyesület tagjai számára
a szerkesztőség előfizetés esetén 33 százalék kedvezményt ad.**

**A szerkesztőség címe: 1024 Budapest, Margit körút 47–49. 5. em. 4.
1518 Budapest, Pf. 71**

Telefon: 06-1-309-2695 • Fax: 06-1-309-2647

E-mail: kulgaszasag@kopint-tarki.hu

Munkatársak elérhetősége:

Főszerkesztő: Losoncz Miklós (e-mail: Losoncz.Miklos@uni-bge.hu)

Szerkesztők: Fáber Ágoston (e-mail: agostonfaber@gmail.com)

Farkas Zoltán (e-mail: zoltan.farkas@kopint-tarki.hu)

Olvasószerkesztő: Zsámboki Péter

Szerkesztőségi titkár: Rózsás Erika (e-mail: erika.rozsas@kopint-tarki.hu)

**A KOPINT Konjunktúra Kutatási Alapítvány
Külgazdaság honlapja:**

www.kulgaszasag.eu, illetve www.kopintalapitvany.hu

A szerkesztésért felel: Losoncz Miklós. A szerkesztőség címe: 1024 Budapest, Margit körút 47–49. 5. em. 4. Tel.: 06-1-309-2642, 06-1-309-2695. E-mail: kulgaszasag@kopint-tarki.hu. Kiadja a Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány, 1065 Budapest, Nagymező utca 37–39. A kiadásért felel: Palócz Éva, a Kuratórium elnöke.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Külföldön terjeszti még a Batthyány Kultúr-Press Kft. 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. Tel.: 201-8891, e-mail: batthyany@kultur-press.hu. Belföldi előfizetési díjak: 1 évre: 15 600 Ft, fél évre 7800 Ft, összevont számok ára 2600 Ft.

Megjelenik kéthavonta összevont számok formájában. HU ISSN 0324-4202

Tördelés: Király és Társai Kkt.

Cégvezető: Király Ildikó

Készült a Prime Rate Zrt. nyomdájában

Külgazdaság – Körkérdés 2026

KÉPES-E KILÉPNI A GAZDASÁG- ÉS KERESKEDELEMPOLITIKA A MEGÚSZOM ÜZEMMÓDBÓL?

„A politikai döntéshozóknak hiteles, átlátható és fenntartható politikákkal kell helyreállítaniuk a bizalmat. A kereskedelmi diplomáciát makrogazdasági kiigazítással szükséges összekapcsolni. Újra kell építeni a fiskális puffereket. Meg kell őrizni a központi bankok függetlenségét.” Ezeket a szakpolitikai követelményeket fogalmazta meg őszi világgazdasági kitekintésében a Nemzetközi Valutaalap, amely megjegyezte, hogy rövid távú előrejelzése tavasz óta valamelyest javult. Ezt állapította meg az Európai Bizottság is: a gazdasági növekedés 2025 eltelt kilenc hónapjában kissé meghaladta a korábbi várakozásokat, és üteme az Európai Unió egészében idén és jövőre is 1,4 százalék lehet. A két prognózis azt sugallja, hogy a változékony nemzetközi környezetben a globális intézmények és az egyes államok kormányai egyaránt túlélő üzemmódra rendezkedtek be. A távlatos gondolkodás kevesek kiáltása maradt.

De mit is kell túlélni? Regionális háborúkat, a nemzetközi kereskedelmi rendszer felbomlását, pénzügyi feszültségeket, az intézményekbe vetett bizalom megrendülését, belpolitikai átrendeződéseket, növekvő társadalmi egyenlőtlenségeket, a közhangulat és a választók radikalizálódását. Egy összességében nehezen lehatárolható polikrizist. Mindeközben egymásra torlódnak a helyzetből fakadó új, finanszírozandó feladatok is: a védelmi kiadások növelése, az energetikai bázis stabilizálása, a versenyképesség javítása, a zöld- és a digitális átállás, a mesterséges intelligencia alkalmazása. Ezek már önmagukban is hiteles, átlátható és fenntartható politikákat feltételeznének.

Idői körkérdésünk felkínálja a lehetőséget, hogy szerzőink megvizsgálják a polikrizis bármely összetevőjét, bármely szegletét, az azokból következő teendőket. Egyetlen kérésünk van: lehetőség szerint a napi dilemmákon felülemelkedve, a jövőbe tekintve tegyék ezt.

Képes-e kilépni a gazdaság- és kereskedelempolitika a megúszom üzemmódból? A főtéma természetesen alkérdések sokaságára bontható.

Milyen politikai és gazdasági átrendeződéssel járhat a globális erőviszonyok megváltozása, hogyan lehet ahhoz alkalmazkodni? Mi az oka, mi a következménye a nemzetközi kereskedelmi rendszer felbomlásának? Hogyan alakulnak át a globális

termelési láncok? Veszély fenyegeti-e a globális pénzügyi rendszert? Van-e kritikus mértéke az államok eladósodásának?

Hogyan illeszkedhet a volatilis nemzetközi környezetbe az Európai Unió? Felvethető-e az integráció egy évtizede halogatott elmélyítése, kiterjesztése, netán felmerülhet a bomlás veszélye? Létezik-e valamiféle konszenzusos jövőkép, vagy az EU marad a bértultság állapotában?

Hogyan lehet konszolidálni a költségvetést és egyúttal megfelelő mennyiségű forrást előteremteni az egymásra torlóóó, finanszírozandó feladatok sokaságára? Minek a rovására? Fenntartható-e a jegybankok mai törvényi szabályozása és feladatköre, a függetlenség, az inflációkövetés, a monetáris finanszírozás tilalma, milyen változásokat hozhat a digitalizáció?

A megúszom üzemmód a magyar kormány gazdaságpolitikájára különösen igaz, amely három éve tartó stagflációhoz közeli állapotban fordul rá az idei választásokra. Hogyan lehet ebből kilépni és a jövőre tekintve építkezni?

Abstract

Inquiry of the editors of *Külgazdaság*

DISCUSSION ON THE NEW WORLD ORDER AND HUNGARY'S PLACE IN IT

“Policy makers must restore confidence through credible, transparent, and sustainable policies. Trade diplomacy must be linked to macroeconomic adjustment. Fiscal buffers must be rebuilt. The independence of central banks must be preserved.” These policy requirements were set out in the International Monetary Fund's autumn global economic outlook, which noted that its short-term forecast had improved somewhat since the spring. This was also confirmed by the European Commission: economic growth in the first nine months of 2025 slightly exceeded previous expectations, and the GDP growth rate for the European Union as a whole could be 1.4 per cent this year and next. The two forecasts suggest that, in a volatile international environment, both global institutions and individual governments have settled into survival mode. Long-term thinking has remained the privilege of the few.

But what is there to survive? Regional wars, the collapse of the international trading system, financial market tensions, a loss of confidence in institutions, domestic political realignments, growing social inequalities, and the radicalisation of public opinion and voters. All in all, a polycrisis that is difficult to define. Meanwhile, new tasks arising from the situation and requiring funding are piling up: increasing defence spending, stabilising the energy base, improving competitiveness, green and digital transition, and the application of artificial intelligence. These in themselves would require credible, transparent, and sustainable policies.

This year's roundtable discussion offers our authors the opportunity to examine any component or aspect of the polycrisis and the actions that should be taken in response. We have only one request: if possible, please do so by looking beyond the daily dilemmas and focusing on the future.

Can economic and trade policy break out of its “get by” mode?

The main theme can, of course, be broken down into a multitude of sub-questions.

What political and economic restructuring might the change in the global balance of power entail, and how can we adapt to it? What are the causes and consequences of the breakdown of the international trading system? How are global production chains changing? Is the global financial system under threat? Is there a critical level of government debt?

How can the European Union fit into a volatile international environment? Can we talk about deepening and expanding integration, which has been postponed for a decade, or is there a risk of disintegration? Is there any consensus on the future, or will the EU remain paralysed?

How can the budget be consolidated while at the same time generating sufficient resources for the multitude of tasks that need to be financed? At what expense? Are the current legal regulations and responsibilities of central banks, their independence, inflation monitoring, and prohibition of monetary financing sustainable, and what changes might digitalisation bring?

The “get by” mode is particularly true of the Hungarian government's economic policy. The economy is approaching stagflation after three years and is turning to this year's elections. How can we get out of this and build for the future?

Antalóczy Katalin,
a Pénzügykutató Zrt. tudományos főmunkatársa,
az ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Világgazdasági Intézetének külső munkatársa

E-mail: antaloczy.katalin@ella.hu

Sass Magdolna,
az ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Világgazdasági Intézetének igazgatója

E-mail: sass.magdolna@krtk.elte.hu

A BIZONYTALANSÁG KORA*

2024-es Körkérdésében a *Külgazdaság* arra kereste a választ, hogy lesz-e új világrend, ha igen, akkor milyen, és esetleg a káosz lesz a rend? A 2026-os Körkérdés a világpolitikai és a világgazdasági helyzetet már polikrízisként nevezte meg, amelyet regionális háborúk, a nemzetközi kereskedelmi rendszer felbomlása, pénzpiaci feszültségek, az intézményekbe vetett bizalom megrendülése, belpolitikai átrendeződések, növekvő társadalmi egyenlőtlenségek, a közhangulat és a választók radikalizálódása jellemez. További állítása, hogy a nemzeti kormányok és a nemzetközi intézmények túlélő, „megúszó” üzemmódra rendezkedtek be ebben a kaotikus, mély krízisekkel szabdaltnak a világban. Mi lehet ennek a helyzetnek a következménye, mi lehet az átalakulás iránya az egyes területeken? – erre irányul az idei Körkérdés.

(Ki)Útkeresés

Válaszunk kiindulópontja, hogy a polikrízis nem különálló sokkok halmaza, hanem egymást erősítő politikai, gazdasági és intézményi törések rendszere. Eddig is voltak regionális háborúk, belpolitikai átrendeződések, pénzpiaci feszültségek (sőt válságok) – ami új, az a keret, a világgazdasági erőviszonyok ma már egyértelműen

* A kézirat 2026. január 25-én érkezett a *Külgazdaság* szerkesztőségébe.
<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.6>

látható átrendeződése: a fejlett országok térvészése, (egyres) feltörekvők felemelkedése, és az USA jelenlegi elnökének erre történő reagálása. Meg kell jegyeznünk, hogy a feltörekvő országok bizonyos statisztikai adatokban megjelenő erősödése már a 2008–2009-es pénzügyi válság után megmutatkozott. Erre az erőviszony-átrendeződésre az Egyesült Államok akkori elnöke, Barack Obama úgy reagált, hogy 2013-ban kezdeményezte az úgynevezett Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) megállapodást. Az egyezmény az EU és az USA közötti gazdasági integráció még szorosabbra fűzése, ezáltal politikai és gazdasági súlyuk erősítése lett volna Kínával szemben – ahogy a neve is mutatja, partneri alapon, kompromisszumos formában. A tárgyalásokat – természetesen – konfliktusok terhelték meg, de megakadásukat nem ez, hanem Donald Trump első elnöksége jelentette. Mindez csak annyiban érdekes, hogy lehetett volna másképp is. Az első Trump-elnökség még csak levette a napirendről az euroatlanti integráció erősítését. A második azonban már azt jelenti, hogy maga az amerikai elnök a nemzetközi rendszer legnagyobb kockázata, ő hozza a legnagyobb bizonytalanságot a globális politikai és gazdasági kapcsolatokba, a transzatlantiakba is. Trump láthatóan egyre kevésbé tekinti szövetségésének vagy partnerének Európa regnáló vezetőit.

A globális erőviszonyok az elmúlt negyedszázadban végbement átrendeződésének egyik legfontosabb oka maga a globalizáció, amelyet a szűkösön rendelkezésre álló források és a folyamatosan növekvő szükségletek között feszülő ellentmondás feloldására való törekvés hajtott előre. A szűkös erőforrásokat minél hatékonyabban kell felhasználni, ez pedig akkor lehetséges, ha egyre kevesebb intézményi, szabályozásbeli és technikai akadály áll azok hasznosítása előtt. A lehető legnagyobb hatékonyságra törekvés kikényszeríti, a technikai/technológiai fejlődés pedig lehetővé teszi a globalizációt. Ebbe a folyamatba törvényszerűen kapcsolódtak be a fejlődő/feltörekvő országok, amelyeket a nyugati nagyvállalatok külföldi közvetlentőkebefektetései segítettek ebben. Egész iparágak települtek át a fejlett országokból a feltörekvőkbe (alacsony termelési költségeket, nagy piacokat nyerve), ami számos ázsiai ország esetében gyors gazdasági növekedést, társadalmi csoportok felemelkedését hozta magával. A fejlett országokban feldolgozóipari munkahelyek sora szűnt meg, vagy a munkavállalóknak fizetett bér értéktelenedett el relatíve, a korábban prosperáló ipari régiók egy részének válságát és az ipari termelés súlyának csökkenését okozva. Sokan elvesztették munkahelyeiket, s akik megtartották, azoknak is szembe kellett nézniük a globális – kínai, indiai, de akár közép- és kelet-európai – bérversennyel. A korábbi folyamatos életszínvonal-növekedés lelassult vagy stagnált, s ahol az oktatási rendszer (képzés, átképzés), a szociális rendszer későn vagy

alig reagált, nőtt az elégedetlenség – annak ellenére, hogy fogyasztóként, a termékek árcsökkenése révén a fejlett országok ezen rétegei is a globalizáció nyertesei voltak. A helyzet tehát nagyon összetett, de a társadalmi folyamatok további elemzése meghaladja ennek az írásnak a kereteit.

Annyi azonban bizonyos, hogy a világgazdaság kinőtte a II. világháború után az USA vezetésével kialakított intézményi, szabályozási kereteket. Jól mutatja ezt, hogy hova vezetett Kína felvétele a Kereskedelmi Világszervezetbe, a WTO-ba. Mert bár csatlakozott a szabályokon alapuló világrendhez, csak éppen a szabályok egy részét nem tartotta be. Ez pedig egészen más helyzetet eredményezett, mint ha egy kis méretű potyautas tette volna ugyanezt. Kína erősödő nemzetközi fellépésével átrendeződtek az erőviszonyok az ENSZ-ben, az IMF-ben és a Világbank-csoportban. A feltörekvő országok és a csoporton belül Kína gazdasági súlya, befolyása kikerülhetetlenül megnőtt, amit számos mutató (többek között a világ GDP-jéből való részesedés, a világkereskedelmi súly, az alkatrész- és részegység-gyártásban elfoglalt hely, a ritkaföldfémekhez való hozzájárulás, az innovációs tevékenység) bizonyít. Bonyolítja a helyzetet, hogy hasonló pályát futhatnak be potenciális új „trónkövetelők”, például India, tovább csökkentve a fejlett országok relatív súlyát a világgazdaságban. Ebben a helyzetben, amely a gazdaságok működése számára teljesen új feltételeket teremtett, felerősödött a bizonytalanság, amire nem látunk hatékony és működőképes válaszokat. A bizonytalanság másik fontos tényezője az USA kiszámíthatatlan reakcióinak sorozata (Posen, 2025). Szintén nem lebecsülendő bizonytalanságot idéznek elő a technikai-technológiai újítások, kiemelten a mesterséges intelligencia. Ez utóbbi nem egyszerűen munkahelyeket szüntet meg, hanem átalakítja a tevékenységi struktúrákat és növeli a digitális készségek értékét (World Bank, 2025).

Erre a megváltozott világgazdasági, világpolitikai helyzetre és belpolitikai következményeire reagál Donald Trump. Reakciói zavarosnak, kiszámíthatatlannak és stratégia nélkülinek tűnnek. Nem világos, hogy a tettei mögött van-e végiggondolt, hosszú távú terv, vagy mindig csak az adott pillanatra reagál. Szavakban a globalizáció amerikai veszteseit, a rozsdaovezetek lakóit képviseli, de tettei ennek gyakran ellentmondanak, hiszen például a vámok költségét szinte teljes mértékben az USA gazdasága viseli, és inflációnövelő hatása éppen a szegényebb rétegeket sújtja (Hinz et al., 2026), intézkedései pedig sokszor éppen az amerikai multinacionális vállalatok érdekeit szolgálják. Vagyis összességében fordulópontra látunk, egymással összefüggő válságjelenségekkel. Ebben az új helyzetben Trump csapongásait egyfajta válasz- vagy megoldáskeresésnek is értelmezhetjük, bár véleményünk szerint eddig

nem sikerült megtalálnia az új *modus operandit* az érintett országok/gazdaságok számára.

Ezek alapján a Kínával szembeni fellépés tulajdonképpen érthető is lenne. Ami teljesen új, az a Nyugat (az Európai Unió, Kanada, az Egyesült Királyság) ellenséggé nyilvánítása. Azt, hogy az Egyesült Államok elnöke valójában mit vár az Európai Uniótól, nehéz megfejtetni. Kommunikációjában gyakran megjelenik, hogy Európa potyautas, élősködik az Egyesült Államokon, mind katonailag, mind gazdaságilag gyenge, többet a védelmére, de úgyis összeomlik. Ugyanakkor túl sokat exportál, keveset importál, túl nagy az árukereskedelmi többlete. Trump azzal nem foglalkozik, hogy Európa az USA-hoz hasonló kihívásokkal néz szembe. De milyen is valójában az Európai Unió? Tényleg annyira gyenge?

Európa ereje és gyengeségei

Az EU a világ második legnagyobb gazdasága, nagyon erősen integrált iparral, tőke- és munkaerőpiaccal. Közös valutája a világ monetáris rendszerének második legfontosabb pénzneme, a devizaforgalom 32 százaléka bonyolódik euróban, a devizataralékok 20 százaléka euró, a hitelfelvételben 26 százalék az aránya (Európai Tanács, 2026). Már az euró bevezetése is egyedülálló kísérlet volt 2002-ben, amikor 12 ország közös pénzneme lett. Az eurózóna a pénzügyi válság idején nem esett szét, pedig 2010–2011-ben sokan ezt jósolták, sőt mára az eurót hivatalosan használó országok köre 12-ről 21-re bővült. Az Európai Unió a világkereskedelem második legfontosabb szereplője. Ugyanakkor az utóbbi néhány évben a világexportból való részesedése enyhén visszaesett, ami versenyképességi gondokat jelez (Csontos et al., 2024). Az EU összesített árukereskedelmi mérlege az EU-n kívüli országokkal folyamatosan aktív. Ez az exporttöbblet 2025 első 11 hónapjában a kereskedelmi korlátozások, turbulenciák ellenére is megmaradt, és megközelítette a 2024-es aktívumot (Eurostat, 2026a). Külkereskedelmi mérlege a három legfontosabb partnere (Kína, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság) közül egyedül Kínával szemben deficitet, ugyanakkor a Kínából származó behozatali többlet évről évre növekszik. Összességében az EU folyó fizetési mérlege aktív, itt is Kína az egyetlen passzív viszonylat (Eurostat 2026b). A számok tehát azt mutatják, hogy exportszektora, vagyis ipara, mezőgazdasága nemzetközileg versenyképes, ugyanakkor azonban az utóbbi évek adatai problémákat jeleznek. A szolgáltatások mérlege a folyó mérlegben szintén pozitív, bár az aktívum a tavalyi harmadik negyedévben csökkent a második

negyedévhez képest. Ha partnerenként nézzük az egyenleget, akkor az USA és India viszonylatában passzívum mutatkozott (Eurostat 2026a). Az Európai Unió a globális FDI-áramlás egyik főszereplője, az UNCTAD adatai alapján 1990 és 2024 között a világ FDI-állományának mintegy 30 százaléka kötődik hozzá. Az EU pozícióját azonban megkérdőjelezték az utóbbi évtizedek globális gazdasági változásai és az FDI-áramlások lassulása, e tényezők az utóbbi években az EU globális FDI-ból való részesedésének csökkenéséhez vezettek (Csontos et al., 2024).

Ezzel együtt az EU a világ legvonzóbb régiója, a legmagasabb életminőséggel, ahol nagyon sokan szeretnének élni. A munkanélküliség alacsony, a nők munkaerőpiaci részvétele nőtt. A pénzügyi válság, a koronavírus-járvány és Oroszország Ukrajna elleni háborúja kezelésének kihívásai nem összeomlasztották, hanem erősítették az integrációt: közös hitelfelvétel, közös vakcinabeszerezés, közös hadiipari fejlesztés, közös védelmi politika indítása – az elmúlt években tehát sokkal szorosabbra fűződött az integráció.

Versenyképességi problémáinak forrása részben ugyanaz, mint az USA esetében: a feltörekvők felemelkedése és az általuk támasztott erősödő verseny. Ugyanakkor a csökkenő versenyképesség szociális (és ebből következő politikai) problémáit tompítja az USA-énál sűrűbben szövött szociális háló, a piac erőteljesebb korlátozása. Paradox módon az erőteljes állami beavatkozás, a kevesebb piac nehezíti is a versenyképességi problémák kezelését, és ugyanilyen hatású az integráció változó mélysége, egyes esetekben megannyi túlzása (bürokrácia, lassúság). A versenyképességi problémákat érzékelt az EU, a Draghi-jelentésben (European Union, 2024) rámutatott a lassuló növekedésre, a termelékenység gyenge alakulására – különösen a legfontosabb versenytársakhoz képest –, a növekvő nemzetközi versenyre, az olcsó orosz energiaforrások elvesztésére, a technológiai versenyben való lemaradásra. Draghi nem kertel: ha Európa továbbra is ilyen gyenge termelékenységnövekedési ütemet mutat fel, akkor 2050-ig alig tudja majd szinten tartani a GDP-jét. Európa helyzete a világban szinte jelentéktelenné válik, és egy teljesen átalakuló világszínpadon marginális szereplő lesz. A diagnózis alapján három területet kijelölve jelezte a szükséges változtatásokat: ezek a technológiai lemaradás csökkentése, a biztonság növelése és a dekarbonizáció/versenyképesség javításán keresztül a külső függőség csökkentése.

Ennek az EU-nak kell tehát megtalálnia a helyét az új világpolitikai, világgazdasági rendben, azokkal összefogva, akikkel lehet, és építeni arra, ami ma a világgazdaság működését erősen meghatározza. Az Európai Uniónak ebben az új világgazdasági környezetben nem „túlélési üzemmódra”, hanem tudatos önmegerősítésre

kell berendezkednie. A számok azt mutatják, hogy az EU strukturálisan erős: ipara, exportja, pénzügyi rendszere és az euró globális szerepe stabil alapot ad. A probléma nem a gyengeség, hanem az, hogy ez az erő kompromisszumokra épülő, lassú és túlzottan szabályozott rendszerben hasznosul. A jövő kihívása ezért nem az integráció visszafogása, hanem annak szelektív mélyítése: ott legyen gyorsabb, centralizáltabb és kockázatvállalóbb az EU, ahol a globális verseny ezt kikényszeríti (technológia, energia, biztonság, stratégiai iparágak), miközben megőrzi azt a szociális és intézményi modellt, amely legitimációt és társadalmi stabilitást ad.

Véleményünk szerint a világgazdaság növekvő széttagoltsága, a blokkosodás erősödése, a globális szintű kereskedelmi liberalizáció visszaszorulása, valamint a rivalizáló nagyhatalmak egyre konfrontatívabb magatartása az Európai Unión belüli szorosabb együttműködés irányába tereli a tagállamokat. Ebben az értelemben az uniós integráció elmélyítése a középhatalmak – a kanadai miniszterelnök daviszi beszédében is hangsúlyozott – összefogásának egyik formájaként értelmezhető. A blokkon belül fenntartott, sőt erősített liberalizáció részben ellensúlyozza a világ-gazdasági „áramlásszabadság” csökkenését, és az áru-, tőke- és szolgáltatásáramlásokat egyfajta „second best” megoldásként az integráción belülre tereli. Mindez nemcsak az integráció mélyítése, hanem annak bővítése mellett is komoly érvet jelent. Azok a tagállamok, amelyek ezt a folyamatot nem támogatják, gazdasági és politikai értelemben egyaránt a perifériára szorulhatnak.

Gazdasági szempontból a regionalizálódás a régiókon belüli áru-, szolgáltatás- és tőkeforgalom súlyának növekedésében, valamint a globális értékláncok fokozódó regionalizációjában érhető tetten. Ez utóbbi tekintetben Európa sajátos mintázatot mutat, amely eltér a másik két globális értékláncközponttól, az ázsiai–csendes-óceáni térségtől és Amerikától. Az európai értékláncok az utóbbi időszakban növelték az Európán belülről importált hozzáadott érték arányát, miközben az európai iparágak hosszabb távon egyre nagyobb mértékben járulnak hozzá az Európán kívüli értékláncokhoz (Bontadini et al., 2025). Ez a kettősség egyfelől erősíti az európai gazdaságot, másfelől – a külső kereslettől való függés fennmaradása miatt – sebezhetővé is teszi. A gazdasági együttműködés elmélyülése ugyanakkor a vállalati szereplők érdekein és alkalmazkodásán keresztül a régiós szintű politikai együttműködést is erősítheti: a piaci szereplők figyelnek, reagálnak és alkalmazkodnak.

Vagyis a világgazdaság blokkosodó, konfliktusos korszakában Európa nem akkor lesz versenyképes, ha az USA-t vagy Kínát másolja, hanem akkor, ha a saját modelljét tanulja meg gyorsabban, hatékonyabban, versenyképesebben és következetesebben működtetni.

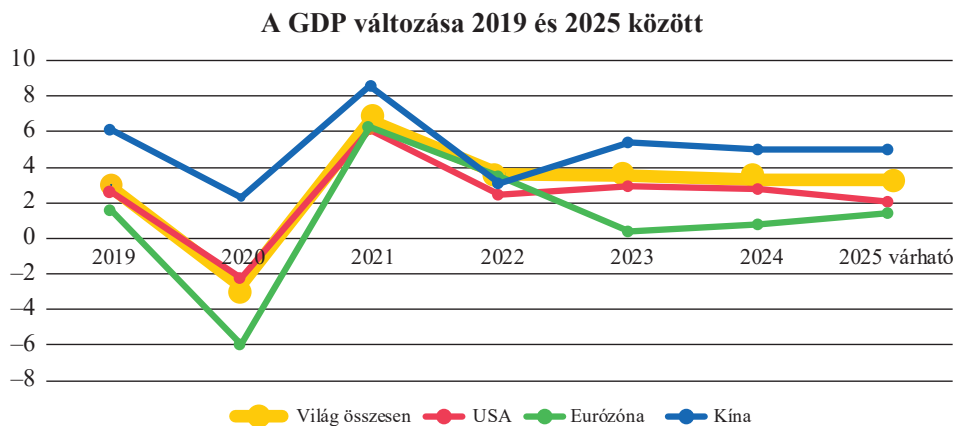
A világgazdaság meglepő rezilienciája – It's the economy, stupid!

A várt összeomlás helyett a világgazdaság meglepően jól teljesített tavaly, a 2026 januárjában elérhető statisztikai adatok (2025. harmadik negyedévi GDP, novemberi infláció, munkanélküliség, külkereskedelem) meglepő ellenálló képességét mutatják. Ma már szinte teljes bizonyossággal mondható, hogy 2025-ben a gazdasági folyamatok a prognózisoknál sokkal kedvezőbbek lettek. Az IMF várakozása szerint (IMF, 2026) a globális növekedés 2025-ben 3,3 százalék lehetett, amely megegyezik a 2024-es dinamikával. Gyorsult a növekedés az euróövezetben, az Egyesült Királyságban, Japánban, szinten maradt Kínában, és éppen az Egyesült Államokban lassult. A felrémlő összeomlás helyett rekordnövekedést mutatott a világkereskedelem. Milyen okok álltak 2025 várakozásoknál kedvezőbb folyamatai mögött?

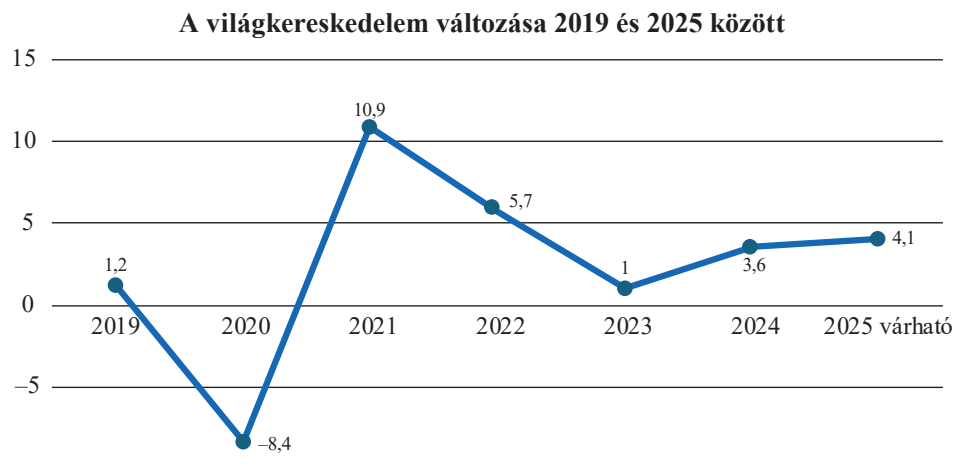
Úgy véljük, hogy az egyik legfontosabb tényező a (multinacionális) vállalatok rugalmassága, alkalmazkodóképessége. A cégek előrehozott üzletkötésekkel, termeléssel és szállítással, értékláncaik átalakításával válaszoltak az USA vámemelésre és egyéb kereskedelempolitikai, szankciós intézkedéseire, rámutatva, hogy a világgazdaság ma már nem úgy működik, mint 40-50 éve. Napjainkban a nemzetközi termelési hálózatok, a globális értékláncok átszövik az egész világgazdaságot. A vállalatihálózatok átnyúlnak a nemzeti szabályozórendszereken, nemzeti intézményrendszereken, a hálózatokon belül folyamatos a tanulás (a világ más részeiről közvetlenül is, hiszen ott vannak, nemcsak hallanak róla). A szintéren tehát a nemzeti kormányok és a nemzetközi intézmények mellett további meghatározó szereplők a multinacionális vállalatok. Nélkülük nem értékelhetők a jelenlegi folyamatok és nem jelezhető előre a jövő. A globalizáció igyekszik gyógyítani magát.

Az európai és különösen az ázsiai vállalatok a támogató makropolitikák és a növekvő reáljövedelmek által is ösztönzött keresletélénkülésre rugalmasan reagáltak, ami több országban a feldolgozóipari kibocsátás növekedését eredményezte. A kereskedelem fő motorja az Ázsián belüli forgalom volt: a feltörekvő ázsiai gazdaságok közötti kereskedelem bővülését elsősorban a gyorsan növekvő kínai import, valamint a mesterséges intelligenciához kapcsolódó termékek iránti erős kereslet hajtotta, miközben az USA-ba irányuló kivitel visszaesett. Mindez az ázsiai, Kína által vezérelt regionális értékláncok megerősödését és általában a regionális kereskedelem térnyerését jelzi – erre utalnak az idézett európai számok is (1. és 2. ábra).

1. ábra

2. ábra

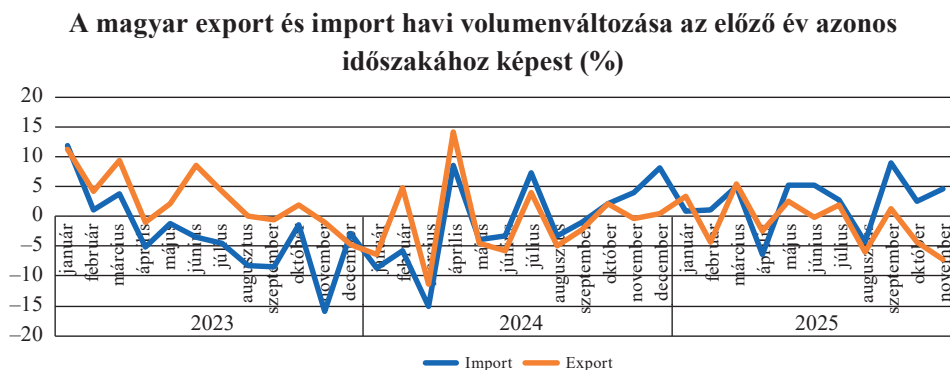

A magyar gazdaság

A világgazdaságban és az Európai Unióban zajló, az előző fejezetekben részletesen bemutatott folyamatok nem külső sokkokként érik a magyar gazdaságot, hanem egy már korábban kialakult, erősen nyitott és függő növekedési modell strukturális korlátait erősítik fel. Ahogyan az utóbbi évek Körkérdéseire adott válaszainkban már bemutattuk, Magyarország gazdasági pályája az elmúlt két-három évtizedben szorosan illeszkedett ahhoz a globalizációs logikához, amelyet a multinacionális vállalatok által szervezett globális értékláncok dominanciája, az exportvezérelt növekedés és a külföldi közvetlentőke-befektetésekre épülő iparosodás jellemzett. Ez a modell egy integrált, javarészt liberalizált külkereskedelemmel és tőkeáramlásokkal jellemezhető világgazdaságra volt optimalizálva; a világgazdaság fragmentálódása ezért nem egyszerűen alkalmazkodási kényszert jelent, hanem modellválságot is.

A magyar gazdaság mélyen beágyazódott az európai – mindenekelőtt a német – ipari értékláncokba. Az export és az ipari termelés súlypontja néhány ágazatra koncentrálódik, elsősorban a járműiparra és az ahhoz kapcsolódó elektronikai tevékenységekre, újabban pedig az elektromobilitáshoz kötődő akkumulátor- és beszállítói láncokra. Ez a specializáció hosszú ideig stabil növekedést biztosított, különösen abban az időszakban, amikor a világgazdaság nyitottsága és az európai integráció mélyülése adottságnak számított. A modell azonban már a világgazdasági környezet radikális átalakulása előtt is a kifulladás jeleit mutatta, amit az alacsony hozzáadott értékű tevékenységek dominanciája, a hazai kis- és középvállalatok gyenge integrációja, a hazai vezető cégek (lead firm) alacsony és stagnáló száma, valamint az oktatási és innovációs rendszer tartós alulteljesítése is jelzett. (A cikk kereteit és a szerzők kompetenciáját meghaladná annak részletes elemzése, hogy a gazdaságpolitikai hibák mellett milyen nemgazdasági, társadalmi, politikai tényezők járulnak ehhez hozzá.)

A 2020-as évek elején kibontakozó polikrízis – a pandémia, Oroszország Ukrajna elleni háborúja, az energiaválság és a világgazdasági blokkosodás erősödése – nem hozott új problémákat, inkább felerősítette a régieket. A korábban dinamizáló export növekedése megtorpant (3. ábra), a külkereskedelmi mérleg romlott, az ipari kibocsátás ingadozóvá vált, miközben a gazdasági növekedés tartósan elmaradt a régiós és az uniós átlagtól. A magyar gazdaság alkalmazkodóképességét ugyanakkor a globális értékláncok rezilienciája részben fenntartotta: a multinacionális vállalatok – ahogyan azt a világgazdasági részben is bemutattuk – képesek voltak működésüket átszervezni, ellátási útvonalait módosítani, és ezzel tompítani a sokkok hatását.

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés.

Ez a stabilizáló szerep azonban nem jelenti a modell fenntarthatóságát és/vagy sikerességét. A korábbi kettős függést – az európai piacoknak és a fejlett országok multinacionális vállalatainak való erős kitettségét – az elmúlt években hármas függés váltotta fel. A főleg német központú európai értékláncok mellé egyre nagyobb súllyal társultak az ázsiai, elsősorban kínai és dél-koreai vállalatok beruházásai, amelyek szintén döntően az európai piacokat célozzák, és jellemzően alacsony hozzáadott értékű, összeszerelő jellegű tevékenységeket hoznak gyakorlatilag egyetlen ágazatba, túlzott specializációt okozva. Ehhez társul az orosz energiahordozóktól való tartós függés, amely csak korlátozott mértékben csökkent, inkább földrajzilag áttérőldött. Ez a hármas függés egy fragmentált világ gazdaságban sokkal nagyobb sebezhetőséget jelent, mint egy integrált környezetben.

A fentebb leírt blokkosodás erősödésével a gazdasági racionalitást egyre gyakrabban írják felül politikai, geopolitikai és biztonságpolitikai szempontok. Ebben a környezetben az „egyensúlyozás”, a szelektív nyitottság stratégiájának mozgásteret gyorsan szűkül. Magyarország földrajzi, gazdasági és intézményi értelemben az európai gazdasági tér szerves része; ipara, kereskedelme és tőkeforgalma mélyen integrált az Európai Unióba, és ez a kilencvenes évek közepe óta nem változott számottevően. A globális értékláncok regionális átrendeződése – nearshoring és friendshoring – éppen ezt az integrációt erősíti fel, mivel a relokációk különösen a (bér)versenyképes kelet-közép-európai régióba történnek. Reálisan nincs alternatív „blokkválasztás”: a kérdés nem az, hogy Európához tartozunk-e, hanem az, hogy ez az Európához tartozás milyen minőségben valósul meg.

A jelenlegi növekedési modell ugyanis elsősorban a külföldi vállalatok döntéseire, a külső keresletre és az alacsony hozzáadott értékű termelésre épül. Ez rövid távon stabilitást és kiszámíthatóságot adhat, hosszabb távon azonban – a tapasztalatok szerint, valamint a megfelelően és hatékonyan támogató kormányzati politikák hiányában – erősen korlátozza a felzárkózás lehetőségét és felerősíti a külső sokkok iránti érzékenységet. A világgazdaság átalakulása – a technológiai intenzitás növekedése, a szabályozási és intézményi feltételek felértékelődése, a tudásalapú verseny – nem kedvez az ilyen típusú „factory economy” modelleknek (Baldwin, 2013). Ehhez adódik, hogy a mesterséges intelligencia átalakíthatja a globális értékláncokat is (World Bank, 2025), és ebben a tekintetben Magyarország lemaradása az OECD-összehasonlításban jelentős (OECD 2024). A sikeres régiós példák azt mutatják, hogy a tartós alkalmazkodás nem pusztán iparpolitikai, bérpolitikai vagy beruházásösztönzési kérdés, hanem az oktatás, az innovációs rendszer, az intézményi minőség, a fair piaci verseny, az infrastruktúra és a hazai vállalati kapacitások együttes fejlesztését és egy hosszú távú stratégia megvalósítása érdekében történő összehangolását igényli. Ezek költségesek, miközben az eleve szűkösen rendelkezésre álló forrásokat a korrupcióhoz és a politikai ciklusokhoz kapcsolódó jelentős veszteségek az utóbbi években tovább apasztják.

Így csak újra meg tudjuk erősíteni az utóbbi évek Körkérdéseire adott válaszaink következtetéseit: a magyar gazdaság előtt álló kihívás nem egyszerűen konjunkturális, hanem stratégiai természetű. Fontos új elem, hogy a bizonytalanság nem átmeneti állapot, hanem lehetséges, hogy – legalábbis rövid- és középtávon – az új normalitás. Az eddigi modell egy integrált világgazdaságban működőképes volt, bár hatékonysága a közelmúltban jelentősen csökkent; egy blokkosodó, konfliktusos környezetben azonban egyre nagyobb költségekkel és kockázatokkal jár, különösen olyan kis, nyitott országok számára, mint Magyarország. Az új környezetben egyre erősebb lesz a nyomás arra, hogy „oldalt válasszunk”. A globális értékláncok továbbra is stabilizáló szerepet tölthetnek be, a földrajzi közelség felértékelődése ebből a szempontból kedvező a magyar gazdaság számára, de csak akkor, ha tudatos, hosszú távú gazdaságpolitika segíti az elmozdulást a magasabb hozzáadott értékű tevékenységek felé, a hazai cégek mélyebb bekapcsolódását, versenyképességük javítását, akár értékláncvezető vállalatként (lead firm) történő fellépésüket és az európai integráción belüli pozícióik erősítését. Enélkül a hármas függés nemcsak növekedési korlátot, hanem tartós sebezhetőséget is jelenthet a magyar gazdaság számára.

Hivatkozások

- Baldwin, R. (2013). Trade and industrialization after globalization's second unbundling: How building and joining a supply chain are different and why it matters. In *Globalization in an age of crisis: Multilateral economic cooperation in the twenty-first century* (pp. 165–212). University of Chicago Press. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w17716/w17716.pdf
- Bontadini, F., Meliciani, V., Savona, M., & Wirkierman A. L. (2025). Nearshoring and farsharing in Europe within the global economy: regional trends, structural components and sectoral patterns. *Journal of Industrial and Business Economics*, 52, 559–597. <https://doi.org/10.1007/s40812-025-00361-4>
- Csontos, T., Éltető, A., & Sass, M. (2024). Az Európai Unió versenyképességi dilemmái: külföldi közvetlentőke-befektetés és külkereskedelem. *Európai Tükör*, 27(4), 7–34. <https://doi.org/10.32559/et.2024.4.1>
- Európai Tanács (2026). *Az euró nemzetközi szerepe*. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/international-role-euro/#0>
- European Union (2024). *The future of European Competitiveness*. Part A. https://commission.europa.eu/topics/competitiveness/draghi-report_en#paragraph_47059
- Eurostat (2026a). Euroindicators. Euro area international trade in goods surplus €9,9 bn. <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-euro-indicators/w/6-15012026-bp>
- Eurostat (2026b). Euroindicators. EU current account surplus €57,3 bn. <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-euro-indicators/w/2-13012026-bp>
- Hinz, J., Lohmann, A., Mahlkow, H., & Vorwig, A. (2026). America's Own Goal: Who Pays the Tariffs? *Kiel Policy Brief*, 201. <https://www.kielinstitut.de/publications/americas-own-goal-who-pays-the-tariffs-19398/>
- IMF (2026). *World Economic Outlook Update*. <https://www.imf.org/en/publications/weo/issues/2026/01/19/world-economic-outlook-update-january-2026>
- OECD (2024). *OECD Digital Economy Outlook 2024 (Volume 1) Embracing the Technology Frontier*. OECD, Paris. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/05/oecd-digital-economy-outlook-2024-volume-1_d30a04c9/a1689dc5-en.pdf
- OECD (2025). *OECD Economic Outlook. Resilient Growth but with Increasing Fragilities December*. Volume 2025/2, No. 118. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-outlook-volume-2025-issue-2_9f653ca1-en.html
- Posen, A. S. (2025). The New Economic Geography: Who Profits in a Post-American World? *Foreign Affairs*, September–October. <https://www.foreignaffairs.com/united-states/new-economic-geography-posen>
- UNCTAD (2026). *Global Trade Update. Top trends redefining global trade in 2026*. <https://unctad.org/publication/global-trade-update-january-2026-top-trends-redefining-global-trade-2026>
- World Bank (2025). *Digital Progress and Trends Report 2025: Strengthening AI Foundations*. World Bank, Washington DC. <https://www.worldbank.org/en/publication/dptr2025-ai-foundations>

Benczes István,
a Budapesti Corvinus Egyetem Világgazdasági Tanszékének egyetemi tanára
az ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Világgazdasági Intézetének tudományos tanácsadója

E-mail: istvan.benczes@uni-corvinus.hu

KREATÍV ROMBOLÁS – ROMBOLÓ KREATIVITÁS*

A Svéd Királyi Tudományos Akadémia 2025. évi közgazdasági Nobel-emlékdíjasa Philippe Aghion, Peter Howitt és Joel Mokyr az innovációvezérelt gazdasági növekedés koncepciójának kidolgozásáért kapta meg a rangos elismerést. A gazdasági növekedés okainak feltárása és mechanizmusainak magyarázata mindig is a közgazdaság-tudományi kutatások homlokterében állt, amit mások mellett Robert Solow, Paul Romer és Robert Lucas közgazdasági Nobel-emlékdíjai is jeleztek. Utóbbi talán legtöbbet idézett megállapítása szerint „amint elkezd az ember gondolkodni ezekről a kérdésekről, nehéz bármi másra gondolnia” (Lucas, 1988:5).

Azt, hogy Philippe Aghion és szerzőtársa, Peter Howitt egyszer (majd) a Svéd Királyi Akadémia díjazottjai lesznek, már jó ideje beárazta a szakma. A kérdés inkább a mikor volt, hiszen az elismerést egy több mint három évtizeddel ezelőtt publikált és azóta is folyamatosan napirenden tartott tanulmányuk hozta el (lásd Aghion & Howitt, 1992). Jó ideje ismert és ennek megfelelően évtizedek óta tananyagnak számít, hogy a gazdasági növekedés nem pusztán mennyiségi természetű, és hogy a technológia korántsem adottság, hanem a tudatos emberi gondolkodás és tevékenység eredője. Ám a világnak (és a Svéd Akadémia döntnökeinek) szüksége volt erre a jó három évtizedre, hogy azt is felismerje (vagy inkább beismerje) és megemészsze, hogy a gazdasági növekedés és fejlődés motorjaként hivatkozott technológiai változásnak bizony vesztesei is vannak, akik megszenvedik az innováció jelentette kényszerű átrendeződést. Amikor ugyanis Aghion és Howitt közgazdasági Nobel-emlékdíját és vele a „kreatív rombolás” koncepcióját ünnepeljük (pontosabban annak formalizálását, hiszen a koncepció eredeti ötletgazdája Joseph Schumpeter volt), akkor egyszerre ismerjük el az újító, kreatív ötletek gazdagító hatását és a korábban megszerzett ismeretek meghaladását. Minden sikeres termék, eljárás és vállalkozás

* A kézirat 2026. január 24-én érkezett a szerkesztőségbe.
<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.18>

mellett ugyanis ott vannak azok a termékek, technológiák és emberek, amelyek és akik elveszítik korábbi megrendelőiket, és eltűnnek a piacról. A meghaladott tudás leértékelődése és ennek eredményeként a korábban biztosnak hitt egzisztenciák megszűnése pedig élesen veti fel azt a kérdést, hogy egy társadalom életében pontosan mennyi (és milyen jellegű) innováció volna kívánatos.

Nem véletlen, hogy Aghion később fontosnak tartotta szélesebb társadalmi-gazdasági kontextusba helyezni a kreatív rombolás paradigmáját. Szerzőtársaival a *The Power of Creative Destruction* című nagymonográfiában már a kapitalizmus természetét boncolgatják – a könyv alcímében Adam Smith *Nemzetek gazdagságát* megidézve –, és olyan innovációért szállnak síkra, amely úgy épít és pusztít, hogy közben nem hagy senkit sem hátra. A szerzők méltatják a versenyt és a szabadpiacot, amelyek nélkül a növekedést generáló innováció sem remélhető, de közben annak vadhajtásaira is rámutatnak. Sőt nem riadnak vissza a piacgazdasági működés észszerű korlátozásától sem. Olyan kapitalizmus építését tartják kívánatosnak, amely kontrollálható, amelyben nem csupán néhány nagyvállalat dominálja a piacot. A növekedés náluk nem csak néhányak érdekét szolgálja, a növekedés nem öncélú folyamat, hanem egyszerre inkluzív és fenntartható.¹

A 2025. évi közgazdasági Nobel-émlékdíj időzítése azért sem lehet a véletlen műve, mert éppen mostanra kezd tudatosulni mindannyiunkban, hogy az ipar 4.0 keretében létrejött technológiai vívmányok – ideértve különösen az automatizálást, a robotizációt, illetve legújabban a mesterséges intelligencia megjelenését és mind elterjedtebb használatát – a munkapiaci igényeket is drámai módon átírják, hatással vannak a foglalkoztatás nagyságára és szerkezetére és általában a gazdaság humán-erőforrás-igényeire, így szükségyszerűen a munkabérekre és a jólétre is.

Az amerikai álom egyik legmeghatározóbb eleme évtizedeken át az alapszakos (*college*) diploma és az azzal járó társadalmi megbecsülés volt, a biztos munkahely és a jó fizetés megszerzésének szinte evidens lehetősége. Tanulmányok sora igazolta, hogy a bachelor diplomával rendelkezők életük során szignifikánsan többet keresnek azoknál, akik pusztán középiskolai végzettségig jutottak. A becslések széles skálán szóródtak ugyan, de a két csoport közötti különbség az élethossz során megszerzett teljes jövedelem alapján egyetlen esetben sem múlta alul az egymillió dollárt (az egyik legtöbbet hivatkozott munka a témában Carnevale et al., 2011). A US Bureau of Labour Statistics (BLS) legfrissebb adatai szerint a diplomások átlagosan heti

¹ Ez a meggyőződés köszön vissza a 2019. és a 2024. évi közgazdasági Nobel-émlékdíjasok munkáiban is. Előbbiek az empirikus fejlődésgazdaságtan, utóbbiak az intézményi gazdaságtan területén alkottak maradandót.

1543 dollárt, míg a középiskolai végzettséggel rendelkezők heti 930 dollárt kerestek 2024-ben. Mesterdiplomával a heti átlagkereset 1840 dollárra nőtt, míg doktori fokozattal 2278 dollár volt. Az USA-ban meghonosított úgynevezett professzionális végzettséggel pedig, mint amilyen az orvosi diploma is, 2363 dollár volt a heti kereset.²

Csakhogy ahhoz, hogy az egymillió dolláros bónusz valóban realizálható legyen, számos feltételnek kell teljesülnie. Például be kell(ene) fejezni a főiskolát/egyetemet. Márpedig az USA-ban tízből négy főnek ez rendre nem sikerül – leginkább a képzés viszonylag magas finanszírozási költségei miatt. A College Board legutóbbi jelentése szerint a diplomaszerezés költségei 1995 óta reálértéken közel megduplázódtak (lásd Ma et al., 2025). Egy magánfenntartású egyetemen a tandíj éves szinten átlagosan 45–50 ezer dollár, míg az államiban (ha a hallgató az adott államon belülről érkezik) 10–12 ezer dollár. Aki nem elég szerencsés ahhoz, hogy tanulmányait ösztöndíjból finanszírozza, az a diplomával együtt átlagosan közel 30 ezer dollárnyi adósságot vesz a nyakába. Ahhoz, hogy a befektetés megtérülése tíz éven belül pozitív legyen, a végzetteknek legalább 55 ezer dollárt kell keresniük évente. Országosan tízből hét diplomás képes erre, de nagy a területi szóródás: New York államban, Washington DC-ben vagy Kaliforniában a legjobbak a megtérülési esélyek, 80 százalék közelében, míg az észak-nyugati területeken, Wyomingban, Idahóban, Észak-Dakotában vagy Montanában jóval szerényebbek, 60 százalékosak vagy alacsonyabbak (Strada, 2025).

És akkor még nem beszéltünk a legfontosabbról. Azok az átlagértékek, amelyek minimálisan is egymillió dollár élethosszi hasznot társítanak a diplomához, nem számolnak azzal, hogy a diplomás éppen most kezdi-e a karrierjét egy átalakuló, bizonytalan világban, vagy már a nyugdíjas éveire készül. A fiatalkori munkanélküliség korábban gyakorlatilag ismeretlen volt az USA-ban, 2025-ben azonban közel tízszázalékos fiatalkori munkanélküliséget mértek. Ami viszont ennél jóval meglepőbb: folyamatosan csökken a diplomások és a csak középiskolai végzettséggel rendelkezők közötti munkanélküliségi szakadék. Annak az esélye, hogy valaki munkanélküliként adott időtávon belül munkát találjon, a két táborban gyakorlatilag megegyezik, ami korábban elképzelhetetlen volt (Cline & Kaymak 2025). A munkapiacra most éppen azok a húszas éveikben járó fiatalok járnak a legrosszabbul, akik az egyetem elvégzése után próbálnának első munkahelyükön elhelyezkedni. A mesterséges intelligencia ugyanis leértékeli mindazon munkaköröket, amelyekre jellemzően a munkapiacra frissen belépőket szokták felvenni, különösen a társada-

² <https://www.bls.gov/emp/chart-unemployment-earnings-education.htm>

lom és a bölcsészet tudományterületekről érkezőket. Nem véletlen, hogy a humán tudományok iránt harmadával kevesebb érdeklődő jelentkezik, mint korábban, tan-
székeket, intézeteket és karokat taszítva létbizonytalanságba.

A friss diplomások körében megmutatkozó elhelyezkedési nehézségek felerősít-
ették az egyetemi alapképzéssel szembeni ellenérzéseket az USA-ban (de nem csak
ott, Nagy-Britanniában például hasonló tendenciák tapasztalhatók). Amíg 2010-ben
még a megkérdezettek 75 százaléka vélekedett úgy, hogy az alapszakos diploma
megszerzése „nagyon fontos”, addig 2019-ben csak 51, majd 2025-ben már csak
35 százalék látta így. A csökkenés a republikánus szavazók körében kifejezetten
drámai: 20 százalékuk tartja a diploma megszerzését nagyon fontosnak, szemben a
demokrata szavazók 42 százalékával.³ Az alapszintű egyetemi képzéssel szembeni
fenntartásokat erősíti az USA szövetségi oktatási adminisztrációja is, kifogásolva
az emelkedő költségeket (ideértve az eladósodást is) és a munkapiacra közvetlenül
hasznosítható képességek hiányát. A négyéves képzés helyett a szövetségi vezetés a
rövid programokat támogatja ösztöndíjakkal.

A munkaadók ugyanakkor továbbra is elégedettnek tűnnek az amerikai felsőok-
tatással. Az Amerikai Főiskolák és Egyetemek Szövetsége megrendelésére készített
felmérés szerint a munkaadók hetven százaléka erősen vagy nagymértékben bízik
az egyetemi képzésekben, 85 százalékuk vélekedik úgy, hogy az egyetemek jó mun-
kát végeznek a hallgatóik felkészítésekor, 73 százalék pedig továbbra is úgy tart-
ja, hogy érdemes a felsőoktatási tanulmányaikra szánni a pénzt és az időt (Finley,
2025). Egyben azt is várják a munkaadók, hogy a hallgatók már a képzés éve alatt
szert tegyenek munkatapasztalatra (például gyakornokként), elsajátítsanak bizonyos
soft képességeket (nagyon is ideértve a kritikus és kreatív gondolkodást, valamint a
problémamegoldást), és megtanulják eredményesen használni a mesterséges intelli-
genciát.

Az más kérdés, hogy aztán ezekből az igényekből az felsőoktatási intézmények
mit hallanak meg, milyen innovációkkal igyekeznek megfelelni a változó munka-
adói és hallgatói igényeknek. A BLS szerint a következő tíz évben leginkább az
üzleti tanulmányok-, valamint a kórházi ápolói és a szoftverfejlesztői alapidiplomá-
hoz kapcsolódó munkakörökre lesz igény, ahol hat számjegyű (dollarban mért) éves
kezdő fizetéseket is ígérhetnek. Mesterképzésben pedig elsősorban az egészségügy
területén dolgozóknak érdemes gondolkodniuk, évi 200 ezer dolláros kezdő fizetést
remélve (Torpey, 2025).

³ <https://news.gallup.com/poll/695003/perceived-importance-college-hits-new-low.aspx>

A napjainkban zajló kreatív rombolás tehát úgy formálja át a munkaerőpiacot, hogy közben lépésre kényszeríti a felsőoktatási intézményeket is. A technológiai váltás egyszerre kérdőjelezi meg általánosságban a diploma és az egyetemi képzés szerepét és értékét a munkaerőpiacon (különösen az újonnan munkába állni kívánók körében), és szabja át az egyes képzések iránti keresletet, ezáltal az egyetemi szakok kínálatát. Utóbbiaknak nyilván jól felfogott érdekük, hogy reagáljanak a változó munkapiaci igényekre, ám a döntéshozóknak figyelemmel kellene lenniük arra is, amit Aghion és Howitt, is kiemelt 1992-es cikkében: ami egy profitmaximalizáló vállalat (a munkaadó) szempontjából kívánatos, az nem feltétlenül esik egybe a társadalom hosszú távú érdekeivel. Konkrétabban: ahelyett, hogy hirtelenjében minden kormány és egyetem az üzleti szakok korlátlan bővítésével élné ki kreatív rombolási hajlamát, érdemes volna meglátni az értéket azokban a képzésekben is, amelyek nem direkt módon hajtanak hasznot az egyén vagy a közösség számára. Valószínűleg nem véletlen, hogy méltatásában a Svéd Királyi Akadémia a tartós gazdasági növekedésre leselkedő veszélyek között nemcsak a nagyvállalati piaci dominanciát vagy a regionális blokkosodást emelte ki, hanem az akadémiai szabadság korlátozását is. A hallgatói és munkapiaci igények változására való hivatkozással ugyanis a politikai döntéshozók is érzékelhető nyomás alá helyezik a felsőoktatási intézményeket, hogy képzéseikben a gyors megtérülést ígérő területeket helyezték előtérbe, miközben jelentős forrásokat vonnak ki a kritikus gondolkodást fejleszteni célzó humántudományi területeken. És nem csak az USA-ban...

Hivatkozások

- Aghion, P., Céline, A., & Simon, B. (2021). *The Power of Creative Destruction. Economic Upheaval and the Wealth of Nations*. Harvard University Press.
- Aghion, P., & Howitt, P. (1992). A Model of Growth Through Creative Destruction. *Econometrica*, 60(2), 323–351. <https://doi.org/10.2307/2951599>
- Carnevale, A., Rose, S., & Ban Cheah (2011). *The College Payoff: Education, Occupations, Lifetime Earnings*. Georgetown University. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED524299.pdf>
- Cline, A., & Kaymak, B. (2025). *Are Young College Graduates Losing Their Edge in the Job Market?* Economic Commentary No. 14. Federal Reserve Bank of Cleveland. <https://doi.org/10.26509/frbc-ec-202514>
- Finley, A. (2025). *The Agility Imperative: How Employers View Preparation for an Uncertain Future*. AAC&U, Washington, DC. <https://dgm81phhvh63.cloudfront.net/content/user-photos/Research/PDFs/AgilityImperative2025.pdf>
- Lucas, R. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3–42. <https://extranet.parisschoolofeconomics.eu/docs/darcillon-thibault/lucasmechanicseconomicgrowth.pdf>
- Ma, J., Pender, M., & Hu, X. (2025). *Trends in College Pricing and Student Aid 2025*. College Board, New York. https://research.collegeboard.org/media/pdf/Trends-in-College-Pricing-and-Student-Aid-2025-final_1.pdf
- Strada (2025). *State Opportunity Index*. Strade Education Foundation. <https://www.strada.org/state-opportunity-index>
- Torpey, E. (2025). *Education level and projected openings, 2024–34*. Career Outlook, U.S. Bureau of Labor Statistics, September. <https://www.bls.gov/careeroutlook/2025/article/education-level-and-openings-2024-34.htm>

Bod Péter Ákos,
a Magyar Tudományos Akadémia doktora,
a Budapesti Corvinus Egyetem professor emeritusa,
a Magyar Nemzeti Bank korábbi elnöke

E-mail: petera.bod@uni-corvinus.hu

UNIÓS ÚJRAINTEGRÁLÓDÁSUNK KÖRVONALAI*

A geopolitikai fordulatokban gazdag 2024–2025-ös időszak a status quo felülvizsgálatára szorította az európai kormányokat és az uniós intézményeket. A stratégia és az irányítási rend átalakulásának szükséges irányait 2024 elején világosan bemutatta az Európai Tanács számára készített Letta-jelentés az egységes piac reformjáról, majd 2024 végén az EU versenyképességi ügyeit taglaló Draghi-jelentés. Már 2022-től nyilvánvaló lett – megkésve ugyan –, hogy Európának új pozíciót kell felvennie az orosz birodalmi gondolat újjáéledése nyomán átalakult biztonsági helyzetben. Az amerikai politika 2025-ös markáns irányváltásai pedig már azonnali cselekvési kényszert hoztak. Belátható, hogy a múlté lett az a Nyugat-koncepció, amelyben Európa – s benne különféle konfigurációkban Nagy-Britannia – az Egyesült Államokkal különleges viszonyt ápol, tartós érdek- és értékközösséget alkot. Ehelyett Európa számára is adottság a gyakori súrlódásokkal teli, gazdasági és politikai tranzakciókra épülő mai világrend(etlenség).

A stratégiai jelentések és főleg a drámai politikai fordulatok katalizálták az új globális versenyviszonyok közepette követendő európai stratégia kidolgozását. A jelentésekben és az Európai Bizottság azok nyomán közzétett dokumentumaiban foglaltak megvalósítása viszont – nem meglepő módon, ismerve az érintettek közötti érdekkülönbségeket és a változásokkal szembeni inerciát – ezekben az években csak lassan haladt. A problémák viszont felgyűltek, így joggal mondható, hogy *Európa számára 2026 kritikus esztendő*.

A kibontakozó folyamatok gazdasági és intézményi következményeihez a tagállami politikáknak szükségszerűen igazodniuk kell. Magyarországra viszont sokkal nagyobb feladatok tornyosulnak, mint amelyek az EU jelentős irányváltásai esetén egy peremvidéki tagállamra általában várnak. Egyfelől a 2023–2026-os időszak makrogazdasági adataiból világosan kiolvasható, hogy Magyarország stagflációba

* A kézirat 2026. január 15-én érkezett a szerkesztőségbe.
<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.24>

süllyedt; analízisem szerint *a gazdaság szerkezeti merevségekből és az improvizatív gazdaság szabályozási, irányítási módszerekből összeálló működési rezsimnek nincs is kifutása*. Egyre nehezebben fenntartható, de semmiképpen sem fejlődőképes. Másodszorban pedig *drámai következmények nélkül az EU intézményeivel szembeni konfliktusos kapcsolat sem vihető tovább*. Már csupán az a tény, hogy a kormány egy hatályos európai uniós bírósági ítéletet nem hajlandó hosszabb időn át végrehajtani, Magyarországra nézve nagy pénzveszteségekkel és kritikus kockázatokkal jár. Uniós viszonyaink diszfunkciói tehát 2026-ban akkor is megkövetelik tagállami kötődésünk megváltoztatását, ha az EU működése nem lenne átalakulóban.

Elhhez a sajátos problémakötegünkhöz adódik most a külső környezet drasztikus átalakulása. A védelmi, külpolitikai, energetikai, technológiai téren meghirdetett és folyamatosan kibontakozó új európai trendek mindenképpen sürgetik, hogy Magyarország újfajta módon integrálódjon, nagymértékben eltérve attól, ami a megelőző éveket, valójában a 2004-es taggá válástól a 2020-as évek közepéig tartó viszonyokat jellemezte. A reintegrálódási feladat jelentősége a korábbi kritikus kihívásokhoz mérhető, miközben természetesen ez már más világ – „this time is different”.

Rendszerátmenetünk immár történelem

Gazdasági nyitottságunk impozáns adatai alapján talán nem is indokolt szóba hozni uniós beilleszkedésünk ügyét, hiszen a magyar gazdaság – a térség többi országával együtt – rendkívüli mértékben integrálódott az európai gazdaságba. Magyarország az utóbbi időszak különutas politikai kurzusa ellenére is az Európai Unió szerves tagja. Külkereskedelmi, pénzügyi kapcsolatai már a taggá válást jóval megelőzően, a társadalmi-politikai rendszerváltozás menetében intenzívvé váltak. Az 1990-es években kiemelkedő arányban települt ide a külföldi tőke, döntően a globális Nyugat országaiból. Már a tagságra készülés során erőteljes intézményi hasonulás zajlott le, hiszen a kormányok tudták, hogy a belépéshez az uniós joganyag (*acquis communautaire*) átvételében magas a mérce. Taggá válásunk óta pedig, miként a többi tagország esetében is, folyamatos a jogi és gazdasági alkalmazkodási kényszer. A magyar gazdaság idővel az európai munkaerőpiacba is integrálódott, a térségi mintának nagyjából megfelelő módon. Az uniós transferek révén a gazdasági szervezetek, önkormányzatok és nonprofit szervezetek sokasága került kapcsolatba az EU programjaival.

Bármilyen mutatót tekintünk is, mély uniós integráltságunk mostanra tény. Ezért az *újfajta integrálódás* indokoltságának, különösen az elmélyítésnek a pusztá felvetése különösnek hangozhat. Sőt a több évtizedes integrálódási folyamatunk gyorsaságát és gazdasági nyitottságunk mértékét illetően a közvéleményben és a politikában régóta aggályok élnek. Kormánykörökben a Németországtól való függésünket a 2022 utáni gazdasági ütemvesztésünk okaként naponta emlegetik – ami nyilvánvaló túlzás és felelősségelhárító kísérlet. Ám az igaz, hogy fontos iparágaink kötődnek szorosan a (nyugat-)európai konjunktúrához. Gazdaságtörténeti tény, hogy 1990 után nálunk rendkívül gyorsan fejlődött ki (újra) a tulajdoni dualitás: az európai nyitás és a gazdasági liberalizálás következtében a külföldi tulajdonú vállalkozások szektora hamar a hazai szektor mellé, néhány vonatkozásban fölé nőtt.

Bár a nyugati értékláncokba való korai integrálódás eleinte a sikerek listáján szerepelt, tökebefogadó képességünk bizonyítékeként tűnt fel, azonban a társadalmi és gazdasági hatások kibontakozásával a protekcionista és tökeellenes irányzatok is felerősödtek. A dualitás mértéke, a tulajdoni szerkezet ügye okkal lett szakpolitikai és tudományos viták tárgya. A diskurzust akkor még az keretezte, hogy Magyarország 1990 után a legsikeresebb tranzíciós országok egyike volt, az EU-tagjelöltek között termelékenység, gazdaságszerkezeti átalakulás, üzleti szofisztikáltság terén dobogós helyen állt – noha társadalmunk a rendszerváltozással járó átalakulást nagyrészt válságként élte meg. Magyarország később is, már EU-tagként, az uniós átlagnál évekig gyorsabban növekedett, azaz reálfelzárkózási teljesítményt mutatott fel, ha nem is a legjobbat a térségben.

Ám emlékezhetünk arra is, hogy már a várt EU-tagság megszerzésekor jelen voltak a túlzott nyitottságtól, a nemzeti karaktervesztéstől óvó nézetek. Az ideológiai vagy csupán hatalomgyakorlási motívumú EU-kritikák annak ellenére szerveződtek politikai irányzatokká, hogy az EU a maga nagy piaci húzóerejével és az uniós transzferekkel megtámogatott modernizációs hatásaival nyilvánvalóan gyorsította a keleti peremvidék fejlődését.

A 2008-as pénzügyi válság viszont mind gazdasági vonatkozásban, mind a liberális piacgazdasági modellhez való társadalmi viszonyulásban *szakaszhatárt jelelt*. Megmutatkozott, hogy a gazdasági növekedésnek, az európai maghoz tartó konvergálásnak nincs akkora legitimáló ereje, ami a régi sérelmeket, az 1990 utáni európaizálódás súrlódásait és nehézségeit kitörölné, a nyugatosodást kritizálók aktivitását semlegesítené. Nálunk, mint az egész térségben, megerősödtek a ressentiment érzésére reagáló, azt saját céljaikra jól felhasználó populista, szuverenista politikák

(Bottoni, 2025; Laczó, 2025). A magyar politikában 2010-ben új időszak kezdődött, benne az EU intézményi és értékrendjéhez másként viszonyuló kormánypolitikával.

Az EU-ba való integráltságunk módja, formája azonban ideológiai ellenérzések-től mentesen is felvet jogos szakmai kérdéseket. Tagságunk stratégiai előnyeinek ismeretében is érthető szakmai kritika az ipar „összeszerelő” jellegét, az uniós transzferekkel megerősített állami újraelosztást.¹ Integráltságunk módozatának szakmai elemzése kimutatták a közepes fejlettségi szinten való megrekedés veszélyeit. A kormányzatban viszont pártpolitikai vagy egyéb motívumok alapján erősödött fel a (nyugat-)európai közösségtől való távolságtartás gondolata, a *keleti nyitás*, a *konnektivitás*, a *szuverenista* elnevezést viselő, más irányú geopolitikai tájékozódás.

A magyar különút meghirdetését követően a sajátos pálya nagyrészt előre látható hátrányos gazdasági következményei fokozatosan materializálódtak, amit az előnyös európai, térségbeli üzleti konjunktúra 2019-cel lezárult hosszú szakasza csak részben fedett el. A „fejnehéz” állam irányítása alatt álló magyar gazdaság a gyors fordulatok, a polikrízis korában különösen nehezen követi a külvilágban kibontakozó technológiai, piaci változásokat. Magyarország növekedési és egyensúlyi (inflációs, költségvetési, külkereskedelmi) mutatói a megelőző időszakhoz képest jelentősen romlottak. A multikrízis éveiben az addigi termelékenységi, jövedelmi konvergenciánk leállt. A magyar gazdaság *három stagflációs év előzményével* lépett be 2026-ba.

A kialakult helyzetet a kormány média a német gazdaság visszaesésével, sőt Európa hanyatlásaként tematizálta. Ennek az az iróniája, hogy a korábbi német dinamika néhány tényezője (a szovjet/országi energiaforrásokra támaszkodás, az exportágazatok termékeinek elhelyezése a liberalizált világpiacon) pontosan egyezik azokkal az összetevőkkel, amelyek a magyar ipari növekedést is támogatták. A német ipari termelés jelenlegi csökkenésének okai között az orosz energiáról való megkéséssel, költséges leválás, az energiaigényes gyártási kultúráktól való távolodás is megtalálható – csakúgy, mint a magyar iparban, amelyre hasonló feladatok várnak.

¹ Nincs hely felidézni a bőséges magyar szakirodalmat, ám elég megtekinteni a *Külgazdaság* szokásos év eleji körkérdéseire adott válaszokat annak kimondásához, hogy a megszólaltatott széles szakmai kör árnyaltan, a következményeket előre vetítően taglalta fejlődésünk és európai integráltságunk kapcsolódását, a gazdaságpolitikai kurzust. Magam is többször jelezhettem a politikai centralizációból és a retrográd állami iparpolitikából fakadó veszélyeket. Éppen tíz éve fogalmaztam meg az akkori körkérdésre adott válaszként, hogy az uniós transzferek, az intézményi keretből adódó elvi előnyök ellenére „az adott szerkezetben lehetetlen tartós és érzékelhető növekedési pályára állítani a gazdaságot”, különösen olyan gazdaság- és társadalomalakító intézkedések nyomán, amelyeknek egy része „egy új rezsim kiépítését szolgálta” (Bod, 2016:17).

Ami a német ipari termelés és a foglalkoztatás zsugorodását illeti, a mért csökkenés mögött a szolgáltatási hányad növekedése, a nagyobb hozzáadott-értékű tevékenységek felé történő elmozdulás is megtalálható (Boddin & Kroeger 2025). Nálunk szintén zajlik ilyen átalakulás. Az itt javasolt újraintegrálódásnak szintén fontos vonatkozása, hogy az új európai fejlesztési projektekbe minél inkább szolgáltató, nagyobb szellemi tartalmat igénylő tevékenységekkel tudjunk bekerülni, mielőbb kilépve a hardvergyártó ország szerepéből.

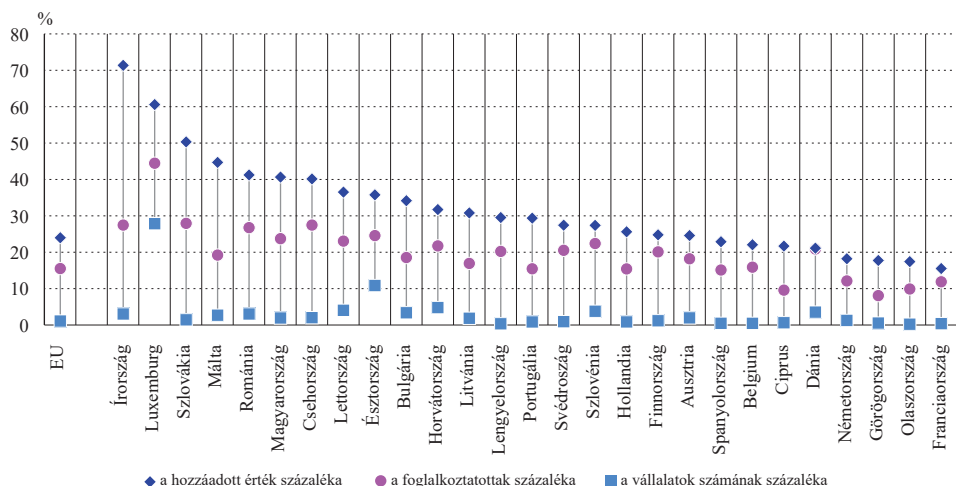
A gazdasági stagnálás, különösen a beruházások tartós visszaesése kapcsán a független kutatóhelyek – a hivatalos magyarázatoktól eltérően – leginkább az elhibázott struktúrapolitikát és az EU-hoz fűződő kormányzati viszony romlását emelik ki. Az utóbbinak szembeötlő következménye az EU-források apadása. A magyar állam a költségvetésben kimutatott uniós támogatások és befizetések szaldójaként 2025-ben nettó befizetővé válhatott (bár a költség kihagyásával folyósított agrártámogatásokat beszámítva továbbra is nettó haszonélvező), holott Magyarország a gazdasági teljesítmény (GDP, GNI) és különösen a tényleges egyéni fogyasztás vonatkozásában az EU legkevesbé fejlett tagjai közé számít.

A változó Európához másként kell kapcsolódnunk

Nemzetközi integráltságunk mértékét, súlyát tekintve pontatlan sztereotípiák élnek. Ilyen a külföldi tőkétől való különlegesen nagymértékű függés tételezése. Az 1990-es években, a rendkívül gyors mikrogazdasági átalakulás idején a közvetlen külföldi tőke (FDI) mértéke, gazdaságszervező aktivitása valóban kiemelkedő volt, noha átmeneti időre. A később megnyíló tranzíciós országok e vonatkozásban hozzánk hasonló pályát kezdtek befutni, a külföldi tőke súlyát tekintve akár elénk is kerültek. Eközben a kormányzati toposzok nyomán az élhet a közvéleményünkben, hogy a multik különleges mértékben telepednek rá a gazdaságunkra.

A sajtós ír és luxemburgi esetet érdemes kihagyni az elemzésből. Az új tagállamoknak Szlovákiától Szlovéniáig terjedő sorában Magyarország adatai közepes értéket mutatnak. A nagyobb piacméretű országok közül Lengyelországban kisebb, Romániában egy árnyalattal nagyobb, Csehországban velünk lényegében megegyező a külföldi tőke gazdaságon belüli részaránya. Az észt, horvát, szlovén esetben a külföldi tulajdonú cégek viszonylag nagy száma azt tükrözi, hogy ezeknél sok a közepes méretű külföldi cég, nyilván az üzleti vagy személyes jellegű szolgáltatások nagyobb helyi jelentősége miatt.

A külföldi irányítás alatt álló vállalatok részaránya a teljes hazai gazdaságban, 2023

Forrás: Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/images/1/19/Share_ENT_EMPL_AV_2023v3.jpg

A magyar adatok térségi vagy európai összehasonlításban a valóban nagyméretű külföldi („multi”) cégeknél foglalkoztatottak számarányát tekintve sem mutatnak kiemelkedő mértéket. A 2024-es adatok szerint nálunk 477 ezren dolgoztak ilyen munkahelyen, ami a teljes foglalkoztatottság egyötöde. Ez megegyezik a lengyel adattal. A szlovák mutató 23, a cseh 26, a román 17 százalék, míg Németországban 22, Franciaországban 27, Ausztriában 24 százalék a megfelelő adat (Eurostat, 2025b). A tényadatok nem támasztják alá az elmúlt tizenöt évben ismételtgetett kormányzati állításokat, a számok nem jelzik a külföldi nagytőkének való különös alávetettségünket.

Az viszont itteni témánkat érintő vonatkozás, hogy *a szuverenitásra* hivatkozó kormányzati politika, amely nem különösebben leplezi, hogy egyes kiszemelt ágazatokból ki akarja szorítani a külföldi („multi”) tőkét, egyidejűleg gigaméretű ázsiai vállalatok itteni letelepedését segíti nagy költségvetési pénzekkel. Olyan anyagi és szabályozási támogatást nyújt nekik, amelyekhez hasonlóan a hazai tulajdonú kis és közepes vállalkozások nem részesülnek. Így nálunk a külföldi tőkehányad az utóbbi időben alig változik; néhány nyugati ország (Franciaország, Egyesült Államok, Egyesült Királyság) aránya mérséklődik, míg Kína, Korea részesedése nő. A makrogazdasági adatok a magyarországi külföldi tőkeállomány arányán, súlyán mérve

nem mutatják a „patrióta”, vagy „nemzeti burzsoáziát pártoló” politikai irányzat tényleges érvényesülését, legfeljebb *belső elmozdulás zajlik a távol-keleti tulajdonú, erősen tőke- és természetierőforrás-igényes tevékenységek javára.*

Az intézményi kapcsolatrendben viszont az utóbbi két évtized magyarországi politikai pályája figyelemre méltó eltéréseket generált. Ezek között a legismertebb az euróvezetből való kimaradás, de feltűnő Magyarország hiányzása az európai ügyészségből, a bankunióból, az Ukrajnát ért orosz agresszió következményeit enyhítő európai kezdeményezésekből is. Különösen nagy a kötelezettségszegési eljárások száma. A közösen elfogadott uniós irányelvek és szabályok átvételében más tagállamoknál szintén előfordulnak késedelmek vagy pontatlanságok, azonban nálunk többről van szó, mint adminisztratív hiányosságokról, vagy az államapparátus végrehajtási képességének egyébként valóban meglévő gyengeségeiről. A 2025-ben indított eljárások tárgyai között megtalálhatók a rezsimépítés lényegéhez tartozók, mint az árresztop, amely a piaci ármechanizmusok lefojtásán túl a kormányzatnak kedves üzleti körök kivételezésének és a kiszorítandó külföldiek büntetésének eszköze, vagy a 35 évre megkötött hulladékgazdálkodási koncesszió a maga diszkriminatív jellegével, a koncessziós szerződésekről szóló irányelvek felrúgásával – a NER jegyében.

Az újfajta beilleszkedési módozatnak ezért a fejlesztéspolitika generális át-
szabására és az EU normarendszerével konfrontáló kormányzati gyakorlattól való megszabadulásra egyaránt ki kell terjednie. A változást a fennálló uniós renddel való ütközések súlyosbodása, a konfliktus elmérgesedése sürgeti. Tízmilliárd eurós nagyságú potenciális EU-forrás elvesztése a tét, és az csupán az ügy közvetlen anyagi vonatkozása. A másik ok, amely miatt még konszolidált tagsági viszonyok fennállása esetén is szükséges az *újratervezés*, az magának az EU-nak a folyamatban levő változása.

De a tagállamok közötti sokféle érdekeltetés közepette vajon valóban lehetséges-e az EU-ban érdemi változás a stratégiai egyetértést igénylő területeken? Vagy a jelenlegi érdekkonfliktusok sokasága közepette tényleg a nemzetek Európája felé haladunk, azaz visszafelé a történelmi időkben?

A megelőző évek krízisei (a világjárvány, majd az orosz agresszió) adaptációs kényszert hoztak. Azokra az uniós intézmények egészében véve elfogadható választ adtak, és ezzel mintát teremtettek egy újfajta működési mód számára. Ezért nem alaptalan remény, hogy a 2026-os év rendkívüli bizonytalanságai ellenére, sőt éppen a sokrétű kockázatok egyidejű fennállása miatt felgyorsul az eddigi működési mód

megváltozása, még a sokszereplős nagyszervezet adottságaiból következő inercia, valamint néhány tagállam kormányának vonakodása ellenére is.

A világgazdasági blokkosodás folyamatának ismeretében mindkét idézett jelentés exponálja az elvileg egységes uniós piac töredezettsége, a tagállami működési módokban fennálló eltérések sokasága miatt fennálló uniós szintű versenyhátrányokat. Azóta még világosabb, hogy a félmilliárd lakosú európai kontinens a nyugati szövetségi kötelékektől eltávolodó Egyesült Államok és a globális pozíciókat építő Kína közé beszorulva *csakis új működési mód mellett maradhat versenyképes*, és csak így aspirálhat bizonyos stratégiai autonómiára. E kettős feladathoz erős technológiai és ipari (azon belül hadiipari) alapokat szükséges kiépíteni, a méretgazdaságossági feltételeknek eleget téve. A jelentések javaslatai között a gyorsabb döntéshozatal, a kevesebb belső megkötés, a tagállami vétók elkerülése éppúgy szerepel, mint az energiapolitika, a védelmi projektek összehangolása.

Az Orbán-kormány a Draghi-jelentés drámai helyzetelemzésére gyakran hivatkozott, azt sűrűn visszhangozta, csak éppen az ellenkezőjét képviselte annak, mint amit a jelentés megoldásként javasol. Más tagállamban is hatnak a mélyebben integrált Európa ideájával szembeni erők, így nem meglepő, hogy az uniós szintű versenyképességi gondolatokból kevés valósult meg. Ám a 2025-ös év – benne az új amerikai vámpolitikai rezsimmel és biztonságpolitikai doktrínával – egyszerűen túlhaladtatta tette a status quo kis lépéses megváltoztatásának módszerét. *Európa tágan vett biztonsági igényei a tagállami kompetenciák újabb köreiben kényszerítik ki az uniós szintű összehangolást.*

Az orosz veszély tartós jelenléte az energia- és védelmi politika terén *a tagállami szint feletti* intézményes döntéshozatal mechanizmusainak kiépítését igényli. Kritikusnak minősül a megtakarítási és befektetési unió létrehozása is, ami a stratégiai jelentések egyik legfőbb ajánlása volt. Mert bár az amerikai-EU vámtárgyalásokon elhangzott az Egyesült Államokba irányuló üzleti befektetések növelésének – nem kötelező jellegű – ígérete, ám az amerikai neoprotekcionista irányzat fennmaradásának és a világkereskedelmi blokkosodásnak a folyamata sokkal inkább azt indokolja, hogy az európai megtakarítások lehetőség szerint itteni projektekbe csatornázódjanak be.

A mesterséges intelligencia (MI) és a kapcsolódó technológiai fejlesztések, a kettős célú, azaz civil, illetve katonai rendeltetésű termékeket előállító iparági nagyprojektek viszont az EU korábban megszokott erőforrás-elosztási rendjétől eltérő logikát igényelnek: erőforrás-koncentrációt, a méretgazdaságossági követelmények követését. Ezzel a versenylogikával nem fér össze a tagországok befizetési-felhasz-

nálási mérlegének mérícskélése, az 1960-as évekből örökölt, folyamatosan toldozgatott-foltozgatott uniós költségvetési elszámolási rendszer.

Európa helytállási esélyei felől nézve kritikus kérdés, hogy bekövetkezik-e 2026-ban az energiapolitika és a hadiipari fejlesztés terén a magasabb integrációs fokra kerülés, és az milyen uniós tagországokat érint, milyen más európai, de nem EU-tagokra terjed ki. A „*tettez készek koalíciója*”, amely védelmi-biztonsági területen jött létre, mintát adhat hasonló súlyú egyéb döntési folyamatok számára is.

Mindenesetre ahhoz, hogy Magyarországnak esélye legyen érdemi partnerként részt venni az újonnan körvonalazódó stratégia irányzatokban, koncepcióváltásra van szükség.

De megéri-e nekünk a szerkezeti váltás, amelynek keretében a korábban vízionált gumibroncs/akkumulátor nagyhatalmi státusz helyébe valami más lép? Sikerülhet-e az uniós projektekbe az értékláncok kellően igényes pontjain bekerülni? Lesz-e azokban kellő kereslet a magyar vállalkozások számára?

A növekedési várakozásokhoz az eddig megismert EU-szintű programok és a meghatározó méretű, helyzetű tagállamok (Németország, Hollandia, Svédország, továbbá Lengyelország, a balti köztársaságok, Románia) fejlesztési tervei adnak alapot. Egyébként is az várható, hogy a tágran vett védelemgazdasági tevékenység súlypontja Európán belül keletre tolódik, termelési és logisztikai vonatkozásokban egyaránt. Az EU keleti perifériája, amely egyben Finnországtól Bulgáriáig a NATO európai keleti szárnya, az európai védelmi kiadások növekedéséből gazdasági méretarányán felül fog részesedni. A szenzitív fejlesztési programokban való érdemi magyar részvétel mértéke, jellege azonban nagyban függhet a tagállami döntéshozók és uniós intézmények biztonságpolitikai mérlegelésétől. Ebben egyebek mellett a magyar kormány részéről az ukrán védelmi képesség megsegítését célzó európai projektekből való korábbi szisztematikus kimaradás, az agresszonnal fenntartott gazdasági és diplomáciai kapcsolatok intenzitása egyaránt tényező lehet.

A potenciális növekedési tényezők között megemlítenő az európai infrastruktúra-fejlesztés is. Szintén védelempolitikai megfontolásokból nő az észak-déli és a kelet-nyugati tranzitvonalak jelentősége, az utóbbi különösen az ukrán újjáépítési projektek érdemi beindulásához kapcsolódóan. Az ilyen projekteknél azok műszaki, geográfiai vonatkozásain túl az érintett tagország politikai súlya, szövetségesi reputációja is döntésbefolyásoló tényező.

Az uniós döntéshozatal belső köréhez való közeledés kiemelt fontosságú területe az euróövezet. A belépési feltételek teljesítésétől, ismert módon, távol áll Magyarország. Az uniós intézményekkel egyeztetve azonban kialakítható a reális pálya. Az

pedig a monetáris politika horgonya lehetne, amely csak magasra emelt, ekképpen versenyhátrányt okozó forintkamatszint mellett tudja stabilizálni az árfolyamot.

Az euróövezeti belépési feltételek teljesítése melletti világos magyar parlamenti elkötelezettség értelemszerűen véget vetne annak a kártékony gyakorlatnak, amely szerint választások előtt az inkumbens odadobja a gyeplőt, a fenntartható szintet durván átlépő államháztartási lazítást enged meg, újabb eladósodási ciklust elindítva. Amint az euró átvételének eddigi esetei mutatják, mint legutóbb Horvátország és Bulgária csatlakozása, a költségvetési pálya kisimul, az államadósság-ráta mérséklődik, a szuverén pénzügyi kockázat pedig már a felkészülés folyamata során javul, ami elvezet az egész gazdaság versenyképességének az erősödéséhez.

Maga az euróátvétel a ma érvényes belépési eljárásrend szerint még sajnálatosan messze van. A bankunióba lépéssel viszont nem kell várni az euróra való áttérésig. Bankuniós tagságunk pedig pénzügyi rendszerünk biztonságát növelné.

Az államilag támogatott, különleges elbánásban részesített külföldi nagybefektetők helyzete akkor is felülvizsgálatot igényelne, ha az EU nem venné mind komolyabban az uniós szintű stratégiai szuverenitás elvét, így viszont különösen sürgető a nyújtott és ígért kedvezmények és támogatások revíziója. A magyar kormánnyal úgynevezett stratégiai megállapodásokat kötő gigavállalkozások, valamint a politikai kapcsolatok révén felnövesztett, irányított állami megbízásokkal fenntartott hazai vállalatcsoportok előnyben részesítése a kis, közepes és nagyobb méretű piaci szereplők számára tartós versenyhátrányt jelent. A korábban felfüggesztett versenyjogi elveket alkalmazni kell, hogy kiderülhessen, vajon fejlődőképes, életképes vállalkozásokról van-e szó, vagy sem. Hasonlóképpen az is szükséges, hogy a „politikai vállalkozók” és a preferált külföldiek előnyben részesítése és az egyéb vállalkozókat sújtó összes szabályozási, pénzügyi hátrány szűnjön meg.

A Draghi-jelentésben foglalt érvek és elvek értelmében nem az egyenként kis-méretű piacokon nagynak számító „nemzeti bajnokok” költséges kinevelése a cél. Ez érvényes a magyar gazdaságra is, amely az EU teljes GDP-jének 1,2 százalékát adja. A méretgazdaságosságra érzékeny területeken a magyar piacvezetők kifejlesztése költséges illúzió.

A 2019 utáni súlyos államadósság-növekedés mielőbbi *költségvetési konszolidációt* igényel. Annak következményeként a gazdaságfejlesztési keretek szűkülnek, ezért különösen fontos, hogy a büdzsét ne terhelje meg megalomán tervek finanszírozása vagy a csak hazai piacon erősnek számító cégek szubvenciója. Leállítandó a politikai motivációjú külföldi vállalati terjeszkedés kormányzati támogatása. A tényleges versenyszektor szabályozási hátrányának felszámolása és az európai

stratégiai programokba való bekapcsolódás intézményi feltételeinek megteremtése és annak anyagi támogatása viszont felgyorsíthatja európai reintegrációnk üzleti folyamatát.

Hivatkozások

- Boddin, D., & Kroeger, Th. (2025). *Manufacturing work beyond manufacturing industries: Rethinking structural change in Germany*. CEPR. <https://cepr.org/voxeu/columns/manufacturing-work-beyond-manufacturing-industries-rethinking-structural-change>
- Bod, P., Á. (2016). Szakaszhatár közelében a magyar gazdaság, de merre tovább? *Külgazdaság*, 60(1–2) 14–20. https://epa.oszk.hu/04200/04259/00134/pdf/EPA04259_kulgzdasag_2016_01-02.pdf
- Bottoni, S. (2025). *Balsors, akit régen tép? Történelemkalauz egy új nemzedéknek*. Alhambra-Press.
- Eurostat (2025a). Foreign controlled enterprises in EU, 2023, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/1/19/Share_ENT_EMPL_AV_2023v3.jpg
- Eurostat (2025b). Percentage of people employed by large-scale multinational enterprise groups. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_in_large-scale_multinational_enterprise_groups.
- Laczó, F. (2025). *Összefonódó történetek – Írások jelenkorunkról*. Gondolat.

Csaba László,
az MTA rendes tagja, a Közép-európai Egyetem
és a Budapesti Corvinus Egyetem professor emeritusa

E-mail: Csabal@ceu.edu

MERRE TOVÁBB, EURÓPAI UNIÓ?*

Az Európai Unió 2026-ban három nagy kihívással szembesül. *Egyfelől*: Donald J. Trump elnökségével alapvető fordulatnak vagyunk a tanúi és részesei; a második világháborút és a bipoláris világot követően kialakult szabályalapú nemzetközi rendszer felbomlását az azt létrehozó és fenntartó nagyhatalom kezdeményezi, ő hajtja keresztül akár saját hosszabb távú érdekei ellenében,¹ mi több, a többiek ellenkezését is leküzdve.² A venezuelai beavatkozással ez a megállapítás szintet lépett. Ahogy a vezető üzleti lap szerkesztősége fogalmazott: szabályokat eddig is átléptek, mostantól azonban épp ez, a nyers erőpolitika lesz a szabály.³ Az abszurd drámába illő grönlandi vita kapcsán, az unió tehetetlenségét észelve az orosz alelnök keresetlen szavakkal fejezte ki meglegedettségét egy valódi világpolitikai súlyú ügyben.⁴

Másodszorban: az idősebb nemzedékekben ma is lelkesedést keltő európai projekt elveszítette vonzerejét. Immár két évtized óta – de különösen a brexit révén és annak következtében – az integráció túlélő üzemmódban működik, és a gyakorlatban mindenfajta nagyobb szabású stratégiát nélkülöz – már olyat, amely túlmutatna a jelszavak hangoztatásán.⁵

Harmadrészt: az integráció jó két évtized óta szőnyeg alá söpört kihívásai, mindekenélőtt a jelenleg a bizottsági anyagokban „*megtakarítási és befektetési unió*” néven futó *elmélyítés* és az ettől messze nem független *déli és keleti bővítés* kérdésköre a tömeges bevándorlás és az orosz agresszió következtében a napirendet uraló feladatokká emelkedtek.

¹ A befolyásos elemző (Zakaria, 2026) szerint az évtizedek alatt felépített/felhalmozott bizalmi tőkét üvegyöngyökért áldozzák fel.

² Részletesen kifejti Kolodko (2025) és Csaba (2026a).

³ Trump unbound: unconstrained at home, adventurist abroad. *Financial Times* (editorial), 2026. jan. 9.

⁴ EU Observer, 2026. január 15.

⁵ Lásd erről Halmi (2020) és Losoncz (2024).

* A kézirat 2026. január 19-én érkezett a szerkesztőségbe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.35>

Magyarország számára természetesen messze nem közömbös, hogy a globális folyamatok milyen irányt vesznek és milyen kimenettel zárulnak. Miközben e megatrendek tekintetében számunkra csak az alkalmazkodás kényszere adott, az unió tagjaként – ha korlátozott mértékben is – de *befolyásoló, alakító szerepet is játszottunk*. Ez adódik abból, hogy EU-léptékkel Magyarország közepes nagyságú állam, aminek mérete és földrajzi helyzete esélyt adhat arra, hogy sajátos szempontjait eseti és tartós koalíciókkal részben vagy egészében érvényre tudja juttatni. Igaz, ez olyan irányváltást feltételezne, amelyben az immár évtizede uralkodónak tűnő, az 1930-as éveket idéző „nemzeti öncélúság” megközelítést a jogállam és a kooperatív játékok iránti sokkal nagyobb nyitottsággal váltaná fel. Utóbbit nem jelezzük előre, de módzatait lehetséges és szükséges is felvázolni, ha nem is egy rövid áttekintés keretében.

Magyarország számára rövid és középtávon is meghatározó lesz az, hogy az EU-ban milyen válaszok születnek a fentebb csak jelzésszerűen említett, de a hivatkozott irodalmakban részletesen kibontott kérdésekre. Az adott terjedelemben értelemszerűen csak a legfontosabbak felvillantására vállalkozhatunk.⁶

Az EU működésének kiemelten *legfontosabb eleme a hétéves költségvetési keret*, amit az évente jóváhagyott költségvetések konkretizálnak. Jelenleg még sem az Európai Parlamentben, sem a tagállamok körében nem látható egyetértés abban a kulcskérdésben, hogy milyen súlypontokkal és milyen pénzügyi feltételekkel lehet az 2028 és 2034 közti időszakban számolni (Wold, 2025).

Tegyük hozzá: egyfajta külső sokként adódik ehhez a – sok tekintetben szokásos – elrendezéshez a 2025. júniusi *NATO-döntés, amely a védelmi kiadásoknak a GDP 5 százalékára történő fölemelése ígéretét* tartalmazza. Bár ezt az elköteleződést a mai ismeretek alapján inkább politikai szándék kinyilvánításának, semmint nemzetközi kötőerejű szerződésnek tekinthetjük, kétségtelenül egy korábban nem tapasztalt mértékű és jellegű meghatározottságot visz a következő költségvetési időszak folyamataiba.⁷ Ugyanakkor ma még nem látható, milyen konkrét tartalmat jelenít meg a megállapodás, vagyis hogy kinek, mikor s mit kell tennie, mennyi pénz birtokában (ebből mennyi a nemzeti, vagyis önfinanszírozás).⁸

⁶ Györffy (2026), Csaba (2026b), Király (2026).

⁷ Míg egy nemzetközi megállapodást hagyományosan a részletekről szóló, többéves huzavona előzi meg, a Trump-korszakban az az úzus, hogy előbb bejelentik a megállapodást, és csak utána állnak neki a részletek tisztázásának. A teljesség igénye nélkül említhetjük a gázai megállapodást, az ukrán ritkafémekről szóló megegyezést, a Zaire-Kongó és Ruanda közti békét, a kambodzai–thai tűzszünetet, az első elnöki év alatt egymillió fő deportálását vagy az Elon Musk vezette DODGE 500 milliárd dolláros megtakarítását (ismeretes módon a hivatal szűnt meg, és a megtakarítás összege enyhén pozitív, de még a két számjegyet sem éri el).

⁸ Utóbbi az agrártámogatásoknál hagyományosan 85–90 százalékos mértékű.

A védelempolitikai fordulatnak legalább két eleme közvetlen hatással lesz a tag-államok gazdaságára. Egyfelől az európai hadikiadások egyik régi problémája, hogy abban a személyi jellegű és intézményfenntartó kifizetések dominálnak, amelyek *multiplikátorhatása eleve korlátozott*. Másfelől – a jelenleg még fennálló amerikai közös parancsnokság ellenére – a fejlesztések jellemzően nemzeti keretben folynak.⁹ A NATO-csatlakozás idején joggal hangsúlyozott *interoperabilitás a gyakorlatban igen kevésbé érvényesül*, ahogy az az ukrán védelmi képességek segítése során tapasztalt számtalan – néha komikus – melléfogás kapcsán időről időre előtérbe is került. Holott kézenfekvő, hogy az európai védelmi képességet is csak egybehangolt és sok tekintetben közös cselekvés erősíthetné, a közös légtérvédelemtől a közös hadiipari gyártásig.

Minél elterjedtebb az önerőre támaszkodás mellett az amerikaiakkal és a törökökkel való kétoldalú együttműködés, annál inkább *kihasználatlan marad az európai együttműködésből és közös fejlesztésből adódó potenciál*.¹⁰ Magyarország – bár érdekeltségét jelezte – a közös védelmi beszerzést célzó SAFE-keretből az első körben kimaradt, aminek végösszege 150 milliárd euró.¹¹ Pedig minél erőteljesebben áthatja az új amerikai nemzetbiztonsági stratégiát a korábbi globális szabálykövetés helyett a 19. századot idéző, terület- és nyersanyagelvű érdekszféra-gondolkodás (Galston, 2026), annál egyértelműbb, hogy az európaiak főleg magukra számíthatnak, miközben az Egyesült Államok figyelme Latin-Amerikára és a Csendes-óceán térségére, különösen a Kínával való versengésre összpontosul.¹² Kérdéses, hogy az eddig főleg deklarációkból álló közös európai védelempolitika mennyire képes és hajlandó az amerikai elköteleződést pótolni – akár a „tettre készek koalíciója” lazább, akár az uniós keretek formalizáltabb változatában.

A következő költségvetési ciklus másik fő súlypontja értelemszerűen a *zöld-megállapodás kiigazítása és alkalmazása* lesz. A legtöbb tagállamban a választók-

⁹ Amerikai elemzők relativizálják Európa magára hagyását, és ezt – több más, általunk is említett megnyilvánuláshoz hasonlóan – Trump bombasztikus retorikájának minősítik, amely a tényleges biztonsági elköteleződést nem érinti, csupán a védelmi kiadások növelését kikényszerítő tárgyalási taktika (Heinrichs, 2026).

¹⁰ A 4iG és a Lockheed közötti, karácsony előtt aláírt megállapodás (<https://www.4ig.hu/a-megallapodas-tortenelmi-lepes-a-magyar-vedelmi-ipar-szamara>) látványos példája lehet az említetteknek. Ez – csakúgy, mint a török kooperációban induló harcokcsigavártás – látványosan a közös európai megoldásokon kívül álló utat jelez.

¹¹ Euronews, 2026. jan.16.

¹² Grönland földrajzi értelemben a nyugati féltekén található ugyan, de egy NATO-tagállam fennhatósága alá tartozik, Kanada pedig a Brit Nemzetközösség része. Ennek ellenére – az erőpolitika jegyében – az amerikai elnök megismételte: „szüksége van” a szigetre, míg a nemzetközi jogra nincs (Sanger et al., 2026).

nak legalább a harmada nem támogatja ugyanis a 2019-ben indult, sok tekintetben az egykori KGST tervmutatószámait idéző közös programot, amelyet nem lehet az eredeti ütemben és módokon végrehajtani. Az is jól látható, hogy a korábbiaktól eltérően a környezeti célokat immár nemcsak más, hagyományos prioritások keretében – például az agrárkölségvetésben – lehet és kell megjeleníteni, hanem önálló forrásokra is szükség lesz. A nemzeti szabályozások tekintetében is jól láthatóan közelítésre érett a helyzet, és különösen a megújuló energiaforrások terén lesz szükség áttörésre. Utóbbi különösen a közép- és a dél-európai tagállamokat állítja nagy kihívás elé mind pénzügyi, mind technológiai oldalról, miközben e célok belpolitikai támogatottsága sem adott, legalábbis semmiképpen nem tekinthető erősnek.

Miközben a környezeti és az energetikai szempontok külön-külön is elemzést érdemelnek, nem kétséges, hogy a fosszilis fűtőanyagok további korlátlan felhasználását pártoló és a velük való takarékoskosságot a rezsiszökkentésre hivatkozva feleltethetőnek minősítő mai kormányzati közelítés egyáltalán nem képviselhető és nem tartható fenn. E kérdéskörben a rövid távú politikai népszerűség és a hosszabb távú fenntarthatóság, valamint az uniós keretekbe illeszkedés szempontjai láthatóan már rövid távon is ütköznek. Az egyoldalú orosz energiafüggőség fenntarthatatlan, és már messze nem csupán a sok tekintetben deklaratív közös külső politika szempontjai sérülnek általa.¹³

Nem titok, hogy az európai innovációs gyengeségre, a sok tekintetben fojtogató forráshiányra az EU 2017-ben elhatározott tőkepiaci uniója és a már működő árnyékbankrendszer hatékony szabályozása lenne a válasz (Mérő, 2025). E megoldás lényege – a közös szabályozás és az átfogó deregulálás mellett – az, hogy az egyik ország megtakarításait egy másik tagállamban felvetődött kezdeményezés finanszírozására is lehetne fordítani. Ugyanakkor az idézett cikkből is jól látható, hogy e kulcsfontosságú területen csak igen szerény előrelépés történt, ami jórészt meg is magyarázza az unió gyenge növekedési teljesítményét, a vállalkozások lanyha működését. E területen természetesen azért nem történik meg a már sok éve megérett áttörés, mert a nemzeti szabályozó hatóságok a legkevésbé sem szándékoznak az ellenőrzést „Frankfurtnak” átadni. Különösen akkor, ha a költségvetési hiány monetáris finanszírozása az elmúlt években már nemcsak a fű alatt történhetett meg, hanem nyílttá, rendszeressé és kiterjedtté vált. A stabilitási és növekedési egyezmény 2025 tavaszán történt ismételt felfüggesztése egerutat biztosít a bármely belpolitikai

¹³ Újdonságnak mondható, hogy a magyar kormány már a látszat szerint sem törekszik ebbe beleilleszkedni, hanem a nyílt szembeszegülést választja (Bóka, 2026).

okból „szükségessé váló” költségvetési lazításnak.¹⁴ A megtakarítási és befektetési unió annál lényegesebb, minél inkább úgy látjuk, hogy a közösen elhatározott célok eléréséhez egyik területen sem elégséges, ha az uniós forrásokat a hagyományosnak tekinthető mértékről, a GDP 1 százalékáról 2028 és 2034 között sikerül 1,26 százalékára emelni. Ugyanakkor nem kérdéses, hogy amikor pénzről van szó, a szuverenitás kérdése még élesebben vetődik föl, mint a kül- és védelempolitikában.

Voltaképp mindhárom területet közvetlenül érinti az EU további bővítése. Három posztszovjet állam 2023 decemberében hivatalos tagjelölti státust kapott. Konkrét felvételi tárgyalások indultak Ukrajna, Moldova és Grúzia esetében, miközben a korábbi időszakból fennmaradt balkáni csatlakozási alkunak még messze nem látni a végét.

A kérdéskör értelmezéséhez legalább három dilemmát kell felvetni – és jó esetben megoldani. *Először:* ha egy ország nem osztja az EU értékrendjét, bármi legyen is az, taggá válása csak további fejetlenség okozója lehet. Ez az összes tagjelölt esetében kézzel fogható (Berend, 2021:188–194) és a jogállamisági eljárások összefüggésében ismertnek is tételvezhető. A jogállamisági eljárás hangsúlyozottan emlékeztet arra, hogy az unió ma már messze nem csupán egyszerű szabadkereskedelmi társulás, ahogy ezt egykor a britek elképzelték (Benczes, 2025:100–101), és ez a szempont a következő költségvetés során sem lesz kevésbé előtérben.¹⁵

Másodszor: a kevésbé fejlett országok felvétele a jelenleg ismert támogatási arányokat és mértékeket alapjaiban rendezné át. Ezek az összegek makroökonómiai szempontból elhanyagolhatók ugyan, de a konkrét költségvetési tárgyalásokban mindig a legélesebben vetődnek föl.

Harmadszor: az EU döntéshozatali mechanizmusa még mindig az eredetileg hat, egyként gondolkodó tagállamra szabott eljárások szerint működik. Ukrajna a maga még mindig közel 40 milliós lakosságával középhatalom lenne, hadseregének mérete és harckészültsége csak további súlyt adna a szavának. Vagyis a további bővítés – még ideális esetben is – *a döntési rend alapvető reformját, a többségi módszer kiterjesztését* feltételeznél. Amilyen könnyű ezt a gondolatot papírra vetni, olyan nehéz a politikai gyakorlatba ültetni. Ez különösen egyértelmű a patrioták és más euroszeptikus erők térnyerését megfigyelve, amely mind az Európai Parlamentben, mind a legtöbb tagállamban kirajzolódik.

¹⁴ Ez már a 2025. és 2026.évi államháztartási tervekben is látható, a gyakorlatban – a teljesítés számaiban – még inkább. Bővebben (László, 2026).

¹⁵ A von der Leyen-féle Európai Bizottság megbuktatása ezen mit se változtatna, ahogyan ez Ukrajna támogatása ügyében is kirajzolódott.

Az Európai Unióról szóló előadásokat évtizedek óta azzal kezdjük, ha valaki megállapítja, hogy az EU válságban van, az jókora közhelyet pufogtat. A lényeg ugyanis – mint Jean Monnet-től tudjuk – az, hogy miközben a legtöbb kérdés vita tárgya, a gyakorlat egymás után szüli meg azokat a kompromisszumokat, amelyek révén az európai integráció évtizedről évtizedre terebélyesedik és el is mélyül (Palánkai, 2025).

Mindebből következően csak azt tudjuk előre jelezni, hogy amikor és ahol egyértelmű a közös érdek, illetve az, hogy „egyedül nem megy”, akkor az európai politikai elit ismét képes lesz olyan megoldások alkalmazására, amelyek révén mindenkinek jobb lesz, miközben senkinek sem lesz rosszabb. Ez a felsorolt területeken a következőket jelentheti.

1. *A közös kiadások átrendezése a hagyományos területek rovására és az új területek – különösen a védelem, az energetika és a környezet – szempontjainak érvényesítése.* Ennek részeként kerül sor a két hagyományosan legnagyobb költségvetési cél, az agrár- és a területfejlesztési kiadások összevonására, együttes részeseedésüknek a keret 40 százalékában történő maximálására. Az agrárcélú költségek korrupciót korlátozza a Mercosur-megállapodás révén erősödő piaci verseny mellett a környezeti szempontok korábbinál szigorúbb érvényesítése – a hagyományokra történő hivatkozás ellenében. Mindezt a korrupcióellenes fellépés szigorítása is erősíti.¹⁶ Ugyanakkor látni kell, hogy az igazán nagy korrupciós ügyeket – például az egykori francia elnök és a néhai olasz miniszterelnök bebörtönzéséhez vezető ítéleteket – nem az európai ügyészség kezdeményezésére és nem a közösségi jogszolgáltatás révén, hanem nemzeti keretekben vitték végig.
2. *A többségi döntések körének kiterjesztése* olyan területekre, amelyek korábban egyhangúságot igényeltek. A „tettre készek koalíciója” az alapszerződésekben foglaltakkal összhangban álló megoldás, és bő évtizede használatos (mindjárt a Gazdasági és Monetáris Unióval kezdve).
3. *A 2012-ben elindult költségvetési és bankunió elmélyítése a tőkepiaci unióval együtt* nem igényel szerződésmódosítást, igényli viszont a nemzeti egoizmus mérséklését. A tőkepiaci uniót célzó ma ismert javaslatok nem a piaci fundamentalizmus alapján állnak. A felügyelet uniós szintre helyezése és a szabályok egységesítése nem veszélyeztetné egyetlen tagállam nyugdíjasainak érdekét

¹⁶ A felsoroltak külön-külön és együttesen a NER alapjait érintik. Nem ok nélkül folyik az irányított sajtóban immár egy esztendeje a felsorolt kérdések ügyében a „brüsszelezés”. Igaz, más országok és érdekcsoportok is megmozdultak az említett ügyekben, és a Bizottság javaslata írásunk lezárásakor még nem élvezett többséget (Wold, 2025).

sem. Ugyanakkor kétségtelenül szűkebbre szabná a nemzeti kormányok újraelosztó tevékenységét.

4. *A védelmi együttműködés lehetőséget ad az iparpolitika gyakorlatának korszerű alkalmazására.* Mi több, ezt meg is követeli, ellenkező esetben a meglévő kerektek is szétzilálódhatnak. Ezen a területen az egyoldalú amerikai függés mellett a nemzeti bezárkózás karikaturisztikus jellegű, aminek meghaladása akkor is szükséges lenne, ha a rendelkezésre álló kiadási összeg változatlan. Mivel a GDP 5 százalékára emelendő hadikiadásból 1,5 százalék eleve a kapcsolt részekre van előirányozva – mint amilyen a kiberbiztonság és a közlekedési infrastruktúra –, ez az új kiadási tétel a meglévők felülvizsgálatát és jobb egybehangolását is sürgetővé teszi. Mivel eredendően horizontális egyeztetésről lenne szó, az EU- és a NATO-keretek egymást kiegészítő, nem pedig versengő/párhuzamos szervezeti megoldást igényelnek.
5. *A kibővülés fokozatosan és kellő előkészítéssel történhet, semmiképp sem kívülről adott, önkényes politikai időpontokhoz kötve. Az *acquis screening* közép-európaiaknál is bevált aprólékos ellenőrzési gyakorlata – amely a kihirdetett jogszabályok helyett azok alkalmazására összpontosít – nyilván nem mellőzhető. Fontos információ ezzel kapcsolatban, hogy *mind a keleti, mind a déli tagjelöltekkel a tárgyalás szakértői szinten kezdeti stádiumban van*, és egyelőre a 31 fejezetből olyan tételekben van haladás, mint a kisvállalkozások és az oktatás. A kibővülés(ek) finanszírozási kérdéseit egyelőre csak szakértői szinten, kutatók vetették fel, a többéves költségvetés idézett tervezetében és vitáiban egyáltalán nem szerepel. Grúzia kormánya 2024 novemberében felfüggesztette a folyamatot,¹⁷ Szerbiával és Albániával pedig semmilyen érdemi párbeszéd nem folyik. Ukrajna esetében egyelőre tűzszünet sem körvonalazódik, háborúban álló ország felvétele pedig nem reális.¹⁸ Nem is meglepő, hogy e cikk lezárásakor nem a magyar sajtóban emlegetett feltétel nélküli teljes tagság, hanem kemény feltételek – például a beérkező pénzek ellenőrzése, korrupció elleni föllépés – mellett egyfajta társult tagság elképzelése fogalmazódott meg Ukrajnával kapcsolatban (Foy, 2026).*

¹⁷ Politico, 2024. nov. 28.

¹⁸ Ellenpéldaként felhozható a bő félévszázada megosztott Ciprus. A szigetországban 1974 óta fegyvernagyvadás van, mi több, a két országrész között a gyakorlatban problémamentes az átjárás, bár az Észak-Ciprusi Török Köztársaságot Törökország kivételével senki sem ismerte el. Hasonló a helyzet Moldovában (Transznisztria), Észak-Koszovóban és a kalinyingrádi exklávé esetében. A felsorolt esetekben nincs élő fegyveres konfliktus.

Hivatkozások

- Benczes I. (2025). Defining economic governance through critical junctures and learning by doing. In Biró-Nagy, A., & Medve-Bálint, G. (Eds.), *The Path of Hungary's EU Membership*. Palgrave Macmillan, pp. 76–106. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-94009-5>
- Berend, T. I. (2021). *Az Európai Unió története. Integráció, populizmus, nacionalizmus*. Kossuth Kiadó.
- Bóka, J. (2026). Súlyos válságban van az EU közös külpolitikája. *Magyar Nemzet*, január 5. <https://magyarnemzet.hu/kulfold/2026/01/boka-janos-eu-kulpolitika>
- Csaba, L. (2026a). A globális illiberalizmus arculatai. In Szanyi, M., Szunomár, Á., & Török Á. (Eds.), *Trendek és töréspontok* (Vol 7). Akadémiai Kiadó, megjelenés előtt. https://mta.hu/data/dokumentumok/egyeb_dokumentumok/2025/VT110625_A_glob%C3%A1lis_illiberalizmus_arculata.pdf
- Csaba, L. (2026b). A külgazdasági irányváltás. In Szathmáry, E. (Ed.), *Merre tovább, Magyarország?* Osiris Kiadó, megjelenés előtt. <https://csabal.com/files/downloads/a-kulgzdasagi-iranyvaltas.pdf>
- Foy, H. (2026). EU ‘membership-lite’ plan for Ukraine spooks European capitals, *Financial Times*, Jan. 16, <https://www.ft.com/content/a42ea7ba-af22-4133-b1d3-e2fdf561c7ba>
- Galston, W. A. (2026). What Maduro’s capture says about Trump. *Wall Street Journal*, Jan. 6, <https://www.wsj.com/opinion/what-maduros-capture-says-about-trump-1c20fd0c>
- Györfy, D. (2026). Resurgence of the State in Central and Eastern Europe. *Competition and Change*, 30(2), (előpublikáció).
- Halmi P. (2020). A populizmus ára: a Brexit-adó. *Magyar Tudomány*, 181(12), 1621–1635. <https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.12.6>
- Heinrichs, R. (2025). What Trumps national security strategy gets right. Despite the Bombastic Rhetoric, America Isn’t Retreating. *Foreign Affairs*, December 15, <https://www.foreignaffairs.com/united-states/what-trumps-national-security-strategy-gets-right>
- Király, M. (2026). Visszatérés az EU értékrendjéhez. In Szathmáry E. (Ed.), *Merre tovább, Magyarország?* Osiris Kiadó, megjelenés előtt.
- Kolodko, G. W. (2025). *Trumps zweite Amtszeit*. Springer Nature Switzerland. <https://www.springerprofessional.de/trumps-zweite-amtszeit/51522386>
- László, Cs. (2026) Hogyan tovább a fiskális politikában? In Szathmáry, E. (Ed.), *Merre tovább, Magyarország?* Osiris Kiadó, megjelenés előtt.
- Losoncz, M. (2024). A Brexit mérlege. A brexit mérlege: hatások, következmények és tanulságok hét év után. In Szanyi, M., Szunomár, Á., & Török Á. (Eds.), *Trendek és töréspontok V. Kockázatok és mellékhatások* (pp. 121–154) Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789636640323>
- Mérő, K. (2025). Az európai tőkepiaci unió és az árnyékbankrendszer – összefonódások és ellentmondások. *Közgazdasági Szemle*, 72(12), 1207–1225. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2025.12.1207>
- Palánkai, T. (2025). A nemzetközi integráció néhány elméleti irányzata. *Magyar Tudomány*, 186 (10), 1920–1926. <https://doi.org/10.1556/2065.186.2025.10.6>
- Sanger, D. E., Pager, T., Rogers, K., & Kanno-Youngs, Z. (2026). Trump Lays Out a Vision of Power Restrained Only by ‘My Own Morality’ *The New York Times*, Jan. 8, <https://www.nytimes.com/2026/01/08/us/politics/trump-interview-power-morality.html>
- Wold, J., W. (2025). EU leaders to take the first pass. *Budget-Brief/Euractiv*, December 16, https://www.euractiv.com/news/budget-brief-eu-leaders-to-take-a-first-pass/?utm_source=eac&utm_medium=linkedin&utm_campaign=euractiv
- Zakaria, F. (2026). The world is adjusting to an unreliable United States. *The Washington Post*, January 15, <https://www.washingtonpost.com/opinions/2026/01/15/us-global-order-shift-allies/>

Csáki György
egyetemi tanár, Milton Friedman Egyetem

E-mail: gyorgy.csaki@gmail.com

ÚJ VILÁGGAZDASÁGI REND(ETLENSÉG)

Donald Trump visszatérése a Fehér Házba új korszakot nyitott az amerikai kereskedelempolitikában, amely szakítást jelent a múlttal – beleértve az elnök első ciklusát is. Trumpot 2025-ben lényegesen kevésbé riasztják el a lehetséges következmények, mint első elnöksége idején. A vámfal, amelyet az Egyesült Államok köré akar építeni, nem egyszerűen az első ciklus tranzakciós politikájának agresszívebb változata. „Sokkal inkább a világ gazdasági rend és Amerika ebben elfoglalt helyének átalakítására irányuló erőszakos törekvést fejezi ki” (Bremmer, 2025).

A vámok azonnali, agresszív alkalmazása és a Trump első ciklusa alatt tapasztaltak közötti különbség nem egyszerűen a mértékek kérdése. *A vámokat* immár nem alku tárgyát képező nyomásgyakorlásra használják a tárgyalások során, hanem az ellátási láncok átstrukturálásának, *az amerikai feldolgozóipar termelési bázisa új-jáélesztésének és az adóbevételek növelésének meghatározó eszközeként*. A vámok célja valójában nem a kétoldalú kereskedelmi hiányok csökkentése vagy a tiszteségtelen kereskedelmi gyakorlat megtorlása, hanem a feldolgozóiparnak („Amerika lelkének”) a védelme, az amerikai piacra jutás megdrágítása minden kereskedelmi partner számára.

Trump kereskedelempolitikai törekvései Stephen Miran, egy korábban ismeretlen befektetési tanácsadó 2024 novemberében kifejtett nézeteit tükrözik (Miran, 2024).¹ A kiindulás az, hogy *a dollár a nemzetközi tartalékvaluta-szerep miatt túlértékelt*, így – ellentétben az általánosan elterjedt nézettel, amely szerint *a dollár túlzott privilégium az USA számára* – globális tartalékvalutaként való fenntartása *túlzott teher*. Az amerikai piac ugyanakkor az alacsony vámok miatt védtelen, így az USA nagy külkereskedelmi mérleghiányt halmozott fel, s elvesztette feldolgozóiparának nagy részét, noha *az amerikai piachoz való hozzáférés* nem jog, hanem

¹ Miran időközben az elnök Gazdasági Tanácsadó Testületének vezetője, majd a Fed Igazgató Tanácsának tagja lett.

* A kézirat 2026. január 12-én érkezett a szerkesztőségbe.
<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.43>

privilegium. Ezenkívül az is jelentős teher, hogy az USA globális biztonsági védőernyőt nyújt szövetségeseinek, akik potyautasként viselkednek. A kiegyensúlyozás jegyében a világnak meg kell térítenie az USA számára ezeket a terheket, ennek legegyszerűbb, s rövid távon is alkalmazható eszköze a megfelelő vámok bevezetése. Ez zene lehetett Donald Trump füleinek, hiszen szerinte „a szótár legszebb szava a vám”, s nagyon szereti, ha a „vámember” titulussal jellemzik.

Trump ennek megfelelően vámháborút indított gyakorlatilag az egész világ ellen. Tízszázalékos vámot vetett ki minden áruimportra,² 25 százalékos vámot a járművekre és járműalkatrészekre, valamint a Kanadából és Mexikóból származó termékek behozatalára, a kínai eredetű áruk importjára pedig 145 százalékos vámot léptetett érvénybe.³ Az elnökre vonatkozó, egyes szám harmadik személyes megfogalmazás nem véletlen: noha a vámok kivetése (mint minden költségvetési bevétel) az alkotmány szerint kongresszusi hatáskör, Trump azonban elnöki rendelettel (*executive order*) hirdette ki azokat.

Trump elnök április 2-án viszonzossági vámokat (*reciprocal tariffs*) vetett ki mindazon országokból származó áruimportra, amelyek az *árúkereskedelemben* többletet realizáltak az USA-val szemben. A vámok mértékét úgy állapították meg, hogy az adott ország USA-ba irányuló kiviteli többletét az onnan érkező amerikai import egészéhez viszonyították, és az arányszám fele lett a vám. Így a vámkulcsok kereskedelmi partnerekként eltérnek egymástól. Megmagyarázhatatlan *a konkrét vámmértékek meghatározása*, és érthetetlen, hogy *miért hagyják figyelmen kívül a szolgáltatáskereskedelmet*, amelyben az USA gyakorlatilag minden partnerével szemben jelentős többletet realizál. A Trump-adminisztráció *minden relációban* külkereskedelmi egyensúlyra törekszik, ami közgazdasági értelemben egyenesen abszurd igény (Csáki, 2025).

Az USA importjának közel a fele ugyanakkor mentesült Trump vámjai alól, egyes elektronikai cikkek – például az okostelefonok és a számítógépek – pedig teljesen vámmentesen értékesíthetők az USA piacon. Brazília 50 százalékos váma közel 700 mentességet⁴ tartalmaz, így a tényleges vámszint körülbelül 30 százalé-

² Trump második hivatalba lépésekor az USA átlagos ipari vámszínvonala 2,4 százalék volt.

³ Trump második elnöksége előtti vámokról az alábbiak mondhatók el: „Az amerikai áruimport körülbelül 94 százaléka ipari (nem mezőgazdasági) termék. Az Egyesült Államokban jelenleg 2,0 százalékos kereskedelmi súlyozású átlagos importvám vonatkozik az ipari termékekre. Az összes ipari termékimport fele vámmentesen érkezik az Egyesült Államokba” (United States Trade Representative, 2025).

⁴ A leginkább anekdotikus eset ebben a tekintetben alighanem az, hogy miután felhívták az elnök figyelmét arra, hogy az USA narancsléimportjának a fele Brazíliából származik, az 50 százalékos vámok meghirdetését követő napon az elnök vámmentessé tette a narancslé importját.

ra csökken. Kanada 35 százalékos vámtarifája a gyakorlatban közelebb áll a 6 százalékhoz. Az ágazati vámok is tele vannak kiskapukkal: Trump új, 2025 október 1-jén hatályba lépett 100 százalékos gyógyszervámja például kizárta a generikus gyógyszereket, amelyek az Amerikában eladott medicinák 90 százalékat teszik ki. (The Economist, 2025a) Novemberi adatok alapján az amerikai fogyasztók átlagosan „16,8 százalékos effektív vámtétellel szembesülnek, ami 1935 óta a legmagasabb érték. A fogyasztási változások után az átlagos vámtétel 14,4 százalék lesz”⁵ (Yale Budget Lab, 2025).

Trump elnök kaotikus vámpolitikája a nemzetközi kereskedelemben a GATT megalakulása, tehát 1948 óta fennálló *szabályalapú rend felborítása*. Mivel a legtöbb partner valamilyen aszimmetrikus vámmegállapodásra kényszerült, elmondhatjuk, hogy immár nem érvényesül a nemzetközi kereskedelempolitikát az elmúlt nyolcban évben meghatározó három alapelv, a diszkriminációmentesség (a legnagyobb kedvezmény elve), a viszonzosság és a nemzeti elbánás egyike sem.

Fontos fejlemény, hogy 2025. december 5-én a Fehér Ház honlapján nyilvánosságra hozták az USA új nemzetbiztonsági stratégiáját. (The White House, 2025) A dokumentum általános keretbe helyezi a második Trump-adminisztráció eddig folytatott külkereskedelmi politikáját – elsősorban a vámpolitikáját –, ugyanakkor, kifejezve az elnök és közvetlen munkatársainak világképét, globális stratégiai elképzeléseit, támpontokat ad az amerikai külpolitika és külgazdaság-politika várható fő irányairól.

Donald Trump 2017-es nemzetbiztonsági stratégiája a nagyhatalmi versengés visszatérését állította a középpontba, Kínát és Oroszországot revizionista hatalmaknak nevezve. Nyolc évvel később ez a diagnózis igazabbnak tűnik, mint valaha: Kína nukleáris ereje 2017 óta több mint kétszeresére nőtt, provokatív hadgyakorlatokat tart Tajvan körül, az ország kiberbűnözői behatoltak az amerikai vállalati és kormányzati telekommunikációs infrastruktúrákba. Oroszország közel négy éve háborúzik Ukrajnában és árnyékháborút vív az Egyesült Államok szövetségeseivel Európa-szerte. Trump elnök 2025-ös stratégiája ezekkel gyakorlatilag nem foglalkozik. A dokumentum egyáltalán nem szól a szuperhatalmak közötti harcról vagy a többi szuperhatalom megfékezésének stratégiájáról.

Noha az amerikai hadsereg rendkívül szofisztikált ellenség-barát felismerő rendszerekkel rendelkezik, *az új nemzetbiztonsági stratégia* ilyen nem használ, alig

⁵ A gazdasági veszélyhelyzetre való hivatkozással kivetett vámokat az elsőfokú bíróság megsemmisítette. Amennyiben a Legfelsőbb Bíróság ezt helybenhagyja, az effektív vámtétel 9,3 százalékra csökkenne. (U. o.)

különbözteti meg a szövetségeseket a stratégiai ellenlábasoktól. „Az Egyesült Államok politikája realista lesz a tekintetben, hogy mi lehetséges és kívánatos más nemzetekkel való kapcsolataiban. Jó kapcsolatokra és békés kereskedelmi kapcsolatokra törekszünk a világ nemzeteivel anélkül, hogy rájuk erőltetnénk a hagyományaiktól és történelmüktől jelentősen eltérő demokratikus vagy más társadalmi változásokat. Elismerjük és kijelentjük, hogy nincs semmi következetlen vagy képmutató abban, ha ilyen realisztikus értékelés szerint cselekszünk, vagy ha jó kapcsolatokat tartunk fenn olyan országokkal, amelyek kormányzati rendszerei és társadalmi eltérnek a miénktől, még akkor sem, ha hasonló gondolkodású barátainkat arra ösztönözzük, hogy tartsák fenn közös normáinkat, és ezzel mozdítsuk elő érdekeinket” (The White House, 2025:9). *Az USA nem kíván többé vezető szerepet betölteni a világban:* „Az Egyesült Államok nem engedheti meg, hogy bármely nemzet annyira dominánssá váljon, hogy az veszélyeztethesse érdekeinket. Szövetségeinkkel és partnereinkkel együtt fogunk működni a globális és regionális erőegyensúly fenntartása érdekében, hogy megakadályozzuk domináns ellenfelek megjelenését. Mivel az Egyesült Államok elutasítja a globális dominancia szerencsétlen koncepcióját a maga számára, meg kell akadályoznunk mások globális, sőt bizonyos esetekben regionális uralmát is” (The White House, 2025:10).

Az USA a globális biztonságot egy tehermegosztó hálózat szervezőjeként kívánja fenntartani, azokkal az országokkal együttműködve, amelyek elfogadják az USA – elsősorban – kereskedelmi feltételrendszerét: „Véget ért az a korszak, amelyben az Egyesült Államok Atlaszként tartotta az egész világrendet. Számos szövetségesünk és partnerünk között tucatnyi gazdag, fejlett nemzetet tudhatunk magunk mellett, amelyeknek elsődleges felelősséget kell vállalniuk régióikért, és sokkal többel kell hozzájárulniuk kollektív védelmünkhöz. (...) Az Egyesült Államok tehermegosztó hálózatot fog szervezni, amelynek összehívója és támogatója kormányunk lesz. Ez a megközelítés biztosítja a terhek megosztását és ezen erőfeszítések szélesebb körű legitimitását. (...) Az Egyesült Államok készen áll arra, hogy segítsen – kereskedelmi ügyekben potenciálisan kedvezőbb bánásmóddal, technológiamegosztással és védelmi beszerzésekkel – azoknak az országoknak, amelyek hajlandóak nagyobb felelősséget vállalni a környezetük biztonságaért, és összehangolják exportellenőrzésüket a miénkkel” (The White House, 2025:12).

A Project Syndicate az USA új nemzetbiztonsági stratégiájáról megjelentetett cikkeit „Trump etnonacionalista nemzetbiztonsági stratégiája” cím alatt gyűjti csokorba, s a szerkesztőség bevezetője leszögezi: a „Donald Trump amerikai elnök kormánya által kiadott új nemzetbiztonsági stratégia éles szakítást jelent mindazon érté-

kekkel, elvekkkel és célokkal, amelyek az Amerikai Egyesült Államok külpolitikáját a második világháború óta meghatározták. A dokumentum tartalma azonban – a gazdasági és kereskedelmi érdekek mindenek fölé helyezésétől kezdve a demográfiai szorongásig és a bevándorlók démonizálásáig – aligha minősül stratégiának” (PS Editors, 2025).

Az elnevezésében mégis csak stratégiának nevezett dokumentum megerősíti az immár több mint kétszáz éves Monroe-elvet (Amerika az amerikaiaké), azaz a Trump-féle kiegészítéssel (*the Trump collarally*), hogy megakadályozzuk „a földrészünkön kívüli versenytársak lehetőségét, hogy erőket vagy más fenyegető képességeket helyezzenek el, illetve stratégiailag fontos eszközöket birtokoljanak vagy ellenőrizzenek a mi földrészünkön. Ez a Monroe-doktrínához fűződő »Trump-kiegészítés« az amerikai hatalom és prioritások józan és hatékony helyreállítása, összhangban az amerikai biztonsági érdekekkel” (PS Editors, 2025:15).

A dokumentum Európával szemben a legagresszívabb, amelyet hanyatló, megszűnéssel fenyegetett régióként állít be, ahol „a gazdasági hanyatlás elhalványul a civilizáció eltűnésének szembeűnő kilátása mellett. Az Európa előtt álló nagyobb problémák közé tartoznak az Európai Unió és más transznacionális szervezetek tevékenységei, amelyek aláássák a politikai szabadságot és szuverenitást, a kontinenst átalakító és vizályokat szító migrációs politikák, a szólásszabadság cenzúrázása és a politikai ellenzék elnyomása, a születési arányok zuhanása, valamint a nemzeti identitás és az önbizalom elvesztése” (PS Editors, 2025:25). Az USA Európával kapcsolatos céljai – amelyek egyúttal javaslatok is a fentiek orvoslására – világosak: „a stabilitás feltételeinek helyreállítása Európában és a stratégiai stabilitás Oroszországgal szemben; Európa képessé tétele arra, hogy saját lábára álljon és összetartó, szuverén nemzetek csoportjaként működjön, beleértve a saját védelméért való elsődleges felelősségvállalást is, anélkül, hogy bármely ellenséges hatalom uralná; az európai nemzeteken belül az Európa jelenlegi irányvonalával szembeni ellenállás táplálása (kiemelés tőlem: Cs. Gy.); az európai piacok megnyitása az amerikai áruk és szolgáltatások előtt, valamint az amerikai munkavállalók és vállalkozások méltányos bánásmódjának biztosítása; Közép-, Kelet- és Dél-Európa egészséges nemzeteinek kiépítése kereskedelmi kapcsolatok, fegyvereladások, politikai együttműködés, valamint kulturális és oktatási cserék révén; a NATO-ról mint folyamatosan terjeszkedő szövetségről alkotott kép megszüntetése; és Európa ösztönzése a merkantilista túlkapacitás, a technológiai lopás, a kiberkémkedés és más ellenséges gazdasági gyakorlatok elleni küzdelemre (PS Editors, 2025:27). Úgy tűnik, hogy a

Trump-adminisztráció csak Európában kíván értékalapú politizálást folytatni – az etnonacionalista-populista irányzatok támogatásával, bátorításával!

Paul Krugman Nobel-éremes közgazdász egyszerű magyarázatot talál Trump Európa-ellenességére: „A MAGA (...) valójában nem akar egy olyan világot, ahol demokrácia, polgári szabadságjogok és jogállamiság uralkodnak. A Trump-adminisztráció különösen ellenségesé vált Európával szemben, pontosan azért, mert az európaiak megpróbálnak ragaszkodni azokhoz az értékekhez, amelyeket a MAGA otthon lerombolni próbál” (Krugman, 2025).

Oroszországot mindössze négy bekezdésben említi a dokumentum, és Ukrajna elleni invázióját egyszer sem ítéli el. Ehelyett az Egyesült Államokat egyfajta semleges tárgyalófélként ábrázolja, amely csökkentheti az Oroszország és Európa közötti feszültséget, és helyreállíthatja a stratégiai stabilitást Moszkvával szemben. Az új nemzetbiztonsági stratégia figyelmen kívül hagyja Észak-Korea és Irán atomhatalmi törekvéseit. Kína nukleáris terjeszkedését, amely évek óta foglalkoztatja a Pentagont és a stratégiai tervezőket, csak futólag említi a dokumentum, és alig esik szó benne a figyelemre méltóan kifinomult, kiterjedt kibertámadásokról, amelyek mélyen behatoltak az amerikai telekommunikációs rendszerekbe, és ott is maradtak, annak ellenére, hogy kiszorításukra évekig erőfeszítéseket tettek. Az indo-csendes-óceáni térség katonai fenyegetéseiről szólva azonban Kínát nem nevezi meg név szerint, a gazdasági verseny tárgyalásakor viszont kifejezetten és részletesen említi a dokumentum – noha kereskedelmi gyakorlatának részletes bírálatakor sem nevezi meg az országot, s reményét fejezi ki a „Pekinggel való valóban kölcsönösen előnyös gazdasági kapcsolatok” iránt. Mindez alighanem Trump (és Bessent pénzügyminiszter) azon vágyát tükrözi, hogy 2026 áprilisában Pekingben Trump és Hszi kínai elnök a „világtörténelem legnagyobb kereskedelmi szerződését” hozza tető alá.

A londoni *The Economist*nak az új stratégiáról szóló cikke, amely címében és alcímében is szellemes és nagyon kifejező („Több ok van arra, hogy Amerika barátai a legrosszabbra készüljenek. Egy stratégia, amely lenézi Európát, zaklatja Latin-Amerikát és homályos Ázsiával kapcsolatban”) jól foglalja össze a dokumentum lényegét, és megalapozottan pesszimista végkövetkeztetésre jut: amikor Trump elnököt december 8-án a stratégiáról kérdezték, „időnként úgy tűnt, hogy az elnök nem ismeri annak tartalmát. Köztudottan tranzakcionista, és gyakran változtatja álláspontját. Egy olyan dokumentum, amelyet esetleg el sem olvasott, nem megbízható iránytűje annak, hogy mit fog tenni. De a remény nem stratégia. Jobb, ha Amerika barátai felkészülnek a legrosszabbra” (The Economist, 2025b). Erről a legrosszabbról csak azt tudhatjuk biztosan, hogy a régi, 1945 óta fennállt világrend, benne a régi

világgazdasági rend a múlté – új rendről azonban egyelőre nem beszélhetünk, annak körvonalai is nehezen jelezhetők előre. Amit ma látunk, amit rövid távon várhatunk, az a világtrend, az átfogó világgazdasági rend hiánya.

*A világgazdaság nyilvánvalóan fragmentálódik, amennyiben az USA politika-
ilag visszahúzódik és fenntartja kereskedelempolitikájának protekcionizmusát. Ez
elsősorban Kína gazdasági és geostratégiai terjeszkedését szolgálja, Kína ugyanis,
ha fenn kívánja tartani exportjának dinamikus bővülését, az USA-n kívüli piacokon
kényszerül növelni aktivitását: ez már 2025 első kilenc hónapjában megkezdődött,
mert a kínai export úgy nő, hogy az USA-ba irányuló kivitel jelentősen csökkent.*⁶

A deklaráltan is megváltozott globális amerikai stratégia következtében Eu-
rópára rendkívüli nyomás nehezedik. Nem egyszerűen elveszti az USA katonai
véderőjét, amit a védelmi kiadásoknak a GDP két-három százalékpontos növelé-
sével pótolhat (de annak eredményét rövid távon nem, s középtávon is csak részle-
gesen élvezheti). Tudomásul kell azt is vennie Európának, hogy eddigi legfontosabb és
legerősebb szövetségese immár kifejezetten ellenségesen viszonyul hozzá, s ennek
széles körű és mélyreható következményeihez minden bizonnyal nehezebb alkal-
mazkodnia, mint a védelmi kiadásait növelni. Gyakran hallani, hogy a világ s abban
a világgazdaság multipolárisává válik: a két pólus Kína gazdasági felemelkedésével
már adott, a nagy kérdés az, hogy Európa képes lesz-e harmadik tényezővé válni.

Nyilvánvaló, hogy az Amerikán kívüli világ erősíteni kívánja az egymás kö-
zötti kereskedelmi kapcsolatokat, fenntartva a szabályalapú globális szabadkeres-
kedelmi rendszert – már amennyi abból az USA nélkül fenntartható. Mark Carney
kanadai miniszterelnök például azt javasolta, hogy a világ két legnagyobb szabad-
kereskedelmi tömörülése, az Európai Unió és a Csendes-óceáni Partnerség Átfogó
Megállapodása (CPTPP) kezdjenek tárgyalásokat egy új sokoldalú kereskedel-
mi szövetség létrehozása érdekében.⁷ Anne Krueger, a Világbank egykori vezető
közgazdásza felvetette, hogy alternatív megoldásként „a WTO tagországai egy új
Globális Kereskedelmi Szervezetet (GTO) hozhatnának létre, amely átvonná a WTO

⁶ „Az USA-ba irányuló kínai export Trump második ciklusának kezdetétől szeptemberig körül-
belül 69 százalékkal csökkent, Kína egyszerűen más kereskedelmi partnerek felé irányította áruit.
Ennek eredményeként Kína exportja 2025-ben várhatóan körülbelül 8 százalékkal fog nőni, és külke-
reskedelmi mérlegtöbblete először haladja meg az 1 000 milliárd dollárt” (Krugman, 2025/b).

⁷ „Carney miniszterelnök megvitatta a Csendes-óceáni Partnerség Átfogó Megállapodása
(CPTPP) és az Európai Unió (EU) közötti fokozottabb integráció és együttműködés szükségességét,
és hangsúlyozta azokat az átalakító gazdasági előnyöket, amelyeket ez katalizálhat. A világ két legna-
gyobb kereskedelmi tömörülésének, amelyek együttesen több mint 1 milliárd fogyasztót képviselnek,
az összekapcsolása megerősítené az ellátási láncokat, bővítené a kereskedelmet és katalizálná a beru-
házásokat az Indo-Csendes-óceán térségében és Európában” (Prime Minister of Canada, 2025).

alapszabályát, és alkalmazná a meglévő folyamatokat, például a vitarendezési mechanizmust. A tagság bármely ország számára nyitva állna, amely hajlandó ezeket a szabályokat betartani. Ha az EU és a CPTPP-országok aláírnák, valószínűleg mások – köztük Dél-Korea – is követnék őket. A legfontosabb, hogy a csatlakozási eljárásokat egyszerűsítsék, biztosítva a WTO-szabályok folytonosságát. A világ legtöbb kereskedelmi országának összefogásával a WTO gyakorlati hasznának nagy része megőrizhető lenne mindaddig, amíg az Egyesült Államok úgy nem dönt, hogy változtat kereskedelmi irányvonalán” (Krueger, 2025a).

A belátható jövőben minden bizonnyal új, elsősorban *megaregionális szabadkereskedelmi megállapodások* létrehozására, illetve a meglévő megállapodások kibővülésére lehet számítani – annál is inkább, mert a WTO működése annak következtében teljesen ellehetetlenült, hogy az USA súlyosan aszimmetrikus vámmegállapodásokat kényszerített rá a partnereire, így a WTO-n belüli vitarendezés alapelvei (a diszkriminációmentesség, a viszonyosság és a nemzeti elbánás kötelezettsége) értelmezhetetlenné váltak.

Két tényező szabhat korlátot 2026-ban Trump gazdasági kártevésének. A Legfelsőbb Bíróság várhatóan hamarosan dönt Trump vámjainak nagyjából a feléről, az 1977-es nemzetközi vészhelyzeti gazdasági felhatalmazási törvény (IEEPA) alapján bevezetett váموkról. Három bíróság jogszerűtlennek nyilvánította a vámtarifákat. A Legfelsőbb Bíróság egyetérthet ezzel. Ha a vámokat hatályon kívül helyezik, a kormányzat megpróbál majd más, bonyolultabb jogi eszközöket felhasználni az import megadóztatására. 2026 novemberében féléves választások lesznek az USA-ban, s a republikánusok könnyen elveszíthetik a két ház egyikében élvezett többségüket. Ebben az esetben a Kongresszus érvénytelenítheti Trump elnöki rendeleteit. Ekkor azonban nemcsak az elnök lesz béna kacsa, hanem az USA maga is, hiszen az elnök nem fogja ellenjegyezni a kongresszusi határozatokat, a törvényhozás pedig érvényteleníti az elnöki rendeleteket. Egy ilyen kaotikus helyzet a világgazdaság egésze számára is kezelhetetlen bizonytalanságot jelentene. S bármi történjen is 2026-ban, Donald Trump minden bizonnyal kitölti elnöki terminusát. Így a világ 2029 januárja előtt semmiképpen sem számíthat irányváltásra az amerikai politikában.

Amíg a világ megtalálja az új világgazdasági helyzethez való alkalmazkodás megfelelő módózatait, súlyos bizonytalanság, s ebből fakadóan állandó változékonyság várható. S akkor még nem is vettük számba az új Fed-elnök májusi beiktatása után bekövetkező amerikai monetáris politikai változásokat, egy – újabb – dollár-probléma kialakulásának lehetséges kaotikus következményeit.

Hivatkozások

- Bremmer, I. (2025). *Trump's Tariffs Are Not a Negotiating Tactic*. Project Syndicate, March 10. <https://www.project-syndicate.org/commentary/trump-tariff-wall-aims-to-dismantle-postwar-economic-order-by-ian-bremmer-2025-03>
- Csáki, Gy. (2025). Trump 2.0: új kereskedelmi háború – egy világtrend vége. *Külgazdaság*, 69(7–8) 101–128., <https://doi.org/10.47630/KULG.2025.69.7-8.128>
- Economist (2025a). *Why Donald Trump's tariffs are failing to break global trade*. Octobre 8. <https://www.economist.com/finance-and-economics/2025/10/08/why-donald-trumps-tariffs-are-failing-to-break-global-trade>
- Economist (2025b). *More reasons for America's friends to plan for the worst*. December 11. <https://www.economist.com/leaders/2025/12/11/more-reasons-for-americas-friends-to-plan-for-the-worst>
- Krueger, A. O. (2025a.). *The Case for a Multilateral Trade Organization Without America*. Project Syndicate, October 27. <https://www.project-syndicate.org/commentary/major-trading-countries-should-adopt-carney-proposal-for-new-coalition-by-anne-o-krueger-2025-10>
- Krueger, A. O. (2025b). *Trump's Big, Not-So-Beautiful Economic Mess*. Project Syndicate, December 19. <https://www.project-syndicate.org/commentary/trump-first-year-back-leaves-his-economic-agenda-in-trouble-by-anne-o-krueger-2025-12>
- Krugman, P. (2025, December 8). *Is This The End of the Free World? Trump wants to MAGAfy Europe, too*. paulkrugman@substack.com.
- Miran, S. (2025). *A User's Guide to Restructuring the Global Trading System*. Hudson Bay Capital, December 11. https://www.hudsonbaycapital.com/%20documents/FG/hudsonbay/%20research/638199_
- Prime Minister of Canada (2025, November 22). Prime Minister Carney meets with President of the European Commission Ursula von der Leyen and Prime Minister of Vietnam Phạm Minh Chính. <https://www.pm.gc.ca/en/news/readouts/2025/11/22/prime-minister-carney-meets-president-european-commission-ursula-von-der>
- PS Editors (2025). *The Big Picture*. Project Syndicate, December 11. <https://www.project-syndicate.org/onpoint/trump-s-ethnonational-security-strategy>
- United States Trade Representative (2025). *Industrial Tariffs*. <https://ustr.gov/issue-areas/industry-manufacturing/industrial-tariffs#:~:text=The%20United%20States%20currently%20has,the%20United%20States%20duty%20free>
- White House (2025). *National Security Strategy of the United States of America*. November. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf>
- Yale Budget Lab (2025). *State of U.S. Tariffs*. November 17. <https://budgetlab.yale.edu/research/state-us-tariffs-november-17-2025>

Csillag István,
az Óbudai Egyetem docense, volt gazdasági miniszter

E-mail: csillagik@gmail.com

Mihályi Péter,
az MTA levelező tagja,
a Budapesti Corvinus Egyetem egyetemi tanára

E-mail: peter@mihalyi.com

NEM LESZ ÚJ VILÁGREND!*

Az idei első körkérdés megfogalmazói sok elemzővel egyetértve „polikrizis”-nek nevezik az egymásra torlódó, sokszor alapvetőnek látszó változások által kiváltott hatásokat. Valóban az Edgar Morin francia filozófus és szociológus által 1993-ban bevezetett fogalom fejezi ki a legjobban, hogy az előttünk álló 2026-os év annyiban hordoz egyedi jellemzőket, hogy nem egy, hanem számos területen *megkérdőjeleződni látszik* a világ 1945 utáni, viszonylag békés nyolcvanéves fejlődése, a hidegháború befejeződésétől számított *globalizációs tendenciák fenntarthatósága*. Tény, hogy vannak új jelenségek. Elsősorban is a nemzetközi politikai és gazdasági intézményrendszer semmibevétele a világ három szuperhatalma részéről. Oroszország, Kína és az Egyesült Államok vezetése napjainkban kétségtelenül nagyon más-képp viselkedik, mint 1990 és 2010 között.

A *látzatok* túlhangsúlyozása – a mi véleményünk szerint – a viszonyítási bázis „hibás” megválasztásából következik. Sokak számára a kiindulópont, a kályha az a rendkívül kedvező húsz év, amelyet 1990 és 2010 között mind Magyarországon, mind a világban átéltünk. Pedig, ha ezt a húsz évet az 1900 és 2010 közötti időkeretbe helyezzük, azonnal más következtetés adódik. Aligha vitatható, hogy az 1990 és 2010 közötti húsz év a *globális versenyvilág* megszilárdulásának az időszaka volt, amelyben a II. világháborút lezáró, a béke megőrzésén örökődő intézményi berendezkedés hidegháború végétől számítható érvényesülése, a kiszámíthatóságot és az

* A kézirat 2026. január 17-én érkezett a szerkesztőségbe.
<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.52>

emberi jogok kölcsönös tiszteletét őrző demokrácia, az egyenlőség és az egyenlő bánásmód megkövetelése volt az uralkodó. Az államok gazdaságpolitikájában az adófizetők pénzének kiszámítható és átlátható felhasználását is a liberális demokrácia fékekre és ellensúlyokra alapozott keretei (a *washingtoni konszenzus*), így a független jegybanki működés és a szabályalapú költségvetési politika segítik, hogy nagy kilengésektől és a vágató áremelkedéstől mentes gazdasági növekedés uralkodjon. Ebben a keretben a termelékenység és a hatékonyság által hajtott, határokon átnyúló, viszonylag szabad verseny kényszeríti ki a pazarló és monopolista szerveződések visszaszorulását és az innovációt is. Ez a szinte idilli gazdasági működési mód elsősorban azért volt lehetséges, hogy a békeidőszak körülményei között az államháztartás évszázadokig megszokott, túlnyomórészt a hadsereg és a közigazgatás szükségleteit finanszírozó arányai a jóléti kiadások (oktatás, egészségügy, szociális segélyezés) kiemelkedő fölénye javára tolódtak el. A világháborút követő baby boom segítette a munkapiac és a szociális ellátás közötti harmonikus arány kialakulását. Ebben a keretben ismeretlenek voltak a mai paradigmaticus problémák a demográfia, az energiatermelés és -felhasználás, a digitalizáció, a versenyvilág feletti befolyás megszerzéséért folytatott erőpolitika és az előzőkből következően a biztonságpolitika terén.

A globális versenyvilág 1990 után addig soha nem látott fejlődést hozott. Kínában és Indiában százmilliók tömegek emelkedtek ki az éhhalál fenyegetésével járó évtizedes szegénységből. Igaz, és ezt nem is akarjuk tagadni, a verseny új helyszíneken és új formában addig nem látott vagyoni és jövedelmi egyenlőtlenségeket generált, és ezt ma a szavazók milliói élék meg nap nap után – az Egyesült Államokban, Nyugat-Európában, de Kínában is. Az ő szemszögükből nézve érthető, hogy el vannak keseredve.

Huszonöt éve megjelent, akkor heves vitát és bírálatot kiváltó közös cikkünkben (Antal László–Csillag István–Mihályi Péter: Magyarazzuk a globalizációt. *Nép-szabadság*, 2000. augusztus 15.) amellet érveltünk, hogy a „*versenyvilág*” minden ország kormánya számára – ha a népe jólétét tartja szem előtt – kötelezően előírt, a versenyben való helytállás képességét elősegítő magatartáskódexet tartalmaz. Ennek a segítségével (és csak ezzel) lehet az elmaradott állapotokat leküzdeni és tömegek felemelkedését elősegíteni. Ahogyan azt a kapitalista világrend születése után alig fél évszázaddal Marx és Engels, a Kommunista kiáltvány szerzői már észrevették „A burzsoázia az összes termelési szerszámok gyors tőkeletesítése, a végtelenül megkönnyített közlekedés révén valamennyi nemzetet, még a legbarbárabbakat is, belerántja a civilizációba. Áruinak olcsó ára az a nehéztüzérség, amellyel rommá

lő minden kínai falat, amellyel kapitulációra bírja a barbárok legmakacsabb ideggyűlöletét is. Minden nemzetet rákényszerít, hogy, hacsak nem akarnak tönkre menni, elsajátítsák a burzsoázia termelési módját; rákényszeríti őket, hogy meghonosítsák maguknál az úgynevezett civilizációt”.

Ez a „rákényszerítési” folyamat ma is tart. Ahogyan a marxisták jóslata a 20. század első harmadában is téves volt (az imperializmus nem volt a kapitalizmus legfelsőbb foka¹), az új világrend hajnalát manapság konstatáló elemzők is tévednek. A globalizációt nem követi deglobalizáció. A versenyvilágban lehet ugyan úszni az ár ellen, csak versenyt nem lehet így nyerni. Amióta Orbán Viktor kormánya 2010-ben meghirdette az „unortodox” gazdaságpolitikát és ő maga 2014-ben az illiberális politikai berendezkedést, azóta éppen ezt teszi. De a felzárkózás szempontjából nem bizonyult sikeresnek.

Folytatva a sporthasonlatot, tessék megnézni a televízióban egy úszóverseny vagy egy atlétikai verseny döntőjét! A világ minden jegyzett gyorsúszója és minden magasugrója ugyanazt a sporttechnikát alkalmazza. Ha két-három évtizedenként mégis van változás, akkor az új technikát minden versenyző átveszi. Ilyen ritka esemény volt az úgynevezett Fosbury-stílusra való áttérés a magasugrásban. Az amerikai atléta 1968-ban a mexikói olimpián, szakítva az addig általános technikával, a hátára fordulva ugrott át a léc felett. Abban a döntőben még csak ketten alkalmazták ezt a technikát, pár év múlva már mindenki.

Igaza volt Francis Fukuyamának? Mielőtt továbblépni, utalnunk kell az amerikai politológus 1989-ben megjelent „A történelem vége?” című tanulmányára² is. A közismert, sokszor és sokak által hivatkozott gondolatmenet szerint a világtörténelem nem a „kapitalizmus és a szocializmus konvergenciájához (...) hanem a gazdasági és politikai liberalizmus egyértelmű diadalához”³ vezetett. Ha a folyamatokat a mából visszatekintve nézzük, akkor aligha vitatható, hogy 2010-ig a számok is ezt a vélekedést támasztották alá. Mint az *1. táblázat* adatai mutatják, a 20. század kezdete óta a demokratikus országok száma folyamatosan és igen jelentősen (10-ről 96-ra) nőtt. Viszont – és ez egybevág az elfogadott közvélekedéssel – 1920 és 1930 között, illetve 2010 és 2024 között a demokráciák száma csökkent. E tendenciák ismeretében gondoljuk azt, hogy a 2010 óta eltelt másfél évtized nem trendforduló, csak ismétlődés, olyasmi, ami a közelmúltban már megtörtént.

¹ Ld. V. I. Lenin 1918-ban írt 140 oldalas tanulmányát, amely végső formájában „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka” címet viseli.

² Ez magyarul is megjelent a *Világosság* 1990. 2. szám, 9–24. o.

³ Id. mű 9. o.

1. táblázat

A demokratikus országok számának történelmi alakulása
(1900–2024)

Év	Demokratikus országok száma	A világ országainak aránya (%)	Történelmi kontextus
1900	~10	~13	A századforduló „liberális” kezdetei.
1915	~12	~15	Névváltás éve. Az I. világháború alatt a demokrácia ritka kivétel.
1920	~25	~33	A háború utáni rövid demokratikus felledülés.
1930	~18	~24	Visszarendeződés. Az autoriter rendszerek (például Horthy-korszak) erősödése.
1970	~35	~23	Hidegháború, katonai diktatúrák korszaka.
1990	~69	~40	A vasfüggöny leomlása.
2010	~96	~54	A globális demokrácia történelmi csúcspontja.
2024	~88	~50	Jelenkor. Az autokratizálódás új hulláma.

Forrás: Saját számítás a svédországi Göteborgi Egyetem Varieties of Democracy Institute (V-Dem) adatai alapján (<https://www.v-dem.net/data/>).

2. táblázat

Regionális összehasonlítás a demokrácia intézményeinek működése alapján

Ország	Helyezés (Világ)	Pontszám (0-10)	Besorolás
Ausztria	19.	8,28	Teljes demokrácia
Észtország	21.	8,13	Teljes demokrácia
Csehország	24.	8,08	Teljes demokrácia
Szlovákia	45.	7,03	Hiányos demokrácia
Lengyelország	46.	7,01	Hiányos demokrácia
Magyarország	50.	6,70	Hiányos demokrácia
Szerbia	63.	6,31	Hiányos demokrácia

Forrás: Saját számítás az Economist Intelligence Unit (EIU) 2024. évi adatokon alapuló, 2025 elején közzétett, Demokrácia Indexe alapján (<https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2024/>).

De arra is érdemes figyelni, hogy a demokrácia a számunkra fontos kelet-európai térségben nem mindenütt erodálódott. A legfontosabb változás, hogy Észtország és Csehország bekerült a „teljes demokráciák” elitklubjába, miközben Magyarország továbbra is a „hiányos demokrácia” kategória alsó felében helyezkedik el. S ami szintén aggasztó, a 2. táblázat adatai szerint Magyarország pontszáma (6,70) ma már közelebb van a szerbiai szinthez (6,31), mint az osztrákhhoz (8,28).

Bár nem könnyű elfogadni, a „Pax Americana” jelentette és jelenti ma is a világ viszonylag békés és viszonylag gyors ütemű fejlődésének a megbízható keretét, még akkor is, ha ellene a felemelkedő önkényuralkodók, a kínai Hszi Csin-Ping és az orosz Vlagyimir Putyin nemcsak berzenkednek, de igyekeznek alá is ásni. Akkor is igaz ez, ha sokszor fájdalmas ellentmondás feszül a gyors problémaérzékelés és a problémák békés megoldásának elhúzódó időigénye között. Az is látható, hogy két-három emberöltő után a világháborús kataklizma emléke elhalványul, az új nemzedékek számítógépes háborús játékainak néhány perces élménye megtévesztő, ezért a játékból megszokott, ismételhető és gyors „győzelmekhez” képest a hosszadalmas egyeztetés ritkán tűnik sikernek. A fiatalabb nemzedékek körében a populista politikusok világszerte ettől népszerűek.

Ne tévesszen meg minket az sem, hogy a magát mindenhatónak képzelő három világhatalom a világ újrafelosztásával akarja felváltani a globális versenyvilág kiszámíthatóságát és a szuverenitás kölcsönös tiszteletén alapuló nemzetközi világrendet. Még a keleti önkényurak felemelkedése is elképzelhetetlen lenne és lett volna a világ – kiszámítható szabályok keretei közötti – globálissá válása, a „keleti nyitás” és a szabályokhoz igazodó verseny tisztelete nélkül. Éppen emiatt, bár sokak szerint a 2026-os év a versenyvilág eddigi tartóoszlopainak a kidőlésével fenyeget – és a világ sokszor élt már át őrült pillanatokat (lásd kubai rakétaválság) –, mégis az a meggyőződésünk, hogy belátható, rövid időn belül (akár még ebben az évben) megfordul a „rombolás trendje”. Érzékelve, hogy a trumpi vámháború következménye felpörgő infláció, a tőkebefektetések hozamának volatilitása és az USA-ba áramló tőke mérséklődése lett, a világ kiszámíthatatlansága kiindulópontjaként működő amerikai kormányzat kilengései csillapulnak. Az európai gondolat megvalósításának francia–német párosa a duót triumvirátussá alakító, erősödő Lengyelországgal és a külső támogatást nyújtó Nagy-Britanniával együtt („Tettre készek koalíciója”) 2026-ban erőteljesen fogják képviselni az új európai prioritásokat: az európai védelmet, az európai versenyképesség javítását és az európai jogállamiság megerősítését. Ebben a keretben, a kínai és az orosz terjeszkedés megállításában számíthatnak az USA rokonszenvére, aminek acélfalán még az olyan fellazító törekvések is megtör-

hetnek, amelyeket a patrióták frakcióját megnyergelni szándékozó Orbán Viktor és Marine Le Pen képvisel. Az európai politika a 2026-os évben újra az „Európa erőd” ismerős jelszavát hívja életre, amiben az EU szétzilálására irányuló nemzetállami törekvések felmorzsolódnak.

Az európai piacokon arra számítunk, hogy az unió kialakítja és megszilárdítja a közös kereskedelmi és védelmi politika eszközrendszerét, ehhez újabb közös pénzügyi kötelezettségvállalással tereli a közös célok megvalósítása irányába a sokszor egyéni érdekeiket hangsúlyozó tagországokat, ennek érdekében változtatja meg a döntéshozatal módját. Amennyiben ez a folyamat még 2026. I. félévében megtörténik, a jogállamiság feltételrendszerének érvényesítésére tekintettel a magyarországi gazdasági növekedési feltételek – az Orbán-rendszer különutas kalandozásait szűkítő módon – megnehezülnek. Sőt a Magyarországot sújtó büntetések levonhatósága végett a jogállamisági feltételek teljesítését még az agrártámogatásokra is kiterjeszthetik.

A magyarországi gazdasági növekedés 2026-ban döntő mértékben a kormány által követett gazdaságpolitika változásától függ. Ha a fegyelmezett, kiszámítható, átlátható gazdaságpolitika visszatér, és a kivételezéssel, mesterséges monopolpozíciók adományozásával, járadékvadász taktikákkal szemben és azok helyett megerősödik a verseny, akkor az év második felétől javulhatnak a növekedés feltételei. Ezt elsősorban a vállalati és a közösségi beruházások felélédeése indíthatja be, amit a közös védelmi politika megvalósítása érdekében vállalt európai investíciók által beinduló európai (német és francia) konjunktúra támaszt alá. Ez az erősödő közös európai fellépés elhozhatja az Ukrajna elleni háború megállítást, az orosz birodalmi törekvések megfékezését és a Kína és az EU közötti viszony újragondolását – némi amerikai támogatással elősegítve.

Bárki kerül kormánya, 2026-ban Magyarországon is érvényesülni fog Jean-Claude Juncker valahai luxemburgi miniszterelnöknek, az Európai Unió volt elnökének bölcs fel- és beismerése: „Mindannyian tudjuk, hogy mit kellene tennünk. Csak azt nem tudjuk, miként fognak minket újraválasztani, ha már megtettük, amit kell.” Nyilvánvaló, hogy az államháztartás egyensúlyát javító intézkedésekre, az államadósság növekedésének a megállítására, a közteherviselés arányosabbá, átláthatóbbá tételére szükség lesz. Oldani kell a létrejött iparszerkezet egyoldalúságát, autópár-centrikusságát. Nyitottá kell válni az új, termelékeny technológiák és a humánerőforrások hatékony kihasználására. Ehhez nincs szükség „újraiparosításra”, egyáltalán, egy kicsi, nyitott országban kerülni kell minden kényszeres (csupán a kedvezményezetteknek jól hangzó) „iparpolitizálást”. Valószínűsítjük, hogy az

„egyszerűsítésnek” és a „takarékoságnak” áldozatul esett nagy rendszerek, mint a társadalombiztosítási rendszer (egészség- és nyugdíjbiztosítás), illetve az önkormányzatok autonóm pénzgazdálkodásra alapozott rendszerének a helyreállítása is naprendre kerül. Ha a 2026-os évben ezek a kedvezőnek mondható irányok bontakoznak ki, akkor is csak viszonylag szerény mértékű – ám fenntartható – 1,5-2 százalékos gazdasági növekedésre és fokozatosan, óvatosan mérséklődő államháztartási hiányra lehet számítani.

Éltető Andrea,
az ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Világgazdasági Intézetének tudományos főmunkatársa

E-mail: elteto.andrea@krtk.elte.hu

MAGYAR FÜGGŐSÉGEK A POLIKRÍZISBEN*

Néhány hónapja már közhelynek számít, hogy az eddigi világrend felborult, a geopolitikai bizonytalanság hatalmasra nőtt. Ez társult a már korábban tudatosult klímaválság mellé, és megjelent még egy – sokak számára aggasztó – tényező: a mesterséges intelligencia gyors terjedése. A válság és a kockázatok átfogó elemzését adja a World Economic Forum friss elemzése (WEF, 2026). Ráadásul az európai demográfiai adatok sem kedvezők. A polikrízis tehát sokdimenziós. Ezek a külső tényezők egy kis ország számára önmagukban is épp elég fejtörést okozhatnak, de Magyarország esetében ezekhez még számos belső probléma is hozzáadódik. Természetesen a legtöbb a jogállam leépítéséből, a túlzott centralizációból, az államilag vezérelt korrupcióból és a járadékvadászatból fakad. A magyarok számára a gazdasági és az egészségügyi problémák a legfontosabbak, ezeket követi az aszály és kedvezőtlen időjárás (WEF, 2026).

Magyarország a közép- és kelet-európai régióra jellemző függő piacgazdasági modell (*dependent market economy* – DME) egyik legjobb példája, bár a térségben ez a modell is különbségeket mutat (Csontos, 2023). A magyar gazdaság motorja az 1990-es évek eleje óta az export és a külföldi tőke volt, de a befektetések globális megtorpanásával és az olcsó szakképzett munkaerő megcsappanásával ez az út már 2020 körül kimerülni látszott (Gál & Lux, 2022). Több magyar és külföldi tanulmány elemezte Magyarországot, illetve a közép- és kelet-európai régió kitörési lehetőségeit a korábbi növekedési modellből, a „közepes jövedelem csapdájából” (Gyórfy, 2021; Zavorská et al., 2024). Ez azonban nem különösebben érdekelte az Orbán-kormányt. Bár 2015 körül még szó volt a járműipari függés csökkentéséről, diverzifikációról, ám később ennek már nem találni nyomát, sőt a függés szándékos megerősítése történt. A BMW és a BYD révén a hazai autógyártás jelentős szereplőkkel bővült, és az elektromos járművek hajtóereje, az akkumulátorok alacsony hozzáadott értékű

* A kézirat 2026. január 14-én érkezett a szerkesztőségbe.
<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.59>

(az Eurostat adatai szerint 12 százalékos) gyártása is prioritássá vált a kormányzat számára. Ennek energiaigénye és környezetszennyezési potenciálja viszont magas (Éltető, 2024).

Az EU iparpolitikájának célja az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése, a tiszta iparágak támogatása és a kritikus nyersanyagok európai kitermelésének fokozása. A Kínától való függés csökkentése jegyében európai alapok, közös európai érdeket szolgáló nagy programok támogatják a bányászatot és az európai fejlesztésű akkumulátoripart is. Ennek első zászlóshajója, a svéd Northvolt viszont nem bizonyult sikeresnek, és egyelőre máshol is lassan halad a saját akkumulátorgyárak létesítése. Az európai autógyáraknak az elektromos autógyártáshoz szükségük van – lehetőleg közeli – akkumulátorokra, a kínai cégek pedig az egységes belső piacra akartak bekerülni. Ez a két igény Magyarországon találkozott, hazánk lett Németország kihelyezett gyártósora ezen a téren is.

A korábbi német akkumulátorgyártási tervek elhalasztásával egyidejűleg Magyarországon 2030-ra minimum 252 gigawattóra akkumulátorkapacitás épül ki, ezzel a legnagyobb gyártó lesz Európában. A hazai akkugyárak itthon és külföldön közvetlenül szolgálják ki a német prémiummárkákat (Audi, Mercedes, BMW). Ez a kapcsolat még jobban beágyazza Magyarországot a globális ellátási láncokba, egyben rendkívüli módon ki is szolgáltatja az autóipar ciklikusságának, a hullámzó keresletnek. A hazai gazdaság sorsát meghatározó döntéseket még inkább az ázsiai és a német cégek külföldi központjaiban hozzák majd meg.

Mibe kerül mindez? 2026 januárjában 46 (működő és bejelentett) akkumulátoripari cég volt, ezekből 23 veszélyes üzem. A túlfejlesztett akkuiparnak adott közvetlen és közvetett (az infrastruktúra kiépítését is beszámító) állami támogatás összege meghaladja az 1900 milliárd forintot. Ha ehhez hozzávesszük a gázturbinás erőművek építését – amelyekre a cégek folyamatos energiaigényének kiszolgálásához van szükség –, az energiatároló egységek telepítését, a szennyvíztisztító és egyéb művek létesítését, akkor az összeg duplájáról lehet szó. Nem tudni, történt-e arról bármiféle kormányzati számítás, hogy ez valaha is megtérül-e az adófizetőknek és hogyan. Nem véletlen, hogy a magyar lakosság 69 százaléka ellenzi az akkugyárakat (Bíró-Nagy et al., 2024). Braun & Sebestyén (2025) jól bemutatta, hogy a magyar cégek már a német gyárakhoz is kevésbé tudtak kapcsolódni, mint a kelet-európai régió más országainak vállalatai. Magyar beszállításra a „zárt láncú” ázsiai gyárak részére még kevesebb az esély, mint a német cégeknél, ráadásul a mennyiségek nagyok, a technológia pedig itthon részben ismeretlen.

Az eddigi külfölditőke- és exportfüggő modell erősítése azt akarta „megúszni”, hogy a közpénzeket a jelenleginél nagyobb arányban fordítsák a humántőke (alapkutatás, egészségügy) fejlesztésére – annak ellenére, hogy a releváns szakirodalom szerint ez a kulcsa a közepes jövedelmi csapdából való kikerüléshez. A polikrízis időszakában már az alapfokú oktatás erősítése vagy egyszerűen csak a képességek fejlesztése is kiemelkedően fontossá vált és válik. Mivel ez nem gyorsan megtérülő befektetés, és csak korlátozottan hoz profitot a kormányközeli köröknek (bár a magánklinikák, alapítványi egyetemek révén van erre is kísérlet), a gazdaságpolitika inkább a külföldiekkel történő üzletelés és kevéssé a tudásintenzív szektorok felé fordult.

A jogállam leépítését és a maximális centralizációt feladni nem akaró Orbán-kormány az ingyen kapható uniós támogatások helyett a keleti hatalmaktól várja a drága hitelt és a befektetéseket. A korábbi „pávatánc” (Éltető & Szemlér, 2023) helyett 2022 óta már nyíltan az orosz és kínai érdekek képviselője lett az EU-ban is. Csakhogy a fent említett polikrízisben az erőközpontok (USA, Kína, EU, Oroszország) közötti geopolitikai manőverezés a szereplők ellentétes érdekei miatt egyre nehezebbé válik. Donald Trump amerikai elnök gazdasági és politikai lépései kiszámíthatatlanok, a bizonytalanság lett az alapelv. A világrend egy korábbi szintre látszik visszaállni, ahol a multilaterális egyezmények helyett az országok közötti konfliktusok dominálnak. Egy egységes kül- és gazdaságpolitikában összezáró Európai Unió ebben a térben erőt tudna felmutatni, de kérdés, hogy errefelé halad-e.

A magyar miniszterelnök az EU egységének legfőbb kerékkötőjévé vált anélkül, hogy ebből a magyar lakosságnak előnye származott volna. Amíg a magyar gazdaság több éve stagnál, a vasút, az egészségügy, az oktatás alig működik, az önkormányzatok elszegényedtek, addig a cseh, lengyel, szlovén, horvát, román gazdasági adatok fejlődést mutatnak, és már Bulgáriában is bevezették az eurót.

Mit lehetne tenni? A globális bizonytalanság változó szeleiben jó lenne stabil lábakon állni. A klíma- és természetrombolás egyre erősebb hatásai valószínűleg ki fogják kényszeríteni a változást a döntéshozók mentalitásában: az ember tisztességes megélhetését, egészséges környezethez való jogát kell a középpontba helyezni. Az 1972-es „növekedés határai”-modell ötven évvel későbbi rekalibrálása megmutatta, hogy a világ változatlanul az erőforrások kimerülése, az élelmiszerhiány és a tartós szennyezés növekedése felé halad (Nebel et al., 2024). Meg kellene tehát próbálni önállóságunk, önellátásunk növelését a hazai valódi vállalkozók és a helyi szintű kezdeményezések megerősítésével, csökkentve a függést, a felesleges fogyasztást és az energiafelhasználást. Át kellene alakítani a zömében káros hatásokkal járó

rezsicsökkentési politikai programot, ami jelenleg a jómódúakat támogatja és az energiatakarékosság, energiahatékonyság ellen hat (Weiner & Szép, 2021). A vasút fejlesztésével jobban be lehetne kapcsolódni az európai közlekedési hálózatba, a konnektivitást itt kellene érvényesíteni. A közszolgáltatások minőségén és hozzáférhetőségén a kistelepüléseken is javítani kellene, az önkormányzatok hatáskörének bővítésével együtt. A túlárazott, szükségtelen beruházások, a központi korrupció, a felesleges állami támogatások megszüntetése, az országból kimenekített vagyonok és az EU-támogatások nagy részének visszaszerzése pénzügyi oldalról teremthet alapot egy stabil gazdaság kialakításához és a humántőke megtartásához. Mindehhez persze feltétel az állampolgárok közéleti tevékenységének, szolidaritásának erősödése, a dezinformáció felismerése, a civil aktivitás növekedése – bármilyen kormány alatt.

Hivatkozások

- Bíró-Nagy, A., Csontos, T., Molnár, K., & Varga A. (2024). *Mit kíván a magyar nemzet? Magyarország problématerképe 2024-ben*. Policy Solutions. https://policysolutions.hu/hu/hirek/657/mit_kivan_a_magyar_nemzet_2024_tanulmany
- Braun, E., & Sebestyén, T. (2025). Szerkezeti változások és függőségek – Magyarország helyzete a globális értékláncokban. *Közgazdasági Szemle*, 72(9), 805–841. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2025.9.10.805>
- Csontos, T. (2023). A magyar felzárkózási modell ágazati alapú, regionális és időbeli összehasonlító elemzése. *Közgazdasági Szemle*, 70(2), 167–191. o., DOI:10.18414/KSZ.2023.2.167.
- Éltető, A. (2024). Miért Más? A magyar akkumulátorgyártás sajátos jellemzői : jogi háttér, környezeti hatások. *Külgazdaság*, 68(7–8), 88–120. <https://doi.org/10.47630/kulg.2024.68.7-8.88>.
- Éltető, A., & Szemlér, T. (2023). Hungary in the European Union – Cooperation, Peacock Dance and Autocracy. *Comparative Southeast European Studies*, 71(3), 272–299. <https://doi.org/10.1515/soeu-2022-0051>
- Gál, Z., & Lux, G. (2022). FDI-based regional development in Central and Eastern Europe: A review and an agenda. *Tér és Társadalom*, 36(3), 68–98. <https://doi.org/10.17649/TET.36.3.3439>
- Györffy, D. (2021). Felzárkózási pályák Kelet-Közép-Európában két válság között. *Közgazdasági Szemle*, 68(1), 47–75. DOI:10.18414/KSZ.2021.1.47
- Nebel, A., Kling, A., Willamowski, R., & Schell, T. (2024). Recalibration of limits to growth. An update of theWorld3model. *Journal of Industrial Ecology*, 28(1), 87–99. <https://doi.org/10.1111/jiec.13442>
- WEF (2026). *Global Risks Report*. 21st Edition, Insight Report, World Economic Forum, January. https://reports.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2026.pdf
- Weiner, Cs., & Szép, T. (2021). Még egyszer a lakossági hatósági energiaárakról. Egy hungarikum átfogó hatáselemzése. *Közgazdasági Szemle*, 68(12), 1276–1314. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2021.12.1276>
- Zavarská, Z., Bykova, A., Grieveson, R., & Guadagno, F. (2024). *Toward Innovation-driven Growth: Innovation Systems and Policies in EU Member States of Central Eastern Europe*. WIIW Forecast Report 476 <https://wiiw.ac.at/toward-innovation-driven-growth-innovation-systems-and-policies-in-eu-member-states-of-central-eastern-europe-dlp-6998.pdf>

Ferkelt Balázs,
a Budapesti Gazdaságtudományi Egyetem
Nemzetközi Gazdálkodás Karának egyetemi docense

E-mail: ferkelt.balazs@uni-bge.hu

**BŐVÜLŐ SZABADKERESKEDELEM PROTEKCIONISTA IDŐKBEN:
AZ EU–MERCOSUR-MEGÁLLAPODÁS***

A 2008-as világméretű pénzügyi és gazdasági válság óta egyre erősebb a protekcionizmus a világkereskedelemben. A Covid-19-pandémia és különösen Donald Trump második elnöki ciklusa felerősítette ezt a tendenciát. Mindeközben az Európai Unió folyamatosan tárgyal és köt szabadkereskedelmi megállapodásokat a világ különböző országaival, országcsoportjaival: Japánnal és Szingapúrral 2019-ben, Vietnámmal 2020-ban lépett hatályba a szabadkereskedelmi megállapodás. Az Európai Unió és a Mercosur-országok képviselői 2026. január 17-én, több évtizedes tárgyalások után Paraguay fővárosában, Asunciónban aláírták a (többek között szabadkereskedelmi tartalmú) partnerségi és az ideiglenes (interim) kereskedelmi megállapodást, amely 700 millió lakosú szabadkereskedelmi övezetet hoz létre. Az írás célja annak vizsgálata, hogy milyen jelentősége és hatásai lehetnek az EU legújabb kereskedelmi megállapodásának.

A Mercosur-országok jelentősége

A Mercosurt (*Mercado Común del Sur* – Dél-amerikai közös piac) 1991. március 26-án, az asuncióni szerződés aláírásával alapította meg négy dél-amerikai ország: Argentína, Brazília, Paraguay és Uruguay. Ez volt a harmadik jelentősebb latin-amerikai regionális integráció a II. világháború után az 1969-ben létrejött Andok-csoport és az 1973. évi Caribbean Community, a CARICOM mellett (Buzás, 2004). Venezuela 2006-ban csatlakozott az integrációhoz, de tagságát az Ushuaiai Jegyzőkönyv 5. cikkének második bekezdésével összhangban felfüggesztették. Bolívia csatlakozásáról a Mercosurhoz 2012 decemberében írták alá a jegyzőkönyvet, de a ratifikáció még folyamatban van. A fenti országokon kívül számos dél-amerikai ország (Chile, Ecuador, Guyana, Kolumbia, Panama, Peru és Suriname) társulási

* A kézirat 2026. január 25-én érkezett a szerkesztőségbe.
<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.63>

kapcsolatrendszer alakított ki a Mercosurral (Merscosur, 2025). A Mercosur és az EU közötti megállapodásokat a fentiek alapján a latin-amerikai integráció részéről az alapító négy tagállam írta alá, így a tanulmány is velük foglalkozik.

A Mercosur az elmúlt több mint három évtizedben működő vámuniót valósított meg, emellett az együttműködést számos területre kiterjesztette, például a munkaerő-áramlás előtti akadályok lebontásával, „Mercosur-útlevel” bevezetésével (Lakos-Szabó, 2025). A négy ország együttesen 270 millió fős népességű, 2942 milliárd dollár GDP-értékű piacot képez (1. táblázat). Az országcsoport népessége Uruguay kivételével folyamatos növekedést mutat. Tagjai közül a méret alapján kiemelkedik Brazília, a világ 5. legnagyobb területű, 7. legnépesebb és 10. legnagyobb GDP-vel rendelkező országa, egyben a G20 és a BRICS tagja.

1. táblázat

A Mercosur-országok társadalmi-gazdasági jellemzői 2024-ben

Ország/Mutató	Lakosság (millió fő)	GDP (milliárd USD)	GDP/fő (USD)	GDP/fő (PPP, USD)	Munkanélküliségi ráta (%)
Argentína	47,1	637,2	13 523	25 962	7,2
Brazília	212,6	2179,4	10 252	19 593	6,9
Paraguay	6,9	44,5	6455	18 665	5,8
Uruguay	3,5	80,9	23 186	31 074	8,2

Forrás: IMF (2025), WTO (2025).

A tagországok között jelentős gazdasági fejlettségbeli különbségek húzódnak meg, többen közülük, Brazília és mindenekelőtt Argentína az utóbbi évtizedekben több súlyos gazdasági válságot is elszenvedtek, ugyanakkor Uruguayt politikai és gazdasági stabilitása, magas egy főre jutó GDP-je alapján Latin-Amerika Svájcának is nevezik. A Mercosur-országok export/GDP alapján számított szerkezeti gazdasági nyitottsági mutatója nemzetközi összehasonlításban alacsonynak számít. A világ termékexportjából 1,8 százalékkal, importjából 1,5 százalékkal részesednek, ez hozzávetőlegesen Svájc súlyának felel meg. A legmagasabb exportteljesítményű Brazília is csak a 24. a termékexportőrök világranglistáján, ezzel Vietnám és Lengyelország is megelőzi. Argentína és Brazília esetében a termék- és szolgáltatáskereskedelem mérlege 2024-ben aktívumot, míg Uruguay és Paraguay esetében passzívumot mutatott, ez az utóbbi két országban különösen nagy volt (2. táblázat).

A Mercosur-országok termék- és szolgáltatás-külkereskedelme 2024-ben
(Milliárd dollár)

Ország/Mutató	Termékexport	Termékimport	Szolgáltatásexport	Szolgáltatásimport
Argentína	79,7	60,8	16,9	22,4
Brazília	337,0	277,9	47,7	101,4
Paraguay	10,9	17,2	2,4	2,5
Uruguay	10,2	12,5	6,9	6,2

Forrás: WTO (2025).

A viszonylag alacsony exportértékeket a termékszerkezet megmagyarázza. A mezőgazdasági, élelmiszeripari termékek aránya (SITC0 áruféjezet) Argentínában 50 százalékkal, Brazíliában 46, Paraguayban 71, Uruguayban 79 százalékkal részesedik a kivitelből. Brazília exportjában jelentős még az üzemanyagok és bányászati termékek (SITC3 és SITC4 áruféjezet) aránya, együttesen 30 százalékos. Mindezek alapján megállapítható, hogy viszonylag alacsony hozzáadott értékű termékek kivitele valósul meg. Az importban a feldolgozott ipari termékek aránya 69–79 százalék között mozog, közülük is kiemelkedő a gépek és szállítóeszközök részesedése (SITC7 áruféjezet). A tagországok Mercosur-országokba irányuló kivitele 1997–1998-ban elérte a teljes export 25 százalékát, napjainkra viszont 10–12 százalékra esett vissza. A legfontosabb kereskedelmi partnerek között Kína szerepe jelentősen megnőtt (Brazíliának mind export-, mind importoldalán messze a legfontosabb partnere), az Európai Unió általában a 2-3. helyen található. Kína részesedése a Mercosur-országcsoporthoz irányuló külkereskedelmében 2017 óta haladja meg az Európai Unióét. A külkereskedelemben a többi latin-amerikai ország közül kiemelendő még a Mercosurral társulási kapcsolatrendszerrel ápoló Chile jelentősége (European Commission, 2025a).

Az Európai Unió és a Mercosur-országok kapcsolatrendszerének fejlődése

Az Európai Közösség Latin-Amerikában az 1970-es években először néhány állammal, elsőként a későbbi Mercosur-tag Argentínával (1971-ben) és Brazíliával (1974-ben) kötött kétoldalú kereskedelmi megállapodást, majd kereskedelmi és gazdasági együttműködési keretmegállapodást (Argentínával 1990-ben, illetve Brazíliával 1992-ben). A latin-amerikai térség jelentősége 1986-ban, Spanyolország és Portugália Európai Közösséghez történt csatlakozásával nőtt meg, az európai integráció ugyanakkor csak a harmadik legfontosabb partner volt az Amerikai Egyesült Államok és Japán mögött (Balázs, 2016). A kapcsolatrendszer fejlődését lassította, hogy az Egyesült Királyság és Franciaország kevésbé támogatta a latin-amerikai kapcsolatokat, mert úgy látták, hogy az EU a korábbi angol és francia gyarmatokkal sem használta ki az együttműködési lehetőségeket (Vigh, 2020). 1995-ben írták alá az EU és a Mercosur közötti interregionális együttműködés erősítését célzó keretmegállapodást, amely 1999-ben lépett életbe. 2000-ben megkezdték a tárgyalásokat a szabadkereskedelmet is magába foglaló társulási megállapodásról (Losoncz, 2011). A tárgyalások azonban 2004-ben megakadtak, elsősorban a mezőgazdasági termékek és a szolgáltatások szabad áramlásával kapcsolatos nézeteltérések miatt, de szerepet játszott ebben az EU kibővülése és egyes dél-amerikai országok protekcionista intézkedései is (Przybylska-Maszner, B. 2025). A tárgyalások újraindítását 2005 és 2010 között egyik fél sem kezdeményezte. Majd az Európai Unió Tanácsának féléves spanyol elnöksége alatt 2010-ben folytatódtak a megbeszélések azzal összefüggésben, hogy az EU a 2008–2009-es válság után ugyanis új piacokat kezdett el keresni. A tárgyalások 2013-ban viszont a transzatlanti kereskedelmi és befektetési partnerség, a TTIP és az agrárpiac megnyitása elleni francia tiltakozás miatt ismét megakadtak (Nolte & Neto Ribeiro, 2021), és csak 2016-ban indulhattak újra. Így jutottak el a partnerek meglehetősen lassan – többek között eltérő (agrár) környezetvédelmi szempontok miatt – a 2026. januárban aláírt megállapodásokhoz. Az elmúlt tíz évben, 2014 és 2024 között az EU és a Mercosur közötti termékkereskedelem összességében növekedett, jóllehet a pandémia időszaka jelentős visszaesést okozott (3. táblázat).

Az EU termékkereskedelme a Mercosurral 2014 és 2024 között
(milliárd EUR)

Év	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Export	44,1	42,6	38,9	41,7	42,3	41,2	35,5	44,5	55,6	55,9	55,2
Import	37,3	37,6	36,7	38,3	39,1	36,2	33,2	43,5	63,0	53,8	56,0
Egyenleg	6,8	5,0	2,2	3,4	3,2	5,0	2,3	1,0	-7,4	2,1	-0,8

Forrás: European Commission (2025a).

A két országcsoporthoz közti külkereskedelem mérlege 2021-ig az EU kiviteli többletével folyt, ám 2022-ben és 2024-ben a Mercosur-országok exportja meghaladta az importjukat. A kereskedelem bővülése ellenére a Mercosur-országokkal folytatott árucseré 2024-ben az EU összes külső exportjának mindösszesen 2,1, importjának 2,3 százalékát tette ki. A tagországok közül kiemelkedik Németország, amely az összes export 29 százalékát adta 2024-ben, 8,6 milliárd eurós aktívummal. Rajta kívül még Belgium, Franciaország, Hollandia, Olaszország és Spanyolország szerepe jelentős (a magyar export 2024-ben mindössze 478,8 millió euró, az import pedig 113,6 millió euró volt). Az EU Mercosur-országokból származó importjának 43 százalékát mezőgazdasági termékek adták, míg kivitelének 40 százalékát gépek, szállítóeszközök, további 30 százalékát vegyipari termékek. Mindez tipikusan egy fejlett és egy fejlődő országcsoporthoz közti kereskedelem jellemzője. A szolgáltatás-kereskedelem terén az EU jelentős többletet ért el, 2024-ben az exportja 29 milliárd euróra, importja 13,4 milliárd euróra rúgott.

**Az Európai Unió és a Mercosur közti partnerségi megállapodás
és lehetséges hatásai**

Az EU 2024 decemberében politikai megállapodásra jutott a Mercosur négy alapító tagjával Argentínával, Brazíliával, Paraguayjal és Uruguayjal. Az Európai Bizottság 2025 szeptemberében javaslatokat fogadott el két párhuzamos jogi eszköz aláírásáról és megkötéséről. Az egyik az EU–Mercosur partnerségi megállapodás (EMPA), a másik az ideiglenes (interim) kereskedelmi megállapodás (iTA). Az ideiglenes kereskedelmi megállapodás hatályát veszti, amint a tagállamok teljeskörűen

megerősítik az EU–Mercosur partnerségi megállapodást, és az hatályba lép. Az Európai Bizottság 2025 októberében az uniós gazdák védelmében úgynevezett mezőgazdasági biztosítékokat javasolt a megállapodás mellé. Ezekről a Tanács és a Parlament 2025. december 17-én döntött, több ponton módosítva a Bizottság eredeti javaslatait (European Parliament, 2025).

A Tanács 2026. január 9-én minősített többséggel zöld utat adott a megállapodások aláírásának, de Ausztria, Franciaország, Írország, Lengyelország és Magyarország ellene szavazott, Belgium pedig tartózkodott (Politico, 2026). Az ellenzők legfontosabb érve az volt, hogy a megállapodás az európai termelőket a latin-amerikai mezőgazdasági import tisztességtelen versenyének teszi ki, mivel ott enyhébbek a környezetvédelmi szabályok, az állatjóléti normák, és mindez élelmiszer-biztonsági kockázatokat is jelenthet. Ezen kívül a megállapodás Franciaország véleménye szerint ösztönözné az erdőirtást, az intenzív, környezetpusztító mezőgazdaságot (Euronews, 2026).

A partnerségi megállapodás akkor léphet csak életbe, ha valamennyi tagállam ratifikálja, míg az ideiglenes megállapodás már az Európai Parlament jóváhagyása után. Az Európai Parlament 2026. január 21-én úgy döntött (334 igen, 324 nem szavazattal és 11 tartózkodással), hogy az EU és a Mercosur közötti partnerségi megállapodást és az ideiglenes kereskedelmi megállapodást az Európai Unió Bírósága elé utalja azok jogalapjának vizsgálata végett. Csak ezután szavazhat a Parlament a megállapodás jóváhagyásáról vagy elutasításáról (Európai Parlament, 2026). Mivel a Tanácsban öt tagország a megállapodás ellen foglalt állást, egy ország pedig tartózkodott, ezért meglehetősen bizonytalan, hogy az mikor léphet hatályba.

Az 544 oldalas partnerségi megállapodás 29 fejezetből áll (Európai Unió Tanácsa, 2025), a 485 oldalas ideiglenes megállapodás pedig gyakorlatilag a partnerségi megállapodás kereskedelemre vonatkozó III. részét tartalmazza. A partnerségi megállapodás „megerősíti az EU-Fél és a Mercosur-Fél közötti partnerséget, és stratégiai kapcsolathoz vezet a politikai, együttműködési és kereskedelmi területeken, valamint más, megállapodás tárgyát képező területeken” (1.3. cikk). Középpontjában a szabadkereskedelmi térség kialakítása áll, amely mezőgazdasági és nem mezőgazdasági árukra egyaránt vonatkozik. Az árukereskedelem elősegítése mellett a szolgáltatásKERESKEDELEM és a letelepedés liberalizálása (18.1. cikk), a tőkemozgások szabadabbá tétele, továbbá a közbeszerzési piacok tényleges megnyitása is a célok között szerepel (20.1. cikk). Külön hangsúlyozza a kis- és középvállalkozások fejlesztését. A megállapodásba foglalt további együttműködési területek a környezetvédelemre, a fenntartható városfejlesztésre, az oktatásra, a kutatásra, a digitá-

lis gazdaságra és a turizmusra vonatkoznak. A megállapodás intézményi kereteket (Vegyes Tanács, Vegyes Bizottság és Parlamenti Vegyes Bizottság) is létrehoz. A két fél a kétoldalú kereskedelem több mint 90 százalékában lebontja a vámokat, termékcsoportonként eltérő időtartam (0–18 év) alatt (az EU Mercosur-országokból származó importjának kétharmad része már eddig is vámmentesen érkezhett az unióba). Egyes termékekre vámmentes, vagy csökkentett vámtételű kvótákat is meghatároztak. A friss marhahús esetében például a hatályba lépéskor 9075 tonna, öt évvel később és azután évi 54 450 tonna érkezhethet 7,5 százalékos vámszint mellett az EU-ba (összehasonlításképpen, az EU-ban egy hónap alatt átlagosan 600 ezer tonna marhahúst „állítanak elő”). A megállapodás 344 földrajzi árujelző elismeréséről is rendelkezik. További célja, hogy biztosítsa a kritikus ásványi anyagok beszerzését, csökkentve ezzel az EU Kínától való függőségét (Euronews, 2026).

Az Európai Bizottság modellszámításai alapján a megállapodás az EU GDP-jét a 2040-ig tartó időszakban 0,05 százalékkal, a Mercosurét 0,25 százalékkal, az EU Mercosurba irányuló exportját 2040-re 39 százalékkal (48,7 milliárd euróval), míg a Mercosur-államok EU-ba irányuló kivitelét 16,9 százalékkal (8,9 milliárd euróval) emeli meg. A növekmény szektorális eloszlása azonban elég jelentős eltéréseket mutat: az EU termelését egyes mezőgazdasági termékek esetében 0,1–1,1 százalékkal (ez utóbbi a cukor) csökkentheti, ugyanakkor az EU gépjárműipara akár 1,6 százalékkal is növelheti a kibocsátását (European Commission, 2025b).

Következtetések

A több megszakítással összesen 25 éves tárgyalássorozat eredményeképpen 2026 januárjában aláírt EU-Mercosur partnerségi megállapodás és ideiglenes kereskedelmi megállapodás egy 700 millió fős szabadkereskedelmi övezetet hozhat létre, amely a latin-amerikai országok mezőgazdasági termékei és az európai uniós országok ipari termékei (gépek, szállítóeszközök, vegyipari termékek) számára számottevő piacbővítési lehetőség olyan világgazdasági környezetben, amelyben egyre erősebb a protekcionizmus és a vámháború. A Mercosur küszöbön álló bővülése tovább növelheti a létrejövő szabadkereskedelmi övezetet, ugyanakkor az EU egészére nézve még így is csak mérsékelt gazdasági és piacnövekedési többletet képvisel. A megállapodás megerősítheti az Európai Unió gazdasági és hatalmi pozícióját a napjainkban kialakuló multipoláris világrendben. Bár az Európai Parlament döntése nyomán, valamint Ausztria, Franciaország, Írország, Lengyelország és Magyaror-

szág ellenszavazata miatt bizonytalan a megállapodás hatálybalépése, az uniós intézmények aktívan keresik az új piacokat, és folytatják a szabadkereskedelmi tárgyalásokat. Indiával január 27-én már alá is írták az újabb megállapodást.

Hivatkozások

- Balázs, P. (2016). *Az Európai Unió külpolitikája*. Wolters Kluwer, Budapest.
- Buzás, S. (2004). Latin-Amerika. In Majoros, P. (Ed.), *Világ gazdasági régiók* (pp. 219–241). Perfekt, Budapest.
- Euronews (2026). EU-Mercosur: a magyar miniszter szerint a megállapodás merénylet az európai gazdaság ellen. <https://hu.euronews.com/2026/01/20/eu-mercosur-magyarorszag-gazdak>
- Európai Parlament (2026). EU–Mercosur: az EP-képviselők jogi véleményt kérnek az Európai Bíróságtól. <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/press-room/20260116IPR32450/eu-mercosur-az-ep-kepviselok-jogi-velemenyt-kernek-az-europai-birosagtol>
- European Commission (2025a). *Trade statistics by trading partner*. https://policy.trade.ec.europa.eu/analysis-and-assessment/statistics_en
- Európai Unió Tanácsa (2025). Jogalkotási aktusok és egyéb eszközök. Partnerségi megállapodás egyrészről az Európai Unió és tagállamai, másrészről a Déli Közös Piac, az Argentín Köztársaság, a Brazíliai Köztársaság, a Paraguayi Köztársaság és az Uruguayi Keleti Köztársaság között. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12450-2025-INIT/hu/pdf>
- European Commission (2025b). *Economic Analysis of the Negotiated Outcome of the EU-Mercosur Partnership Agreement* (EMPA). <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6f1a741f-677e-11f0-bf4e-01aa75ed71a1/language-en>
- European Parliament (2025). Mercosur: Parliament and Council agree on agriculture safeguards. <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/press-room/20251217IPR32258/mercosur-parliament-and-council-agree-on-agriculture-safeguards>
- IMF (2025). *World Economic Outlook*. International Monetary Fund, Washington, <https://www.imf.org/en/publications/weo/issues/2025/10/14/world-economic-outlook-october-2025>
- Lakos, E., & Szabó, B. (2025). Southern Common Market (MERCOSUR). In Nagy, S. Gy. (Ed.), *The Economics of Regional Integration* (pp. 195–222). Routledge, New York. https://doi.org/10.4324/9781003506423-9?urlappend=%3Futm_source%3Dresearchgate.net%26utm_medium%3Darticle
- Losonecz, M. (2011). *Az Európai Unió külkapcsolatai és külkapcsolati politikája*. TRI-MESTER, Tátabánya.
- Mercosur (2025). Mercosur Countries. <https://www.mercosur.int/en/about-mercosur/mercosur-countries>
- Nolte, D., & Neto Ribeiro, C. C. (2021). Mercosur and the EU: The false mirror. *Lua Nova*, 112, 87–122. <https://doi.org/10.1590/0102-087122/112>
- Politico (2026). *EU countries approve Mercosur trade deal after 25 years of talks*. <https://www.politico.eu/article/eu-countries-approve-mercosur-trade-deal-for-signature/>
- Przybylska-Maszner, B. (2025). The Relations Between the European Union and Mercosur. A Difficult Partnership in the Face of Strategic Challenges. *The Yearbook of European Integration*, 19, 221–235. <http://dx.doi.org/10.14746/rie.2025.19.13>
- Vigh, L. (2020). Közös kereskedelempolitika – külgazdasági kapcsolatrendszer. In Kengyel, Á. (Ed.), *Európai uniós politikák* (pp. 226–262). Akadémiai Kiadó, Budapest.
- WTO (2025). *Merchandise trade statistics*. <https://stats.wto.org/>

Halmai Péter,
a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja,
a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem egyetemi tanára

E-mail: halmai.peter@uni-nke.hu

„ÚJ PROSPERITÁS” EURÓPÁBAN? PERMAKRÍZIS ÉS A NÖVEKEDÉSI
FORDULAT ESÉLYEI*

Az európai modellt fenyegető szélsőséges irányzatok felerősödése az integráció jövőjét alapvetően veszélyezteti. A populizmus és az euroszkeptizmus szorosan összetartoznak. A polikrízis nemzetközi közegében, a trumpi ámokfutás időszakában az *euroszeptikus, dezintegrációs populizmus* (Euroseptic disintegrationist populism) példa nélküli kihívást képez.

Az európai integrációval szemben ellenséges extremista politikai csoportosulások társadalmi háttérét a permakrízis két évtizedes veszteségeinek szélesedő tábora képezi. A jövedelmi egyenlőtlenségek, közöttük a regionális diszparitások erőteljes növekedése, a reáljövedelmek stagnálása, az energiaszegénység és a lakhatási krízis különösen az alsó középosztály, illetve a szegényebb rétegek körében vezetett növekvő elégedetlenséghez, a magárahagyottság érzésének és a növekvő elitellenességnek a kialakulásához. Ugyanakkor számos, az érintetteket közvetlenül is érintő új probléma (például az európai távoli kultúrát megtestesítő, növekvő migráció következményei) kezelésére, sőt jó ideig még azok azonosítására sem került sor.

Az európai modell, a liberális demokrácia, a szociális piacgazdaság és az európai értékrend megőrzése, a mindezeknek keretet és globális erőt nyújtó európai integráció fenntartása és erősítése az előbbiekre érdemi, hatékony válaszokat követel. A történelmi tapasztalat szerint a szélsőséges politikai törekvések hatástalanításának döntő tényezője – egyéb tényezők mellett – a *gazdasági prosperitás*. A második világháború utáni nyugat-európai prosperitás, az 1950-es és 1960-as években a gazdasági teljesítményen alapuló jólét kezdetben szerény, majd egyre gyorsabb növekedése egészen az 1970-es évek derekáig, majd a great moderation két évtizede egyaránt ezt bizonyíthatják.

* A kézirat 2026. február 11-én érkezett a szerkesztőségbe.

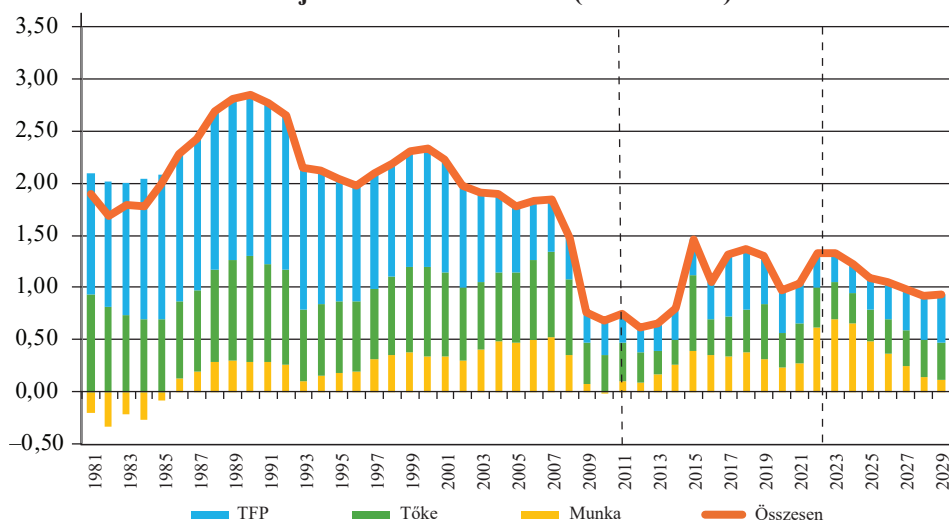
<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.71>

Az európai növekedési modell és prosperitás kifulladás

Ám immáron csaknem két évtizede, a permakrízis időszakában a prosperitás már nem állandó jellemző az európai gazdaság egészében. A prosperitás döntő tényezője közgazdaság-tudományi értelemben a fenntartható növekedési teljesítmény. Azaz nem rövidtávutásról, aktuális előzetes negyedéves növekedési adatok propagandacélú felhasználásáról van szó.

1. ábra

Az EU14 növekedési modellje: a potenciális növekedés és tényezői hozzájárulásának alakulása (évi százalék)

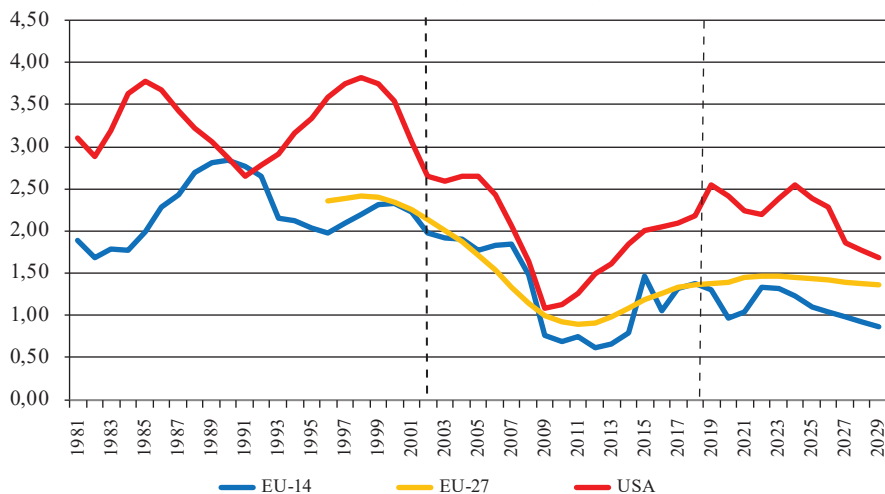

Megjegyzés:

1. EU14: a 2004 előtti tagállamok az Egyesült Királyság nélkül.
2. A növekedési számviteli adatok 1981-től állnak rendelkezésre.
3. Az ábrán a kék és zöld színnel jelölt terület együttesen jelzi a termelékenység dinamikáját. Az 1981-2007 közötti időszakban a potenciális növekedés üteme viszonylag magas volt, ám a 2000-es évek elejétől annak dinamikája csökkent. A növekedési potenciál döntő tényezője ebben az időszakban a termelékenység növekedése volt. A 2008-2009. évi nagy krízis időszakában és utána a termelékenység dinamikája a megelőző évtizedek töredékére csökkent. Ebben az időszakban egyes években a munkatényező hozzájárulása – a kedvezőtlen demográfiai tendenciák ellenére – meghaladta a termelékenység hozzájárulását a potenciális növekedésben. Ez utóbbi a migráció jelentőségét illusztrálhatja.

Forrás: CIRCA, saját számítás és szerkesztés2. ábra

A potenciális növekedés alakulása az EU14-ben, az EU27-ben és az Egyesült Államokban (évi százalék)

Forrás: CIRCA, saját számítás és szerkesztés

A fenntartható növekedési teljesítmény a növekedés egyensúlyi pályája. Azt a *potenciális növekedés* alakulása fejezi ki. Az európai növekedési potenciál pedig már a „nagy mérséklődés” időszakában eróziónak indult. A kilencvenes évek közepétől – több évtized után – az amerikai termelékenységi dinamika ismét meghaladta az EU átlagát (1. és 2. ábra). A 2008–2009. évi pénzügyi és gazdasági válság, az azt követő szuverénadósság-krízis, majd a polikrízis további dimenzióinak kibontakozása a 2010-es évtized végén az *addigi európai növekedési modell kifulladását* egyértelművé tették. Az évtizedeken át sikeres, alapvetően adaptációra építő felzárkózási növekedési modell immáron nem működik.

Látens strukturális problémák halmozódtak fel fokozatosan. A legmeghatározóbb tényező a *teljes tényezőtermelékenység (TFP) növekedésének lassulása*, valamint az 1990-es évektől kezdődően az Egyesült Államokkal szembeni negatív TFP-rés kialakulása volt (Halmai, 2014). E szakadék kiváltó okai túlnyomórészt intézményi jellegűek: az európai gazdaságon belüli verseny alacsonyabb intenzitása, valamint az amerikai tőkepiacok és innovációs rendszerek nagyobb dinamikája. A konvergenciamechanizmus gyakorlatilag elakadt, különösen az államadósság-váltság által leginkább sújtott mediterrán tagállamokban. A reáljövedelmek növekedése

lelassult, a jövedelmi egyenlőtlenségek nőttek. Az európai jóléti modell fenntartása egyre inkább csak az államadósság jelentős felhalmozódása árán volt lehetséges.

A prosperitás hiányában kialakuló politikai mozgások valójában felemésztetik az európai integrációt, amely válaszüthoz, sőt fordulóponthoz érkezett. A régóta megválaszolatlan belső strukturális kihívások mellett most átfogó válaszok szükségesek a drasztikus geopolitikai és geoökonómiai kihívásokra is. Átfogó, mozgósító narratívára és cselekvési programra van szükség. Új, határozott integrációs impulzus hiányában nőhet annak a veszélye, hogy Európa elveszhet – amire már Emanuele Macron francia elnök is figyelmeztetett.

Az európai növekedési modell újjáépítése, újrafogalmazása meghatározó jelentőségű a jelenlegi, a növekedés számára különösen kedvezőtlen, polikrízissel jellemezhető feltételek között. Mindez különösen összetett feladat egyetlen nemzeti állam gazdaságpolitikája számára is. Ám különösen nagy kihívás a sok tekintetben heterogén, eltérő érdekekkel, intézményi és kulturális jellemzőkkel rendelkező, kontinensnyi méretű integráció esetében. Amelynek szükségképpen önmagában is különlegesen összetett és egyedi intézményi struktúrája van. Utóbbinak egyidejűleg kellene biztosítania a gyors, hatékony döntéseket és az összekapcsolódó nemzeti államok vitális érdekeinek érvényesítését. A gyökereit tekintve immáron 75 éves integrációs intézményi struktúra azonban nem a 21. század előre nem látható, brutális erejű kihívásainak a kezelésére, nem 27 tagállam számára jött létre. Annak keretei között széles tér nyílhat a potyautasságra. Ráadásul a jelzett politikai változásokkal egyidejűleg megjelent a „destruktív EU troll” (DEUT) jelensége, amely a hatékony uniós döntéshozatalt számos esetben lehetetlenné teszi.

A feladat tehát kivételesen nehéz. Az alábbiakban az európai prosperitás helyreállításához szükségesnek tűnő fő gazdaságpolitikai irányokat s azok megvalósításának közgazdasági feltételeit vázolom fel. Hangsúlyozottan annak *európai, integrációs szintjét*. A prosperitás megteremtéséhez az EU hatékony keretfeltételeket teremthet. Ugyanakkor a megvalósítás döntő része a *nemzeti gazdaságpolitikák* keretei között történik. Mindezek politikai gazdaságtani összefüggései is izgalmasak, ám azok tárgyalása is meghaladná e rövid cikk kereteit.

Kiindulópont: az integrációs bónusz

Kiterjedt empirikus elemzések igazolják: az európai integráció, azon belül a növekvő kereskedelem, a piaci integráció, *a tőke és a munka szabad mozgása* szé-

les körű statikus és dinamikus hatásokkal, az integráció nélküli helyzethez képest növekedési többlettel (integrációs bonum), a dezintegráció pedig ellenkező előjelű damnummal jár (ld. részletesen Halmai, 2014, 2020, 2024).

A nagyobb méretű piacon új, a korábbinál kiterjedtebb lehetőségek nyílnak a munkamegosztás elmélyítésére és a méretgazdaságosság kihasználására. Az *erőforrások hatékonyabb nemzetközi allokációja érhető el*. Az integráció kedvező vállalkozási környezetet eredményez, csökkenti a kockázati felárat, és mérsékeli a szélesebb piacról bevont tőke költségét.

A tudásba történő (K+F) befektetés emelkedése elvileg az egyébként lehetségesnél magasabb, hosszabb távú növekedési ütemet eredményezhet (Cuaresma et al., 2008). Az eredmények az endogén növekedési elmélet újabb alátámasztását nyújtják. A kutatás szerint a regionális integráció által nyújtott szélesebb technológiai rendszerhez történő csatlakozásból a viszonylag kevésbé fejlett országok tesznek szert a legnagyobb haszonra. Vagyis *az EU-tagság hosszú távon pozitív és aszimmetrikus hatást gyakorol a gazdasági növekedésre*.

Ám nem csupán a kereskedelem és a technológia adja az EU-tagsághoz kapcsolódó növekedési többlet (bonum) magyarázatát. A *további lehetséges tényezők* – egyebek mellett – a következők: az economies of scope néven is tárgyalt változottsági előnyök, az intézményrendszer hatékonyságának (institutional drift) növekedése, a liberalizáció nyomán a kormányzatok méretének csökkenése, a monetáris integráció stb. Az európai integráció növekedési hatásai, mindenekelőtt a tudás tovaryűrzése hosszabb távon is érvényesülnek. Az európai integráció egyidejűleg a konvergencia lényeges hajtóereje.

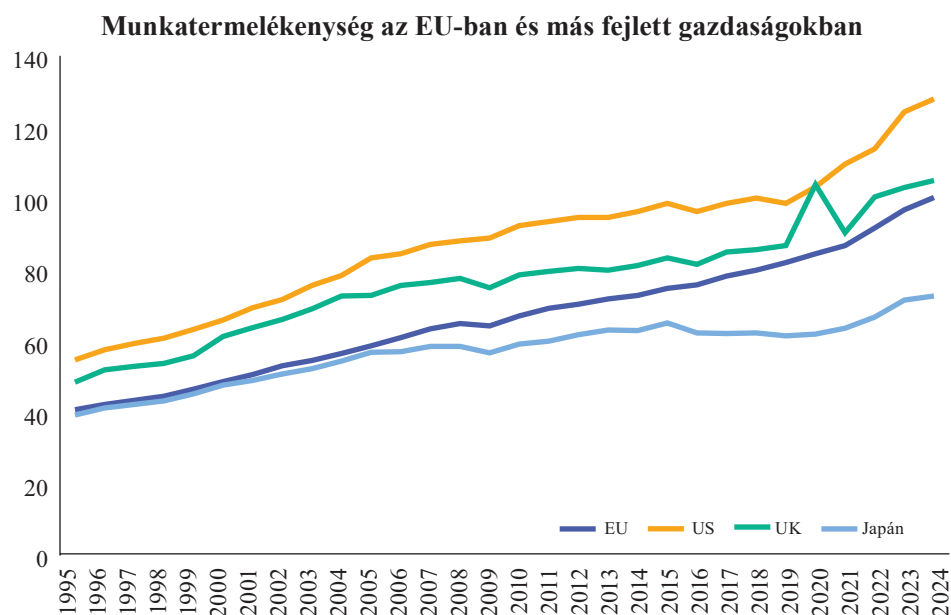
Az integráció tehát nemcsak a kibocsátás szintjére van hatással, hanem a növekedési rátát is pozitívan befolyásolhatja. Középtávon az integráció gyorsabb növekedést tesz lehetővé, mivel a magasabb jövedelem több megtakarítást és több beruházást, nagyobb tőkeállományt eredményez. A legújabb növekedési elméletek szerint *az integráció állandóan magasabb növekedési ütemet biztosíthat a tagállamok számára az integráció nélküli helyzethez képest* (ld. például Rivera-Batiz & Romer, 1991).

Fentiekből szélesebb következtetések is adódnak. A mélyebb integráció kifizetődőbb. Az európai integráció mindig kifejezetten politikai és gazdasági folyamat volt. A vámunió modellje (amelyet az egykori Római Szerződés választott) kijelölte az „utazás” irányát a mélyintegráció felé. A jelzett kutatási eredmények egyértelműen mutatják: *a mélyintegráció, „az egyre szorosabb” unió rendkívül erőteljes gazdasági érvrendszeren nyugszik*. Ezek az érvek nem hagyhatók büntetlenül figyelmen kívül.

Geopolitikai, geoökonómiai, versenyképességi kihívások

Az Európai Unió egyre összetettebb nemzetközi környezetben navigál. A geopolitikai dinamika változása, a gyors technológiai fejlődés, a növekvő klímakockázatok, az idősödő társadalom és az alacsony termelékenység alapvető módon befolyásolják a gazdasági kilátásokat. E fejlemények jelentős kihívásokat jelentenek. Ám egyúttal átalakítási lehetőségeket is kínálnak az euróövezet és az EU számára. Azok között külön kiemelés igényel a robusztus makrogazdasági politikai keretrendszerek kritikus fontossága.

3. ábra

Forrás: EC, 2026

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52026SC0030>

Az elmúlt évek erős ellenszelében az EU továbbra is növekedett, bár mérsékelt ütemben. A tagállamok helyreállították a pandémia előtti jövedelmi szintjüket. A munkanélküliségi ráta történelmileg alacsony szintre jutott. Az EU költségvetése, különösen a Helyreállítási és Ellenálló képességi Eszköz (RRF), kulcsszerepet játszott a közberuházások támogatásában és a növekedés ösztönzésében. Ám a növe-

kedést továbbra is korlátozza a lassú termelékenységi dinamika, ami veszélyezteti az európai gazdaság hosszú távú jólétét és globális befolyását (3. ábra). A feltörekvő piaci gazdaságok – időnként tisztességtelen versenygyakorlatoktól sem független – felemelkedése, továbbá a folyamatosan magas energiaárak tovább terhelik az EU-szereplők versenyképességét.

A geopolitikai környezet az EU kereskedelmi partnerségeinek bővítését és diverzifikációját mozditja elő. Az EU jóléte a nyílt kereskedelemre épül, a határon átnyúló beruházások és reziliens ellátási láncok révén. Az EU már jelenleg is a világ legnagyobb kereskedelmi megállapodási hálózatával rendelkezik. Jelenleg 76 országgal van ilyen megállapodása, s az EU-n kívüli kereskedelem 46 százaléka kedvezményes feltételekkel valósul meg. A változó geopolitikai környezetre válaszul az EU egyrészt stabilizálta kapcsolatait az Egyesült Államokkal. Másrészt új megállapodások révén globális kereskedelmi hálózatának bővítésére törekszik (például a Mercosurral, Mexikóval, Indonéziával és Indiával).

A termelékenység növekedésén túl Európa gazdasági biztonságának megerősítése a tartós, hosszú távú növekedés alapvető feltétele. A kritikus nyersanyagokhoz való megbízható hozzáférés, az ellátási láncok diverzifikálása és a stratégiai ipari kapacitások kiépítése – különösen az energia, a digitális infrastruktúra és a védelem területén – csökkentheti a külső sokkokkal szembeni sebezhetőséget. E befektetések nem mindig hozzák a legmagasabb rövid távú hozamot, ám létfontosságúak a jövőbeli növekedéshez szükséges stabilitáshoz, a reziliencia megőrzéséhez.

Az európai növekedési modell megújításának kulcstényezői

Az új európai növekedési modell középpontjába a termelékenység növelése; az innováció, a tudás; a belső piac kiteljesítése; a külső piacok és a versenyképesség; illetve a fizikai és a tudástőkét egyaránt érintő akkumulációs fordulatot megalapozó finanszírozás; továbbá a monetáris integrációban rejlő lehetőségek kihasználása kerülhetnek. Mindezek új lehetőségeket nyithatnak a gazdasági integráció megújulására, ösztönözve a növekedést, egyidejűleg erősítve a kontinens globális pozícióját és gazdasági biztonságát. Vegyük ezeket sorra.

Az K+F-kiadások növelése, különösen az élvonalbeli technológiák, például a mesterséges intelligencia (MI), a félvezetők, a biotechnológiák területén, növelheti a termelékenységet az EU-ban, miközben hozzájárulhat annak stratégiai autonómiájához. Az EU jelenleg még elmarad a globális vezetők mögött a K+F-intenzitásban: 2023-ban az EU-ban a GDP 2,1 százaléka, Kínában 2,6 százaléka, az USA-ban 3,6 százaléka, Japánban 3,4 százaléka és Dél-Koreában 5 százaléka ment erre a célra (European Commission, 2025). A kockázati tőke-ökoszisztéma sok EU-tagállamban széttagolt, alulfinanszírozott, ami korlátozza a hosszú távú, nagy kockázatú kutatás-fejlesztési támogatások kapacitását (Mack, 2024).

A zöld-, a digitális és a biztonsági átmenetek egyúttal lehetőségeket kínálnak az európai vállalkozások számára. Az infrastruktúra és az energiaszektorok zöldberuházásai irányában történő elmozdulás – beleértve a villamosítás növelését és a nemzeti energiahálózatok uniós integrációját – növelheti az EU energiafüggetlenségét. Csökkenti a fosszilis tüzelőanyagoktól való függőséget és az energiaköltségeket. A technológiai fejlődés átalakítja a termelési folyamatokat. A megújuló energiából származó tiszta energiára épülő villamosítás a szén-dioxid-kibocsátás csökkentésének kulcsfontosságú útja (Roser, 2020). A megújuló energia felé történő elmozdulás a tiszta energiát környezeti- és gazdaságilag egyaránt előnyössé teszi. A nap- és a szélenergia sok régióban ma már gyakran a legolcsóbb új villamosenergia-forrás. 2024-ben az EU villamosenergia-termelésének mintegy a fele megújuló forrásokból származott (IRENA, 2025), míg az Egyesült Államokban ez körülbelül a negyede volt. Az időjárástól függő megújuló energia egyre nagyobb mennyiségének integrálása az elektromos hálózatokba jelentős beruházásokat igényel. A digitális átállás, beleértve az MI fejlesztéseit is, növeli a termelékenységet és csökkenti az üzemeltetési költségeket. Ugyanakkor az MI növekvő használata várhatóan világszerte növeli az energiaigényt, amire szintén megoldást kell találni. A védelmi kiadások magasabb szintjére való átállás jelentős gazdasági előnyöket hozhat, ha a felhasznált közpénzek az EU termelését helyezik előtérbe, s a legtermelékenyebb, hosszú ideje alulfinanszírozott szegmensekre irányulnak.

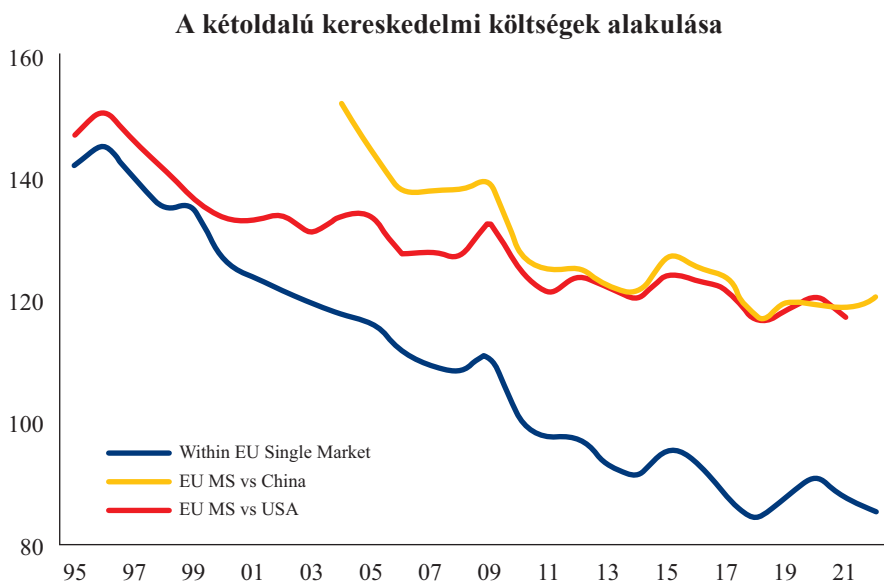
Az emberi tőke kihasználása, különösen a képesítés fejlesztése, újraképzése és az oktatási, képzési rendszerek minőségének javítása növelheti a versenyképességet. Az élethosszig tartó tanulás, a rugalmas képzési programok és a köz- és magánszférapartnerségek kulcsfontosságúak ahhoz, hogy a munkavállalók megfelelő készségeket szerezzenek a tiszta energia, a digitális műveltség és az MI területén.

Az oktatási és képzési rendszerek minőségének javítása, valamint az oktatási rendszerek és a munkaerőpiaci politikák összehangolása a jövőbeli igényekhez – beleértve a munkaerőpiaci részvételt támogató politikákat, a munkaerő-mobilitás növelését és a célzott legális migrációt – a foglalkoztatás, a versenyképesség, valamint az igazságos, befogadó átmenet szempontjából kulcsfontosságú. A megfelelően tervezett szociális védelmi és társadalmi befogadási rendszerek automatikus stabilizátorként működhetnek, támogatva a háztartások jövedelmét, stabilizálva a termékek és szolgáltatások általános keresletét. Hatékony munkaerő-aktivitási intézkedésekkel kombinálva fontos eszközként szolgálhatnak az EU 2030-as foglalkoztatási készség- és szegénységi céljainak elérésében, valamint támogathatják a munkaerőpiaci integrációt a kiaknáztatlan munkaerőpiaci potenciál esetében.

A belső piac teljes elmélyítése

A globális kereskedelmi fragmentáció időszakában az egységes piac további mélyítése kivételes jelentőségű. *Az egységes piac Európa legfontosabb jóléti és termelékenységi forrása.*

A 450 millió fogyasztó és körülbelül 26 millió vállalkozás az egységesen működő gazdasági térben az erősebb verseny, a gyorsabb innováció, a magasabb termelékenység és a nagyobb beruházási dinamika lehetőségét hordozza. 1995 és 2022 között az egységes piacon belüli kereskedelmi költségek majdnem 40 százalékkal csökkentek. Az EU belső kereskedelme jóval olcsóbb, mint a harmadik országokkal, például az USA-val folytatott kereskedelem (Pasimeni & Dura, 2025, illetve 4. ábra). Az egységes piac elmélyítése eredményeképpen 1993 és 2014 között a „rég” tagállamokban 12–22 százalékkal nőtt az egy főre jutó reál GDP. A még fennálló további akadályok leépítése további jelentős növekedési lehetőséget alapozna meg. 2024-ben az EU-n belüli, a határokat átlépő áruforgalom a GDP 22 százaléka volt, míg a szolgáltatásoké mindössze 7,9 százalék (European Commission, 2026). Következésképpen a legnagyobb méretű ágazat integrációja a legsekélyebb. A szolgáltatások esetében a belső piac „nem belsőbb”, mint a külső piac.

Megjegyzés: A számítás a Világbank által közzétett „Trade Costs Dataset” feldolgozóipari termékek kétoldalú kereskedelmi költségeiről szóló becslései alapján készült. Az adatbázis szimmetrikus kétoldalú kereskedelmi költségeket közöl, amelyeket inverz gravitációs keretrendszer segítségével számítanak ki. E keretrendszer az egyes országpárok kereskedelmi költségeit a kétoldalú kereskedelem és a bruttó nemzeti kibocsátás alapján becsüli.

Forrás: Pasimeni - Dura, 2025

A fő probléma a lassú alkalmazkodás, a szabályozási és végrehajtási fragmentáció, a magas adminisztratív költségek, a határon átnyúló korlátozott verseny. A belső piaci fragmentáció közgazdasági értelemben kereskedelmi költség, kvázivám. A határon átnyúló forgalom költségeinek modellezése alapján megállapítható: az áruk esetében átlagosan 67 százalékos, a szolgáltatásoknál közel 95 százalékos számított vámegyenérték terheli az EU-n belüli kereskedelmet a belföldi ügyletekhez képest (Bernasconi et al., 2025).

A szabályozás a piaci kudarcok kezelése, valamint az egyenlőség és méltányosság előmozdítása tekintetében kulcsfontosságú. Ugyanakkor költségeket terhelhet az állampolgárookra és vállalatokra. A korlátozó szabályozás pedig visszatarthatja a magánszektor innovációját és befektetéseit is (Aghion et al., 2022). Az EU tagállamaiban a termékpiacon szabályozás átlagosan nem korlátozóbb, mint az EU-n kívüli OECD-országokban (European Commission, 2025), ám a tagállamok közötti eltérések növelik

az üzleti tevékenységek költségeit az egységes piacon. Az adók és a bonyolult adminisztratív eljárások mellett a gyakran változó jogszabályok és politikák az EU országokban működő vállalatok legfontosabb aggodalmi közé tartoznak. Az Európai Beruházási Bank 2024. évi felmérése szerint az EU-ban megkérdezett cégek körülbelül kétharmada tartja befektetési akadálnak a szabályozási környezetet, beleértve az üzleti szabályozásokat, körülbelül a fele pedig kifejezetten jelentős akadálnak tekinti azokat (EIB, 2024). Ez az arány magasabb, mint az Egyesült Államokban,

E rejtett súrlódások – amelyek a belső piacon belül is működnek – képezik jelenleg is az egyik legkonkrétabb, számszerűsíthető versenyképességi hátrányt Európában. Ugyanakkor, ha a szolgáltatások és a tőke piaca töredezett, akkor kedvezőtlenebbek az innováció és a gyors növekedés finanszírozásának a feltételei. Kisebb az esélye, hogy globális méretű, gyorsan növekvő vállalatok jönnék létre Európában. A kutatás-fejlesztés intenzitása és a szabadalmak alakulása egyben a belső piac működését is tükrözik.

Az Európai Bizottság becslései szerint a belső piaci kereskedelem *adminisztratív költségei* (dokumentáció, engedélyezés, eltérő eljárások, digitális megoldások hiánya, komplex megfelelési rendszerek stb.) évi mintegy 150 milliárd eurót képviselnek. A 2025-ben bemutatott egyszerűsítési csomag 15 milliárd euró költségcsökkentést irányzott elő, azaz e területen még jelentős tartalékok léteznek (European Commission, 2026).

Az egységes piac teljes potenciáljának kihasználásához *további liberalizáció, s a szolgáltatások, a digitális és az energiapiacok, valamint a közbeszerzés területén történő előrelépés szükséges.* Az egységes piac mélyítése – különösen a szolgáltatások és az energia belső piacán – mérsékelhetné a költségeket, és részben ellensúlyozhatná a globális piaci fragmentáció hatásait. A belső piac önmagában nem oldhatja meg az energiaárak problémáit. Ám a széttöredezett piacokból adódó többletköltségek csökkentése javítja a vállalatok költségpozícióját és kiszámíthatóbb beruházási környezetet teremt.

Az akkumulációs fordulat finanszírozása: tőkepiaci unió kiépítése

Európa megtakarításai elvileg erős alapot teremtenek saját prioritásainak finanszírozásához. A háztartási megtakarítási ráta – amely 2014-ben az EU-ban a diszponibilis jövedelmek 14 százalékát tette ki – azt mutatja, hogy Európa elegendő finanszírozási forrásokkal rendelkezik a növekvő akkumuláció céljára. Azonban a pénzügyi piacok széttöredezettsége miatt az európai megtakarításokat gyakran nem

európai vállalkozásokba, hanem külföldön fektetik be. Tőkepiacainak mélyítésével Európa megtakarításait a versenyképesség erős hajtóerejévé lehet alakítani. Mindez előmozdítaná a vállalatok növekedését, innovációját és globális versenyképességének a növelését. Például jelenleg a részvények értéke az euróövezeti GDP-nek csak körülbelül a 82 százalékát teszi ki, ugyanez az arány az Egyesült Államokban több mint 255 százalék! (European Commission, 2025). E helyzet korlátozza az európai vállalatok növekedési és innovációs képességét, miközben a háztartások továbbra is alulreprezentáltak a tőkepiacokon, s a vállalatok banki finanszírozásra szorulnak. A 2025-ben indított Megtakarítási és Befektetési Unió (SIU) kezdeményezésének a célja az EU tőkepiacainak mélyítése, valamint az európai megtakarítások termelő befektetésekbe terelése. Kulcsfontosságú a megtakarítások mozgósítása a tőkepiacokon, továbbá az európai magán- és intézményi befektetők európai termelő és szolgáltató, innovatív vállalkozások finanszírozására történő ösztönzése.

Az innovatív finanszírozás áthidalhatja a befektetési szakadékot, s felgyorsíthatja a stratégiai technológiák bevezetését. Az ágazatspecifikus befektetési alapokon túl a nyugdíjalapok és biztosítótársaságok európai infrastruktúra- és innovációs projektekre történő befektetésre ösztönzése segítené az intézményi eszközök visszaforgatását az európai gazdaságba. Lényeges továbbá a kritikus technológiák (digitális technológiák és mély technológiai innováció; tiszta és erőforrás-hatékony technológiák; biotechnológiák) finanszírozását.

A 2028–2034-es EU-költségvetés stratégiai lehetőséget kínál mindezek előmozdítására. Arra, hogy a tőke Európa prioritásaival összehangolódjon. Egyrészt jelentősen nőhet az EU versenyképességének, kutatásának és innovációjának növelésére irányuló kezdeményezések támogatása. Az Európai Versenyképességi Alap és a Horizon Europe, amelyeket a szélesebb körű Megtakarítási és Befektetési Unió program támogat, előmozdíthatnák, hogy a közforrások ösztönözzék a magánbefektetéseket, s segítsenek leküzdeni az EU pénzügyi piacainak széttagoltságát.

Euróövezet és növekedés: az eurócsatlakozás mint addicionális hajtóerő

A folyamatosan bővülő euróövezet gazdasági profilja egyre inkább tükrözi az egész EU-ét. Létrehozása óta az euróövezet tagsága csaknem megduplázódott, 1999-ben 11 EU-tagállamról 2023-ra 20-ra. 2026 elejétől 21 tagra emelkedik. Bulgária belépése jelentős lépést jelent gazdasága és társadalma mélyebb integrációja felé. Az euró hozzájárult az EU egységes piacának megerősítéséhez. Növeli a részt vevő

tagok versenyképességét: megszüntette az árfolyamkockázatokat, csökkentette a határokon átnyúló tranzakciós költségeket, előmozdítja a strukturális (politikai és intézményi) konvergenciát. Az euróövezet jelenleg az EU gazdasága 85 százalékát, a világ gazdaság 12 százalékát fogja át.

Az euró nemzetközi szerepének megerősítése fontos lehetőséget kínál a növekedés és a reziliencia erősítésére az euróövezetben. Az euró kulcsfontosságú nemzetközi valuta. Széles körben használják globális kereskedelmi és pénzügyi tranzakciókra és hivatalos tartalékolásra. A legtöbb mutató szerint az amerikai dollár mögött a második helyen áll. Az elmúlt években az euró nemzetközi szerepe nagyjából stabil maradt (European Commission, 2025), a globális devizatartalékokban mintegy 20 százalékos, az euróban devizadenominált adósságban (kötvényekben és hitelekben) 25 százalékos a részesedése. Az euróövezeti exportszámlázásban való felhasználása továbbra is erős, körülbelül 59 százalék, az importban pedig 52 százalék (European Commission, 2025).

Az euró nemzetközi helyzete mind az alapvető erősségeket, mind a tartós korlátokat tükrözi. Az euróövezet az egyik legnagyobb globális gazdasági és kereskedelmi blokk, árstabilitás jellemzi, s erős, független központi bank hitelessége áll mögötte. Globális szerepének bővítési lehetőségét az intézményi fragmentáció akadályozza – különösen az egységes államadósság kibocsátásának hiánya, a korlátozott tőkepiaci integráció s a közös védelmi kapacitás hiánya.

Egy erősebb nemzetközi szerepet betöltő euró növelné Európa befolyását a változó világban. Az euróban denominált eszközök iránti nagyobb globális kereslet növelné a seigniorage bevételeket. Mélyebb, likvidebb európai pénzügyi piacokat ösztönözne, csökkentve a nem EU intézményektől való függőséget. Mindez mérsékelné az euróövezeti kormányok és vállalatok hitelfelvételi költségeit, bővítené a fiskális teret és támogatná a befektetéseket. Az euró növekvő szerepe a kereskedelemben csökkentené az európai exportőrök és importőrök árfolyamkockázatát. A harmadik országok pénzügyi infrastruktúráitól való függőség csökkentése stratégiai szinten erősítené a monetáris szuverenitást. Mindez egyúttal előmozdítaná a szélesebb körű nemzetközi felhasználást, növelné az EU globális befolyását. A geopolitikai fragmentáció és a fegyverként használt pénzügyek korában az euró globális megítélésének megerősítése Európa stratégiai autonómiája és puha hatalmi befolyása tekintetében egyaránt központi jelentőségű (European Commission, 2025).

A globális monetáris rendszer legutóbbi változásai új lehetőségeket teremtenek az euró számára. A multipoláris rendszer felé történő fokozatos elmozdulás – amelyet a megnövekedett geopolitikai széttöredezés, az amerikai politikák miatti aggodalmak

és az amerikai kincstárjegyek és kötvények iránti csökkenő kereslet hajtottak – az euró növekvő szerepe számára nyithat utat. A valuta nemzetközi szerepét összetett mechanizmusok alakítják. Ám a célzott politikák fontos szerepet játszhatnak a valuta hatókörének növelésében. Egyetlen euróövezeti szuverén kibocsátó hiányában más politikai eszközök növelhetik az euró vonzerejét. Az erős befektetési és megtakarítási unió építése a mélyebb tőkepiaci és banki unió révén javíthatja az európai pénzügyi piacok integrációját, méretét és hatékonyságát. Elősegítve a határokon átnyúló befektetéseket és erősítve az euró pénzügyi ökoszisztémáját. Az euró szerepének erősítése a stratégiai szektorokban, valamint a feltörekvő piaci finanszírozás – kereskedelmi megállapodások vagy befektetési partnerségek révén – szintén növelheti a nemzetközi felhasználását. Végül, az euróövezet további bővítése erősíti a valuta nemzetközi megítélését gazdasági és pénzügyi alapjának mélyítésével, valamint az euróban denominált eszközök bővítésével.

Az euró további nemzetköziesítése előnyökkel jár, ám konkrét költségeket és felelősségeket is magában foglal. Növekvő globális szerepe feltételezi, hogy az eurórendszer felelősséget és kötelezettséget vállal a nemzetközi pénzügyi stabilitás előmozdításában, különösen válsághelyzetekben. Például az eurólikviditás biztosítását nem euróövezeti országok számára devizacsere- (swap) és visszavásárlási megállapodások révén. Ugyanakkor az euróban denominált eszközök iránti növekvő globális kereslet felértékelődéshez vezethet, ami negatív hatással lehet az európai versenyképességre. Kockázat az úgynevezett külső korlát: a megnövekvő kitettség az ingadozó tőkeáramlások és spekulatív nyomások irányában korlátozhatja az Európai Központi Bank monetáris politikai autonómiáját. Bár az euróövezet mérete és hitelessége bizonyos mértékig csökkenti ezeket a kockázatokat, mégis gondos intézményi és politikai koordinációt igényelnek (Kenen, 2011).

A makrogazdasági stabilitás és az egyensúlyi növekedés érdekében számos sebezhetőséget kell kezelni. Egyrészt az euróövezet és az EU folyamatos fizetésimérleg-többlete külső sebezhetőséget eredményezhet, s akadályozhatja a hazai növekedési kilátásokat. E helyzet jól jelzi a mélyebb és integráltabb tőkepiacok szükségességét Európában. Másrészt a kormányzati adósság dinamikája egyre súlyosabbá válik. A legutóbbi években a kamatlábak és a nominális GDP-növekedés különbségei csökkentek. Továbbá a tagállamok növekvő védelmi kiadási igényekkel és jelentős beruházásokkal néznek szembe a digitális és dekarbonizációs átmenet időszakában. Az idősödő népesség további nyomást gyakorol a nyugdíjra, egészségügyre és a hosszú távú gondozásra fordított kiadásokra. Az adósság fenntarthatóságának erősítéséhez középtávú fiskális stratégiák szükségesek. Elkerülhetetlen a kiadások racionalizálása,

a bevételek növelése, valamint növekedéstámogató strukturális reformok megvalósítása. Végül az inflációs különbségek különösen fontos aggodalomra adnak okot az euróövezetben. Ha tartósak maradnak, alááshatják a monetáris politika hatékonyságát. Ugyanakkor a lakhatás megfizethetősége sok országban makrogazdasági problémává vált. A lakásárak továbbra is magasak, mivel a szűkös beruházások visszafogják a lakáskínálatot.

Az euróövezetet és az EU-t jelentős magánmegtakarítások jellemzik. Az európai háztartások megtakarítási rátája magasabb, mint nemzetközi társaiké. Ők általában a hagyományos befektetési csatornákat, például a bankbetéteket részesítik előnyben. Ritkán fektetnek be közvetlenül a tőkepiacokba. Pénzügyi vagyonuk nagy részét a pénzügyi szektor közvetíti, amely végül a megtakarítások mintegy felét külföldi eszközökké változtatja. E korlátozott háztartási befektetés az európai vállalatokba az európai tőkepiacok széttagolt és fejletlen jellegét tükrözi. Ezért elengedhetetlen a valódi tőkepiaci unió felé való előrehaladás. Sokoldalú stratégia szükséges az EU gazdaságának megerősítéséhez, az euró nemzetközi vonzerejének növeléséhez. Mindehhez a pénzügyi ágazat hatékonyságának és rezilienciájának erősítése szükséges. Továbbá a háztartási megtakarítások hatékonyabb, a belső határokon is átívelő közvetítése az EU-n belüli vállalatok és befektetések támogatására. Ezzel az európai megtakarítások előmozdíthatják a gazdasági növekedést és stabilitást.

Az „új prosperitás“-hoz a felvázolt, átütőerejű európai reformok szükségesek. Ám azok egyidejűleg nemzeti reformokat és növekedésorientált, hatékony, felelős nemzeti gazdaságpolitikákat feltételeznek. *Az EU tagállamok nem mondhatnak le az integráció révén elérhető pólólagos gazdasági és nem gazdasági lehetőségek, szinergiák kihasználásáról.* Ez a legnagyobbakra is vonatkozik. Ám különösen érvényes a kisebb, nyitott gazdaságokra.

Hivatkozások

- Aghion Ph., Bergeaud A., & Van Reenen, J. (2021). The impact of regulation on innovation. *American Economic Review*, 113(11), 2894–2936. <https://doi.org/10.1257/aer.20210107>
- Bernasconi, R., Cordemans, N., Gunnella, V., Pongetti, G., & Quaglietti, L. (2025). *What is the untapped potential of the EU Single Market?* (ECB Economic Bulletin, 8/2025). https://www.ecb.europa.eu/press/economic-bulletin/articles/2026/html/ecb.ebart202508_01~2e71d52829.en.html
- Cuaresma, J.C., Dimitz, M.A., & Ritzberger-Grünwald, D. (2007). Growth effects of European integration: implications for EU enlargement. In: Paganetto, L. (ed.): *The Political Economy of the European Constitution*. Ashgate Publishing, Farnham, UK.
- European Commission (2025). *European Macroeconomic Report 2026*. European Economy Institutional Papers 328, DG ECFIN. https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/47430efe-c224-439c-aa3c-637d5fb7535c_en?filename=ip328_en.pdf
- European Commission (2026). *Key Performance Indicators (KPIs), Implementation Trackers, Overview of Resilience Measures by Selected Global Players, Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The 2026 Annual Single Market and Competitiveness Report*{COM(2026) 46 final} Brussels, 20. 01. 2026 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52026SC0030>
- EIB (2024). EIB investment survey 2024: European Union overview. European Investment Bank. <https://doi.org/10.2867/53>
- Halmai, P. (2014). *Krisis és növekedés az Európai Unióban. Európai modell, strukturális reformok*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Halmai, P. (2020). *Mélyintegráció. A Gazdasági és Monetáris Unió ökonómiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Halmai, P. (2024). Mélyintegráció-paradigma. *Közgazdasági Szemle*, 74(5). <https://doi.org/10.18414/KSZ.2024.5.514>
- IRENA (2025). *Renewable power generation costs in 2024*. International Renewable Energy Agency, Abu Dhabi. <https://www.irena.org/Publications/2025/Jun/Renewable-Power-Generation-Costs-in-2024>
- Kenen, P. B. (2011). *Currency Internationalization: an overview*. Bank of International Settlements. <https://www.bis.org/repofficepubl/arpresearch200903.01.pdf>
- Mack, S. (2024). *Europe ventures forward: Getting the scaleup of cleantech right*. Hertie School – Jacques Delors Centre, 30 October 2024. <https://www.delorscentre.eu/en/publications/detail/publication/venture-capital-getting-the-scaleup-of-cleantech-right>
- Pasimeni, P., & Dura, P. (2025). The Economic Impact of the European Single Market. *European Commission Single Market Economic Papers*, 43. <https://webgate.ec.europa.eu/circabc-ewpp/d/d/workspace/SpacesStore/a0e275e9-1ecd-4004-94e5-0ealac6e61d0/download>
- Rivera-Batiz, L. A., & Romer, P. (1991) Economic Integration and Endogenous Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 106, 531–555. <https://doi.org/10.2307/2937946>
- Roser, M. (2020). *Why did renewables become so cheap so fast?* OurWorldinData.org. <https://ourworldindata.org/cheap-renewables-growth>
- Székely, I. P. & Halmai, P. (Eds.). (2026) What Future for the EU? The contours of a new narrative for European Integration, In: Székely, I. P. & Halmai, P. (2026) *The Future of European Integration. Challenges and Opportunities*, Palgrave (megjelenés alatt)

Hárs Ágnes,
a Kopint-Tárki Zrt. tudományos főmunkatársa

E-mail: agnes.hars@kopint-tarki.hu

VÁLASZ-E AZ ELVÁNDORLÁS, ÉS HA IGEN, MIÉRT MARADNAK
MÉGIS SOKAN?*

Stagnáló, kevés perspektívát kínáló valóságban él a magyarországi polgárok többsége. Az Eurobarometer 2025. októberi adatai szerint minden harmadik háztartás rossznak látja a háztartása pénzügyi helyzetét, míg az EU-ban átlagosan minden negyedik háztartásra igaz ez. Hasonlóak az arányok, ha személyes helyzetüket értékelik a polgárok. A kilátások sem ígértesek: a magyar népesség 17 százaléka látta 2025 őszén úgy, hogy a következő 12 hónapban romlanak, s mindössze 14 százaléka, hogy javulnak a saját személyes munkakilátásai, míg ugyanez az arány az EU országokban átlagosan 9, illetve 19 százalék volt. „A gazdaság- és kereskedelempolitika a megúszom üzemmód”-ban működik, összegzi a valóságot a körkérdés felhívása, s teszi fel a kérdést: „Hogyan lehet ebből kilépni, és a jövőre tekintve építkezni?” A közvélekedés szerint a polgárok *individuális* válasza mi más lehet, mint kilépni, elhagyni a stagnáló Magyarország által kínált lehetőségeket.

Az elvándorlás opcióját választók száma folyamatosan növekszik, a koronavírus-járvány vándorlást visszafogó időszaka utáni néhány évben gyorsuló ütemben. A Központi Statisztikai Hivatal a kivándorlást a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (NEAK) adminisztratív tájnyilvántartása alapján a társadalombiztosítási rendszerből (kötelezően) kijelentkezők számával mutatja be,¹ amely szigorú alsó korlátnak tekinthető, és folyamatosan emelkedik. Eszerint az évente elvándorlók száma 2020-ban 20 ezer, 2022-ben közel 30 ezer volt, és 2024-ben meghaladta a 40 ezer főt. Figyelembe véve az évente hazatérőket (számuk ugyanezen statisztika alapján 20 ezer körül van évente), a nettó elvándorlás így is folyamatosan növekszik.

Az elvándorlási *szándékokról* az utóbbi években nem készült átfogó adatfelvétel, egyes csoportokat vizsgálva azonban szintén gyorsuló növekedést várhatunk. Az egyetemisták körében végzett átfogó longitudinális vizsgálat az elvándorlási szán-

¹ https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0031.html

* A kézirat 2026. január 29-én érkezett a szerkesztőségbe.
<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.87>

dék jelentős növekedését mutatja.² Amíg 2019-ben 33 százalék, addig 2024-en már 45 százalék vélte úgy, hogy külföldön fog élni. A jelzés fontos akkor is, ha a szándékok mögött a legkomolyabb felkészülés a diákok körében a nyelvtanulás volt, amelynek az aránya viszont jelentősen növekedett (27-ről közel 45 százalékra). Az okok között pedig a legnagyobb arány a megélhetés volt, ez a két vizsgált időszak között jelentősen növekedett is (23-ról 32 százalékra). A karrierlehetőségek és a tapasztalatszerzés volt még fontos a diákok számára, de itt a két időszak között nem volt növekedés (18, illetve 15 százalék). A politikai helyzet vagy a kilátástalanság kisebb arányban (5–8 százalék) befolyásolta a diákok vándorlási elképzeléseit.

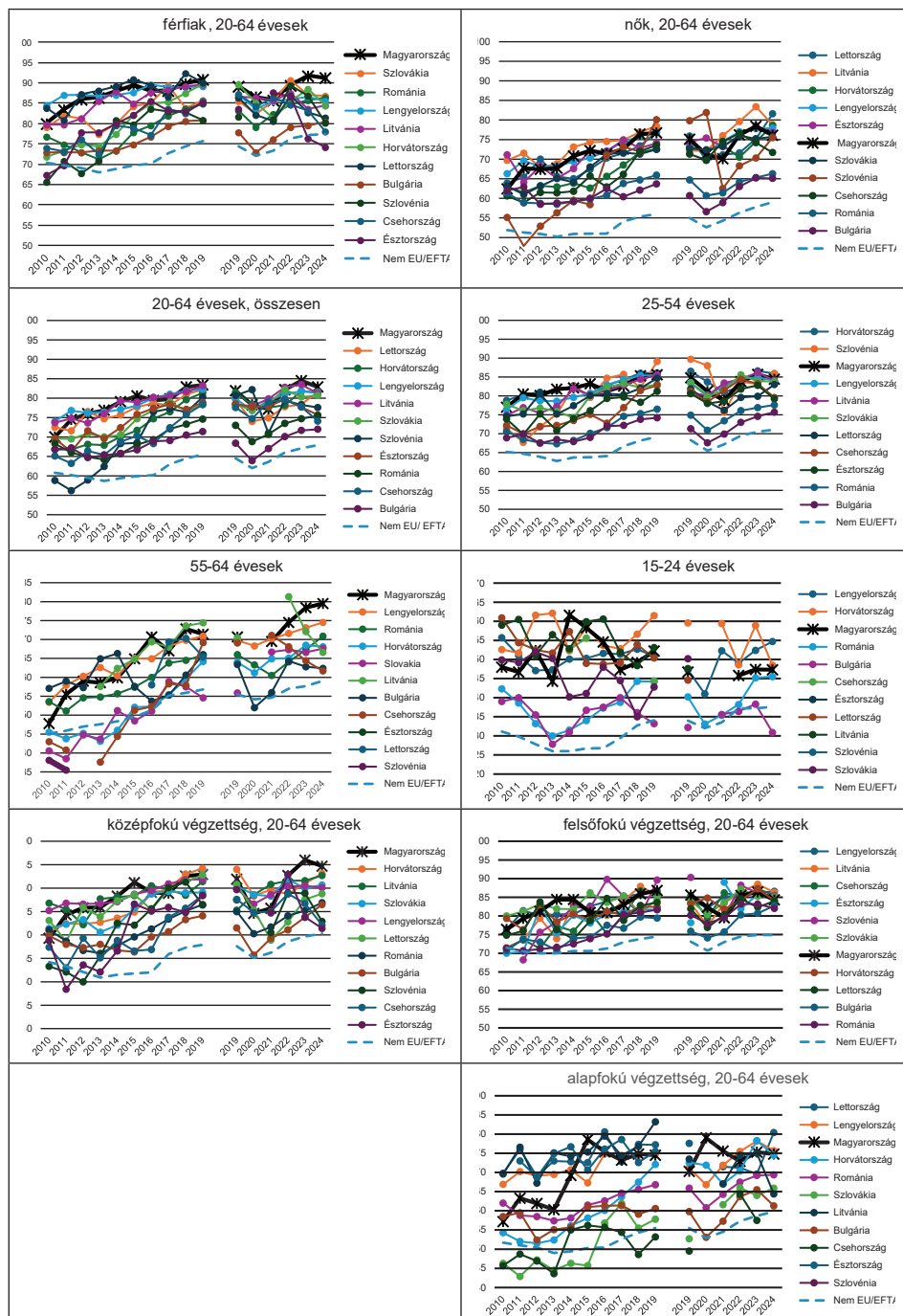
A stagnáló környezetben, romló gazdasági helyzetben, a munkaerő szabad mozgásának a lehetősége mellett ma Magyarországon az elvándorlás nagynak, növekedése gyorsnak tűnik, azonban a késve indult elvándorlás szintje még mindig nem nagy az EU-hoz 2004-ben vagy azután csatlakozott, hasonló helyzetű közép- és kelet-európai országokhoz képest.³

A Magyarországon született és legalább egy éve más EU/EFTA-országban élő aktív korúak foglalkoztatottsági rátáját vizsgálva azt a kicsit meglepő sajátosságot látjuk, hogy a magyarok a régió más országaival összehasonlítva nagyon nagy arányban foglalkoztatottak. Ezt mutatják az 1. ábraszorozat grafikonjai. Különösen a férfiak, a nem fiatalok és a középfokú végzettséggel rendelkezők esetében dolgoznak kiemelkedő arányban a külföldön élő magyarok, de a foglalkoztatási ráta a többi kategória (nők, felsőfokú végzettségűek) esetében is a felső harmadban van. A 15–24 éves, részben tanuló fiatalok esetében a legalacsonyabb az arány. Az ábrákon az is látható, hogy az EU-n kívülről érkezők foglalkoztatási rátája rendre lényegesen kisebb, de a régió országai között is számottevőek az eltérések. A magyarok magas foglalkoztatottsági aránya arra utal, hogy a tartózkodásuk instrumentális, és a beilleszkedés korai szakaszában vannak, az elvándorlás célja főleg anyagi természetű lehet. Magyarázhatja ezt a többi országhoz képest későbbben megindult elvándorlás, de a migrációs szándékot befolyásoló otthoni helyzet is.

² http://www.aktivfiatalok.hu/public/files/documents/Gyorsjelentes_20240711.pdf. A magyar elvándorlási ráta a felsőfokú végzettségűek körében tartósan különösen magas, így az egyetemisták tervei fontos indikátort jelenthetnek (vö. Hárs, 2020).

³ Hárs (2020) adatainak újraszámítása és frissítése (Hárs, 2025) az időközben eltelt időben sem mutatott jelentős változást.

**A Magyarországon született és legalább egy éve más EU/EFTA országban élő
aktív korúak foglalkoztatottsági rátája
(2010-2019 között EU 28, Brexit után EU 27)**

Megjegyzés: Az idősruban a Brexit miatt törés van, 2019-ig EU28, 2020-tól EU27 országokat tartalmazó értékeket látunk, 2019-re mindkét csoport adatai megtalálhatóak, ezek összehasonlíthatóvá teszik az ábrát.

Forrás: Eurostat EU LFS online adatok

Az áprilisban sorra kerülő parlamenti választásról sokan sok helyütt vélekednek úgy, hogy vízválasztó lesz számukra. Nyilvánvalónak tetszik, hogy ha nem változik a hazai gazdasági, társadalmi és politikai helyzet, illetve közhangulat, akkor az elvándorolni szándékozók fokozatosan növekvő trendje megugrik. Hasonló volt a közérzet a 2018., illetve a 2022. évi választások után is. A kivándorlással kapcsolatos Google-keresések a választástól remélt változás elmaradásának kudarcos éjszakáján s még másnap is hirtelen megugrottak,⁴ majd visszaesett a keresések száma. Várhatóak-e ezúttal viharos változások? S ha 2026-ban változás történik, javulnak-e a személyes perspektívák, változnak-e az elvándorlási szándékok? A lehetőségek nagymértékben a választást követő új kormány által választott rövid- és középtávú szakpolitikai döntésektől, s a velük szorosan összefüggő munkapiaci kilátásoktól függenek. Ezek áttekintése a mai bizonytalan helyzetben meghaladná a rendelkezésre álló keretet, de talán nem haszontalan néhány fontos analógia felvillantása.

Hirschman (1970) szemléletformáló munkájában – amelynek alcíme: *Hogyan reagálnak vállalatok, szervezetek és államok hanyatlására az érintettek* – bevezeti a kivonulást, a tiltakozást és a hűség (exit, voice, loyalty) hármas kategóriáját. Értelmezésében a kivonulás és a tiltakozás egymást kizáró magatartás lehet. Ha a kivonulás könnyen megvalósítható, az csökkenti a tiltakozás esélyét, amely farsztóbb, időigényesebb és csoportos cselekvést igényel, míg a kivonulás individuális. Hirschman kategóriáival jól leírható az elvándorlás és az otthonmaradás dilemmája, különösen a munkaerő szabad áramlásának feltétele mellett, amikor a kivándorlásnak lényegében nincsen intézményi korlátja. Későbbi cikkében Hirschman (1993) laboratóriumi helyzetben, a német újraegyesítés pillanatában szembeállítja elméletét a tapasztalattal. A határokon átlépés szabaddá válásakor hogyan válaszolnak a keleti területeken élők, a kivonulás lehetősége mellett élnek-e a tiltakozás eszközével? Az NDK példája azt mutatja, hogy turbulens társadalmi-politikai környezetben a nagy mértékű kivándorlás (kivonulás) és a tiltakozás nem egymást kizáró magatartásformák, a kivonulás és a tiltakozás egymást erősítő lehet, s mindkettő a rendszer változása irányába történő elmozdulást erősíti.⁵

A laboratóriumi vizsgálati lehetőséget kínáló keletnémet változás más szerzők számára is fontos kérdéseket tett fel. Hunt (2006) az újraegyesítés után néhány évvel felveti, miért nem ürült ki Kelet-Németország, ha minden feltétel adott volt: a közös

⁴ https://hvg.hu/tudomany/20220404_google_trendek_kereses_keresoszo_valasztas_2022_fidesz_ellenek_kulfoldi_munka?utm_source=chatgpt.com

⁵ Az eseményeket kommentálva úgy látja, „...sajnálatos, hogy a nyelvhasználat, a mozgalmat kitörése után nem sokkal, »békés forradalomból« »fordulattá« fokozta le, [...] amely szinte szándékosan bagatellizálja annak jelentőségét” (Hirschman, (1993/2001, magyar fordítás 233. o.).

nyelv, a közös múlt, a határokat átlépő szabad mozgás lehetősége és az egymáshoz közelítő intézményrendszer. A kivándorlás 1989-ben és 1990-ben is 400-400 ezer fő felett volt, majd a következő évben már jelentősen visszaesett. Az elemzés a két országrész közötti migrációra vonatkozó összesített adatok és a német társadalmi-gazdasági panel részletes mintájának 1990–2000 közötti egyéni adatain alapult, s azt találta, hogy Németország 1990. évi újraegyesítése után a keleti bérek és a munkanélküliségi adatok egyaránt gyorsan emelkedtek. A bérek emelkedése nyomán pedig jelentősen csökkent az egyesítést közvetlenül követő keleti elvándorlás, növekedett a visszatérés is, míg a munkanélküliség emelkedése erre alig volt hatással. A szerző eredményeinek a keletről nyugatra irányuló német migráció leírása szempontjából az a jelentősége, hogy a keleti országrészben 1990 és 1994 között bekövetkezett hatalmas nettó bérnövekedés hatására, a növekvő munkanélküliség ellenére csökkent az elvándorlás. A bérek változása magyarázza a migráció 1991 és 1994 közötti meredek csökkenésének felét, a fiatalok esetében a csökkenés 85 százalékát (!). A keleti bérek ezt követő stagnálása, miközben a nyugati bérek tovább emelkedtek, növelte az elvándorlást. A számítások azonban ezt a növekedést kevésbé magyarázzák, mint a kezdeti csökkenést. A megmagyarázhatatlan növekedés egy része – véli a szerző – valószínűleg a keletnémet fejlődéssel kapcsolatos várakozások lefelé történő kiigazításának köszönhető.

A keletről nyugatra elvándorló fiatalok döntéseit tehát inkább a bérek, mint az elbocsátások befolyásolták. Az otthonmaradókhoz képest nagyobb képzettségi előnnyel rendelkeztek, mint az idősebb kivándorlók. Az ingázók, akiknek a döntéseit az elbocsátások és a szomszédos régióban való munkavállalás alacsony költségei befolyásolták, nem rendelkeztek ilyen képzettségi előnnyel. Intő tapasztalat, hogy a fiatal diplomások ötször olyan valószínűséggel emigráltak, mint más fiatalok, és sok fiatal ingázott vagy emigrált nyugatra, hogy befejezze tanulmányait.

A keletnémet helyzet elgondolkodtató, ha napjaink hazai dilemmájára keresünk választ: hogyan alakulhat az elvándorlás, ha a választást követően átalakulásra számíthatunk, amely reményt és a lassú gazdasági-társadalmi változás kilátástalanságát is jelentheti. A szabad mozgás lehetősége mellett hogyan alakul az egyes csoportok, mindenekelőtt a vándorlásra érzékenyebb fiatalok és a felsőfokú végzettségűek válasza az elvándorlásra? Lehet a béreket emelni, de ha a gazdasági fundamentumok mindezt nem teszik lehetővé, van-e más eszköz?

Hivatkozások

- Hárs, Á. (2020). Elvándorlás, visszavándorlás, bevándorlás. Jelenségek és munkaerő-piaci hatások. In Kolosi, T., Szelényi, I. & Tóth, I. Gy. (Eds.), *Társadalmi Riport* (pp. 115–145), Budapest, https://www.tarki.hu/sites/default/files/2020-10/115_145_Hars_web.pdf
- Hárs, Á. (2025). *Munkapiac, migráció, vendégmunka. Lehetőségek és korlátok*. Előadás a Soproni Pénzügyi Napokon, 2025. 09. 25.
- Hirschman, A. O. (1970). *Exit, Voice, and Loyalty*. Harvard University Press, Cambridge, MA. <https://pages.ucsd.edu/~bslantchev/courses/ps240/05%20Cooperation%20with%20States%20as%20Unitary%20Actors/Hirschman%20-%20Exit,%20voice,%20and%20loyalty%20%5BCh%201-5%5D.pdf> Magyar nyelven: Albert O. Hirschman: Kivonulás, tiltakozás, hűség. Osiris, 1995.
- Hirschman, A. O. (1993/2001). Exit, Voice and the Fate of the German Democratic Republic: An essay in Conceptual History. *World Politics*, 45(1). 173–202. Magyar nyelven: Kivonulás, tiltakozás és a Német Demokratikus Köztársaság sorsa: egy elméletlettörténeti esszé. Budapest, Szociális és Családügyi Minisztérium, 2001, 213–234.
- Hunt, J. (2006). Staunching Emigration from East Germany: Age and the Determinants of Migration. *Journal of the European Economic Association*, 4(5) (September), 1014–1037. <https://doi.org/10.1162/JEEA.2006.4.5.1014>

Karsai Gábor,
a GKI Gazdaságkutató Zrt. korábbi vezérigazgató-helyettese

E-mail: karsai.gabor53@gmail.com

ÉRTÉKALAPÚ REALIZMUST MAGYARORSZÁGON IS

A körkérdés állítása, miszerint a változékony nemzetközi környezet miatt a kormányok túlélő üzemmódra rendezkedtek be, természetes. Sőt válságjelenségek esetén a bénultság után ez már az első cselekvő fokozat, amelyet azonban minél előbb kilábalásnak kellene követnie. Ez utóbbi fontos előfeltétele, hogy világos legyen, lehet-e s milyen mértékben visszatérni a válságot megelőző helyzethez, illetve milyen mértékben kell teljesen új utakat keresni.

A világgazdasági és világgazdasági átrendeződésnek több jellegzetessége is van. Ilyen az országok közötti erőviszonyok módosulása, az erősödők törekvése előnyeik nemzetközi kapcsolatokban való érvényesítésére. Ez együtt jár a globalizációs folyamat megtorpanásával, illetve átalakulásával, a kölcsönös bizalmatlanság növekedésével, az emiatti befelé fordulással. A folyamat jellegzetessége a liberális demokráciákkal és piacgazdaságokkal szemben a diktatórikusság különböző fokozatain álló, államcentrikus berendezkedés, illetve az erre való törekvés terjedése. Ugyanakkor a nemcsak agresszív, de kiszámíthatatlan, szövetségi rendszerét gyengítő, ezért önsorsrontónak látszó trumpi politika aligha magyarázható kizárólag objektív tényekkel. Az átrendeződés egyik vesztese az Európai Unió. Benne paradox módon – bár ideológiájában, politikájában és gesztusaiban a globalizációellenesekhez, sőt kifejezetten EU-ellenesekhez tartozik – Magyarország.

Az EU világgazdaságban betöltött szerepe – mindenekelőtt Kína és az Egyesült Államok gyorsabb növekedése miatt – a kétezres években fokozatosan csökkent. Európa számára katonailag főleg a NATO-tagság, az amerikai atomvédelemről jelent biztosítékot. Ebben radikális fordulatot hozott, hogy az Egyesült Államok előbb – ez még indokolható volt – a katonai kiadások drasztikus emelését követelte. Majd a 2025 végén meghirdetett új nemzetbiztonsági stratégiájában – az orosz–ukrán háborút figyelmen kívül hagyva – azt követelte, hogy az EU maga gondoskodjon a saját védelméről. Emellett kimondta, hogy az Egyesült Államoknak az EU jelenlegi

* A kézirat 2026. január 22-én érkezett a szerkesztőségbe.
<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.93>

irányvonalával szemben a „hazafias” pártokat kell segítenie. Ez a magukat patriotának és szuverenistának nevező szélsőjobboldali pártok támogatását s ezzel az egységes EU aláaknázását jelenti. Az Egyesült Államok negligálja a nemzetközi szerződéseket; januárban 66 nemzetközi szervezetből vonult ki, Venezuela elleni akciója jogilag megalapozatlan volt, a Gázai Béketanács koncepciója pedig a személyesen Trumptól függő világszervezet víziója. Az amerikai elnök gyakran változó, így összességében megbízhatatlan magatartásának különösen veszélyes, a NATO szétesésének kockázatát felidéző lépése Grönland megszerzésének igénye. Korábban egy ilyen NATO-n belüli konfliktus elképzelhetetlen lett volna. Mivel azonban a világ egészében katonai erőre alapozott, nagyhatalmi érdekszférákat is érintő, Ukrajnától Közép-Amerikán át a Közel-Keletig terjedő átrendeződés, a világ számos részén új szövetségkeresés zajlik, amelyben ráadásul homályos az amerikai–orosz szembenállás és esetleges összejátszás mikéntje, semmi sem zárható ki.

A mértékadó előrejelzések szerint a világgazdaság növekedése a következő években mérsékeltebb lesz, mint a 2010-es években volt, s az elmúlt évekhez képest nem várható érdemi gyorsulás. A fejlett gazdaságok lassabban, a feltörekvő országok eltérő ütemben növekednek. A globalizáció nem szűnik meg, de átalakul. Biztonságpolitikai (és részben populistá) okokból gyakoribb lesz a korábban külföldre kihelyezett termelés „hazahozatala”, a „baráti országokkal” való kereskedelem, továbbá az olyan stratégiai ágazatok védelme, mint az energiaszektor, a csipgyártás vagy az élelmiszeripar. Ez rontja a hatékonyságot. A digitalizáció, az automatizáció és a mesterséges intelligencia viszont növeli a termelékenységet, miközben átalakítja a munkaerőpiacot. A nagyhatalmak közötti technológiai verseny erősödik, gazdasági és geopolitikai szövetségkötési kérdéssé is válik. Ugyanakkor a zöldátállítás és a klímavédelem a korábbi elképzelésekhez képest egyelőre háttérbe szorul – egyebek mellett a társadalmak előregedésével emelkedő egészségügyi és nyugdíjkiadások, valamint a fegyverkezés miatt tovább erősödő forráshiány, továbbá a kellő nemzetközi együttműködés hiánya következtében. Mindez az országok és a társadalmi csoportok között is növelheti a különbségeket, ami politikai feszültségekhez és populizmushoz vezethet, miközben a gazdasági egyensúly szigorításokat és reformokat igényelne.

Az EU nehéz helyzetben van. Egyrészt Oroszországgal szemben katonailag továbbra is ráutalt az Egyesült Államokra, másrészt az USA immár nemcsak megbízhatatlan szövetséges, de fenyegető veszélyforrás is. A logikus válasz az EU egységének erősítése, további szövetségesek keresése lenne. Sajátos módon nem az európai vezetők, hanem Mark Carney kanadai miniszterelnök hirdette meg az „értékalapú

realizmus” koncepciójának alkalmazását. Ebben többek között a közepes méretű hatalmak együttműködését igényelte – szemben a jelenlegi, egymás közötti vetélkedéssel és a nagyhatalmak előtti behódolással – annak érdekében, hogy az immár elkerülhetetlenül létrejövő új világrendben lehetséges legyen egyrészt az érdekek ügyek mentén történő képviselése, másrészt eközben érvényesülhessenek az olyan értékek, mint az emberi jogok tisztelete, a fenntartható fejlődés, a szolidaritás, a szuverenitás és az államok területi integritása.

A kanadai javaslat európai fogadtatása kedvező, de a tényleges európai egység megteremtése a sokféle eltérő érdek miatt nem lesz egyszerű. Nemcsak egyes kormányok – főleg a magyar – különutas, zsaroló politikája, hanem az érdeksérelmekből való félelem miatt. Jean-Claude Juncker, az Európai Bizottság korábbi elnöke még luxemburgi miniszterelnökként mondott, a népszerűtlen intézkedések nehézségeiről szóló bonmot-ja szerint „mindnyájan tudjuk, hogy mit kellene csinálnunk, csak azt nem tudjuk, hogy ha meg tesszük, hogyan fognak bennünket újra megválasztani.” Friss példa a EU–Mercosur kereskedelmi megállapodás Európai Bíróság előtti megtámadása. A megállapodás mintegy huszonöt évig tartó előkészítés utáni aláírása a távlatos gondolkodásra nyitottabbá váló európai politikai elit sikere a hatékonysági követelmények és nemzetközi szövetségekötési kényszerek súlya alatt. Ugyanakkor az agrárérdekek sérelméből fakadó belpolitikai kockázatok miatt több tagállam és párt szeretné annak hatályba lépését megakadályozni, holott az hatékonyabb, a feldolgozóipari exportot is segítő gazdasági struktúrához, alacsonyabb fogyasztói árakhoz, az EU világgazdasági jelentőségének emelkedéséhez vezetne. Tegyük hozzá – bár a magyar kormány és a Tisza Párt is ellenzi – hazánkban is.

Napjaink nagy problémája, hogy miközben a világpolitika és a világgazdaság számtalan új kihívást állít a kormányok elé, növekvőben van a populista, vagyis a csak rövid távú népszerűségre, s ezzel választási sikerre koncentráló pártok súlya. Az EU döntéshozatalát megnehezíti, jó esetben csak lelassítja, hogy e pártok fel tudják erősíteni, akár zsarolási pozícióba is tudják juttatni a különböző részérdekek képviselőit, különösen, ahol teljes egyhangúságra van szükség. (Más oldalról a tagállamok gyakran az EU-ra hárítják a valójában általuk is szükségesnek tartott, de népszerűtlen döntések felelősségét.) Miközben a rövid táv hírei hangosak, a hosszú távú következményekre figyelmeztetők hangja nemcsak erőtlenebb, de az érdeklődés is kisebb irántuk, noha azok hatása végül sokkal erőteljesebb lehet. Kényszerhelyzetben azonban felerősödhet a konfliktusok vállalása, amint ez Grönland esetében is történt. E sorok írásakor még nem tudni, az EU politikájának mennyire lesz valóban meghatározó eleme a kíváncsian értékalapú realizmus.

A magyar kormány hangsúlyozottan a nemzeti érdeken alapuló politikát folytat, ahol a nemzeti – mint egykor a szocialista jelző – sajátos fosztóképzőt, az európai érdekek és értékek ennek alárendelt értelmezését jelenti. Emellett a nemzet valójában a kormányzatot takarja. Ezzel a befelé fordulással is összefügghet, hogy a magyar gazdaság növekedési üteme az elmúlt években elmaradt az EU és a V3 országok átlagától, s a 2022 eleje óta eltelt tizenöt negyedéből csak hatban volt képes az előző negyedévhez viszonyított növekedésre, kilencben nem. Az elmúlt négy év kirívóan gyenge gazdasági teljesítménye elválaszthatatlan a 2010 óta folytatott kormányzati politikától, a nemzeti együttműködés rendszerének, röviden NER-nek nevezett sajátos magyar gazdasági modelltől. Ennek fő jellemzője az elvileg kormánytól független intézmények és piaci szereplők egycentrumú, lojalitásalapú vezénylése, ezzel a verseny kiiktatása, a korrupció, a rendeleti kormányzás. Ezt tetézte a voluntarista, prociklikus, választásokhoz igazodóan „ereszd meg-húzd meg” gazdaságpolitika, amely általánossá vált egyensúlyi problémákhoz, magas államháztartási hiányhoz és inflációhoz vezetett. Mivel a folyamatosan aktualizált kormányzati prognózisok köszönőviszonyban sem voltak a tényekkel, miközben váratlan kormányzati beavatkozásokra is sor került, a kormány elvesztette hitelességét.

A magyar gazdaság kicsi és nyitott, így erősen függ a külkereskedelemtől, a külföldi tőkéttől és a geopolitikai stabilitástól. A keleti nyitás egyelőre igen bizonytalan eredményességű befektetésekhez vezetett, az Egyesült Államokkal kialakult gazdasági kapcsolatok szerények. Ugyanakkor az EU Magyarország által is elfogadott, az ország érdekében is álló jogállamisági szabályainak, valamint szokásainak elutasítása – például a zsarolás rendszeres alkalmazása –már rövid távon nagy veszteségeket okozott. Ilyen az EU-transzferek jelentős részének elvesztése, a befektetési hajlandóság csökkenése. Mindez beruházási, versenyképességi és ezzel növekedési veszteséghez, a költségvetési források szűküléséhez vezetett. A magyar struktúrapolitika – részben kül-, részben belpolitikai okokból, de szakmai hibák következtében is – túlzottan egyoldalú, és a magyar adottságoknak nem megfelelő, energiaigényes szerkezetet okozott. Külpolitikai ok volt például az erőltetett keleti nyitás és az orosz kapcsolatok preferálása. Belpolitikai a rezsicsökkentés előnyben részesítése az energiatakarékosságra ösztönzéssel szemben (ami természetesen nem zárta volna ki a szociális szempontot). Szakmai hiba volt többek között a jármű- és főleg az akkumulátoripar szélsőségesen egyoldalú fejlesztése, a rezsicsökkentés állami terheinek az üzleti szférára helyezése.

A kiterjedt, lojális cégeket létrehozó, illetve azokra támaszkodó állami szerepvállalás logikusan vezetett el nemcsak a verseny szűkítéséhez, de a piaci szereplők

korlátozása és államosítások révén a piaci szereplők számának minimálisra csökkentéséhez, s ezzel a verseny újraindításának megnehezüléséhez.

Az elmúlt másfél évtizedben a munkanélküliség jelentősen csökkent ugyan, azonban ez gyenge termelékenységgel járt együtt. Az előregedő társadalom, a Magyarországra – főleg magyarok lakta területekről történő – bevándorlás kifutása, a gazdasági és politikai okokból nagy lendülettel megindult kivándorlás, valamint az oktatási rendszer válsága a képzett munkaerő hiányához vezetett. A gazdaságpolitika egészére a tartalékok napi célok érdekében történő mozgósítása, a jövő felélése volt jellemző. Az egészségügy és az oktatás tudatosan alulfinanszírozott, megújításának még stratégiája sincs. A közlekedés elavult, legfeljebb drága autópálya-építések folynak. A megélhetési költségek csökkentése érdekében alkalmazott módszerek, így a rezsicsökkentés, a különféle ár- és árres-befagyasztások, kedvezményes hitelkamatok és hitel-visszafizetési moratóriumok felhalmozódó gondokat okoztak és okoznak az üzleti szférában. Ez tükröződik például a közműhálózat vésszesen elmaradó karbantartásában és korszerűsítésében.

Politikai-hatalmi megfontolások következtében az állam azokon a területeken aktív, ahol a piacnak kellene elvégeznie a szabályozást, s ott passzív, ahol valóban feladatai lennének. A költségvetés bevételi és kiadási szerkezete torz. Az egykulcsos személyi jövedelemadó növeli a társadalmi különbségeket, az üzleti szférát érintő adóknál a pozitív és negatív kivételek, a különadók rendszere visszafogja a teljesítményt és az állami önkény érvényesítésének eszköze. A kiadási oldalon bizonyos hatalmi és propagandacélokat szolgáló kiadások – például sport-, média-, gazdasági (ezen belül hitel-) támogatások – messze eltúlzottak, mások – például az egészségügy, az oktatás – alulfinanszírozottak. Nagy költségvetési terhet jelent a magas és növekvő államadósság kamatterhe, amelynek mértékét a magyar gazdaság iránti bizalmatlanság, az emiatt magasan tartandó kamatszínvonal is növeli. A magas és növekvő eladósodás reális kockázatvállalás mellett nem folytatható tovább. Az állami intézményrendszerben elterjedtek a költséges, nagyrészt felesleges és az érdemi munkát akadályozó, bürokratikus középírányító szervek (például a közoktatásban a Klebelsberg Központ). A túlterjeszkedett állam visszavonulása – az emiatt magukat vesztesnek érzők hangja miatt – sokkal nehezebb feladat lesz, mint a túlterjeszkedés egész társadalmat negatívan érintő, de közvetlenül és azonnal nem érzékelhető megvalósítása volt.

A két-, sőt többkulcsos magyar külpolitika egyre több akadályba ütközik. Az EU-kapcsolatok feszültek, előbb az európai piacgazdaság elveivel ellentétes magyar politikai és gazdasági rendszer (a NER), majd az orosz, kínai és amerikai érdekek

európai szempontok elé helyezése miatt. Az uniós transzferek jelentős része be van fagyasztva, s további korlátozások is lehetségesek. Ráadásul az energiapolitikában az amerikai és az orosz, az iparban az amerikai és a kínai elvárások ellentétesek, a magyar kormány által kért 20 milliárd dolláros amerikai pénzügyi védőpajzsra – jelszen az bármit is – nincs valós ígéret. Az erőpolitikára alapozott új világrendben az ellenségnek tekintett EU-val és Ukrajnával határos kis Magyarország nem sok jóra számíthat.

Az elmúlt években nemcsak a világ, de ezen belül Magyarország nemzetközi helyzete is sokkal bizonytalanabbá vált. Nem az a fő probléma, hogy a magyar kormány az EU-n kívüli régiókkal, országokkal is jó kapcsolatra törekszik – bizonyos korlátok között ez teljesen indokolt –, hanem az EU-ellenesség, aminek az általános bizalom- és forrásvesztés formájában az ország számára csak negatív következményei vannak. Ezzel azonban a kormány nem törődik, mivel a szuverenitásvédelem valójában nem az ország, hanem a miniszterelnök szuverenitásának abszolutizálását, a fékek és ellensúlyok rendszerének szétzúzását, vagyis a NER továbbépítését jelenti. A túlélő üzemmód tehát nálunk a kormány, nem pedig az ország túlélését jelenti, amit jól illusztrál a jövőt tragikus mértékben megterhelő választási költekezés. Az EU lépései és szankciói egyelőre leperegnek a kormányról, miként a hitelminősítők figyelmeztetései is. Az ellenzék fő ereje, a Tisza rendszerváltást akar, s bár ennek tartalma meglehetősen homályos, az EU-kapcsolatok rendezésének óhaja – így például megállapodás az EU-transzferek hazahozataláról, a deklarált szándék az Európai Ügyézséghez és az euróövezethez való csatlakozásra – egyértelműen pozitív, messzemenő következményekkel járó cél.

A magyar gazdaságpolitikának nemcsak az elmúlt másfél évtizedben kialakult gazdasági rendszerén és irányvonalán lenne szükséges változtatnia, de alkalmazkodnia kellene az új kihívásokhoz is. Mivel a jelenlegi magyar gazdaságpolitika és rendszer szélsőségesen a kormányzat, sőt egyenesen a miniszterelnök hatalmi szempontjai által meghatározott, a változásnak a politikából kell kiindulnia. A Fidesz választási győzelmétől nem várható illiberális modelljének felszámolása, legfeljebb a kikényszerített, rövid távú válságelhárító korrekciók – a választási „ereszd meg” után a „húzd meg” alkalmazása – látszanak valószínűnek. Egyszerű ellenzéki (Tisza) többség – például az EU-kapcsolatokban, jogállamisági kérdésekben, költségvetési kiadásokban – fontos változtatásokhoz vezethet, de a kétharmados törvények és az azok révén bebetonozott, csak papíron független intézményvezetők, az üres államkassza vagy éppen a politikai bizonytalanság erősen behatárolja a lehetőségeket. Kétharmados Tisza-többség esetén elvileg megnyílik a lehetőség a rendszerváltásra.

De az örökölt gazdasági helyzet várható súlyossága, a gazdasági ígéretek ebből következő betarthatatlansága eleve szűkíti a jövőendő kormány mozgásterét. Emellett az új kormányerő tapasztalatlansága, tagjainak eltérő politikai reflexe és társadalomszemlélete, ebből is következő ösztönös megosztottsága, a konkrét kormányzati teendőkre való ismeretlen mértékű felkészültsége illuzórikussá teszi a könnyű átmenetet – hiszen eddig még a várható, többek között e cikkben is jelzett dilemmákról szóló őszinte, nyilvános beszéd is lehetetlen volt.

A csak minimális növekedésre képes, egyensúlyi zavarokkal küzdő magyar gazdaság kilábalásához mindenekelőtt az iránta megnyilvánuló bizalom megszilárdítására, így az EU-kapcsolatok stabilizálására, az eladósodás megállítására, a kiszámíthatóság – a jogállamiság széles értelemben vette helyreállításától a hiteles stratégiaalkotásig – megteremtésére lenne szükség. Ezzel párhuzamosan kell lendületet kapnia a piacgazdaság és a verseny visszaépítésének, az állami intézményi és szolgáltatási rendszer megújításának. Ez jó esetben is többéves, konfliktusos, inflációval járó folyamat lesz.

A tapasztalatok szerint az emberek hajlamosak túlbecsülni a rövid távon, és alábecsülni a hosszú távon elérhető változásokat. E törvényszerűség első része sajnos szinte biztosra vehető módon bekövetkezik. A változtatások beindulása, a menet közben is formálódó értékalapú reálpolitika azonban középtávon megteremtheti a zsákutcába jutott magyar gazdaság kilábalását, reményt nyújtva a kibontakozásra.

Katona Tamás
közgazdász, egyetemi tanár,
a Központi Statisztikai Hivatal korábbi elnöke

E-mail: tamas.katona@t-online.hu

KORUNK DILEMMÁI. MIT HOZ A KÖVETKEZŐ NEGYEDSZÁZAD?*

Lezárult a harmadik évezred első negyedszázada, amely talán a szokásosnál több váratlan eseményt, több izgalmat és főképpen több bizonytalanságot hozott. A II. világháborút követő csaknem fél évszázadot a bipoláris világrend jellemezte, amely a Szovjetunió és a szovjet birodalom felbomlásával, az USA vezetésével unipolárisrá alakult, nyilvánvalóan átmenetileg. Az ezredfordulót követően egyre erőteljesebben haladt a világ a multipoláris rend vagy pontosabban rendetlenség felé. Világgazdasági tényezőként megjelent Kína, India, világpolitikai tényezővé vált a globális Dél, és ide sorolja magát Oroszország is. Azaz a kialakult helyzetet joggal minősíthetjük polikrízisnek.

Ha a formálisan mérhető gazdasági teljesítményből indulunk ki, jelenleg az Amerikai Egyesült Államok, az Európai Unió és Kína teljesítménye közel azonos, pontosabban: amennyiben az EU gazdasági potenciálját együttesen vesszük számba, ez a sorrend adódik, az utánuk következő országok amerikai dollárban kifejezett éves GDP-értéke egy nagyságrenddel kisebb a vezető hármasénál.

A polikrízis kialakulásának egyik fontos oka a növekvő diszkrepancia a technológiai fejlődés és a társadalmi berendezkedés között. Ennek a folyamatát élénkítette az információtechnológia hallatlanul gyors fejlődése és terjedése a világban. A tudományban általánosan elfogadott definíció szerint az első információs forradalomnak a beszéd kialakulása tekintendő, a másodiknak az írás feltalálását, azaz az információ rögzítését fogadjuk el, a harmadik a könyvnyomtatás feltalálása, azaz az információ sokszorosítása. Mindegyik a gazdaság, a termelés, a technológiai fejlődés új szintjének kialakulását alapozta meg a mezőgazdaság dominanciájától az ipari forradalomig. A 20. század, és különösen annak második fele robbanásszerű fejlődést hozott az információ feldolgozásában, tárolásában és továbbításában. A múlt század harmadik harmadában megjelent az internet, azóta beszélünk információs társadalomról.

* A kézirat 2026. január 22-én érkezett a szerkesztőségbe.
<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.100>

Az információs társadalom terjedése, mélyülése hosszabb, de gyorsuló folyamat, amely napjainkban is tart, és gyökeres változást eredményezett a társadalmakban. Létrejött a globális világgazdaság, azaz a nemzetközi munkamegosztás magasabb szintje a nemzetgazdaságok összekapcsolódása révén. A gyorsan bővülő információtechnológia a kétezres évek első negyedszázadában zajló fejlődési folyamat egyik legfontosabb vonása.

A harmadik évezred második negyedszázadának meghatározó újdonsága a mesterséges intelligencia (MI) megjelenése, amely a gazdaságot és a társadalmat átformálóan átalakító elem lehet. Igaz, félelmeket is kivált, a munkahelyek elvesztésétől az MI embereket is veszélyeztető elszabadulásáig. Az ismeretlen felbukkanásával járó aggodalom természetes jelenség, holott a háztartási gépek lázadásától vagy a munkahelyek megszűnésétől nem kell tartani. Ugyanakkor az MI a munkaerőpiac egyébként is folyamatos átalakulását felgyorsíthatja. A fejlett világban már ma is általános, hogy a stabil munkaerőpiaci jelenlét feltétele az érettségi és a szakképzettség megléte. Ez a jövőben széles körben alapkövetelmény lesz az általános ismeretek és a különleges szaktudás feltétellé válásával egyetemben.

Az utóbbi fél évszázadban a digitalizáció terjedése átalakította az anyagi termelést, átcsoportosította a jövedelmeket az információs technológiai szektor javára, egyben megváltozott a munka és a tőke közötti jövedelemmegosztás a tőke javára. Ezen belül is az információs technológia a nagy nyertes. Eközben a múlt század harmadik harmadára a korábbiaknál lényegesen nagyobb jövedelemkülönbségek alakultak ki a társadalmakban. Mindezek a jelenségek elsőként az Egyesült Államokban mutatkoztak meg, míg az európai fejlett országokban ekkor még érvényesültek a jóléti társadalom vívmányai. Az átalakulás a fejlett világ és a feltörekvő országok gazdasági viszonyait is érintette: gyorsuló ütemű felzárkózás indult meg, amelynek következtében megjelent a globális Dél. A fejlődő országok az ezredfordulón a világ GDP-jének kevesebb mint egyharmadát, mintegy 30 százalékát adták, 2024-ben csaknem 40 százalékát, vásárlóerő-paritáson pedig több mint a felét, számítások szerint mintegy 55 százalékát.

Az elkerülhetetlen korszakváltás a fejlett világban – elsőként az Egyesült Államokban – magával hozta a liberális demokrácia, a korábbi jogállami felfogás erózióját. Meghatározó tényezővé váltak a neokonzervatív erők, több országban is megerősödött a szélsőjobboldal, az általános bizonytalanságban előtérbe került a populista politika. A nemzetközi politikában ismételten megjelent a birodalmi szemlélet, amit a demokratikus államok nem kezeltek időben és megfelelően. Az egész világpoliti-

kára hatott, hogy a negyedszázad egyötödében az amerikai politikát Donald Trump határozta meg, fokozatosan felrúgva a jogállam évszázados kereteit.

A következő negyedszázadot az határozza meg, sikerül-e a gazdasági fejlődéssel adekvát társadalompolitikát megvalósítani a fejlett világban, és megőrizve átalakítani a jogállam működését, a nemzetközi politika alakításában pedig a létrejött változtatási igényeket érvényesíteni, megtalálni az új egyensúlyt Észak és Dél között. Ehhez – figyelemmel a globális gazdaság kihívásaira – feltehetően át kell alakítani a nemzetközi szervezeteket, nem elfeledkezve a klímaváltozásra adandó hatékony intézkedésekről, és tiszteletben tartva az egyes társadalmak eltérő fejlettségéből adódó különbségeket, ugyanakkor megkövetelve a nemzetközi jog normáinak betartását, azaz a demokrácia és autokrácia úgymond békés egymás mellett élését.

Az Európai Unióban is keresik a megfelelő választ a korszakváltás kihívásaira. Sajátos módon segíti ebben az uniót Donald Trump Európát erőszakosan támadó, az euro-atlanti együttműködés kereteit feszegető, sőt a létét fenyegető politikája. Az európai szervezetek ugyanis ennek hatására igyekeznek felgyorsítani az általában nehézkes döntési folyamatot és meggyőzni az együttműködés elmélyítését akadályozó országok politikusait. Az unió az új világrendben akkor lehet sikeres, ha érdemben *elmozdul a föderatív Európa kialakításának irányába*. Ennek az eleme lehet az európai gazdasági és monetáris unió megerősítése a tőkepiaci unióval, a fiskális politika hatékonyabbá tételével. Erősödhet az euró tartalékdeviza-szerepe, és amennyiben az európai vezetőket nem tántorítják vissza a hazai politikai nehézségek, akkor az évszázad közepére Európa katonailag is a gazdasági potenciáljának megfelelő helyet foglalhatja el. De ezt megelőzően olyan megoldást kell találni az orosz–ukrán háború lezárására, amely megfékezi az orosz birodalmi törekvéseket, egyben az európai integráció lehetőségét kínálja az ukrán népnek.

A magyar gazdaság 2010 óta fokozatosan pozíciót veszített a modernizációban, a nemzetközi munkamegosztásban, felzárkózása az Európai Unióhoz alig érzékelhető. A magyar gazdaságpolitika különösen hektikus utóbbi hat évének növekvő kudarcait fokozta többek között, hogy a miniszterelnök *gyorsítást erőltetett a zsákutcában*.

A zsákutcs gazdaságpolitika azonban nem hat, hanem tizenhat évre vezethető vissza. Mit ígért Orbán Viktor 2010-ben, és azóta is, minden választás előtt? Gyors gazdasági növekedést, modernizációt, emelkedő jólétet, gyors felzárkózást Európához, egyben hatékony gazdasági rendszert, mégpedig sajátos magyar modellel, magyar külön úttal. Csakhogy nemcsak a gazdasági külön út futott zsákutcsba, hanem az Orbán-kormány politikai és a társadalmi rendszere is. Ezen belül is a legsúlyo-

sabb probléma, hogy a nemzetközi térben újra a rossz oldalon áll, a diktatúra, a háborús birodalmi terjeszkedés, a szélsőségek uszályában.

A jelenlegi kormánypárt felfogását a politika céljáról az Országgyűlés 2010 óta hivatalban lévő elnöke világosan megfogalmazta, amihez a példát a Fidesz első négyéves ciklusa szolgáltatja: „1998 és 2002 között kormányon voltunk, de nem hatalmon”. A kormány gazdaságpolitikájának lényege, az egész rendszer alapfilozófiája: *a nyereséget magánosítani, a veszteséget társadalmasítani.*

Az uniós statisztikai rangsorok áttekintéséből megállapítható, hogy Magyarország gazdasági és társadalmi helyzete 2010 óta romlott, a rendelkezésre álló 2024. évi mutatók alapján az Európai Unió utolsó három helyén áll Bulgáriával és Lettországgal együtt. Ehhez hozzá kell tenni, hogy Bulgária és Lettország már az 1995. évi adatok alapján is az utolsó két helyet foglalta el a jelenlegi 27 tagország között, de akkori lemaradásuk sokkal nagyobb mértékű volt az átlagtól, mint 2024-ben. Magyarország ezzel szemben az 1995. évi adatok döntő többségét tekintve a visegrádi országok között a második helyet foglalta el Csehország mögött, és mutatói lényegesen kedvezőbbek voltak a balti és a kelet-balkáni országokénál, vagyis a 11 jelenlegi kelet-közép-európai tagország rangsorában a 3-4. helyet foglalta el. Magyarország tehát érzékelhetően lemaradt a felzárkózásban a térség országaihoz viszonyítva.

Mi vezetett a *növekedési válsághoz*? Az utóbbi négy év katasztrofális gazdaságpolitikája a 2010 óta folytatott kormányzati politika szükségszerű következménye. A verseny kiiktatása, az elharapózott korrupció, az alacsony termelékenység, a torz adórendszer, az egyre kedvezőtlenebb gazdasági szerkezet eleve magában hordozta a fenntarthatatlanság szimptómáit. Ezt tetézte a prociklikus gazdaságpolitika. A kormányzati tervek folyamatosan a négy százalék feletti növekedést tűzték ki célul, miközben a magyar gazdaság lehetőségeitől ez meglehetősen távol áll. Ebből következnek a folyamatosan hibás kormányzati prognózisok, ez okozza a nemzetgazdasági miniszter reménytelen küzdelmét a gazdasági mutatók előjeleinek eltalálásával.

A magyar gazdaság potenciális növekedése napjainkban a realitásokat figyelembe véve 1–1,5 százalék között van, jelenlegi szerkezetében az egyensúly megbomlásának veszélye nélkül ilyen dinamikára képes. A kormány mesterséges stimulusokkal a többszörösét akarta elérni, mindenáron, aminek azonban 2022-ben véget vetett az infláció elszabadulása, az államháztartási hiány növekedése. Ezt fokozta az országgyűlési választásokat megelőző, fogyasztásösztönzéssel generált növekedés, amely végképp fenntarthatatlan szintre tolta a növekedési dinamikát. A kormány által elképzelt unortodox gazdaság, majd az ugyancsak általa erőltetett magasnyomású gazdaság azonban a növekedési potenciált nem javította, hanem rontotta.

A magyar gazdaság növekedési potenciáljának javulásához a beruházások bővülésére és minőségének emelkedésére, a hatékonyság növelésére, a munkaerőpiaci helyzet javítására, az infláció tartós leszorítására lenne szükség. Ehhez elengedhetetlen volna a megfelelő beruházási környezet, ami nálunk nem csupán a 2022-ben kezdődött növekedési válság óta hiányzik, bizonyos elemei már 2010 után kiszorultak a gazdaságpolitika eszköztárából. Emellett nem hagyható figyelmen kívül a túlárazások eszközével megvalósult korrupció sem.

Az elmúlt másfél évtized sajnálatos módon egyre inkább azt a kormányzati célt bizonyítja, hogy a statisztika és a kommunikáció együttes feladata a valóság elfedése, vagy másként: az *alternatív valóság alátámasztása*. Orbán 2025 nyarán azt állította, hogy „a gazdaság valódi teljesítményét az adja ki, hogy mi történik a valóságos életben, nem pedig a makrogazdasági adatok”. A statisztika iránti bizalom hiányát fokozta, hogy 2022-ben a kormány Rogán Antal irányítása, illetőleg felügyelete alá helyezte a kormányzati kommunikációt, a Központi Statisztikai Hivatalt és a titkosszolgálatokat. A hivatalos statisztikai szolgálat adatain kívül nincs más adatforrás a gazdasági és társadalmi jelenségek és azok változásainak megismeréséhez, ugyanakkor az alternatív valóság nem a környezeti jelenségek tárgyilagos vizsgálatán alapul, nem azok tényszerű megismerésére épít. Ezért az utóbbi években egyre szélesebb kör számára válik világossá, hogy ez a gyakorlat zsákutcába vezet.

A 2010 óta gyakorolt kormányzati politika *folytathatósági válságba* került. Bár a zsákutcs gazdaságpolitika a súlyosbodó növekedési válság ellenére formálisan néhány évig még fenntartható lenne, mivel egyelőre a magas államadósság és a tartóhatatlanság felé küsző államháztartási hiány mellett is hitelképes a magyar állam. Ugyanakkor határozott költségvetési fordulat nélkül arra már nincs esély, hogy a közszolgáltatások kikerüljenek a fenntarthatatlanság közeli állapotból, és elfogadható szinten teljesítsenek.

Elkerülhetlenné vált tehát a társadalmi megújulás, a kudarcos gazdaságpolitika gyökeres átalakítása. Az első és legfontosabb feladat a piacgazdaság visszaállítása, a normális verseny feltételeinek megteremtése, a munkaalapú társadalom lázálma helyett a *tudásalapú társadalom*: a gazdaság fejlődését az oktatás színvonalának növelése, a tudáshoz jutás esélyének megteremtése, a társadalmi mobilitás alapozhatja meg. Minél előbb helyre kell állítani a közszolgáltatások és a közigazgatás normális működését, fel kell számolni az utóbbi évtizedben e téren tapasztalt túlzott centralizációt, újragondolandó az önkormányzatok szerepe, autonómiájuk visszaállítása. Az autonóm működés feltételeinek megteremtése a felsőoktatásban, a tudományos kutatásban, a köz- és a szakoktatásban, valamint a kultúrában ugyancsak

elengedhetetlen. A legsürgetőbb azonban az egészségügyi szolgáltatások normális szintjének eléréséhez a feltételek megteremtése.

A gazdasági megújulás szakmailag megalapozott gazdaságpolitikát követel, amely számol a magyar gazdaság valós helyzetével, a nemzetközi beágyazottságával, és természetesen a politikai realitásokkal. A gazdasági kilábaláshoz értelmes, hatékony, igazságos, stabil, szolidáris adórendszert kell teremteni.

A kisebb energiaigényű, nagyobb hozzáadott értéket teremtő javak előállítását kell támogatni, döntően értelmes beruházási hitellel, és csak a legszükségesebb körben vissza nem térítendő támogatásokkal. A mezőgazdaságban szintén a modernizációt célszerű támogatni a versenyképesség növelésével, figyelemmel a megújuló uniós agrárpolitikára is. A gazdaságban nagyobb szerepet kell kapnia a magas hozzáadott értéket előállító szolgáltatások fejlesztésének is.

A fejlődés kulcsa a társadalmi párbeszéd visszaállítása. A gazdasági szereplőket szakmai viták során kialakított gazdasági program alapján, a normatív szabályokon keresztül, a gazdasági szerveződések véleményének érvényesítésével lehet orientálni, a közvetlen államigazgatási beavatkozást lehetőleg elkerülve. Mindehhez szakértő kormányra, szakszerű kormányzásra és hatékony intézkedésekre van szükség. A változás sikere azon múlik, hogy a választást követően a gazdasági szereplők elhiszik-e, ráébrednek-e, hogy Orbán Viktor minden bizonnyal bekövetkező száműzetése a hatalomból már nem Elba szigetére, hanem Szent Ilonára szól.

Király Júlia

közgazdász, a Magyar Nemzeti Bank volt alelnöke

E-mail: juliakiraly99@gmail.com

Mérő Katalin,

**a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem egyetemi docense,
Gazdaság és Társadalomtudományi Kar, Pénzügyek tanszék**

E-mail: katalin.mero@edu.bme.hu

NŐI SZEMMEL ARRÓL, VÁRHATÓ-E PÉNZÜGYI VÁLSÁG 2026-BAN*

A *Külgazdaság* körkérdésében megfogalmazott polikrízis összetevői közül azt a kérdést vizsgáljuk, fenyegeti-e veszély a globális pénzügyi rendszert. Megelőlegezve rövid elemzésünk eredményét, a kérdésre határozott igen a válaszunk, mert számos olyan figyelmeztető jelet látunk, amely ezt vetíti előre. Ugyanakkor nem állítjuk, hogy az általunk felvázolt robbanás ereje és hatása ugyanakkora lesz, mint a 2008-as globális pénzügyi válságé volt.

A *Külgazdaság* körkérdéséhez hasonlóan a *Project Syndicate*, az egyik legismertebb think tank úgynevezett „nagy kérdés” sorozatában 2025 novemberében azt kérdezte a pénzügyi élet jeles képviselőitől, vajon áll-e súlyos pénzügyi válság a küszöbön 2026-ban (Admati et al., 2025). A körkérdésre válaszoló szerzők történetesen mind az öten nők voltak (igaz, egyikük egy Nobel-emlékdíjas férfi társszerzővel), ezért is adtuk írásunknak azt a címet, hogy „Női szemmel...”. Mind az öt válasz határozottan igenlő volt, vagyis a válaszolók úgy látják, minden feltétel adott ahhoz, hogy egy súlyos pénzügyi válság bekövetkezhesen. Ennek okait is hozzánk hasonlóan látják:

Anat Admati kiemeli, hogy mindazok az okok, melyek a 2008-as globális pénzügyi válságot kiváltották, továbbra is jelen vannak a világ pénzügyi rendszerében, ezen belül ma is jelentős a rosszul szabályozott és felügyelt, átláthatatlan pénzügyi intézmények és innovációk szerepe.

* A kézirat 2026. január 17-én érkezett a szerkesztőségbe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.106>

Kezdjük az intézményekkel: egyre több a magánhitelt (*private credit*) nyújtó, a bankszabályozás alá nem tartozó intézmény, a vállalati hitelállomány egyre nagyobb hányadát ezek a cégek (biztosítók és különböző pénzügyi alapok) nyújtják, és lassan behatolnak a fogyasztói hitelek piacára is. A 2008-as válság után indultak növekedésnek, a magánhitelek jelenlegi volumene közel nyolcszorosa a válság előttinek (Angeloni, 2025). Továbbra is rosszul szabályozottak a – magánhiteleket is nyújtó – magántőkealapok (*private equity fund*) és a fedezeti alapok (*hedge funds*) is. Ezek az intézmények nem tőzsdei, hanem általában kis- vagy közepes méretű feltörekvő vállalatokra koncentrálnak. A hitelezőknek és a befektetőknek a (jellemzően alacsony) kamatoknál jóval nagyobb hozamot ígérnek, de természetesen kiemelkedően magas kockázat mellett.

A fő kockázatnak Simon Johnson és Cerey Klemmer szerzőpárosa kifejezetten a magánhitelek és magántőkealapok szabályozatlan és egyre növekvő szerepét látja. Ahogy írják, egyelőre beláthatatlan, milyen ezeknek a hitelező cégeknek a valós pénzügyi helyzete, mi történne velük egy pénzügyi/gazdasági stresszhelyzetben, és mekkora fertőzésveszélyt jelenthetnek a tradicionális bankszektorra.

A szabályozatlan intézményekhez hasonló mértékű, legalább akkora veszély a nagy válság óta jelentőssé vált pénzügyi innováció, a különféle kriptoeszközök terjedése. A legtöbb kriptovaluta az aranyhoz hasonlatos (rosszul szabályozott) befektetési lehetőség, ám a dollárhoz kötött stablecoinok (stabil kriptovaluták) egyre nagyobb szerepet töltenek be az Egyesült Államok pénzforgalmi rendszerében. A stablecoin-kibocsátó társaság tartalmilag nem tér el jelentősen egy fizetési forgalomba is bekapcsolódó pénzpiaci alaptól, így a potenciális veszély felidézéséhez elég arra visszagondolnunk, milyen pánikot okozott 2008-ban a pénzpiaci alapok megrohanása.

A kriptovilág kiterjedésének következménye, hogy bűnözésből és korrupcióból származó hatalmas jövedelmek árasztják el a legális pénzügyi világot, aminek a következményeként a kormányok és a központi bankok dollártriliókat fognak költeni úgymond a „rendszerkockázat kialakulásának megakadályozására” – figyelmeztet Admati.

Jayati Ghosh ugyanezen okok mellett még a pénzügyi eszközök túlértékeltségét jelöli meg veszélyforrásként. Jelenleg a tőzsdei cégek árfolyam-nyereség aránya (P/E mutatója) magasabb, mint a korábbi nagy válságok előtti csúcsok idején volt. Ennyire eufórikus környezetben elég egy rossz hír vagy a legkisebb megingás a befektetői várakozásokban, és máris elindulhat a korábbi nagy válságokat is jellemző tőzsepánik – int ő is óvatosságra.

Hilary Allen a várható monetáris politikai lépésekre koncentrál. Rámutat, hogy a trumpi kereskedelempolitika, azon belül a vámok hatására kialakuló inflációs nyomás miatt nincs tér jelentős kamatsökkentésre. Tart attól is, hogy a speciális trumpi gazdaságpolitika az elnökhöz közelálló intézmények és piacok megmentését előbbre sorolja, mint a rendszerkockázati szempontból valóban jelentős intézményeket. A Fed függetlensége elleni folyamatos támadása¹ pedig azzal a kockázattal jár, hogy ha válságos időkben hitelességet veszti az USA központi banki rendszere, akkor a lépései nem lesznek elég hatékonyak.

Fenyegető kockázatot jelent a pénzügyi világban a mesterséges intelligenciát fejlesztő (AI) cégek kiugróan magas tőkeáttétele és finanszírozási struktúrája, miként arra az ötödik szerző, Erin Lockwood rámutat. Példaként az Oracle megaadatközpontjának beruházását hozza fel, ahol az Nvidia részvétele miatt többszörös keresztf finanszírozás és kereszterdekelttség érhető tetten. A pénzügyi rendszer szempontjából nem az AI térnyerése a kockázat – sőt a banki kockázatok csökkentésében egyre nagyobb szerepe lesz az AI-nak –, hanem az AI-cégek magas tőkeáttétel melletti túlértékelttsége. Itt kockázatonövelő tényezőkként ismét megjelennek a fedezeti alapok, mert a rendkívül magas hozam reményében sorra veszik át a feltörekvő cégbe fektető, korai nyereségre törő intézményektől a befektetéseket.

De nemcsak a *Project Syndicate* által megkérdezett szakemberek látják kritikusnak a globális pénzügyi stabilitási kilátásokat. Az utóbbi néhány hónapban egyre szaporodnak azok az elemzések, amelyek komoly veszélyként tekintenek egy közeli pénzügyi válság kirobbanására. Mindenekelőtt ide sorolható a Nemzetközi Valutaalap és az Európai Központi Bank 2025. őszi pénzügyi stabilitási jelentése. Mindkettő a következő három tényezőben látja a pénzügyi rendszer legnagyobb sebezhetőségét (IMF, 2025; ECB, 2025):

- 1.) Az eszközárak buborékot sejtető szintje, váratlan összeomlásuk veszélye, különösen az AI-ra vonatkozó várakozások változása esetén;
- 2.) Az államadósság növekedésének nemzetközi tendenciája, ami nyomást gyakorol a kötvénypiacokra;
- 3.) A bankok és a nem banki pénzügyi közvetítők (az árnyékbankrendszer, beleértve a magántőkealapokat és a magánhiteleket nyújtó vállalkozásokat is) egyre erő-

¹ 2026. január 12-én például az USA Igazságügyi Minisztériuma büntetőügyben nyomozást kezdeményezett a Fed elnöke, Jerome Powell ellen, aki – a jegybankok általános kommunikációjától nagyon távolálló módon – videóbejelentést tett közzé arról, hogy Donald Trump így próbálja rávenni a kamatsökkentésre, amely ellentétes lenne a Fed mandátumával, ezért ellen kell álljon ennek a nyomásnak. Lásd: https://www.youtube.com/watch?v=l2GOsMpx_yc Ezt követően három korábbi jegybankelnök is nyilatkozatot tett közzé, amelyben támogatta Jerome Powellt.

sebb összefonódása, az, hogy az utóbbiak egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert úgy is, mint likviditást nyújtók és úgy is, mint a magánhitelek, az ingatlanpiacok és a kriptopiacok közvetítői, így kockázatosságuk a bankrendszer stabilitását is veszélyezteti. Az Európai Központi Bank ezt annyival egészíti még ki, hogy a bankok stabilitására a legnagyobb kockázatot a nem banki pénzügyi közvetítőkkel való összefonódás mellett a vámtarifákra érzékeny cégek hitelkockázata jelenti.

A fenti okok közül az elsőt hangsúlyozza a Nemzetközi Fizetések Bankja 2026. januári Bulletinje is (Aldasoro et al., 2026), amikor megkérdőjelezi az AI-részvényárak szárnyalásának fenntarthatóságát. Meg kell azonban azt is jegyezni, hogy ezzel jellemzően ellentétesek a befektetési bankok előrejelzései, amelyek kiemelkedően jó hozamokat jeleznek elő 2026-ra. Ezt szemlélteti például a *The Financial Times* 2026. január 11-i cikke, amely „A Wall Street a világválság óta a legjobb befektetési banki év felé tart” címmel jelent meg.²

Úgy tűnik, szépen haladunk a Kindleberger–Minsky-féle pénzügyi ciklus fázisain (Kindleberger & Aliber, 2023). Megvolt a „kizökkenés”³: új innovatív intézmények (elsősorban magánhitelezők) és pénzügyi innovációk (kriptopénzek) jelentek meg, új, vonzó befektetési formaként bukkantak fel az AI-tevékenységet finanszírozó részvények, és e jelenségekhez egyre növekvő geopolitikai feszültség járul. Túl vagyunk a második fázison is, amikor egyre inkább hitelből épülnek fel a pozíciók, magas tőkeáttételből finanszírozott befektetők és vállalatok jellemzik a világot. Lassan mintha a túlzott eufóriával jellemezhető harmadik fázist is elhagynánk: a tőkepiaci túlértékeltség és a kirobbanóan magas hozamok egyaránt erre utalnak (lassan a „sarki fűszeres” is kriptót és AI-részvényt vesz). Úgy tűnik, közeledik a Minsky-pillanat, a nagy kiábrándulás, a tőzsdei árak zuhanásának és a pozíciók gyors összeomlásának pillanata.

Azaz, ha mindezt összegezni szeretnénk, azt kell mondanunk, hogy amennyiben a közeljövőben nem történnek nagyon határozott és radikális lépések, akkor nem az a kérdés, hogy lesz-e súlyos globális pénzügyi válság, csak az, hogy mikor? Már 2026 első, esetleg második felében, vagy a következő egy-két évben?

Felvetődik a kérdés: vajon a globális pénzügyi válság óta tényleg nem vált érdemben stabilabbá a pénzügy rendszer? Hiszen azóta több száz oldalnyi pénzügyi szabályt fogadtak el a nemzetközi és nemzeti szabályozó hatóságok, számos ponton megreformálták és sokkal komplexebbé tették a bankszabályozást, szabályozottá

² lásd: <https://www.ft.com/content/f3d79af1-b55a-4c86-b39a-41bf3cec77d1>

³ Felcsuti Péter fordításában, az eredeti mű a displacement kifejezést használja.

vált az értékpapírosítás, globális és európai szinten is rendszerkockázatokat elemző és a szabályozásukat támogató intézmények jöttek létre (a Pénzügyi Stabilitási Testület, FSB és az Európai Rendszerkockázati Testület, ESRB), Európában létrejött a bankunió és három, a banki, a tőkepiaci, és a biztosítói és nyugdíjpénztári szegmensre fókuszáló pénzügyi felügyeleti hatóság (az Európai Bankhatóság, EBA, az Európai Értékpapír-piaci Hatóság, ESMA és az Európai Biztosítás- és Foglalkoztatóinyugdíj-hatóság, EIOPA). A 2008-as válságot követő másfél évtized tapasztalatai is kedvezőnek látszottak: a pénzügyi piacok és intézmények jól vészeltek át a koronavírus-járvány okozta gazdasági válságot. Az amerikai Silicon Valley Bank (SVB) és néhány hasonló üzleti modellt követő társa (például a Signature Bank), valamint a Credit Suisse Bank csődje sem okozott tovagyűrűző bankválságokat. Miért látjuk mégis úgy, hogy válságközeli állapotba került a nemzetközi pénzügyi rendszer, beleértve Európa és természetesen Magyarország pénzügyi rendszerét is?

A legfőbb oknak azt látjuk, hogy mind a globális, mind az európai és a hazai pénzügyi rendszer nagyon hasonló kockázatoknak kitett, mint amelyek a legutóbbi nagy válságot okozták. A válság utáni szabályozási lépések pedig látványosak ugyan (legfőképp a terjedelmüket tekintve), de nem tudtak érdemben ellene hatni sem a válság előtt felépült kockázatok újbóli kialakulásának, sem az azóta megjelent pénzügyi innovációk okozta rendszerkockázatoknak.

Hadd említsünk néhány mozzanatot, amelyek nem változtak érdemben a 2008-as globális pénzügyi válságot (GFC) követően sem, bár az elmúlt másfél évtizedben abban az illúzióban ringathattuk magunkat, mintha...:

A GFC egyik fő okaként az árnyékbankrendszer megjelenését, a banki és nem banki pénzügyi közvetítés átláthatatlan összefonódását, az ezt kiszolgáló értékpapírosítás keretében, többszörös áttételeken keresztül megvalósult kockázati transzfereket jelölik meg. Az értékpapírosítás a bankok és az egyéb hitelt nyújtó vállalkozások számára rossz ösztönzőket is tartalmazott, hiszen a kockázatokat hordozó hitelportfólió kikerült a hitelt nyújtók mérlegéből, így megszűnt a prudens hitelezéshez fűződő érdek. Azóta mind a bankszabályozás, mind magának az értékpapírosításnak mint ügyletnek a szabályozása terén komoly változások történtek. A bankoknak az általuk értékpapírosított pozíciók legalább öt százalékát a saját könyveikben kell megtartaniuk, hogy megmaradjon az érdekeltységük a mögöttes hitelek jó minőségében, továbbá a 2008. előttihez képest az értékpapírosításhoz tartozó tőkekövetelmény is számottevően nagyobb lett. A tőkepiacok orientálására pedig bevezették az

értékpapírosított pozíciók STS⁴-követelményrendszerét és ehhez kapcsolódó minősítésüket. Ha egy értékpapírosítás megkapja az STS-minősítést, akkor az például biztosan nem tartalmaz olyan átláthatatlan elemeket, mint a már értékpapírosított pozíciók újra-értékpapírosítása. Így úgy tűnik, hogy az értékpapírosítás kikerülhetett az árnyékból, és mára árnyékbanki tevékenység helyett a jól átlátható pénzügyek eszköztárának részeként növeli a gazdaság (és a bankok) finanszírozási képességét. Ezt erősíti, hogy az európai tőkepiaci unió fejlesztendő eszköztárában is kiemelt szerepe van az STS-értékpapírosítás bővítésének (Mérő, 2025). Ez azonban azt is jelenti, hogy az értékpapírosítással kapcsolatban ma megint a finanszírozási képesség növelése, nem pedig a prudens finanszírozás szempontja került előtérbe. Ezt mi sem mutatja jobban, mint hogy az EU jövőbeni versenyképességének támogatására szolgáló *Draghi-jelentés* (Draghi, 2024) több javaslatot is tartalmaz az értékpapírosítás szabályozásának enyhítésére, beleértve az STS-értékpapírosítás banki tőkekövetelményének enyhítését is.

A 2008-as válságot megelőzően az értékpapírosításban aktív bankok tőkeáttétele történelmi rekordmagasságokat ért el. Erre való reakcióként a bankok számára tőkeáttételi korlátot vezetett be a bankszabályozás. Ma a történelmi rekordot képező tőkeáttételek a nem banki hitelező cégekre jellemzőek, amelyek szorosan összefonódtak a bankokkal, így a pénzügyi rendszer magas tőkeáttételi kockázata is megmaradt.

A válság okai között a bőséges tőkepiaci likviditás és a bankok piaci forrásokra való egyre erősebb támaszkodása, így könnyű likviditásszerzése és ennek megfelelően a likviditási kockázatok alulértékelése is fontos tényező volt. A piaci likviditás kiszáradása a tőkepiacok esetében árzuhanást, a bankok esetében bankválságokat eredményezett. A válságot követően bevezetett banki likviditási előírások korlátozott hatékonyságát a Silicon Valley Bank csődje mögött meghúzódó kockázatok mutatják; elsősorban az, hogy a mai, azonnali információáramlásra épülő világban a reakciók is azonnaliak, emiatt a likviditási puffereken keresztüli likviditáskezelés illúzió lehet.

Ugyancsak a válság azonosított okai között szerepelt, hogy a bankszabályzás csak a mikroprudenciális (egyedi) kockázatokra fókuszált, a makroprudenciális (rendszerszintű) kockázatokat figyelmen kívül hagyta. A válság után bevezetett makroprudenciális tőkepufferek és egyéb szabályok azonban számos szakértő szerint leginkább csak a szabályozók lelkiismeretének megnyugtatótatását szolgálják, kö-

⁴ Egyszerű, átlátható és sztenderdizált (Simple, Transparent, and Standardized).

zel sem elégségesek ahhoz, hogy egy nagyobb makrogazdasági sokk következményeit kivédjék.

A válsághoz vezető úton nem elhanyagolható tényező volt, hogy a pénzügyi intézmények vezetőinek javadalmazása sokkal inkább a többletkockázat vállalásából származó pillanatnyi többlethozamtól és nem a hosszú távú, stabil működéstől függött. A javadalmazási rendszerek átalakítása sem tudta ezt a jelenséget – elsősorban a nem vagy kevésbé szabályozott árnyékbankrendszerben – mérsékelni (Miller, 2025).

Az eszközárak buborékosodásra való hajlama és a buborékok felfújódása szintén szerepelt a válság okai között. Ez a piacok természetes velejárója, megszűnése még az illúziók tartományába sem sorolható. Csakhogy jelenleg megint az eszközárak felfújódásának (túlértékelődésének?) periódusában vagyunk, ami mindig a későbbiekben bekövetkező összeomlást valószínűsíti, bár determinisztikusan nem jelzi előre.

Emellett érdemes megemlíteni néhány olyan pénzügyi innovációt is, amely 2008-ban még nem létezett, vagy nem okozott komoly kockázatot, de mára a pénzügyi sebezhetőség fontos forrása lett.

Mindenekelőtt ide sorolható a kriptoeszközök megjelenése, beleértve a stablecoinokat is. A kriptoeszközök kifejezetten a válságra adott válaszreakcióként jöttek létre, a bizalomra érdemtelennek bizonyult pénzügyi intézmények alternatívájaként. A kriptoeszközök száma mára tízezres nagyságrendűvé vált, az egyes projektek kockázata áttekinthetetlen, globálisan nem vonatkozik rájuk szabályozás. Az Európai Unió a MiCA⁵-rendelettel számos átláthatósági és fogyasztóvédelmi előírást bevezetett ugyan a kriptoeszközök szabályozására, de – mivel a kriptoeszközök kibocsátása és forgalmazása terén Európa nem piacvezető – ez aligha állítja meg egy esetleges kriptopiaci összeomlás hatásait Európa határainál.

Ide sorolható az AI-részvények divatossá válása és kibontakozó túlértékeltisége is, amely hasonlónak tekinthető a 2001-ben kipukkadt dotcom-lufihoz. A dotcom-válság előtt mindenki internetes cégekbe fektetett, akár volt azoknak érdemi tevékenységük, akár nem. A lufi kipukkadása piaci tisztulást hozott. Utána is számottevő szerepe maradt az internetes cégekbe való befektetéseknek, de számos befektető jelentős veszteséget szenvedett el. Ma az AI-cégek esetében hasonló a helyzet. Lehet, hogy ez csak kisebb tőkepiaci visszaesést okozhat, és nem rázza meg az egész

⁵ Markets in Crypto-Assets Regulation (Regulation (EU) 2023/1114).

pénzügyi rendszert, de nem tudjuk, hogy a jelenlegi feszült helyzetben egy kisebb méretű tőzsdei pániknak nem lesznek-e messzebb ható következményei.

Új fejleménynek tekinthető a magas kockázatú, nagy hozamelvárású magántőke-befektetések és magánhitelek korábban nem létező mértékű növekedése, ahol a finanszírozás a bankrendszerrel összefonódó formákban jelenik meg. Az is lehet, hogy ez az értékpapírosítás szigorodó szabályozásának kikerülésére hivatott szabályozási arbitrázs; vagyis a szabályozás olyan megkerülése, ahol a piaci források nem az értékpapírosításon keresztül, hanem közvetlenül képesek finanszírozni a gazdaságot úgy, hogy a kockázatokat a professzionális kockázatkezelő intézmények helyett közvetlenül a laikus befektetőkhez telepítik.

Végül fel kell tennünk azt a kérdést is, hogy ezek a pesszimista várakozások mit jelentenek a hazai pénzügyi rendszerre nézve.

A Lehman-válságot megelőzően, 2008 nyarán számos fejlődő ország gazdaság-elemzőjéhez hasonlóan sokan úgy véltük, hogy a világ pénzügyi piacainak megingása érinti ugyan Magyarországot, megnehezül és drágábbá válik a finanszírozás, de a magyar bankrendszert nem fenyegeti az amerikaihoz hasonló „meltdown”, összeomlás. Azt pedig el sem tudtuk képzelni, hogy valuta-, bank- és fizetésimérleg-válság egyszerre következzen be (Király et al., 2008).

A 2008. októberi összeomlás azért érte váratlanul az országot, mert nem vettük figyelembe a gazdaság ilyen helyzetekben kialakuló felfokozott sérülékenységet: a folyó fizetési mérleg jelentős deficitje számottevő (bár éppen mérséklődő) államháztartási deficittel társult. Súlyosbította a helyzetet, hogy fennállt az Eichengreen-féle „eredendő bűn” (Eichengreen & Hausmann, 1999): mind az állam, mind a magánszektor a devizajövedelmeit jócskán meghaladó mértékben devizában adósodott el, aminek fedezetére az elemzők nem tekintették elégségesnek a jegybank devizataralékait.

Egy sérülékeny, avagy az elemzők által sérülékenynek tartott országot a világ pénzügyi piacainak megingása, avagy még inkább annak összeomlása brutális erővel érint. A volatilis valuta árfolyama azonnal zuhanni kezd, a rövid távú (*carry trade*) befektetők menekülnek, az állam és a magánszektor, beleértve a bankrendszert is, egyszerre válik finanszírozhatatlanná. Ezt tapasztaltuk meg 2008 októberében.

Magyarország ma is sérülékeny. Mi sem mutatja ezt jobban, mint hogy a forint a régió leginkább volatilis valutája. A legkisebb rossz hírre erőteljes leértékelődés a válasz, hiszen a forint ma is *carry trade* valuta, aminek stabilitását és instabilitását egyaránt nem kis részben rövid távú, gyorsan mozduló befektetők okozzák.

A gazdaság teljesítménye ugyanolyan gyenge, mint a kétezres évek első felében volt, gyakorlatilag öt éve tart a stagnálás, és nincsenek jelek a kimozdulásra a stagflációhoz közeli állapotból (Augusztin et al., 2025).

A piaci források hirtelen kiszáradása (*sudden stop*) ma talán kevésbé valószínű, mint 2008-ban, a folyó fizetési mérleg a 2022-es energiaválságot leszámítva enyhén pozitív, illetve időnként csekély mértékben negatív. A devizatartalék megközelíti az 50 milliárd eurót, ami több mint kétszerese a 2008. évinek. Nem kis szépséghibája azonban a magas nemzetközi tartaléknak, hogy ma már ennek 25 százaléka (!) nehezen likvidálható, szélsőséges árfolyammozgásokra képes aranyban van. Ez a tartalék vészhelyzetben való felhasználhatóságát jelentős mértékben mérsékli. Akár csak 2008-ban, a Magyar Nemzeti Banknak ma is csak repo-megállapodása van az Európai Központi Bankkal, euró devizacsere-megállapodása (*swapline*) nincs. Devizacsere-megállapodása kizárólag a Kínai Központi Bankkal van – természetesen renminbiben. A Fed-dal sincs ilyen, és úgy tűnik, rövid időn belül nem is lesz ilyesfajta „pénzügyi védőháló”. A pénzügyi piacok lefagyása esetén tehát ismét likviditási válsággal nézhet szembe az ország.

A sérülékenység meghatározó forrása azonban az évek, sőt lassan másfél évtizede felelőtlen költségvetési politika, amelyik a 2010-es években – a régió többi országától eltérően – nem halmozott fel pozitív elsődleges egyenlegekből tartalékot, és a koronavírus-járvány óta – elsősorban a választási években – brutális adósságnövelésbe sodródott. A költségvetés helyzete hasonlatos a 2008. évihez, ráadásul az adósság devizaaránya a fogadkozások ellenére szép lassan a 2008. évihez hasonló harmincszázalékos arány fölé emelkedett (igaz, ez legalább a devizatartalékok szintjét is megemelte).

Ha a világpiacon robbanás bekövetkezik, ne legyen kétségünk: az ország a 2008. évihez hasonló likviditási és valutaválsággal fog szembenézni.

Hivatkozások

- Admati, A. R., Allen, H. J., Ghosh, J., Johnson, S., Klemmer, C., & Lockwood, E. (2025). *Will 2026 Bring Financial Crisis?* Project Syndicate, November 27. <https://www.project-syndicate.org/on-point/will-2026-bring-financial-crisis>
- Aldasoro, I., Doerr, S., & Rees, D. (2026). *Financing the AI boom: from cash flows to debt*. BIS Bulletin No. 120. <https://www.bis.org/publ/bisbull120.pdf>
- Angeloni, I. (2025). *Written evidence* (PMG0023). 1 October. <https://committees.parliament.uk/writenevidence/149184/pdf/>
- Augusztin, A., Iker, Á., & Szilágyi, K. (2025). *Kifulladásban? A magyar gazdaság lassuló teljesítményéről*. Telex, Defacto blog. <https://telex.hu/defacto/2025/12/30/kifulladásban-a-magyar-gazdasag-lassulo-teljesitmenyerol-gdp-elorejelzes-novekedes-kilabalas-eselyei>
- Draghi, M. (2024). *The future of European competitiveness*. https://commission.europa.eu/topics/competitiveness/draghi-report_en
- ECB (2025). *Financial Stability Review*. November. <https://www.ecb.europa.eu/press/financial-stability-publications/fsr/pdf/ecb.fsr202511~263b5810d4.en.pdf>
- Eichengreen, B., & Hausmann, R. (1999). *Exchange rates and financial fragility*. NBER Working Papers, 7418. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w7418/w7418.pdf
- IMF (2025). *Global Financial Stability Report*. October. <https://www.imf.org/en/publications/gfsr/issues/2025/10/14/global-financial-stability-report-october-2025>
- Kindleberger, Ch., P., Aliber, R. Z. (2023). *Mániák, Pánikok és összeomlások. A pénzügyi válságok története*. Osiris.
- Király, J., Nagy, M., & Szabó, E. V. (2008). Egy különleges eseménysorozat elemzése – a másodrendű jelzáloghitel-piaci válság és (hazai) következményei. *Közgazdasági Szemle*, 55(9–10), 573–621. https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/3428/1/Kszemle_CIKK_1033.pdf
- Mérő, K. (2025). Az európai tőkepiaci unió és az árnyékbankrendszer – összefonódások és ellentmondások. *Közgazdasági Szemle*, 72(12), 1207–1225.
- Miller, K. (2025). *It is fire season for finance*. *The Economist*, 30. December. <https://www.economist.com/by-invitation/2025/12/30/its-fire-season-for-finance-writes-ken-miller>

Kutasi Gábor,
a Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar docense

E-mail: Kutasi.Gabor@uni-nke.hu

*„A történelem azt tanítja, hogy a háborúk akkor kezdődnek,
amikor a kormányok úgy vélik, hogy az agresszió ára olcsó.”*

Ronald Reagan, 1984. január 16.

A VAJ ÉS AZ ÁGYÚ EURÓPAI DILEMMÁJA*

Az európai államháztartások az elmúlt évtizedben olyan kettős szorításba kerültek, amelyre a hidegháború lezárulta óta nem volt példa. A demográfiai öregedés, a zöld- és digitális átállás finanszírozási igényei, valamint a koronavírus-járvány által előidézett válság öröksége önmagukban is jelentős terhet róttak a költségvetésekre. Erre rakódott az Oroszország Ukrajna elleni háborújának következtében megnövekedett biztonságpolitikai kockázat, amely a védelmi kiadások bővítését kényszeríti ki. A kérdés ma már nem az, hogy szükséges-e többet költeni védelemre, hanem az, hogy **milyen struktúrában** tehető ez meg anélkül, hogy a jóléti modell és az államadósság fenntarthatósága sérülne.

A NATO-tagországok számára a 2025 előtti, széles körben be nem tartott 2 százalékos GDP-arányos katonai célú költést felváltotta 2035-ös határidővel az 5 százalékos elvárás. Ebből 3,5 százalékot várnak el a hagyományos értelemben vett védelmi és biztonsági célokra (COFOG 02),¹ 1,5 százalékot pedig „a kritikus infrastruktúra védelmére, a hálózatok védelmére, a polgári felkészültség és ellenálló képesség biztosítására, az innováció és a védelmi ipari bázis megerősítésére” kell költeni,² ami teret enged az iparfejlesztésnek, a közlekedési infrastruktúra-beruházásoknak és valamennyire a civil gazdaság támogatásának. A fiskális sokkot kikényszeríti a Trump-adminisztráció bejelentése is, amely szerint az USA nem fogja garantálni a

¹ Classification of the functions of government. A COFOG 02 definíció szerint: Katonai védelem, polgári védelem, külföldi katonai támogatás, védelemmel kapcsolatos K+F, máshova nem sorolt védelem (Eurostat).

² <https://www.nato.int/en/what-we-do/introduction-to-nato/defence-expenditures-and-natos-5-commitment>

* A kézirat 2026. januárt 31-én érkezett a szerkesztőségbe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.116>

védelmi beavatkozását abban a NATO-tagállamban, amelyik nem teljesíti az 5 százalékos elvárást. Ennek következtében 2025-ben nem maradt egyetlen NATO-tagállam sem, amely elmaradt volna a 2 százalékos elvárástól.³

A legtöbb NATO-ország későn ébredt, így a kiadásbővítés nagy része még előttük áll. Oroszország Ukrajna elleni 2014-ben kezdődött háborúja csupán Lengyelország és a három balti ország szemét nyitotta fel arra, hogy érdemes a védelmi kiadásokat ténylegesen 2 százalék fölé emelni. Ezt megelőzően csak Görögország és az Egyesült Királyság költött 2-2, az USA pedig 3 százalék felett a védelemre. A többi ország jobb esetben 2023-ra (Dánia, Finnország, Magyarország) vagy 2024-re (Csehország, Franciaország, Németország, Hollandia, Norvégia, Románia, Svédország, Törökország) haladta meg a 2 százalékot. A maradék egészen 2025-ig, Trump elnök említett fenyegetéséig elhitte, hogy megúszhatja, és tovább potyázhat az amerikai védernyő alatt. Mindeközben 2025-re Lengyelország lett az éltanuló a 4,5 százalékos kiadási szint elérésével, amellyel létrehozta Európa egyik legnagyobb hadseregét (NATO, 2025).⁴

Ezek a kihívások különösen súlyosak azokban az államokban, amelyekben a jóléti kiadások már ma is a költségvetés jelentős részét viszik el, miközben az adók magasak, azaz a kormányok fiskális mozgástere leszűkül. Ha már a megelőző válságsorozatot is magas deficittel kezelték, amely megemelte a bruttó államadósságot, akkor az államháztartásuk még inkább sebezhető. Ahol pedig mindennek tetejében az importfogyasztáson keresztül a külső eladósodás is megjelent ikerdeficitként, mint például 2024-től Romániában, ott nem maradt más lehetőség, mint a csökkenő kiadások és adóemelések mellett a jóléti kiadások átcsoportosítása katonai célokra. Az ikerdeficit kockázata pedig jellemzően az államadósság leminősítéséhez, az államkötvények kamatlábának emelkedéséhez és így a deficitfinanszírozás megdrágulásához vezet. Ez pedig halmozottan ellehetetleníti a megnövekedett védelmi kiadások adósságból történő finanszírozását (Kutasi, 2025). Ebben a helyzetben felértékelődhetne a nemzeti szintű fiskális szabályok szerepe. Benczes (2011) rámutatott, hogy a szabályok hatékonyságát a számonkérhetőségük határozza meg, illetve Benczes & Váradi (2011) szerint az adósságfék hosszú távú fegyelmet igényelne. A jelenlegi fegyverkezési nyomás éppen ezt a gyengésséget teszi láthatóvá. Kérdéses, hogy az ilyen típusú korlátok összeegyeztethetők-e az 5 százalékos védelmi céllal, vagy felpuhulnak.

³ Kivéve Izlandot, amely a 2024-es 0 százalékról ugrott 1,5 százalékra 2025-ben.

⁴ Az aktív személyi állománya nagyobb, mint a német, a francia vagy a brit hadsereg, közel fele akkora, mint a török állomány, és az amerikai létszám 18 százaléka.

A költségvetési döntések esetében a beszűkült költségvetési mozgástér mellett azzal a feltételezéssel élhetünk, hogy ha egyik célra többet költünk, akkor más célokra kevesebb jut. Az ún. ágyú vagy vaj dilemma feltételezése, hogy ha többet költenek fegyverkezésre, akkor kevesebb maradhat oktatásra, egészségügyre és szociális kiadásokra. Ha minden jól menne, akkor a gazdasági növekedés hozhatna ugyan több adóbevételt, az államkötvénypiacon keresztül bővíthetők lennének az állami források, a magánszektor és a külföld beruházási hajlandósága növelhetné egyik ágazat kapacitásait anélkül, hogy emiatt a másik területről el kellene vonni forrásokat (Kutasi et al., 2024),

Vallée & Weck (2025) elég borúlátó az európai növekedési és fiskális kilátásokkal kapcsolatban, mert a védelmi kiadások okozta fiskális kihívást alapvetően az államháztartáson belül látják kezelhetőnek: *„A védelmi kiadások új normalitását adóemelésekkel kell finanszírozni – különösen a vállalati nyereség, a nagy vagyonok és a tőkenyereségek terén. Ez nem lehetséges az európai szintű adóverseny korlátozása nélkül. [...] A katonai keynesianizmus tapasztalata szerint sosem az ‘ágyú vagy vaj’, hanem az ‘ágyú és vaj’ logikája működött: fegyverekhez támogató társadalom is kell. Európa vezetőinek nem a jóléti állam leépítésén, hanem a szociális kiadások modernizálásán kell gondolkodniuk.”* Javaslatuk ugyanakkor tartalmaz már egy csavart, mely szerint, ha a szociális kiadásokat modernizálják, akkor a jólét csökkenése nélkül csoportosítható át jóléti kiadás a védelem javára. Valamint szerintük, ha az adóterhelés társadalmilag igazságosabb, akkor az állami jóléti kiadásokra kevésbé van szükség.

A „katonai keynesianizmus” európai olvasata arra figyelmeztet, hogy a védelmi kiadások akkor erősíthetik a költségvetést, ha a beruházási és technológiai tartalmuk magas. Ez pedig abba az irányba tereli a gondolkodást, hogy miként lehetséges az 5 százalékos elvárás elérése úgy, hogy ne legyen szükség sem a kiadások átcsoportosítására, sem az összes adóterhelés növelésére, sem a deficit emelésére. Az európai versenyképességről készült Draghi-jelentés megadja erre a választ. A jelentésben megfogalmazott megoldáscsomag merőben új megközelítése többek között az, ahogy a biztonsági és geopolitikai kockázatokat átfordítja növekedési lehetőséggé, amely technológiai fejlesztéseket húz magával (Draghi 2024). Egyrészt nemzetállami szinten a hadiiparba, fegyvergyártásba történő beruházással, a fegyver- és harcijármű-gyártás kapacitásának bővítésével növelhető a GDP és így a költségvetés bevételi adóalapja. Erre építve az állami védelmi megrendelések a hazai termelésnek teremtenek piacot, még tovább szélesítve az adóbevételi lehetőséget. Ehhez hozzá-

tehetjük még, hogy a létszámnövelő és bérnövelő védelmi kiadások a háztartások jövedelmén keresztül járulhatnak hozzá a GDP bővüléséhez.

Másrészt az EU közösségi forrásokat is csoportosít a védelmi iparág és a versenyképesség összekötése érdekében. A közös beszerzések, az európai védelmi ipar és a kettős felhasználású innovációk multiplikátorhatása adóbevételeket és növekedést generálhat – szemben a pusztán működési jellegű fegyverkezéssel. A közös védelmi iparágfejlesztés hatékonyságnövelő és innovációt generáló hatású (**Bouabdallah et al., 2025**). Érdemes lehet azt is végiggondolni, hogy kötvénykibocsátásból melyik hadsereg(ek) fejlesztését támogatja az EU – a tagországokét vagy Ukrajnáét finanszírozza –, habár a COFOG módszertanon alapuló 5 százalékos elvárás védelmi kiadásnak ismeri el a külföldi országnak adott katonai célú támogatást is, miközben a hazai hadiipar számára teremt megrendelést.

A fegyverkezési kényszer tehát nem pusztán költségvetési teher, hanem gazdaságpolitikai válaszút is az európai NATO-tagok számára. Ha a tagállamok az 5 százalékos pályát a hagyományos megszorítási logikában értelmezik, akkor valóban bekövetkezhet az „ágyú vagy vaj” forgatókönyve: romló jóléti szolgáltatások, gyengülő humántőke és növekvő társadalmi ellenállás, ami viszont negatívan hat vissza a védelmi képességre is. Azonban létezik más út: a védelmi kiadások beruházási, innovációs és termelékenységi hajtóerőkké válhatnak, ha azok hazai és európai értékláncokat építenek fel, valamint közös beszerzéseket és technológiai fejlesztéseket eredményeznek.

Hivatkozások

- Benczes, I. (2011). Nemzeti szintű fiskális szabályok használata az Európai Unióban. *Külgazdaság*, 55(3–4), 55–75. https://kulgazdasag.eu/api/uploads/03_benczes_istvan_0fc9e36021.pdf
- Benczes, I., & Váradi, Sz. (2011). Arany szabály helyett adósságfék: A német példa. *Köz-Gazdaság*, 6(2), 91–104. <https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/451/1/kg2011n2p91.pdf>
- Bouabdallah, O., Dorrucchi, E., Nerlich, C., Nickel C., & Vlad, A. (2025). *Time to be strategic: How public money could power Europe's green, digital and defence transition*. CEPR. <https://cepr.org/voxeu/columns/time-be-strategic-how-public-money-could-power-europes-green-digital-and-defence>
- Draghi, M. (2024). *The future of European competitiveness: In-depth analysis and recommendations*. European Commission. https://commission.europa.eu/document/download/ec1409c1-d4b4-4882-8bdd-3519f86bbb92_en?filename=The%20future%20of%20European%20competitiveness_%20In-depth%20analysis%20and%20recommendations_0.pdf
- Kutasi, G., Marton, Á., & Waszkiewicz, G. (2024). Ágyú vagy vaj: Az európai államok fiskális felkészültsége Oroszország Ukrajna elleni háborújára. *Külgazdaság*, 68(7–8), 3–24. <https://doi.org/10.47630/kulg.2024.68.7-8.3>
- Kutasi, G. (2025). *Románia: az ikerdeficit csapdája felé robog*. Ludovika Egyetemi Blog. <https://www.ludovika.hu/blogok/ludeconblog/2025/03/17/romania-az-ikerdeficit-csapdaja-fele-robog/>
- NATO (2025). *Defence expenditure of NATO countries*. <https://www.nato.int/content/dam/nato/we-bready/documents/finance/def-exp-2025-en.pdf>
- Vallée, S., & de Week, J. (2025). Europe does not have to choose between guns and butter. *The Guardian*, July 7. https://www.theguardian.com/commentisfree/2025/jul/07/europe-guns-butter-defence-spending-welfare-state?utm_source=chatgpt.com

Muraközy László,
a Szent István Egyetem egyetemi tanára

E-mail: laszломurakozy@gmail.com

BIRODALMAK KORA?*

Sok remény ellenére a 21. század első negyede nem sok jót hozott a nyugati világnak, különösen nem Európának. A hidegháborút követő évtizedekben a remélt prosperitás és stabilitás helyébe válságos gazdasági helyzet, orosz agresszió, Kína és az Egyesült Államok fokozódó rivalizálása és mindent átható bizonytalanság lépett. A nemzeti és nemzetközi biztonság támaszait jelentő intézmények meginogtak. Az ideális modellnek gondolt liberális demokráciák mára mélyülő válságba kerültek. A 2008-as pénzügyi válság, majd a koronavírus-járvány miatt nehezedő gazdasági helyzet, a táguló jövedelmi és vagyoni különbségek, a globalizáció és a tömegdemokrácia szelektív hatása széles rétegeket fordított a populista, szélsőséges nézeteket valló politikai erők felé, mind Európában, mind a tengerentúlon. A növekvő komplexitás a választókat paradox módon éppen a legegyszerűbb magyarázatok felé tereli. A demokrácia intézményein keresztül antidemokratikus erők kerülhetnek hatalomra a szabad világ élenjáró országaiban.

Belső erózió

Félő, hogy a fejlett demokráciák a jövőben valóra válthatják Tocqueville és Hayek jóslatát, hogy ez az intézményrendszer, amely elvileg az egyéni szabad döntésekre épül, „út lehet a szolgasághoz”, az autokratikus uralom kialakulásához. Nyilván nem pontosan úgy, ahogy Tocqueville a 19. század első felében vagy ahogy Hayek a múlt század közepén vázolta, de magából az intézményrendszerből fakadóan, hiszen a „népuralom árnyékában” a vezetők kezében kivételesen nagy hatalom központosulhat (Hayek, 1991:XVI–XVII; Tocqueville, 1993:970–976).¹ Ez azt is lehetővé teheti,

¹ Hayek hozzátette „Tocqueville ugyanakkor nem vizsgálta meg azt a kérdést, hogy egy ilyen kormányzat egyáltalán mennyi ideig maradhatna a jóindulatú önkényurak kezében, hiszen a gazemberek egy csoportjának sokkal könnyebb volna meghatározatlan ideig hatalmon maradni, figyelmen kívül hagyva a tisztességnek a politikai életben működő valamennyi hagyományos játékszabályát” (Hayek, 1991 XVI–XVII; Tocqueville, 1993:970-976).

* A kézirat 2026. január 17-én érkezett a szerkesztőségbe.
<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.121>

hogy a választásokon keresztül a demokráciaellenes erők tartósan berendezkedjenek. Válságos helyzetekben, mint amilyenekkel ma a világ sorozatosan szembenéz, a lakosság a regnáló kormányzatokat okolja a bajokért. Növekvő elégedetlenség alakul ki, és ez megágyaz az „erős” pártoknak, amelyek „minden áron megteszik, amit kell” (Hayek, 1991:185–186). Ezért számos nyugati országban hosszú folyamat eredményeként meggyengült az az intézményrendszer, amely évtizedeken át egyfajta immunvédelmet biztosított számukra.

Egyik lehetőség, hogy a kormányzatra került szélsőségesebb erők kihasználják a hatalmi gépezetet, a Tocqueville és Hayek által is említett módon tartósítják autokrata uralmukat, vagy ugyanolyan sorsra jutnak, mint elődeik, és az elégedetlenség őket is elsodorja. Ez viszont kaotikus helyzetekhez vezethet. Az országok kiléphetnek a sikereiket megalapozó, Acemoglu és Robinson által „keskeny folyosónak” nevezett optimális útról, amelyen a társadalom és az intézményi fékek hosszú távon dinamikus egyensúlyban vannak. Nehéz megjósolni, hogy melyik nemzet merre hajolhat el. Nőhet a nacionalizmus és a bezárkózási hajlam, ami korábbi szövetségek meggyengüléséhez vezethet. Európában mindez kemény gátja lehet az integráció anynyira szükséges folytatásának, elmélyítésének. Ez korántsem a jövő kérdése, hanem mélyen benne vagyunk már ma is. Franciaország szinte kormányozhatatlan. Németországban óriási a bizonytalanság. Az Egyesült Királyságban a váltógazdálkodásra berendezkedett két tradicionális párt támogatottsága elolvadt. Magyarország, Szlovákia, Csehország autokrata irányban mozdult el. Az Egyesült Államok pedig biztos többséggel „igen erős” vezetőt választott (Acemoglu & Robinson, 2019:42–46, 220–235; Ebeling, 2022:138–164).

Külső kihívások

A fenti folyamatok – természetesen eltérő mértékben – belülről feszítik a nyugati országokat, és egy mindannyiukat érintő, erősödő külső kihívással párosulnak: a világpolitikai harccal a 21. század uralmáért. Ennek az alapvető kérdése, hogy az Egyesült Államok megőrizi-e évszázados vezető szerepét vagy sem. A tavaly bekövetkezett markáns nemzetbiztonsági fordulat még egyértelműbbé tette ezt, és sokat elárul róla a Védelmi Minisztérium Hadügyminisztériummá való átnevezése, vagy a kétszáz éve a gyarmatosítók ellen született „Amerika az amerikaiaké” kolonialista tetteket igazoló elv megújítása. A „mienk a nyugati félteke” ultimátummal az Egyesült Államok markánsan jelezte kizárólagosnak tekintett jogait Grönlandtól kezdve Venezuelán át Argentínáig. Ugyanakkor az USA a keleti féltekén is terjeszkedik.

Mindez korántsem meglepő, hiszen sok mozzanatot már a 2023-ban publikált elnökelőlti háttérprogram is megelőlegezett (Muraközy, 2025:103–104; The White House, 2025a:1–33; Dans & Groves, 2023:91–129).

Miközben az Egyesült Államok Kínával szemben papíron inkább a gazdasági dominanciára fókuszál, valójában szorosra fonná körülötte a katonai szövetséget. Igaz, ez már Biden elnök alatt is megfigyelhető volt, amikor az Ausztrália atom-tengeralattjáróval való ellátását célzó 2021-es AUKUS² érzékeltette a súlypontváltást – és egyben a NATO leértékelését is. Az AUKUS második pillérje ennél is többet jelent, amelynek keretében a tagok közösen fejlesztik a legkorszerűbb haditechnikákat. Legújabb eredményeiket már csak a NATO egy részével osztják meg, miközben a partnerségbe NATO-n kívüliek, mint Ausztrália, majd később Japán is beleférhet. Napjainkban Dél-Korea is megkezdte az integrálódást, és már Kanada is a jelöltek között van.

Az észak-atlanti térséggel szemben az Egyesült Államok–Japán–India–Ausztrália közötti hatalmas terület válik stratégiai jelentőségűvé, ahol Tajvan a kanóc vagy jobb esetben a lakmuszpapír szerepét játszhatja. Az Ázsiához való közeledés nem csupán katonai átcsoportosítást jelent, hanem stratégiai leválást arról az euro-atlanti biztonsági architektúráról, amely az elmúlt hetven évet meghatározta (Mark, 2021:143–184; Mearsheimer, 2021:48–58).

Európa csapdában

A fentieknek végzetes következménye lehet a NATO-ra, Európára és Ukrajnára. Fél évszázadig Európa egy Washingtontól megnyugtató távolságban lévő pufferezónát képezett az akkori fő ellenséggel, a Szovjetunióval szemben, amelynek fejében az USA elrettentő védelmet biztosított. Ez a függőség közben piacot is jelentett, nem is csak a haditechnikát illetően, és azt is biztosította, hogy Európa – és főleg Németország – ne növekedhessen fel az USA hatalmi riválisaként. Azonban a hidegháborút követő évtizedekben Oroszország fokozatosan meggyengült, Kína pedig felemelkedett. Erre reflektálva átalakult az amerikai nemzetvédelmi szemlélet is, felmérve, hogy a megerősödött Kínával versengve feltehetően képtelen lenne Oroszországgal szemben egy második fronton is helytállni. Vagy talán fölösleges is lenne, jobb az

² Az AUKUS háromoldalú biztonsági partnerség Ausztrália (AU), az Egyesült Királyság (UK) és az Egyesült Államok (US) között, amelynek célja a védelmi együttműködés, különösen a tengeralattjáró-technológia és más fejlett képességek megosztása, fejlesztése, Kína növekvő katonai potenciáljára reagálva. Az AUKUS miatt Ausztrália amerikai nyomásra az egyik napról a másikra mondott le egy 66 milliárd dolláros francia tengeralattjáró-üzletet.

erőforrásokat az észak-atlanti térségből máshova koncentrálni. A védekezésben magára hagyott Európa³ és Oroszország küzdelmével két legyet is üthet egyszerre az USA, és még könnyebb lehet Kínára koncentrálnia.

A stratégiai váltás az „Ázsia felé fordulás” meghirdetésével már a 2010-es években, Obama idején megkezdődött, illetve, ahogy az elnök akkor fogalmazott, „Európa egy befejezett projekt, és nagyrészt képes önmagáról gondoskodni” (Goldberg 2016:78, 82). Ezt követően a védelem árát is emelték, majd Biden alatt a kontinens legfontosabb országai számára az AUKUS már minőségi változást hordozott. Biden elnök Ukrajna megtámadását még az USA-ra nézve is orosz fenyegetésnek tekintette. Ez 2025-ben gyökeresen megváltozott, Oroszország lekerült az ellenségek listájáról. Sőt egyre világosabb, hogy az USA egy erőtlen, tőle függő Európában, minél gyengébb Európai Unióban érdekelt. Ezt szolgálja az is, hogy szélsőséges politikai erők nyílt támogatásával felerősítenék a belső demokratikus intézmények erózióját is. Ha a második világháború utáni álom, az Európai Egyesült Államok létrejött volna, akkor ma feltehetően önálló hatalmi centrum lehetne, kiépült önvédelemmel, de nem így történt (Clinton, 2011:57; The White House, 2025a:6, 25; Hudson 2024:108–148).

Birodalmi üzemmód felé?

A külső és belső kihívások a legnagyobb intenzitással nyilvánvalóan az Egyesült Államokban összegződnek, így nem meglepő, hogy ott az elmúlt év viharos eseményeket hozott. Tudományos következtetések levonására ez még túl rövid idő, de érdemes végiggondolni, hova vezethetnek ezek a tendenciák, ha folytatódnak. Az USA alapvető nemzetbiztonsági stratégiája továbbra is világos: megőrizni a több mint egy évszázados vezető szerepet Kínával, a fő kihívóval szemben is. Igaz, ez – ha egyáltalán megőrizhető – egy korábbanál frakcionáltabb világ gazdaságban, csak a földgömb kisebb, zsugorodó részére terjedhet ki.

2025 radikális változásairól nehéz eldönteni, hogy csak felszíni stílusváltás, vagy az alapvető stratégiai célok gyökeresen más módszerekkel való megvalósítását szolgáló kockázatos kísérlet. A külpolitikában a kooperáció helyett még a szövetségesekkel szemben is az erőre támaszkodó parancsolgatás és fenyegetés lépett. Nem sokban tért el ettől mindaz, amit belföldön tapasztalhattunk. Az elnöki végrehajtói hatalom szélsőséges, soha nem látott kiterjesztése kezdődött el, a fékek és ellensú-

³ Lehet, hogy ezért is szeretnék leválasztani Európáról az amerikai védelem számára fontos területeket, anektálni Grönlandot, és megtartani ütközőzónaként, amíg lehet, az Egyesült Királyságot!

lyok rendszerének agresszív lebontása pedig az országon belüli fegyveres bevetésekkel és a gazdasági folyamatokba való erőteljes beavatkozással párosult.

Elkezdődött a szakértői bürokrácia megbélyegzése és lecserélése is. Összeesküvés-elméletekre támaszkodva, a washingtoni „mélyállam” titkos, ellenőrizhetetlen hatalmi hálózatainak bűnbakként történő beállítása igen széles rétegeknél talált visszhangra. Ez kellő háttérrel adott a tisztogatásnak. Mindez azt szolgálta, hogy az új adminisztráció tagjainak a kiválasztásánál az elsődleges szempont az elnök iránti hűség legyen, megszüntetve a modern állam működésének alappillérét jelentő racionális bürokrácia biztos státuszát. Igaz, korábban is volt a Kongresszus által meghatározott szűk kör, amelyet azok alkottak, akiket közvetlenül az elnök nevezhetett ki. De most ennek tízszerese, mintegy ötvenezer stratégiai ponton szolgáló középvezető is célkeresztbe került, akik a kétmillió szövevényi állomány lelkét adják. A 2025 januári elnöki rendelettel „F-listára” kerülő pozíciókat már jó előre feltérképezték, és ez nem egy egyszerű adminisztratív igazítás, hanem a weberi típusú bürokrácia lebontása. Míg korábban e státuszok politikai változásoktól való védettsége garantálta az állam folytonosságát, az „F-lista” a lojalitást teszi a túlélés zálogává, de facto felszámolva a végrehajtó hatalom szakmai autonómiáját. Ezzel a piac korlátozása, a hatalmi ágak függetlenségének kikezdése mellett a racionális bürokrácia biztonsága is célkeresztbe került, szinte bármi, ami a korlátlanul kívánt elnöki hatalmat gátolhatja.

Ha a külső és belső történéseket egységes rendszerként tekintjük, akkor az ország „birodalmi úton” indult el. Eddig is az érdekeit keményen érvényesítő nagyhatalom volt az USA, de szilárd belső demokratikus intézményekkel, együttműködésben a szövetségesekkel, és fontos tagja volt a nemzetközi intézményeknek.⁴ A katonai potenciál fokozásának elég homályos elképzelése önmagában nem indokolja ezt a fordulatot.

A 21. században az Egyesült Államok fő versenytársa két birodalom, Kína és Oroszország lehetne, akár egymással összefogva is. Oroszországra évszázadok óta a birodalom környező területeinek bekebelezését, megtartását célzó nyers formája jellemző, erőszakos fellépések révén. Ez történik most is. Kína azonban egészen más típusú birodalom, évezredes hagyományokkal, rendkívül hatékonyan működő, ma-

⁴ Ezzel szemben a világhatalma csúcán lévő brit birodalom 19. századi vezető nacionalista politikusának, Lord Palmerstonnak a mondásával jellemezhetnénk a helyzetet. „Angliának nincsenek örök barátai, Angliának nincsenek örök ellenségei, Angliának érdekei vannak.” Ez most nagyon is illik arra az országra, amely közel másfél évszázada lépett a britek helyére a nyugat élén.

gasan képzett bürokráciával és távlatosan gondolkozó, szofisztikált külpolitikával.⁵ A stratégiai hangsúly itt a legtöbb esetben nem területszerzésen, hanem olyan gazdasági, pénzügyi, politikai háló kialakításán volt és van, amely révén az ország egyre messzebb terjeszkedhet. Ennek jellegzetes eszköze a 2013-ban indított *Belt and Road Initiative*, az Új selyemút program, amelynek hálójába Pakisztán, Sri Lanka, Laosz, Kambodzsa már bele is gabalyodott, és amelynek árnyéka már Magyarorszáig is elér a Belgrádból Budapestig „száguldó” vonatokkal, az évezred végéig kitolódó megtérüléssel. Az Egyesült Államok elmúlt évben elrajtolt birodalmi üzemmódja nagyon is eltér Kínáétól. Pusztá erőre támaszkodó mozzanatai leginkább a 19. századi kolonialista gyarmatosító hatalmak gyakorlatára emlékeztethet minket.⁶ (Dans & Groves 2023:43–85, 545–571; Moynihan, 2024:12–14; Fukuyama, 2024:241–252; Sherk ,2022:1–20; The White House 2025b:1–6; Plum Book 2024:5–12, 210–222).

Tovább a „keskeny folyosón”

Ha Kínához, Oroszországhoz hasonlóan az Egyesült Államok is birodalmi útra lép, elveszíti legfontosabb fegyverét, a gazdasági és politikai szabadságra épülő évszázados társadalmi rendszerét, amely az élenjáró technikai és technológia haladást, innovációt jobban szolgálja, mint egy centralizált birodalmi rendszer. Az elmúlt évtizedek is Hayek igen fontos megállapítását bizonyították, amely szerint a társadalomban szétszórtan jelen lévő tudást csak a piac képes igazán hatékonyan összegezni. A gazdasági hatalom mellett a katonai képesség is erre épül. Ha az Egyesült Államok a kínai mintát követve „állami bajnokokat” nevez ki és központilag irányítja a hadiipart, ha milliárdosokkal igazgatja a gazdaságot, akkor elveszíti azt a rugalmasságot és innovációs képességet, ami eddig a világ élvonalában tartotta. Ha az elnöki hatalom szélsőségek kiterjesztésével, a *rule of law* félresöpprésével akarja legyőzni Kínát, akkor saját legjobb versenyelőnyét, a decentralizált innovációt számolja fel,

⁵ A „Központi Birodalom” legtöbbször területi hódítások nélkül, saját súlyánál, erejénél, kultúrájánál fogva volt a 19. század második feléig a világ legnagyobb gazdasága, és az akkor általuk belátható gazdasági világ hatalmi centruma. Igaz, fejlettséget tekintve csak a 14. századig őrizte meg első helyét, amikor is az európai tőkés fejlődés megindult (Maddison, 2001: 379–381).

⁶ Déjà vu érzésünk lehetett a januári Karib-tengeri események kapcsán. Jó 170 éve az amerikai elnök parancsára, 1853. július 8-án Matthew C. Perry amerikai sorhajókapitány négy hadihajóval behajózott az Edóhoz, a mai Tokiói-öbölbe. Az Egyesült Államok követelte a japán kikötők megnyitását a kereskedelme előtt. Amikor a japán hatóságok távozásra szólították fel, ő a hajók ágyúit Edo, a sōgun székhelye felé fordította. Az ágyúnaszád-diplomácia hatására írta alá Japán a megalázó Kanagawai Egyezményt.

mivel politikai szabadság nélkül gazdasági sincs. Ha a végrehajtó hatalom túl gyorsan erősödik a társadalom és az intézményi fékek felett, akkor elhagyja a közöttük lévő optimális „keskeny folyosót”, amelyen szívós, kitartó, küzdelmes haladás révén lett a világ élenjáró gazdasága. Kína elmúlt évtizedekben elért hihetetlen sikerei jól mutatják, hogy a birodalmi üzemmódban szerzett évezredek tapasztalatai miatt igen nehéz lenne saját terepén és saját eszközeivel legyőznie a más modellben edződött Egyesült Államoknak, amely sokkal sikeresebb lehet, ha az eredeti útján halad tovább a 21. században is (Hayek:1945:519–530; Hayek 1960:160–162, 287–307).

Hivatkozások

- Acemoglu, D. & Robinson, J. A. (2019). *The Narrow Corridor: States, Societies, and the Fate of Liberty*. New York, Penguin Books. <https://doi.org/10.1080/00213624.2020.1757979>
- Clinton, H. (2011). America's Pacific Century. *Foreign Policy*, 189, 56–63. <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/>
- Dans, P. & Groves, S. (Eds.) (2023). *Mandate for Leadership: The Conservative Promise. Project 2025*. Washington D.C., The Heritage Foundation. https://static.heritage.org/project2025/2025_MandateForLeadership_FULL.pdf
- Ebeling, R. M. (2022). *Friedrich Hayek and the Economics of Freedom*. Cheltenham, Edward Elgar Publishing.
- Fukuyama, F. (2024). In Defense of the deep state. *Asia Pacific Journal of Public Administration*, 45(1), 241–252. <https://doi.org/10.1080/23276665.2023.2249142>
- Goldberg, J. (2016). The Obama Doctrine. *The Atlantic*, April, 70–90. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>
- Hayek, F. A. (1945). The Use of Knowledge in Society. *The American Economic Review*, 35(4), 519–530. <https://home.uchicago.edu/~vlma/courses/econ200/spring01/hayek.pdf>
- Hayek, F. A. (1960). *The Constitution of Liberty*. Chicago, University of Chicago Press. <https://www.mises.at/static/literatur/Buch/hayek-the-constitution-of-liberty.pdf>
- Hayek, F. A. (1991). *Út a szolgáshoz*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Hudson, M. (2024). *Germany and Europe's Economic Collapse*. New York, Islet Press.
- Maddison, A. (2001). *The World Economy: A Millennial Perspective*. OECD Development Centre Studies. Paris, OECD. <http://piketty.pse.ens.fr/files/Maddison2001.pdf>
- Mark, L. (2021). *The Age of Unpeace: How Connectivity Causes Conflict*. London, Penguin Books
- Mearsheimer, J. J. (2021). The Inevitable Rivalry: America, China, and the Tragedy of Great-Power Politics. *Foreign Affairs*, 100(6), 48–58. <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2021-10-19/inevitable-rivalry-cold-war>
- Moynihan, D. P. (2024). *The Administrative State under Siege: Schedule F and the Effort to Transform the Civil Service*. Washington, D.C., Brookings Institution. Georgetown University Press.
- Muraközy, L. (2025) Ké-e 21. század? Az Egyesült Államok kontra a multipoláris világ. *Külgazdaság*, 69(1–2), 100–105. <https://doi.org/10.47630/KULG.2025.69.1-2.100>
- Plum Book (2024). *United States Government Policy and Supporting Positions*. Washington D.C., U.S. House of Representatives Committee on Oversight and Accountability. Washington D.C., Government Publishing Office. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/GPO-PLUMBOOK-2024/pdf/GPO-PLUMBOOK-2024.pdf>

- Sherk, J. (2021) *Increasing Accountability in the Civil Service*. Arlington, Virginia, America First Policy Institute (AFPI), May. <https://www.americafirstpolicy.com/issues/increasing-accountability-in-the-civil-service>
- Tocqueville, A (1993). *Az amerikai demokrácia*. Budapest, Európa Könyvkiadó.
- White House (2025a). *National Security Strategy of the United States of America*. The White House Washington D.C., December. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf>
- White House (2025b). *Restoring Accountability to Policy-Influencing Position Within the Federal Workforce*. Executive Order 14171 (January 20.) Washington D.C., White House. <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/01/restoring-accountability-to-policy-influencing-positions-within-the-federal-workforce/>

Nagy Katalin,
a Kopint Konjunktúrakutatási Alapítvány ügyvezető igazgatója

E-mail: katalin.nagy@kopint-tarki.hu

A TÚZZEL JÁTSZUNK?*

Tavaly ilyenkor Donald Trump vámemelésekkel kapcsolatos elképzelései sokkolták a világot. Mostanra úgy tűnik, hogy a világgazdaság ellenállóbbnak bizonyult, mint ahogy attól korábban tartottunk, azonban *a permanens bizonytalanságok megmaradtak*. Különösen a Trump-kormányzat kiszámíthatatlansága jár efféle következményekkel. A kereskedelmi protekcionizmus továbbra is jellemző, a geopolitikai konfliktusok nem csitulnak, sőt újak jönnek hozzá: Irán és az USA közötti feszültség egyre erősödik; Amerika és Kuba között is feszült a viszony; Oroszország Ukrajna elleni háborújára egyelőre nincs megoldás, noha a béketárgyalások megindultak, Oroszország továbbra is nagy erővel bombázza Ukrajnát, s amíg Donbász kérdésében nincs megegyezés, várhatóan nem lesz előrelépés. Trump venezuelai beavatkozása, Grönlanddal kapcsolatos elképzelései tovább sokkolták a világot. Így nem csoda, hogy a rövid távú növekedési kilátások sem túl rózsásak, hosszú távú stratégia nem rajzolódik ki, a legtöbb ország, így az Európai Unió is a Trump-kormányzat újabb és újabb ad hoc intézkedéseire igyekszik reagálni, valamilyen – rövid távon érvényes – választ adva. Olyan hiteles és átlátható gazdaságpolitikák, amelyekre támaszkodva a vállalkozások beruházási kedve és főleg bizalma élénkülne, jelenleg nem igazán körvonalazódnak.

A *Trump-kezdeményezte vámtarifa-változások* teljes hatása lassan mutatkozik meg: a legfrissebb elemzések szerint (Hinz et al., 2026) az amerikai vámok terheit egyelőre nem a külföldi exportőrök, sokkal inkább az amerikai importőrök és fogyasztók fizetik meg a magasabb árak formájában. Így erős maradt az USA-ban az inflációs nyomás, ami a Fed-et óvatosságra készíti. A magasabb kamatok viszont tovább fékezhetik a növekedést. A helyzetet élezi, hogy a Fed-re nagy kormányzati nyomás nehezedik. Trump egyre inkább szeretné elérni, hogy tovább lazítson, a monetáris politikába történő beavatkozással azonban az amerikai jegybank függetlenségét veszélyezteti. Annak sérülése olyan bizalmi válságot indítana el, amely az

* A kézirat 2026. január 31-én érkezett a szerkesztőségbe.
<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.129>

egész világgazdaságot megrengetné.¹ Az USA mint megbízható kereskedelmi partner renoméja már amúgy is jelentősen megingott. Mindenesetre a magasabb infláció, a kedvezőtlenebb növekedési kilátások a munkaerőpiacon is kezdik éreztetni a hatásukat. A vezető nemzetközi szervezetek az USA-ra vonatkozó prognózisait lefelé korrigálták, az idén és jövőre is 2 százalék alatti GDP-bővülést jeleznek előre. A legfrissebb kereskedelmi adatok is arra utalnak, hogy míg az USA-ba irányuló export árai alig mozdultak lefelé, a kereskedelmi mennyiségek érezhetően visszaestek. Ez történt India és Brazília esetében is (Hinze et al., 2026). Tehát beigazolódott, hogy a magasabb vámokat elsősorban az importőrök fizetik meg a határon, majd ezt – a piaci erőviszonyoktól függően – továbbhárítják a nagykereskedőkre, a feldolgozóiparra, végső soron a fogyasztókra. Mindez a tavaly decemberi feldolgozóipari beszerzési menedzserindexek kedvezőtlen alakulásában is tükröződött. Noha a januári adatok már biztatóbbak, az inflációs nyomás változatlanul erős maradt, ami további problémákhoz vezethet.

A pénzpiacokat jellemző bizalomhiány és nyugtalanság nagyon jól megmutatkozott a japán és az amerikai piacokat jellemző trendekben. A japán kötvénypiacon kialakult turbulenciák is jelezték, hogy a befektetők már óvatosabbak. Ez azzal magyarázható, hogy Japánban az utóbbi időben magasabb infláció és a korábbiaknál gyorsabb növekedés volt jellemző, mindeközben a japán jegybank – ellentétben más jegybankokkal – óvatosan szigorítani kezdett, ugyanakkor a fiskális politika jelentős expanziót, élénkítő csomagot hirdetett meg. Ez a kombináció felhajtotta a hozamemelési várásokat, és jelezte, hogy a piac nem tolerálja, ha a költségek inflációs környezetben, rekordmagas eladósodás mellett zajlik. Ennek a hullámai az USA-ba is elértek, ahol a növekvő inflációs várakozások, a csökkenő reálkamatok, a Fed elleni támadások növekvő kockázati prémiumokat eredményeztek. Ehhez hozzájárult a Grönlanddal kapcsolatos feszültségek fokozódása. Az, hogy az Egyesült Államok jogot formál Grönlandra, érthetően feldúlta az európaiakat. Az európai ellenintézkedésekre Trump vámfenyegetésekkel reagált a Grönlandra katonákat küldő országokkal szemben, azok viszont az amerikai állampapírok tömeges eladásával fenyegettek, ami valószínű pánikot generált a kötvénypiacon, még akkor is, ha ez utóbbi forgatókönyvet senki nem tartotta valószínűnek.

Ennek a pániknak előnye is lehet: esetleg józanságra készíti az amerikai elnököt, korlátot szab hatalmi törekvéseinek. Erre már tavaly tavasszal is volt példa, amikor a kötvénypiaci hozamemelkedésre reagálva Trump szelídített a vámintézkedéseiben.

¹ Például Németország fontolgatja, hogy az USA-ban tárolt aranytartalékait Frankfurtba hozza vissza, ami akár diplomáciai feszültségeket is okozhatna a két ország között.

Valami hasonló történhetett most is, amikor Davosban Trump bejelentette, hogy sikerült Grönlandról megállapodni, ezért az egyes európai országokat terhelő, elvileg 2026 februárjától érvényes vámokat visszavonja. A baj azonban megtörtént, mert az amerikai elnök újra jelét adta annak, hogy bármi bekövetkezhet, hatalmi törekvéseit mindenképpen szeretné érvényesíteni. Főleg, hogy Washington Grönlanddal kapcsolatos elképzelései továbbra sem egyértelműek, a fokozott katonai jelenlétre, valamint a szigeten található nyersanyagokra vonatkozó igényét fenntartja (Portfolio.hu, 2026b). Így a bizalomhiány és a bizonytalanság a jövőben is megmarad. Ha a Trump vámfenyegetéseire és Grönlanddal kapcsolatos területszerzési igényeire kialakult „Sell America” narratíva megerősödik, az megrengetheti a piacokat, és megnehezítheti az amerikai államadósság finanszírozását. Érdemes figyelni arra, hogy Európa legnagyobb nyugdíjalapja, a holland ABP (Stichting Pensioenfonds ABP) már tavaly jelentősen csökkentette amerikai államkötvény-állományát (Portfolio.hu, 2026a), ami nemcsak azzal függ össze, hogy eleve át akarja alakítani az alap struktúráját, hanem azzal is, hogy egyre nagyobb fenntartások fogalmazódnak meg az amerikai befektetési eszközök biztonságával, kiszámíthatóságával kapcsolatban.

A piacok egyelőre a hozamemelkedés mellett a dollár gyengülésével reagálnak. Ha a politikai helyzet eszkalálódik, ez könnyen további turbulenciákhoz vezethet. A dollár gyengülésében szerepet játszik az is, hogy egyre inkább felmerül a kérdés, meddig tartható fenn annak dominanciája, ha az amerikai politika egyre több bizonytalanságot visz a globális rendszerbe. Ahhoz, hogy az USA a világot dollárlikviditással lássa el, folyófizetésimérleg-hiányt kell fenntartania, a vámemelések viszont éppen az ellenkező irányba mutatnak, és Trump kifejezetten a külkereskedelmi forgalom kiegyensúlyozására törekszik. Ezzel párhuzamosan olyan kötvényeket kell kibocsátania, amelyeket külföldi kormányok és befektetők hajlandók tartalékeszközként tartani (Subacchi, 2026). Trump amerikai belpolitikai és belgazdasági érdekekre hivatkozva ezt a rendet akarja megbolygatni, amivel hozzájárul a dollárral kapcsolatos kételyek megerősödéséhez. Utóbbit – többek között – jól jelzi Kína fokozatos visszavonulása is az amerikai adósságállomány finanszírozásából.

A piacokat az egyes országokban jelentősen felhalmozódott *adósságállomány* is nyugtalanítja, különösen egy olyan időszakban, amikor sok helyen a fiskális lazítás van napirenden. A fiskális politika az idén várhatóan a legtöbb országban expanzív marad, elsősorban a konjunktúra élénkítése, másrészt a fegyverkezési kiadások növelése érdekében. Az azonban kérdéses és nagyon sok tényező függvénye, hogy a fiskális lazítások, élénkítő programok mennyiben tudnak beruházási boomot generálni és hozzájárulni a növekedéshez. Ez egyebek mellett azon is múlik, hogy meny-

nyire gyorsítják az inflációt, hogyan reagálnak a kötvénypiacok, és hogy az állami programok, a fegyverkezés forszírozása mely egyéb, a fejlődés szempontjából fontos területekről vonnak el tőkét, stb.

A *Grönlanddal kapcsolatos viták* a NATO-n belül is lehetetlen helyzetet teremtettek, rámutattak a szövetség gyengeségeire, jelentős biztonságpolitikai kockázatokat generálva. Bár most úgy tűnik, hogy a szigettel kapcsolatban Davosban sikerült megoldást találni, de Trump kijelentései jelzik, hogy befolyását e tekintetben is mindenképpen növelni szeretné. Mindehhez hozzájárul, hogy *Európa gyenge*: mind politikailag, mind gazdaságilag. 2025-ben az euróövezet GDP-je az előzetes becslések szerint 1,4 százalékkal bővült ugyan, ebben azonban jelentős szerepet játszott az extrém magas ír növekedés. Írországot kiemelve a növekedés csupán 0,9 százalékkal lett volna tavaly. A jelenlegi előrejelzések szerint a növekedés üteme az idén 1,2 százalékra csökken, s nagyjából jövőre is e körül lesz. A kép ellentmondásos. Egyrészt a beruházások növekedését részben a német fiskális impulzusok, részben a Helyreállítási Alap (RRF) fokozott igénybevétele ösztönzi; mivel az RRF-forrásokat idén augusztus végéig fel kell használni, ezért a végrehajtást minden ország igyekszik gyorsítani. A fegyverkezési kiadások felpörgetése is hozzájárul a növekedés élénkítéséhez. Másrészt azonban a GDP szerinti export várhatóan jelentős mértékben lassul, mivel a kedvezőtlen külső környezet egyre jobban érezteti a hatását. Az erős euró és az amerikai vámintézkedések szintén visszafogják az euróövezet exportjának bővülését. Európa és ezen belül a német gazdaság versenyképességi problémái megmaradnak, az autóipari válság és annak következményei hosszabb távon éreztetik hatásukat, és olyan strukturális alkalmazkodási folyamatokat kényszerítenek ki, amelyek időt igényelnek. Így a növekedést élénkítő intézkedések hosszú távú hatásai változatlanul megkérdőjelezhetők. És akkor még nem is beszéltünk az öregedő Európa demográfiai problémáiról, a nyugdíjrendszer túlterheltségéről, a jóléti államot fenyegető kockázatokról, a digitális fejlődés által támasztott kihívások kezeléséről, az egyre jobban fenyegető környezetvédelmi problémákról.

Az EU két vezető hatalma, Németország és Franciaország egyaránt növekedési problémákkal és belpolitikai gondokkal küzd. Az új német kormány nem élvez osztatlan népszerűséget, a második legerősebb párt a szélsőjobboldali AfD (Alternative für Deutschland). A kancellár megnyilatkozása szerint Németország az új világrendben kulcsszerepet szeretne játszani, de meglehetősen kérdéses, hogy ehhez lesz-e ereje. Fontos lenne, hogy az Európai Unió belüli összefogás erősödjön, erre kis lépések kirajzolódnak ugyan, de egyelőre inkább a széthúzás jellemző. Ez megnehezíti, hogy az EU az új világrend kialakításában az USA-val és Kínával szemben

megfelelően tudjon fellépni. Az európaiak helyzetét a transzatlanti kapcsolatok romlása, az állandó fenyegetettség az USA részéről, újabb és újabb ellenintézkedések bevetése vagy készenlétben tartása nehezíti. Hosszabb távon új védelmi, gazdasági és kereskedelempolitikai keretek kialakítására lenne szükség, miközben az amerikai politika állandóan rövid távú, ad hoc intézkedésekre kényszeríti az EU-t.

Összességében tehát az elmúlt időben megszorodtak a feszültségócok, a piacokat, a befektetőket a bizonytalanság és a bizalmatlanság jellemzi; nem véletlen, hogy az arany és az ezüst ára az egekbe szökött. Az amerikai politika kiszámíthatatlansága jelentős bizonytalanságot visz a világgazdaságba, politikai és gazdasági feszültségeket generál, lehetetlenné téve a hosszabb távú stratégiák megfogalmazását, érvényesítését. Ebben a helyzetben azokon a területeken – mint például a környezetvédelem –, ahol nemzetközi, koordinált összefogás nélkül nem lehet eredményeket elérni, nem kerülhet sor érdemi előrehaladásra, ami hosszabb távon kezelhetetlen problémák kialakulásához vezethet, különösen a világ fejletlenebb országaiban. Ad hoc reakciók, egymás fenyegetése, szankciók és ellenintézkedések: ezek összessége a gazdasági tevékenység lefékeződéséhez, a politikai bizonytalanság fokozódásához, s ennek következtében a befektetők visszahúzódásához vezethet, ami minden országnak kárára válik. *Ha a fejlett országok egymást csak gazdasági és pénzügyi szankciókkal, fenyegetésekkel és retorziókkal tudják sakkban tartani, akkor a gazdasági együttműködés, a kölcsönös előnyökön alapuló nemzetközi kereskedelem teljesen lehetetlenné válik.* Az a tény, hogy a dollár globális tartalékvaluta szerepe egyre inkább megkérdőjeleződik, szintén azt jelzi, hogy nyugtalan, átalakuló világban élünk.

Hivatkozások

- Hinz, J., Lohmann, A., Mahlkow, H., & Vorwig, A. (2026). America's Own Goal: Who Pays the Tariffs? *Kiel Policy Brief*, 201, January. https://www.kielinstitut.de/fileadmin/Dateiverwaltung/IfW-Publications/fis-import/92fb3f30-07b8-4dcf-b2bc-fbefb831f1a1-KPB201_EN.pdf
- Portfolio.hu (2026a). *Európa legnagyobb nyugdíjalapja is kisöpörte az amerikai államkötvényeket.* Január 23. <https://www.portfolio.hu/befektetes/20260123/europa-legnagyobb-nyugdigialapja-is-kisoporte-az-amerikai-allamkotvenyeket-813102?print=1>
- Portfolio.hu (2026b). *Trump: jogot kapunk Grönland ásványkincseire, a fejekben már megvan az új Fed-elnök.* Január 21. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20260121/trump-jogot-kapunk-gronland-asvanykincseire-a-fejekben-mar-megvan-az-uj-fed-elnok-812580?print=1>
- Subacchi, P. (2026). *Is There Life After the Dollar?* Project Syndicate, January 19. <https://project-syndicate.org/commentary/limits-of-dollar-exorbitant-privilege-in-a-fracturing-world-by-paola-subacchi-2026-01>
- Szabó, D. (2026). *Pénzügyi atomfegyvert élesített Európa: egyetlen lépéssel térdre kényszeríthetik a világ legerősebb gazdaságát.* portfolio.hu, január 21. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20260121/penzugyi-atomfegyvert-elesített-europa-egyetlen-lepessel-terdre-kenyszeríthetik-a-vilag-legerosebb-gazdasagat-812436?print=1>

Regős Gábor, **a Gránit Alapkezelő vezető közgazdásza**

E-mail: regos.gabor@granitalapkezeslo.hu

MI LESZ AZ ÚJ FISKÁLIS EGYENSÚLY? LESZ ÚJ FISKÁLIS EGYENSÚLY?*

Az elmúlt éveket gazdasági krízisek sora jellemzi: koronavírus, energiaválság, háború – és talán még más események is eszünkbe juthatnak. Ennek hatására megbombolt a fiskális fegyelem is – ezt először mindenki normálisnak vette. Persze, költsünk, mert Covid van. Aztán jönnek a magas energiaárak. Majd fegyverkezni kell. Míg 2020 előtt az uniós tagállamok nagy részének sikerült betartania a 3 százalékos hiányt (kivételek persze mindig voltak), sőt az országoknak nagyjából a fele többletet ért el, az Európai Unió összesített hiánya pedig a teljes uniós GDP-nek mindössze a 0,5 százaléka volt, addig 2024-ben – amikorról a legutóbbi adat elérhető – a deficit 3,1 százalékosra telt ki. Az Európai Bizottság tavaly őszi előrejelzése sem optimista: 2025-re 3,3, 2026-ra és 2027-re 3,4 százalékos hiánnyal számol.

A régiós országokban még rosszabb a helyzet: 2024-ben a román GDP-arányos deficit 9,3, a lengyel 6,5, a szlovák 5,5, a magyar pedig 5,0 százalékosra telt ki. Az Európai Bizottság 2026-os előrejelzése Magyarországnak 5,1, Lengyelországnak 6,3, Romániának 6,2, Szlovákiának pedig 4,6 százalékos hiányt jósol. Idézhetem persze Franciaország példáját is 5,8 százalékos hiánnyal – ő sem a szigorú fiskális politikájáról híres. Sőt napjainkra már eljutottunk odáig, hogy talán a németek is feladják az eddigi szigorú fiskális politikát, és a költségek útjára lépnek. Persze azért a hiány problémája sem érint mindenkit – néhány uniós tagország (például Dánia) még többletet is el tud érni.

Ha felborult fiskális egyensúlyt akarunk látni, mehetünk persze ennél messzebb is. Az Egyesült Államok GDP-arányos hiánya tavaly 6,2 százalékosra telt ki. A tengerentúlon nem is a hiány lefaragásának irányába haladnak: az aktuális irányítás inkább a magasabb deficitben és annak gazdaságosztönző hatásában hisz.

De visszatérve a régiókra, érdemes megnézni, hogy miért nőtt meg a hiány, mi az, ami miatt az egész témakörrel beszélnünk kell. Egyrészt a régió legtöbb orszá-

* A kézirat 2026. január 19-én érkezett a szerkesztőségbe.
<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.134>

gából – itt Lengyelország mindenképpen kivétel – rövidebb-hosszabb ideje eltűnt az érdemi gazdasági növekedés. Eközben viszont nőtték a kiadások. Az utóbbiak szemléltetésére az Eurostat legutóbbi, 2023-as adatait tudom bemutatni.

Az 1. táblázat azt mutatja, hogy 2023-ra hány százalékponttal változott az egyes kiadási sorok GDP-arányos értéke az utolsó „békeévhez”, 2019-hez képest.

1. táblázat

**A GDP-arányos államháztartási kiadások egyes tételeinek változása 2023-ban
2019-hez képest az EU-ban és öt tagállamában**
(Növekedés vagy csökkenés százalékpontban)

	EU27	Francia- ország	Magyar- ország	Lengyel- ország	Románia	Szlová- kia
Összesen	2,2	1,6	3,7	5,6	4,5	7,9
Általános közszol- gáltatások	0,2	0,2	2,2	0,7	1,1	0,4
Védelem	0,1	0,1	0,9	0,5	0	0,1
Közürend és közbiz- tonság	0	0	–0,4	0,2	0,5	–0,1
Gazdasági ügyek	1,1	1	0,7	2,7	2	2,6
Környezetvédelem	0	0,1	–0,1	0,2	0	0,1
Lakásügyek és településfejlesztési ügyek	0,6	0,2	0,9	0,2	0,4	0
Egészségügy	0,2	0,7	–0,4	0,9	–0,3	0,8
Szabadidő, kultú- ra, vallás	0	0	–0,4	–0,1	0	0
Oktatás	0	0	0,6	0	–0,1	0,6
Szociális kiadások	0	–0,6	–0,3	0,4	1	3,2

Forrás: Eurostat-adatok alapján saját számítás.

A táblázatban vastaggal jelöltem azokat a mezőket, ahol jelentősebb növekedés volt a két időszak között. Ezek be is mutatják a romló államháztartási helyzet főbb okait.

- Az általános közszolgáltatásoknál a kiadások növekedése Magyarország és Románia, illetve kisebb részben Lengyelország esetében jelent meg a legmarkánsabban. Itt a növekedésben a megemelkedett kamatkiadásoknak van szerepe – a magasabb infláció nyomán megugrott kamatok növelték ezen országok adósságszolgálatának terheit. Érdekesség, hogy az eurót használó Szlovákiában a kamatkiadások nem emelkedtek a 2019-es szinthez képest.
- Minden országban a gazdasági ügyek sora mutatott érdemi növekedést. Ennek a fő okát az energiához köthető kiadások emelkedése okozta – úgy tűnik, a magasabb energiaárból a kiadások egy részét magára vállalta az állam.
- A védelmi kiadások növekedése egyelőre leginkább Magyarország esetében jelent meg. Ez viszont a jövőben a többi ország számára is nagyobb terhet jelent majd, hiszen a megváltozott geopolitikai helyzet nyomán mindenhol a védelmi kiadások növekedése várható, illetve elvárt.
- Vannak speciális tényezők, mint Magyarországon a lakástámogatások vagy Szlovákiában a szociális kiadások (elsősorban a családtámogatások) növekedése.

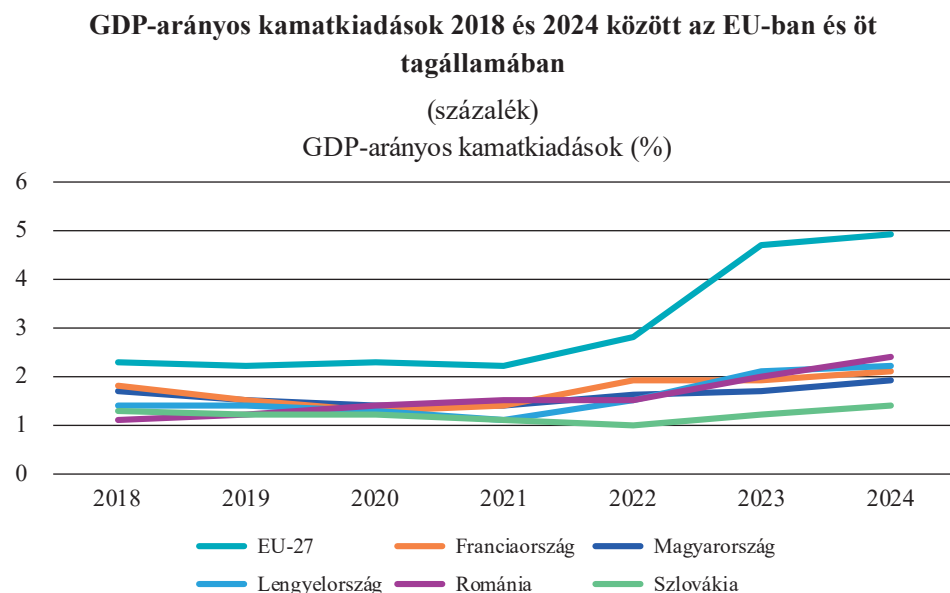
Ezeken kívül egyre inkább megnő a gazdaságösztönzésre fordított kiadások emelése iránti igény – és itt nemcsak a magyarországi vállalati támogatásokra gondolok, hanem arra az ösztönzőcsomagra is, amely a német gazdasági növekedés beindítását célozza.

Az adatok azt mutatják, hogy a korábbi, nagyjából stabil fiskális helyzet megszűnt, a hiányok megnövekedtek, és a deficitek további növelésére is lenne igény (lásd védelmi kiadások). Két kérdés van: egyrészt érdek-e ez egy szűk elemzői körön kívül bárkit, másrészt mit lehet tenni ebben a helyzetben, hogyan lehet viszszerátérni az egyensúlyhoz.

Arra a kérdésre, hogy mennyire fontos probléma a megemelkedett hiányszint, mennyire érdekli ez a piacokat, nehéz egyértelmű választ adni. Egyrészt természetesen érdekli. A nagyobb hiány rontja a kockázati megítélést, ez pedig a végén drágább adósságfinanszírozást jelent. Ez a növekedés persze nem egyik napról a másikra történik és nem is feltétlenül látványos mértékű – az átlagpolgár ebből tulajdonképpen nem sokat érzékel. Másrésztől már van az a hiányszint, amely mellett egy országot a piac rövid távon is kiigazításra kényszerít – gondolhatunk itt Románia esetére, ahol a költségvetési helyzet politikai válsággal is párosult (megismételt elnökválasztás), ami szintén nem javított a kockázati megítélésen. A román példa azonban rávilágít a helyzet kezelésének nehézségére is. Keleti szomszédunk 2025 nyarán jelentős fiskális csomagot vezetett be a költségvetési helyzet konszolidálásá-

ra. Ennek ellenére az Európai Bizottság előrejelzése 2025-re 8,4 százalékos hiányt, míg a további évekre 6 százalék körüli deficitet jelez előre, azaz az intézkedéscsomag ellenére is távol vagyunk a probléma megoldásától.

1. ábra

Forrás: Eurostat.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a nem extrém magas (tehát mondjuk 5–6 százalékos) hiányokkal egyelőre együtt lehet élni. Amint azonban hazánk példáján a 2008–2009-es válság során megtanultuk, ez piaci turbulencia esetén könnyen és gyorsan megváltozhat, amikor a piac kockázatkerülő üzemmódba lép, akkor a csak közepesen megnövekedett hiány igenis komoly problémákat jelenthet.

De akkor mi lehet a gyógyszer? Hogyan lehetne ismét normalizálni a hiányt? Erre több lehetőség is adódik, de egyik megoldást sem nevezném tökéletesnek vagy önmagában célra vezetőnek.

Kézenfekvő megoldás lehet a bevételi oldal növelése – ha többet akarunk költeni (például védelmi kiadásokra), illetve többet kell költeni (például energiára vagy kamatfizetésre), akkor teremtsük meg ennek a bevételi lábát. Részben ez történik

Romániában például áfaemeléssel, részben pedig ez történt hazánkban a különböző különadók segítségével. Ez azonban láthatóan nem hozta el a kívánt megoldást (még a védelmi kiadások megemelkedése nélkül is nagy a hiány), illetve stagnáló gazdasági környezetben egy ilyen intézkedéscsomag tovább mérsékelheti a gazdasági teljesítményt, újabb költségvetési hiányt generálva – nem is beszélve persze a politikai vonatkozásokról.

Akkor tehát érdemes lenne a kiadási oldalon szétnézni. Itt talán már több keresnivaló van – persze kérdés, hogy mik azok a kiadási tételek, amelyeket az állam csökkenteni tud. Felmerül persze az is, hogy a fent már említett, jelentős növekedést mutató kiadási tételeket nem lehet-e valahogy lefaragni. Azaz például biztosan szükség van-e a katonai kiadások jelentős növelésére, biztosan hozzájárul-e ez a társadalmi jólét növeléséhez. Jelen írás kereteit ennek részletes elemzése biztosan meghaladja, kitérve a geopolitikai folyamatok alakulására, a nemzetközi elvárások változására vagy éppen arra, hogy mit is igényel a biztonsági helyzet változása – de talán itt lehet valamekkora mozgástér.

Lehetne akkor csökkenteni a kamatkiadásokat? Itt az elmúlt évek magas szintjéhez képest mérséklődés várható az alacsonyabb inflációs környezet nyomán, de azért csodára ne számítsunk: a 2020-at megelőző kamatkörnyezet egyelőre nem tér vissza, az olcsó adósságfinanszírozásnak vége. Persze megpróbálhatjuk a monetáris politikát ahhoz a vágyhoz igazítani, hogy olcsóbb legyen az adósságfinanszírozás (amint az az euróövezetben történt, amikor a szükséges kamatemelések emiatt késlekedtek, vagy amint az Egyesült Államokban az elnök ad iránymutatást és felveti, hogy leváltja a szerinte túl szigorú monetáris politikát folytató jegybankelnököt), ám ez egy kisebb, egyébként is rossz kockázati megítélésű gazdaságban (például pont a magas hiány miatt) gyengülő árfolyamhoz, nagyobb inflációhoz és végső soron még magasabb kamatkiadáshoz vezetne. Persze a kamatkiadások lefaragásának van egy ennél nehezebb, időigényesebb módja – ez pedig a kockázati megítélés javítása lenne. A kör ezzel bezárult, hiszen ennek egyik (de nem egyetlen!) eleme a fegyelmezett költségvetési politika.

A költségvetési helyzet javításának másik módja a gazdasági növekedés nyomán keletkező pluszbevételek fiskális konszolidációra fordítása lenne – csak hogy ehhez gazdasági növekedés kellene. Amit persze megpróbálhatunk fiskális eszközökkel beindítani – de akkor ismét visszajutunk az eredeti problémakörhöz, a magas hiányhoz. Persze itt is van egy lassabb, munkaigényesebb eszköz: a versenyképesség növelése, a magasabb hozzáadott értékű tevékenységekre való áttérés.

Ez utóbbi tűnik talán a legkézenfekvőbb megoldásnak – a régió legtöbb gazdaságának azonban az elmúlt években mégsem sikerült. Amiből persze az következik, hogy vagy reménykedünk, hogy nem történik semmilyen, a 2008–2009-eshez hasonló sokkhatás, és néhány évig, amíg nem lesz kedvezőbb a világgazdasági környezet és nem indul be a növekedés, a piac még elviseli a mostani magasabb hiányszinteket (vagy a több hadikiadás miatt még magasabbakat), vagy a kormányszatoknak sürgős cselekvésre lesz szükségük – ami viszont ismét visszaveti a növekedést.

Rosta Miklós, a Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtan Intézetének egyetemi docense

E-mail: miklos.rosta@uni-corvinus.hu

ELKÖTELEZŐDÉS ÉS ÍGÉRET*

Vajon bízhatunk-e Magyar Péter ígéletében, hogy kormányra kerülve megteremti a liberális demokrácia és a jól működő piacgazdaság intézményi feltételeit Magyarországon?

Az Orbán-kormány 2010 óta radikálisan átalakította a magyar politikai és gazdasági rendszert. Ma már a szakirodalom egységes abban, hogy hazánk nem tekinthető jól működő liberális demokráciának, sokkal inkább információs autokráciaként jellemezhető (Kornai, 2016; Guriev & Treisman, 2019; Krekó, 2022), amelynek főbb tulajdonsága, hogy a hatalom demokratikus úton nem, vagy roppant nehezen váltható le, de a szabadságjogok elnyomása sokkal kifinomultabb eszközökkel történik, mint a 20. századi diktatúrák esetében. Ezek az új típusú autoriter rendszerek imitálják a demokráciát, vannak választások, de nem tisztességesek, vannak intézmények, de kiüresítettek, nem cenzúrával avatkoznak a médiába, hanem pénzügyi hatalmukkal és állami szabályozással kényszerítik rá akaratukat a média jelentős részére. Korlátozzák a tudás szabad áramlását, elszigetelik az értelmiséget, akadályozzák a civil társadalmat, hogy megszüntessék az autonómia gócpontjait a társadalomban, miközben kompetens vezetőknek mutatják magukat.

A gazdaságot továbbra is a magántulajdon és a piaci koordináció dominálja, de a rendszer egyre nagyobb mértékben politikai kapitalizmussal (Holcombe, 2018; Milanovic, 2019; Vahabi, 2023; Rosta, 2025) jellemezhető, azaz a politikai és gazdasági elit összefonódik, hogy hatalmukat maximalizálják, így egyre több szektorban a patrimoniális tulajdon és a bürokratikus és destruktív (erőszakos) koordináció keveréke válik meghatározóvá. A patrimoniális tulajdon esetén a tulajdonjog valódi birtokosa a politikai hatalommal rendelkező személy, a gazdasági szereplő csak átmenetileg rendelkezik a tulajdonjog bizonyos részeivel.¹ A gazdasági sze-

¹ A gazdasági szereplő a politikai hatalom által bármikor visszavonható használati joggal (*usus*) és a használatból származó haszon megszerzésének jogával (*usus fructus*) rendelkezik, de a vagyonelem megváltoztatása (*abusus*) csak a politikai szereplő – formális vagy informális – beleegyezése

* A kézirat 2026. január 21-én érkezett a szerkesztőségbe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.140>

replők a politikai hatalomhoz való lojalitás mértékében versenyeznek egymással. Nincsenek kitéve piaci versenynek, ezért nem is a hatékonyságra, termelékenységre, innovativitásra fókuszálnak, hanem lojalitásuk kifejezésére a politikai hatalom felé. E rendszer torz ösztönző mechanizmusa átalakítja a tulajdon értékét, amely nem a piaci értékhez kötődik, hanem a rajta keresztül megszerezhető járadék értékéhez illeszkedik.

Bár az Orbán-rendszer nehezen dönthető meg szabad választásokon, azonban van rá példa, hogy egy autoriter rendszer választás útján megbukhat (Treisman, 2020). A 2026. évi magyar választás erre lehetőséget ad, mert egy olyan egységes erő és társadalmi akarat jött létre a Tisza Párt mögött, amelyre a hatalom birtokosai nem készültek fel. A jelen tanulmányban azt kívánom röviden körbejárni, hogy amennyiben Magyar Péter megnyeri a választást, miként garantálható, hogy vezetése alatt nem működik tovább egy hasonlóan túlközpontosított, a liberális szabadságjogokat elnyomó, autoriter rendszer, amelyet Orbán Viktor megteremtett.

Az egyik válasz, hogy *elhiszük* Magyar Péter és pártja ígéretét, hogy hatalomra kerülésük esetén visszaállítják a liberális demokrácia alapvető intézményeit, ami nélkül a tulajdonjog és a koordinációs mechanizmus átalakítása sem lehetséges. Mivel kevés ismeretünk van a párt programjáról – a cikk megírásakor az még nem volt nyilvános, különben az is csupán egy jövőbeli ígérethalmaz –, és Magyar Péter előélete sem biztosíték erre, ezért a *hit és ígéret kevés*, jelentős a bizonytalanság, hogy azokat a jövőbeli hatalom birtokosai betartják.

Az intézményi közgazdaságtan művelői abból indulnak ki, hogy minden egyén opportunistá, azaz nem csak önérdékkövető, hanem az érdekeit a szabályok áthágásával is hajlandó érvényesíteni, és korlátozottan racionális, azaz nem képes átlátni az összes információt, amely rendelkezésére áll, mivel azok feldolgozására nincs elég kognitív kapacitása. Ha ezekből a feltételezésekből indulunk ki, akkor az ígéret a választópolgárok számára nem elégséges. A kérdés a mostani választás esetén kiemelt jelentőségű, mert az új kormányzat egy kiüresített és legyengített intézményrendszer örököl, azaz a hatalmát alig fogják fékek és ellensúlyok korlátozni, nincs horizontális elszámoltathatóság, gyenge a demokratikus ellenzék.² Továbbá, a jövőbeli

alapján történhet. A patrimonális tulajdont a politikai hatalom birtokosa hozza létre, és a hozzá lojális gazdasági szereplőhöz rendeli, de az bármikor visszavehető. Gondoljunk a Közép-európai Sajtó és Média Alapítvány (KESMA) megalapítására, amelybe a rendszerhez lojális gazdasági szereplők 2018-ban belepakolták a médiaiparhoz kapcsolódó patrimonális vagyonuk jelentős részét. Nincs olyan piaci alapon működő kapitalista, aki a vagyonáról a miniszterelnök „kérésére” ingyenesen lemondana.

² Thomson et. al. (2017) empirikus felmérése alapján az egypárti kormányok pártjai nagyobb valószínűséggel tartják be az ígéreteiket, mint a koalíciós kormányokban résztvevő pártok.

orbáni ellenzékben sem bízhatunk, hogy védelmezni fogja az alapvető szabadságjogokat,³ így jelentős lesz a kísértés, hogy az új kormány a már konszolidált, hatalommaximáló rendszert a saját érdekei szerint működtesse. Egy jól működő demokráciában ezek a kísértések jóval kisebbek, hiszen az intézményi védelem erősebb, mint a mostani választások esetén hazánkban.

Ahhoz, hogy a liberális demokrácia hívei nyugodt szívvel szavazhassanak Magyar Péterre, a miniszterelnök-jelöltnek *hitelesen el kell köteleződnie*, hogy a jövőben Magyar-kormány valódi liberális demokráciát és jól működő piacgazdaságot hoz létre. A most megfogalmazott ígérek, amelyek még valódi szándékot is takarhatnak, nem elégségesek, mert kormányra kerülve érezheti úgy az új politikai elit, hogy céljait egy korlátozott hozzáférésű politikai rendszerben jobban képes megvalósítani, mint egy nyílt hozzáférésű társadalomban (North et al., 2009), és elállhat az ígéretei teljesítésétől.⁴ Ez teljesen racionális magatartás lenne a politikai elit részéről, de társadalmilag szuboptimális eredményre vezetne. Ezért a választóknak az az érdekük, hogy még a választások előtt rávegyék potenciális jövőbeli vezetőjüket, hogy *nyilvánosan, írásos nyilatkozat aláírásával elköteleződjön a liberális demokrácia és a piacgazdaság mellett*, azaz amellet, hogy kiépíti azt az intézményrendszert, amely a hatalmát korlátozni és ellenőrizni fogja és képes erre. Nem amellet kell elköteleződnie a jövőbeli miniszterelnöknek, hogy nem lesz járadékvadászat a kormányzása alatt – mert az biztosan lesz –, hanem amellet, hogy a társadalom immunrendszerét visszaépíti, éppen azért, hogy a járadékvadászatot és klientizmust képesek legyünk korlátok között tartani.

Látni kell azonban: még egy írásbeli nyilatkozat esetén sem garantálható, hogy a benne foglaltak megvalósulnak, csupán az ígélet megszegésének költségeit tudjuk növelni. Egy írásbeli, nyilvánosan aláírt nyilatkozat azonban erősebb, mint a szóbeli elköteleződés. E nyilatkozattal később szembesíteni lehet a miniszterelnököt, és olyan ösztönzőként működhet, amelyre Kornai (2013) is felhívta a figyelmünket: *erkölcsi és reputációs ösztönzőként hathat*. Hasonló megállításra jutott Downs (1957) is, aki szerint azokat a pártokat, amelyek nem tartják be az ígéreteiket, azaz az általuk a kampányban képviselt ideológiától eltérően kormányoznak, megbüntetik a választók. Fearon (1994) hasonló megállapításra jutott: demokráciában jelentős

³ A Tisza Párt elutasította az együttműködést az ellenzéki pártokkal és elszívta a szavazóikat, ezzel megteremtette a domináns pozícióját az ellenzéki oldalon. Ez a választásokig politikai szempontból érthető, utána viszont súlyos társadalmi kockázatokat rejt, hiszen kizárólagos helyzetbe hozza Magyar Péteréket annak a narratívának a megalkotása kapcsán, hogy az orbáni információs autokrácia után milyen Magyarországot teremtünk.

⁴ Ezt nevezzük időbeli inkonzisztenciának.

reputációs költséget jelent, ha egy vezető nem köteleződik el az ígérete mellett, míg autokráciában ennek a költsége alacsonyabb. North (1990) az intézményi elköteleződést tekinti meghatározónak, a politikai ígéreteket az intézményrendszer kényszeríti ki. Az ő gondolatai alapján az lenne a leghatásosabb eszköz, ha bíróságon kikényszeríthető jogi dokumentum születne az ígéretről. A politikai elköteleződés a liberális demokrácia és a piacgazdaság megerősítése mellett minél konkrétabb, minél több választó által megismert és minél több választó által követelt, annál valószínűbb annak későbbi betartása.⁵

Végezetül Kornai Jánost (2013) szeretném idézni, aki szerint: „[a]ki gyengíti a politikai ígérekbe vetett bizalmat, az a demokrácia egyik fundamentumát ássa alá”. Ennek alapján is elvárható, hogy az orbáni autokrácia ellenzékének vezetője aláírjon egy ilyen nyilatkozatot, és ezáltal hihetően elköteleződjön a liberális demokrácia és piacgazdaság intézményei mellett.

Hivatkozások

- Downs, A. (1957). An economic theory of political action in a democracy. *Journal of Political Economy*, 65(2), 135–150. <https://doi.org/10.1086/257897>
- Fearon, J. D. (1994). Domestic political audiences and the escalation of international disputes. *American Political Science Review*, 88(3), 577–592. <https://doi.org/10.2307/2944796>
- Gurieff, S., & Treisman, D. (2019). Informational autocrats. *Journal of Economic Perspectives*, 33(4), 100–127. <https://doi.org/10.1257/jep.33.4.100>
- Holcombe, R. G. (2018). *Political Capitalism: How economic and political power is made and maintained*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108637251>
- Kornai, J. (2013). Ígérek megszegése. *Köz-gazdaság*, 8(2), 5–33. https://www.kornai-janos.hu/media/konyvek_cikkek/w20825/Kornai2013_Igeretek_-_Koz-gazdasag.pdf
- Kornai, J. (2016). The system paradigm revisited: Clarification and additions in the light of experiences in the post-socialist region. *Acta Oeconomica*, 66(4), 547–596. <https://doi.org/10.1556/032.2016.66.4.1>
- Krekó, P. (2022). The birth of an illiberal informational autocracy in Europe: a case study on Hungary. *Journal of Illiberalism Studies*, 2(1), 55–72. <https://doi.org/10.53483/WCJW3538>
- Milanovic, B. (2019). *Capitalism, alone: The future of the system that rules the world*. Harvard University Press.
- North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1416542>
- North, D. C., Wallis, J. J., & Weingast, B. R. (2009). *Violence and social orders: A conceptual framework for interpreting recorded human history*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2011.06.003>

⁵ Természetesen a legfontosabb, hogy maguk a választók elkötelezettek legyenek a liberális demokrácia és a piacgazdaság értékei mellett. Rosta & Tóth (2021) szerint a többség – a kutatás egyetemistákra vonatkozott – támogatja ezt, igaz, nem tekinti ezeket olyan értékeknek, amelyeket bármi áron megvédene.

- Rosta, M., & Tóth, L. (2021). Is there a demand for autocracies in Europe? Comparing the attitudes of Hungarian and Italian university students toward liberal democratic values inspired by János Kornai. *Public Choice*, 187(1), 217–233. <https://doi.org/10.1007/s11127-021-00877-y>
- Rosta, M. (2025). A politikai kapitalizmus felemelkedése és annak hatásai. *Külgazdaság*, 69(1–2), 135–142. <https://doi.org/10.47630/KULG.2025.69.1-2.135>
- Thomson, R., Royed, T., Naurin, E., Artés, J., Costello, R., Enns-Jedenastik, L., & Praprotnik, K. (2017). The fulfillment of parties' election pledges: A comparative study on the impact of power sharing. *American Journal of Political Science*, 61(3), 527–542. <https://doi.org/10.1111/ajps.12313>
- Treisman, D. (2020). Democracy by mistake: How the errors of autocrats trigger transitions to freer government. *American Political Science Review*, 114(3), 792–810. <https://doi.org/10.1017/S0003055420000180>
- Vahabi, M. (2023). *Destructive Coordination, Anfal and Islamic Political Capitalism. A New Reading of Contemporary Iran*. Springer International Publishing, Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-17674-6>

Simonovits András,
a Budapesti Műszaki Egyetem Matematikai Intézetének professor emeritusa

E-mail: simonov@math.bme.hu*

HITELES, ÁTLÁTHATÓ ÉS FENNTARTHATÓ NYUGDÍJPOLITIKÁT!

A *Külgazdaság* körkérdéséből indulásként három mondatot idézek: „A politikai döntéshozóknak hiteles, átlátható és fenntartható politikákkal kell helyreállítaniuk a bizalmat. (...) A megúszom üzemmód a magyar kormány gazdaságpolitikájára különösen igaz, amely három éve tartó stagflációhoz közeli állapotban fordul rá a jövő évi választásokra. Hogyan lehet ebből kilépni, és a jövőre tekintve építkezni?”

A válaszomat ezúttal is kutatási területemre, a nyugdíjpolitikára szűkítem. Először Orbán Viktor miniszterelnök 2025. október 17-ei rádióinterjúból idézek, hogy miért halogatná még 25 évig a nyugdíjreformokat, majd röviden kifejtem saját elképzeléseimet a hiteles, átlátható és fenntartható nyugdíjpolitikáról.

A nyugdíjreformok halogatásáról

Kezdeként hosszan idézem az interjúból azt a részt, amelyben a miniszterelnök a nyugdíjreformok szinte végtelenbe nyúló halogatását indokolja.

„Egy nyugdíjrendszer sosem tökéletes, tehát olyat még nem láttam; mindig valamilyen eleme vitatható, így a magyarnak is. De azért az igaz, hogy a magyar nyugdíjrendszer két pilléren áll, egyfelől, hogy te mennyi időt töltöttél munkában, mennyi a szolgálati idő, és mennyi járulékot fizettél. És ennek a kombinációja adja ki, hogy ki mennyi nyugdíjat kap. Ehhez hozzájárulni, új elemet bevezetni a nyugdíj megállapításába rendkívül kockázatos, mert lehet, hogy egy kiválasztott csoport számára mintha igazságos lenne a kívülről jövő beavatkozás, de más csoportok pedig úgy fogják érezni, hogy velük szemben meg nem méltányos, velük szemben igazságtalan.

Én csináltam már ilyen beavatkozást még az első kormányzásunk idején, legjobb szándékkal tettem. Az egyik legsikertelenebb politikai döntésem volt, mert egy kicsit nyúltunk csak bele a rendszerbe, de abban a pillanatban olyan belső vita robbant

* A kézirat 2026. január 5-én érkezett a szerkesztőségbe.
<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.145>

ki, a kisebb nyugdíj, a nagyobb nyugdíj, a hosszabb szolgálati idő, a rövidebb, hogy nem lehetett kiigazodni benne, és csupa sértett embert láttam. Mindenki úgy érezte, hogy itt igazságtalanság történik. Tehát én azt javasolom, hogy semmilyen nyugdíjreformot ne vezessünk be. Ezt a rendszert adjusztálgassuk, ha kell igazítsunk rajta kicsiket, és ezt a rendszert vigyük el, ameddig csak lehet. Hát, ha majd több gyerek születik, akkor ezt a rendszert nagyon hosszú ideig fönn lehet tartani. Kétségkívül 20–25 év múlva majd a demográfiai helyzet függvényében érdemes újra távlatosan gondolkodni a nyugdíjrendszeren.

De most nem szükséges ez. A nyugdíjrendszer úgy, ahogy van, működőképes; tudjuk garantálni, a magyar gazdaság tudja garantálni, a kormány tudja garantálni, én személyesen tudom garantálni a nyugdíjasoknak, hogy a nyugdíjuk nem fog veszíteni az értékükből, ezt 2010-ben egy megállapodásban papírra is vetettük, sőt, ahogy a gazdaságnak voltak jobb időszakai, akkor mindig emeltük is a nyugdíjaknak az értékét, sőt, visszaállítottuk a 13. havi nyugdíjat, tehát egyszer már csináltunk, csináltam olyat, hogy visszavezettem egy korábban létezett, de a baloldali gazdaságpolitika által elvett nyugdíjelemet. Ezért a 14. havi nyugdíj bevezetése sem ismeretlen feladat a számunkra, láttam már ilyet, csináltunk már ilyet.”

Magyarra lefordítva: célszerű, hogy amíg lehet, a kormány halogatja a reformokat. Ha már aggasztónak látszik a nyugdíjak leszakadása a bérektől, akkor vezesse vissza a 13. havi nyugdíjakat, sőt adja hozzá a 14. havit is. De azokat is úgy, hogy annak első heti részét az esedékes parlamenti választáshoz minél közelebbre időzítsse. Ha a kormány fél a választási vereségtől, akkor érdemes a 3. és 4. heti részletet előre hozni, mint ahogy 2022-ben történt. Nem baj, ha az előző évben összeállított költségvetésben ez vagy az az ötlet még nem szerepelt, hiszen más ötletek sem szerepeltek, mégis bevezetik őket, és az ország kibírja. Legfeljebb a kamatterhek nagyok, nő az infláció, és még inkább gyengül a gazdaság.

Ha akarta volna, sem lehetett volna őszintébb Orbán Viktor: a nyugdíjreformokat addig halasztaná, ameddig csak a költségvetés bírja (a hivatalos előrejelzések 2060-ra már a GDP hat százalékára becsülik az évtizedekre befagyasztható nyugdíjrendszer hiányát). Az viszont a napnál is világosabb, hogy az utóbbi 15 év nyugdíjpolitikája se nem hiteles, se nem átlátható, se nem fenntartható.

Egy hiteles, átlátható és fenntartható nyugdíjpolitika körvonalai

Mindenekelőtt két elvvel egészítem ki a címben szereplő nyugdíjpolitika elveit: hatékonyság és méltányosság. A nyugdíjrendszer *hatékonysága* azt jelenti, hogy a dolgozó átlátja a rendszert és kifizetődőnek tartja a részvételt: keresetét teljes mértékben bevallja, és nem igyekszik a lehető leghamarabb nyugdíjba vonulni. A *méltányosságnak* két ismérve van: normális a viszony mind az azonos évben különböző életpálya-keresettel (horizontális), mind a különböző években hasonló életpálya-keresettel (vertikális) nyugdíjba vonulók nyugdíja között.

A jelenlegi magyar rendszer *nem hatékony*, egyrészt, mert a Nők40 keretében a legalább 40 éves jogviszonyú nőknek megengedi, hogy több évvel a korhatár elérése előtt nyugdíjba vonuljanak, induló nyugdíjukat sem csökkentik a hiányzó évekkel, sőt járulékmentesen akár teljes munkaidőben is tovább dolgozhatnak; másrészt a többi dolgozót rákényszeríti, hogy legalább 65 éves korig dolgozzon, még akkor is, ha ez sem egyénileg, sem társadalmilag nem célszerű.

Ez már átvezet a *méltánytalansághoz*. A laza és merev korhatár együttélése önmagában párját ritkító méltánytalanság. További méltánytalanság, hogy az induló nyugdíjak követik a statisztikailag irreálisan felülbecsült és a termelékenységtől elmaradó átlagos nettó reálkereseti dinamikát: például, ha 2016-ban hét százalékkal emelkedtek a reálbérek, akkor 2017-ben reálértékben körülbelül ugyanennyivel nőttek az induló nyugdíjak. Miközben a már megállapított nyugdíjak épp csak megtartják vásárlóerejüket – legalábbis átlagosan (a kisnyugdíjak elengedhetetlen felzárkóztatásáról elfeledkezve), eltekintve a többlethónapok fejedelmi ajándékától.

Feleslegesnek tartom ebben a rövid cikkben részletesen megismételni nyugdíj-reform-elképzeléseimet, de távirati stílusban azért vázolólok őket. Talán a legegyszerűbb, ha az általam szükségszerűnek tartott reformokat a leginkább kifogásolható intézkedések felsorolására adandó válaszokként írom le:

- 1.) 2015 óta csak részben nyilvánosak a nyugdíjstatisztikák; újra teljesen nyilvánossá kellene tenni őket.
- 2.) A 2008 és 2010 között érdemben működött Költségvetési Tanácsot a több tucat fős titkárság bezárásával a jelenlegi kurzus kiüresítette. A titkárság újjáépítése lehetne az első akadálya a 2010 óta folytatott hiteltelen, átláthatatlan és fenntarthatatlan nyugdíjpolitikának.

- 3.) A kötelező magánnyugdíjpillér erőszakos államosítása (2010). Érdekes, hogy a kormányzat még arra is sajnálja az energiáját, hogy tisztázza: az elvett magánnyugdíjak megjelennek a teljesebb tb-nyugdíjakban.
- 4.) A Nők40 bevezetése: méltánytalan és pazarló (2011). A Nők43 hatéves lépcsőzetes bevezetésével a károk jelentősen mérsékelhetők.
- 5.) A rokkantsági nyugdíjrendszer megszüntetése (2012). Újra kellene gombolni a mellényt.
- 6.) A lefelé is rugalmas korhatár felszámolása: merev (2012). Ez a Nők40 nem visszamenőleges átalakításának tükörképe lehetne. 2032-re három évvel az akkori általános korhatár alá csökkenne a minimális korhatár, és minden előre hozott év hat százalékkal (plusz a rövidebb szolgálati idővel és a kisebb valorizálással) csökkentené az induló nyugdíjat.
- 7.) A vegyes indexálás megszüntetése (2012). Visszavezetése technikailag lehetséges, de a 13. és a 14. havi nyugdíj bevezetése részben pótolja a kiesést.
- 8.) A járulékalap plafonjának megszüntetése rövidlító költségvetési okokból (2013): egyre inkább teret enged a nagyon magas nyugdíjaknak, és ezért az élettartamrés miatt hosszú távon veszteséget okoz. A plafon visszaállítása miatt kieső járulékok egy részét átmenetileg különadóval el kellene vonni, a másik részt más forrásból kell fedezni.
- 9.) A szociális hozzájárulási adó (gyakorlatilag munkáltatói járulék) kulcsa 27-ről 13 százalékra csökkent (2016–2022), hatalmas lyukat ütve a tb-kasszában, beleértve az egészségügyet. A munkáltatói (szocho) kulcs valamilyen mértékű növelését elkerülhetetlennek látom. A befolyó többletjárulékokból legalább a legalacsonyabb nyugdíjakat rendezni lehetne.
- 10.) Csak egyetlen egy dicséretes intézkedést említek: a degresszió megtartását és erősítését, bár lehet, hogy ez is csak a tétlenségből ered. Némileg leegyszerűsítve: az induló nyugdíjak kiszámításánál alkalmazott, valorizált nettó kereset beszámítása egy-egy küszöb fölött sávosan csökken tíz, majd húsz százalékkal. Mivel a sávhatárokat nominálisan rögzítették (ez elvben hiba), a bérek és az árak ütemes emelkedése egyre szélesebb körben érvényesíti a degressziót. A két küszöböt egységesíteni kellene a mindenkori átlagos nettó kereseten, 20 százalékos elvonással.

Jelenleg a nyugdíj feszültségek paradox módon nem fordulnak át politikai feszültségekbe. Ellenkezőleg, a közvélemény-kutatók szerint a jelenlegi kormánnyal elégedett szavazók aránya a nyugdíjasok körében a legnagyobb, mindenekelőtt a kisnyugdíjasok körében.

Ha azonban el akarjuk kerülni, hogy a nyugdíjrendszer 10-20 év múlva a fejünkre dőljön, fenntarthatatlanná váljon, akkor a mindenkori kormánynak előbb vagy utóbb mégis rá kell szánnia magát bizonyos reformokra. Nehéz kérdés, hogyan lehetne az itt jelzett reformokat elfogadtatni az érdekeltekkel. Az 1.–3. reformponton kívül bármely irányú reform először áldozatokat követelne a dolgozóktól vagy a költségvetéstől, és csak hosszabb távon hozna hasznot. Nem lesz könnyű dolguk a jövőbeni reformereknek.

V É L E M É N Y

Főszerkesztői bevezetés Mihályi Péter és Fertő Imre véleménycikkéhez

Magyarországon hosszabb ideje napirenden vannak a tudományos teljesítmény mérését (tudománymetria), ettől elválaszthatatlanul az egyetemi oktatók és a kutatók hazai és nemzetközi publikációs teljesítményét és stratégiáját, tágabb értelemben tudományos karrierútját, tudományos intézményekbe való bekerülési lehetőségeit bemutató, illetve elemző hosszabb-rövidebb cikkek és tanulmányok. Ezek a témák a nemzetközi egyetemi és kutatói közösséget is foglalkoztatják.

Ami a hazai helyzetet illeti, a vonatkozó írások a témát eltérő mélységben, külföldi megközelítésben, különböző nyomtatott és online fórumokon, gyakran erősen szubjektíven tárgyalják. Sok nemzetközi vonatkozása ellenére nem kapcsolódik ugyan közvetlenül a lap profiljához, ezek a – gyakran kényesnek tartott – témák azonban érdekesek lehetnek a *Külgazdaság* olvasói számára, és közvetlenül érintik a folyóirat korábbi és jövőbeli szerzőit.

Abból kiindulva, hogy ezekről a kényes témákról lehet tárgyszerűen, tudományos igényességgel, szubjektív felhangoktól és személyeskedéstől mentesen, kultúraltan írni, a *Külgazdaság* 2024. május–júniusi számában közölte Krajcsák Zoltán – Sasvári Péter – Bakacsi Gyula A hazai közgazdász-tudóstársadalom publikációs stratégiája: különbségek és ellentmondások a közgazdaság-tudomány és a gazdálkodástudomány tudományágakban című vitacikkét.

Ugyanebben a szellemenben jelentette meg 2025. november–decemberi számában Fertő Imre Meritokrácia vagy informális hálózatok? Az MTA levelező tagságának odaítélési mechanizmusáról című tanulmányát, amely egyébként egy tágabb kutatási program része.

Örvendetes az írás visszhangja: e számban közöljük Mihályi Péter Hogyan választódnak ki az akadémikusok? (Válasz Fertő Imre: „Meritokrácia vagy informális hálózatok?” című cikkére) címet viselő véleményét, illetve Fertő Imre erre adott válaszát. A fiatalabb generáció körében elindulhat egy beszélgetés a Fertő- és a Mihályi-cikkek kapcsán, mert ez a vita igazán számukra fontos. Ez a vita részben

kapcsolódik a *Magyar Tudomány* folyóirat Ki a tudós? cikksorozatához, amelyben nagyszámú neves kutató ismertette álláspontját. Mindez arra hívja fel a figyelmet, hogy szükség van olyan fórumra, ahol – sine ira et studio – mindenki közzéteheti a véleményét. Ennek a törekvésnek adott helyet a *Külgazdaság* is, amely e kérdések megvitatását is vállalja tudományterületünket érintően, mert a téma tudományos igényességű vitája szakmai közösségünk jövőjét, eredményeinek elismerését is befolyásoló fontos ügy.

Budapest, 2026. február 17.

Dr. Losoncz Miklós DSc
egyetemi tanár
főszerkesztő

VÉLEMÉNY

MIHÁLYI PÉTER*

Hogyan választódnak ki az akadémikusok?

(Válasz Fertő Imre: „Meritokrácia vagy informális hálózatok?”
című cikkére)

Külső megfigyelők számára nehezen érthető az a rendszer, amelynek szabályai szerint a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) három évente egy alkalommal 32-35 új tagot vesz fel tagjai közé. Az elmúlt években emiatt több támadás is érte az MTA-t, különösen annak társadalomtudományi osztályait. A jelen folyóirat 2025. november-decemberi számában Fertő Imre egy 35 oldal terjedelmű, gondos ökonometriai elemzéssel arra vállalkozott, hogy az MTA IX. osztályának, a Gazdaság- és Jogtudományi osztály 1990 és 2025 közötti tagfelvételeit abból a szempontból elemezze, hogy az akadémikussá válás szempontjából mi a meghatározó: a publikációk és citációk számával jellemezhető akadémiai teljesítmény vagy az a kapcsolati háló, amely egyes jelölteket érdemtelenül segít, míg másokat érdemtelenül elbuktat. Ez az írás egy vitacikk, amelyben a szerző megmutatja, hogy Fertő Imre ökonometriai elemzése elhibázott, ezért azzal sem igazolni, sem cáfolni nem lehet semmit.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: C50, M50.

Kulcsszavak: Magyar Tudományos Akadémia, MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya, statisztikai módszertan, ökonometria, kapcsolati tőke, hálózati beágyazottság, meritokrácia, tudománymetria, SCOPUS.

* Mihályi Péter emeritus professzor, Budapesti Corvinus Egyetem, az MTA levelező tagja.
E-mail: peter@mihalyi.com.

A kézirat 2026. február 15-én érkezett a szerkesztőségbe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.152>

Abstract

OPINION

PÉTER MIHÁLYI

How are academicians selected?

(Response to Imre Fertő's article entitled "Meritocracy or informal networks?")

For outside observers, it is difficult to understand the system according to which the Hungarian Academy of Sciences (HAS) co-opts 32-35 new members every three years. In recent years, the HAS has come under fire for this, especially its social science departments. In the November-December 2025 issue of this journal, Imre Fertő undertook a 35-page, careful econometric analysis to analyse the co-options of the HAS's Department IX, the Department of Economics and Law, between 1990 and 2025 from the perspective of what is decisive in becoming an academician: academic performance, which can be characterized by the number of publications and citations, or the network of connections that undeservedly helps some candidates while undeservedly failing others. This is a debate article in which the author shows that Imre Fertő's econometric analysis is flawed and therefore cannot be used to prove or disprove anything.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: C50, M50.

Keywords: Hungarian Academy of Sciences (HAS), MTA IX. Department of Economics and Law, statistical methodology, econometrics, social capital, network embeddedness, meritocratic, Scientometrics, SCOPUS.

Bevezetés

Fertő Imre, a többször is átszervezett és átnevezett egykori MTA Közgazdaságtudományi Intézet jelenlegi vezetője, programadó cikket publikált a *Külgazdaság* 2025. évi november–decemberi számában.¹ A jelen írás címében szereplő kérdést – hogy ti. milyen mechanizmusok útján történik az MTA levelező tagjainak kiválasztása – Fertő az MTA IX. osztályának 1990 és 2025 közötti idősorainak ökonometria elemzése alapján próbálta megválaszolni.

¹ Az eredeti cikk bibliográfiai adatait, valamint Fertő munkahelyi affiliációjának pontos megnevezését lásd Fertő, 2025. Fertő 35 oldalas tanulmányát 3 oldalas, tömörített formában publikálta az Index internetes portálon 2026. február 4-én (Index, 2026). Ez a rövid írás sokat segíthet azoknak, akik számára az eredeti tanulmány túlságosan részletező és/vagy bonyolultnak látszik. A jelen cikk szerzője köszönettel tartozik Csaba Lászlónak, Ferenci Tamásnak, Földi Andrásnak, Körösi Gábornak, Lackó Máriának, Simonovits Andrásnak és Török Ádámnak a kézirat korábbi változataihoz fűzött megjegyzéseikért. A leírtakért természetesen csak a szerző felelős.

Az már egy következő kérdés, amivel Fertő nem foglalkozik (és ezért én sem), hogy ti. a IX. osztályra, a Gazdaság- és Jogtudományok Osztályára érvényes megálapítások mennyire általánosíthatók az MTA másik 10 osztályára?² Mielőtt egy ilyen sokkal ambiciózusabb elemzés elkészül, ami alapjául szolgálhat az MTA egészének mélyenszántó reformjához, nyilván érdemes a vizsgálat módszertani kérdéseit egy kisebb mintán, nevezetesen a IX. osztály adatai alapján tesztelni. Pontosan ez történt, és ez csak helyeselhető. Azt mindenesetre – a részletek kibontása nélkül is – érdemes leszögezni, hogy az MTA-n belül a 11 osztály működési rendje nem teljesen azonos, vagyis nem pontosan ugyanolyan érdekeltségi mechanizmusokra alapozódik, és ezért nem is teljesen azonos szabályok alapján működik a levelező tagok választása sem. Ilyen értelemben tehát akár igazak, akár hamisak a IX. osztályra kiszámolt eredmények, mindenképpen óvatosan kell eljárni az akadémia egészére érvényesnek gondolt eredmények általánosítása során.³

A *Külvgazdaságban* megjelent tanulmány már címében is megelőlegezi azt az állítást, miszerint az akadémikusok kiválasztása alapján véve informális hálózatok útján történik. A szerző nem titkolja, hogy

- az „informális” jelzöt,
- a „kapcsolati tőke”,
- a „támogatói háló”,
- a „hálózati beágyazottság”,
- az „alku”

és más hasonló kifejezéseket ő bíráló értelemben használja. Másfelől viszont a szerző mérlegeli szavainak súlyát, ezért árnyaltan fogalmaz. „A kérdés nem az – írja az *Index*-cikkben –, hogy létezik-e kapcsolati tőke, hanem az, hogy mekkora súlyt kap a döntésben és hogy ez a súly milyen torzításokat hoz létre.” Erre a saját maga által megfogalmazott kérdésre Fertő egyértelmű választ ad: a IX. osztályban „a mérhető teljesítménymutatók marginális szerepet játszanak a döntésben, míg a hálózati beágyazottság kulcsfontosságú” (Fertő, 2025:82), illetve azt, hogy „az ajánlók száma és központi pozíciója a legerősebb előrejelző” (Fertő, 2025:108). Csakhogy – mint

² A könnyebb követhetőség kedvéért felsorolom az MTA 11 osztályának pontos nevét: I. Nyelv- és Irodalomtudományok, II. Filozófiai és Történettudományok, III. Matematikai Tudományok, IV. Agrártudományok, V. Orvosi Tudományok, VI. Műszaki Tudományok, VII. Kémiai Tudományok, VIII. Biológiai Tudományok, IX. Gazdaság- és Jogtudományok, X. Földtudományok, XI. Fizikai Tudományok.

³ Szakadát (2026) folyamatban lévő kutatása, amely időben 1945-ig nyúlik vissza és az MTA mind a 11 osztálya esetében vizsgálja a levelező tagok választásának adatait, azt jelzik, hogy az osztályok közötti különbségek a jelölési folyamat részletszabályait tekintve igen jelentősek.

majd látni fogjuk – a statisztikai eredmények interpretálása problémákkal terhes. Ezért sem igazolásként, sem cáfolatként nem elfogadhatók a cikk következtetései.

Hogyan lehet valaki tagjelölt?

A rendes, a levelező, a külső és a tiszteleti tagok választása háromévenként történik. Bármilyen frivol módon is hangzik, az Akadémia vezetésének egyik fő célja, hogy úgy pótolják az előző választás időpontja óta elhunyt tagokat, hogy közben fenntartsák az osztályok közötti „történelmileg kialakult” létszamarányokat.⁴ A jelölés egyirányú folyamat és szó szerint értendő – a jelölteknek a szokásjog szerint nem szabad ajánlókat „gyűjteni”. Arról persze a jelölések előtt hallani lehet híreket, hogy egyesek ennek ellenére megpróbálnak lobbizni saját jelölésük érdekében, de hogy ez mennyire elterjedt gyakorlat, arról nincs semmiféle adat. Mindenesetre az tény, hogy Fertő erről a korlátról nem tesz említést. Sőt, kifejezetten úgy prezentálja ezt a fontos körülményt, mintha ez része lenne a normális gyakorlatnak (*l. táblázat*, Fertő, 2025:84).

Mindezekon túlmenően vannak további íratlan, ugyancsak szokásjogon alapuló korlátok is. Például az, hogy a nagydoktori fokozat és a levelezői jelölés között legalább öt év teljen el, vagy az, hogy egy személyt pályafutása során maximum háromszor lehet akadémikusnak jelölni. Ezek mind íratlan szabályok, amelyek alól akadtak kivételek is. Az viszont szigorú írott szabály, hogy az osztályok hazai akadémikusai titkos szavazással döntenek a tagjelöltek támogatásáról és sorrendjéről is. Mind a 11 osztály, külön-külön. A közös akadémiai jelölőlistára csak azok a tagjelöltek kerülnek fel, akik az osztályokon ún. „támogató szavazással” a szavazatok több mint felét megszerezték. Ez is nagyon fontos és viszonylag kevésbé ismert szabály, miként az a tény is, hogy a IX. osztály esetében a rendes tagok száma majd négyszeresen meghaladja a levelező tagok számát.⁵

⁴ A jelölési folyamat bonyolultságát növeli még néhány – minden osztályt érintő – alapszabályi korlát is: (i) A 70 évesnél fiatalabb hazai akadémikusok száma nem haladhatja meg a 200 főt; (ii) a hazai akadémikusok teljes (levelező és rendes tag) száma pedig a 365 főt. (iii) Az Akadémia vezetése elkötelezett a nők arányának javítása mellett. (iv) Cél a fiatalítás is, vagyis az, hogy növekedjen a 70 év alatti akadémikusok száma. (v) Időről időre felmerül az a szempont is, hogy növelni kellene a társadalomtudományi ágak elismertségét a természettudományokhoz képest. Ilyenkor az MTA elnöksége megteheti, hogy eggyel vagy kettővel több helyet allokál a három társadalomtudományi osztálynak, mint amennyit egy pusztán az elhunytak pótlását célzó, arányos elosztás indokolna.

⁵ A 2025. decemberi állapot szerint az osztálynak 23 rendes és 6 levelező tagja van. A tudományágak szerinti megoszlás: közgazdász (13), jogász (11), „harmadik rend” (5).

Első hallásra helytállónak tűnik Fertő statisztikai elemzésének kiinduló pontja, a H1-gyel és H2-vel jelölt, egymással is összefüggő két hipotézis, miszerint minél több akadémikus áll aláírásával nyíltan egy jelölt mögé, annál nagyobb a jelölt esélye a megválasztásra, illetve minél népszerűbb és elismertebb az ajánló, annál többet nyom a latban a nomináló személy kapcsolati hálója. Tíz támogató aláírás kétszer annyit segíthet, mint öt... Ez a feltételezés összhangban látszik lenni a tapasztalati ténnyel is, hogy a választások során egy-egy jelölt mögött nem titkoltan egy-egy nagy szakmai tekintéllyel rendelkező akadémikus (mentor) áll. Csakhogy az MTA minden osztályra vonatkozó jelenlegi szabálya szerint három támogatóra mindenképpen szükség van, 4-5-6-7 viszont a IX. osztályban nem szokott lenni.⁶

Az ökonometria bajok gyökere: a becsült hatások időbeli állandósága

A 163 elemű adatbázis⁷ elemzése félrevezető eredményt ad, ha úgy értelmezzük, hogy az időszak átlaga egyszersmind a jelenlegi helyzetet is tükrözi. Nyilvánvalóan nem tükrözi. Olyannyira nem, hogy más összefüggésben, a 8. táblázat (Fertő, 2025:101) adataira hivatkozva Fertő is elismeri, hogy „a levelező tagság kiválasztási küszöbe folyamatosan emelkedik, és a tudományos teljesítmény egyre inkább nemzetközi mércével értendő” (Fertő, 2025:101).

Mint az Fertő írásából is kiderül (4. táblázat, Fertő, 2025:95), az ajánlók számának átlagos értéke 3,1 ajánló, 1,0 szórással. A részletesebb adatok⁸ azt is megmutatták, hogy az esetek mintegy 30%-ában volt 2 ajánló, 45%-ában 3, 20%-ában 4, és csak a maradék, szűk 10% rendelkezett 4-nél több (5, 6 vagy 7) ajánlóval. Látható tehát, hogy az ajánlók számában van némi szóródás, így ökonometriaileg lehetséges a hatásának becslése. Valójában azonban még ez a részletezettség sem elég a helyzet teljes megértéséhez. Ha ugyanis megnézzük a választásokra lebontott adatokat, akkor azt látjuk, hogy 2004 után nem fordult elő 2 ajánló: a 2007-es és azt követő választásokon kötelező minimum volt a 3 ajánló. Korábban azonban másképp volt.

⁶ 1998-ban a IX. osztály 10 nevet vitt a Közgyűlésre, s ezek közül csak kettőnek volt három ajánlója, a többinek az akkor hatályos szabályozás szerint csak kettő. Közülük az egyiket megválasztották, a másikat nem.

⁷ Fertő szerint 1990 és 2025 között, vagyis 35 év alatt, a IX. osztály a maga részéről 163 tudós jelölését támogatta – átlagosan két alkalommal is. A jelöltek száma 89 volt, közülük – saját számításom szerint – 39-en kapták meg a levelező tagságot (23,9 százalék). A leadott ajánlások száma 513, az ajánlók száma 74 fő volt.

⁸ A szükséges adatokat Szakadát István bocsátotta rendelkezésemre. Segítségét ehelyütt is köszönöm.

A választásonkénti adatokból az is látszik, hogy a hat, 2007 előtti választásból négy esetében a jelöltek több mint fele mindössze 2 ajánlóval rendelkezett.

Ez az észrevétel elvezet minket egy másik és talán még fontosabb felismeréshez. Jelesül, hogy Fertő modellje összeönti a különböző választások eredményeit, amire – mint azt az ajánlók száma mutatja – szükség is van. Ha ugyanis leszűkítenénk a vizsgálatot mondjuk a 2007 utáni választásokra, akkor a mintanagyság csökkenésén túl (13 választás helyett csak 7), azért is nehezebb lett volna kimutatni az ajánlók számának hatását, mert kisebb benne a szóródás (szinte mindenkinél 3-4 ajánlás van). Jól ismert tankönyvi probléma, hogy a magyarázó változó kisebb szórása – *ceteris paribus* – nagyobb mintavételi bizonytalansággal jár együtt. Voltaképp a mélyebb kérdés, ami itt felvetődik, az a Fertő által kimutatott hatások időbeli stabilitása. Biztos, hogy 1990-ben ugyanúgy hatott az ajánlók száma a jelöltek esélyeire, mint 2025-ben? Fertő modelljében igen, hiszen ezen koefficiensek becslése az időben poolba összeöntött mintából származik. Ez plauzibilis modellfeltevés? Nyilván nem. Fertő maga is utal rá, hogy a tudománymetriai mutatókban lényeges változás történt, így adódik a kérdés, hogy a kapott eredmény mennyiben tükrözi a régebbi, ma már nem fennálló helyzetet, és mennyiben informál az aktuális helyzetről. Léteznek időben változó paraméterű modellek, melyek képesek ezt kezelni, ám Fertő védelmében el kell mondani, hogy az ilyenek becsléséhez valószínűleg nem lenne elég a mintanagyság.

Hol érdemes mérni az akadémikusok meritokratikus teljesítményét?

Fertő az *Index*-cikkben explicit módon megfogalmaz egy olyan tényállítást, ami szerintem is helytálló. Kettőnk között a különbség az, hogy szerinte a helyzet rossz és orvosolandó, szerintem viszont teljesen normális és nincs is ok a változtatásra.

Az állítás így hangzik: a levelező tagság nem ösztönző rendszerként működik, hanem inkább egy pálya szimbolikus lezárása és visszaigazolása. Ez valóban így van. De ez elkerülhetetlen következménye az élettartam meghosszabbodásának,⁹ miközben a legtöbb ember (és tudós) szellemi pályájának zenitjén már 10-15 éve túl van. Ehhez a kiinduló helyzethez adódik hozzá az a nehézség, hogy a IX. osztályhoz való tartozás jogán kb. 200 nagydoktor vetélkedik abban, hogy felkerüljön arra a

⁹ A KSH adatai szerint 1990-től napjainkig Magyarországon a férfiak születéskor várható élettartama 65 évről 73 évre (vagyis 8 évvel!) nőtt. Az élettartamrés szélesedése miatt a tudósok esetében ez a növekedés feltehetően még markánsabb.

3-4 fős listára, akikről az Akadémikusok Közgyűlése háromévente egyszer szavaz. Ez nagyon-nagyon kiélezett versenyt jelent, *a priori* 1,7 százaléknyi eséllyel. Ilyenkor a jelöltek szemszögéből nézve a véletlennek is döntő szerepe lehet a sikerben.¹⁰

Ezért alakult ki az a gyakorlat, hogy az Akadémia égisze alatt történő meritokratikus szelekció a tudósi életpálya eggyel korábbi fokozatánál történik, nevezetesen a nagydoktori cím odaítélésekor. Az ugyanis pótolhatatlan előfeltétele az akadémikus jelöltségnek.¹¹ A jelenlegi helyzet tehát az, hogy a 40 és 60 éves korosztály jól mérhető, objektív teljesítményét az adott osztály irányítása alatt működő minősítő bizottságok – esetenként átlag 100 (!) ember – 1-2 éves átfutással kialakított véleménye alapján juthat el valaki a DSc-címhez. Egyszerűbben fogalmazva: a levelezői tagjelöltség mechanizmusai az elmúlt négy évtized során egyre inkább olyanná csiszolódtak, hogy az MTA vezetése nyugodt szívvel kiindulhat abból, hogy aki ma eljut a DSc-címig, az kevés kivételtől eltekintve megfelel az akadémikusoktól elvárható publikációs és citációs követelményeknek.¹² Ilyen értelemben – mint Fertő maga is írja – a levelező tagi választás során „a tudományos teljesítmény küszöbfeltétel” (Fertő, 2025:103). De ez, ismétlem, szerintem rendben is van. Aki egyáltalán eljut odáig, hogy jelölt lehessen, az a meritokratikus mutatókat tekintve mind alkalmas az akadémiai tagságra. Kis különbségek vannak ugyan az egyes jelöltek között, de a taggá választásnak nem célja ezen különbségek lemérése. Ez magyarázza azt a gyakorlatot is, hogy 5-8 évvel a levelező tagság megszerzése után a még életben maradt levelező tagok szinte automatikusan, minden komolyabb „tesztelés” nélkül megkapják a „rendes tag” címet.

A IX. osztályban az informális alkuk elkerülhetetlenek

Mint fentebb, a 2-es számú lábjegyzetben található osztálymegnevezések mutatják, a Gazdaság- és Jogtudományi osztály egyike annak a három tudományos osztálynak (I., II. és IX.), amely két területet fog össze. Csakhogy, mint azt Fertő

¹⁰ Valójában ez a probléma egy az itt terítéken levő dilemmáknál összetettebb ellentmondásra vezethető vissza, amelyeket mélyenszántóan elemzett Jánossy (1963) ún. Mérhetőség könyve, bevezetve a mérés kritikus határának fogalmát (id. mű I. fejezet).

¹¹ Nem szabad kihagyni a helyzetértékelésből, hogy a DSc-cím megszerzése ugyancsak feltételhez kötött (PhD). Sokan megcsinálják az egyetemi habilitációt is. De már a habilitáció is feltételhez kötött: 1993-ban tért át a magyar felsőoktatás a PhD-rendszerre. Ezek mind szűrők!

¹² Az MTA doktora cím odaítélése során a minősítés tudománymetriai feltételeit egy 6 oldalas, nagyon részletes táblázat tartalmazza. Ezt a IX. osztály ügyrendjének 32–37. oldalán lehet megtalálni: https://mta.hu/data/dokumentumok/ix_osztaly/IX_osztaly_ugyrend_2016.pdf

maga is elismeri, egy kiváló jogász és egy kiváló közgazdász életpálya-teljesítményei közvetlenül nem vethetők össze. Evidens módon más a publikációs gyakorlat, más a posztgraduális képzési rendszer, mások a javadalmazási szokások, stb. De miután a betölthető levelezői tagi pozíciók száma az elhunyt akadémikusok száma alapján alakul ki, tapasztalatból tudni lehet, hogy a IX. osztály számára alkalmanként *maximum* 3-4 hely biztosított. Ezt kell elosztani.

A gyakorlatban a döntési helyzet még bonyolultabb, mert a IX. osztályhoz tartozó tudományos bizottságokban, illetve az osztályhoz tartozó köztestületi tagok személyén keresztül képviselte van az ún. *harmadik rend*, vagyis a szociológia, a vállalati gazdaságtan, a politológia, a statisztika, a jövő kutatás specialistáinak is. Hosszabb időszak átlagában ezeket a területeket is be kell vonni az alkufolyamatba.¹³

Nagyon fontos megérteni, hogy minimumgarancia viszont nincs! Ha tehát az osztály a sorsdöntő szavazáson „szétszavaz”, vagyis a IX. osztály 29 szavazati joggal rendelkező tagja csak a saját szűkebb tudományterületük érdekeit próbálja maximalizálni (értsd: minden jogász csak a jogász jelölteket, minden közgazdász csak a közgazdász jelölteket támogatja), akkor könnyen előállhat olyan helyzet, hogy az osztály szintjén nem három vagy négy, hanem csak egy vagy két jelölt kapja meg a jelöléshez szükséges 50% + 1 szavazatot. Ebben az esetben az adott hároméves ciklusban az osztály biztosan „elveszít”¹⁴ egy vagy két levelező tagi pozíciót, miután az Akadémikusok Közgyűlése elé csak azok terjeszthetők fel szavazásra, akik saját osztályukban legalább 51%-os támogatást tudtak elérni. Ezért is van az, hogy a levelező tagi jelölés folyamatában *valójában mind a 11 osztály esetében elkerülhetetlen az alku és az előzetes megegyezés*. A IX. osztály esetében – mondjuk – olyan formában, hogy „most a jogászok kapnak eggyel több helyet, három év múlva pedig a közgazdászok”. Ha nem így működne a rendszer, akkor egyáltalán nem tudna működni, mert a csoportérdekek szétfeszítenék. Az „alku” szónak ugyan negatív a csengése, de meg kell érteni, hogy ezt a helyzetet alkuk nélkül nem lehet kezelni. Az angol szólásmondást idézve: „*It's not a bug. It's a feature.*” Nem arról van szó tehát, hogy a döntési folyamatból a szubjektivitást kell kiküszöbölni. Osztályokon belül is, meg az Akadémikusok Közgyűlésén is csoportérdekek feszülnek egymással szembe, és nem szubjektív ítéletek.

¹³ Így már könnyebben érthető, hogy miért volt fontos a harmadik rendhez tartozó szociológus, Huszár Tibor (1930–2019) személye az ajánlási folyamatban. Hosszú akadémiai pályafutása során mindenki másnál több esetben volt ajánló 1990 és 2016 között, összesen 21 esetben.

¹⁴ Itt van jelentősége annak a fentebb már említett ténynek, hogy a levelezőtág-választás egyik általános célja az elhunyt akadémikusok pótlása.

Az abszolút objektivitás nevében jól hangzik az a Fertő cikkéből kiolvasható javaslat, hogy a tagjelölést bizzuk egy egyszerű, mechanikus, transzparens és a kvalitatív jellemzőket a lehető legnagyobb mértékben mellőző pontozási rendszerre. Meghatározunk egy algoritmust, a könyvtárosok begépelik a kutatók publikációs és citációs adatait egy elismert nemzetközi adatbázisba – mondjuk a Scopusba.¹⁵ Így már csak az „Enter” gombot kell megnyomni, és kijön a gépből a három legértemesebb levelező tag neve. De a fentebb kifejtett okok miatt ez eddig sem ment, és – szerintem – a jövőben sem fog menni. Kénytelenek vagyunk belenyugodni, hogy amiként nincs olyan ország, ahol az adóbevallás elfér egy sörálátétén, nincs olyan tudományos minősítő rendszer sem, ahol automatizálni lehet az egész folyamatot.

Egy megjegyzés a „gyenge” és „erős” támogatás arányairól

A modern társadalmak megértéséhez elengedhetetlen a társadalmi hálózatok működésének vizsgálata. Ez az MTA-ra is vonatkozik, és Fertő Imre is így járt el, amikor a mentorok befolyását hálózati megközelítésből szemléli. Első megközelítésre mindannyian hajlamosak lehetünk arra, hogy az erős, bizalmi kapcsolatokra fókuszáljunk – családtagokra, közeli barátokra, kollégákra. A valóságban azonban sokszor a lazább, kevésbé intenzív kötések, az úgynevezett gyenge kötések (*weak ties*) bizonyulnak a legértékesebbnek. Ezt a paradoxonnak tűnő jelenséget először Mark Granovetter (1973) amerikai szociológus egy mára klasszikussá vált cikkében írta le.

Granovetter (1973) eredeti megfigyelése az álláskereső folyamat elemzéséből fakadt. Azt találta, hogy a liberális demokráciákban az emberek sokkal gyakrabban jutnak új munkalehetőségekhez olyan személyeken keresztül, akikkel csak felületes, alkalmi kapcsolatban állnak, semmint közeli barátaikon vagy családtagjaikon keresztül. Ez a felismerés ellentmondott a korábbi intuíciónak, miszerint a legfontosabb információk a legszorosabb kapcsolatokon keresztül érkeznek. Az elmélet lényege éppen abban rejlik, hogy a gyenge kötések hidakként funkcionálnak a különböző társadalmi csoportok és információs buborékok között, lehetővé téve a friss, nem redundáns információk áramlását. Az erős kötések hálózata általában sűrű és

¹⁵ A Scopus a holland Elsevier kiadó lektorált szakirodalmat (folyóiratcikkek, könyvek, konferenciakiadványok) tartalmazó nemzetközi bibliográfiai és hivatkozási adatbázis. Az MTA doktori eljárásrendje nem az angol nyelvű Scopust, hanem a magyar nyelvű MTMT2 (Magyar Tudományos Művek Tára) adatbázist használja.

áthathatatlan, ami azt jelenti, hogy a benne lévő tagok nagy valószínűséggel ismerik egymást. Ezzel szemben a gyenge kötések olyan ismerősöket, kollégákat, egykori osztálytársakat vagy távoli rokonokat jelentenek, akikkel ritkábban érintkezünk, és akikkel a kapcsolatunk kevésbé intenzív, inkább formális vagy alkalmi. Ezek a kötések alacsonyabb érzelmi befektetéssel, kevesebb időráfordítással és kisebb intimitással járnak.

Hogy jön ez ide? Úgy, hogy a fentebb bemutatott alkufolyamat eredményét leginkább az befolyásolja, hogy a jogászok szemében a jelölt közgazdászok közül melyik a szimpatikusabb, és fordítva, hogy a közgazdászok mit gondolnak az általuk egyébként csak felületes módon ismert jogáskollégákról. Ha az alku során kettő jelölt közül kell választani, akkor – szemben a Fertő által is képviselt, közhelyszerű vélekedéssel, miszerint a szoros kapcsolati háló, az informális ismeretség a siker záloga – valójában az osztályon belüli gyenge kapcsolatok alakítják ki a jelöltségi folyamat végeredményét. Egy példával megvilágítva: nyilván semmi jelentősége sincs annak, hogy a jelölthöz szorosan közelálló személyek (szülők, gyerekek, házastársak, kollégák, szerzőtársak, mesterek és tanítványok stb.) miként vélekednek a jelöltről. Az számít, hogy a jelöltet csak hírből vagy névről ismerő nem szakmabeliek miként szavaznak a jelöltről az osztályszavazáson, ahol az 51%-os támogatást mindenképpen el kell érni. Egy feudális, dinasztikus rendszerben amikor – mondjuk – a parlamenti helyek elosztásáról van szó, csak a szoros, rokonsági kapcsolatok számítanak.

Fertő normatív javaslatai

Cikke végén Fertő felsorolja javaslatait arra vonatkozóan, hogy mit kellene változtatni a levelező tagok kiválasztásának mechanizmusán annak érdekében, hogy a rendszer tudományometriai eszközökkel mérhetőbb, objektívabb legyen. Első javaslat az, hogy a mainál is szűkebbre kellene visszanyesni a kvalitatív mutatók használatát, mert a magyar tudományos közösség még nem jutott el arra a szintre, hogy a kvalitatív tényezők súlyának növelése ne adjon alkalmat a visszaélésre. (Csak halkan kérdezem, ez azt jelenti, hogy Karikó Katalin Nobel-díját nem volt helyes figyelembe venni a külső tiszteleti tagság odaítélésekor 2022-ben, mert az „csak” egy kvalitatív mutató, miközben a világon és Magyarországon is százával vannak olyan kutatók, akik publikációs és citációs listája sokkal hosszabb, mint Karikó professzor asszonyé?)

A szerző azt is javasolja, hogy se a magyar nyelvű publikációk, se a magyar nyelvű hivatkozások ne számítsanak bele a tudományos teljesítménybe, csak a Scopus. Van ebben logika, és az is igaz, hogy a magyar nyelven történő publikálás még egy akadémiai osztályon belül is eltérő gyakoriságú. A IX. osztályon belül sok a magyarul nem is igen publikáló közgazdász, míg a jogászok vagy a politológusok között sokkal többen vannak, akik tudományos vizsgálódásaik eredményeit elsősorban a hazai tudományfogyasztók számára akarják publikálni. Nem megkérdőjelezve a Fertő által felvetett problémákat a magyar nyelvű publikációk tudományometriai felhasználásával kapcsolatban, azt fontos megjegyezni, hogy nem tudjuk, hogy ezek elhagyása milyen hatást gyakorolt a becsült koefficiensekre. Ez ugyanis azon múlik, hogy a magyar nyelvű publikációk aránya hogyan függ össze a felhasznált magyarázó változókkal és a függő változóval, amiről nincs információnk. Külön vizsgálat nélkül ugyanis nem lehet azt megmondani, hogy akár a jogászok, akár a közgazdászok vagy a harmadik rend esetében a Scopus-adatok átvétele nyomán a támogató aláírások befolyása a megválasztásra nő vagy csökken. Az is lehet, hogy ennek nincs is jelentősége. Egy érzékenységvizsgálat erejéig érdemes lett volna ezt a kérdést is megvizsgálni.

A jövőre vonatkozóan ebben a kérdésben alighanem az lesz a meghatározó, hogy a Magyar Tudományos Akadémia alapítása annak idején, vagyis éppen 200 évvel ezelőtt, a magyar nyelv ápolása céljából történt. Mindenek felett ez az MTA legrégebbi és sohasem szűnő feladata. Elképzelni nem tudom, hogy a belátható jövőben bármikor is lehetne az MTA-nak olyan vezetése, amely jóváhagyna egy olyan minősítési rendszert, amelyben a magyar nyelvű publikációk nem számítanak bele. De akármit is hoz a jövő, azt a jelen cikk tárgya szempontjából fontos aláhúzni, hogy saját mostani modelljének tesztelését Fertő úgy végezte el, hogy a jelöltek és támogatóik tudományometriai teljesítményét csak a Scopus-alapú publikációs és citációk, a h-index, illetve a végzett doktoranduszok száma alapján mérte (H8a, H8b, H8c), a magyar nyelvű publikációkat pedig egyszerűen figyelmen kívül hagyta.¹⁶

16 A Scopussal más baj is van! Korrekt eljárásnak tekinthető-e a 2004-ben létrehozott Scopus kizárólagos használata 35 éve megválasztott – azóta részben már elhunyt – akadémikusok utólagos értékelésére? Bár a Scopusban szerepelnek visszamenőlegesen feltöltött adatok is, ezek teljeskörűsége sokkal inkább kérdéses, mint az aktuális adatoké.

Összefoglalás

Fertő Imre bizonyára azzal a meggyőződéssel adta le cikkének kéziratát a *Kül-gazdaság* szerkesztőségének, hogy a IX. osztály esetében sikerült bebizonyítania, hogy az MTA levelező tagságának odaítélését szabályozó hatályos rendelkezések átalakításra szorulnak, mert a sikeres jelölések mögött nem valós szakmai értékek, hanem nagyobb részt lobbitevékenység húzódik meg. Szerintem a szerző téved. Amit bizonyítottak vél, az vagy nem bír jelentőséggel (mint a meritokratikus szempontok inszignifikanciája), vagy elkerülhetetlen szükségszerűség (mint a hálózati beágyazottság szignifikanciája). Pusztán ezért – vagyis csak ezért – nincs szükség az MTA átalakítására. Megint egy angol közmondást idézve: „*If it ain't broke, don't fix it*”.

Most, vitacikkem zárásaként, távirati stílusban, a fentebb leírtakat csak minimálisan ismételve, fontossági sorrendben hat cáfoló érvet fogok felsorolni.

1. Ellentmondás van a vizsgálat célja (mi a helyzet most?) és az alkalmazott módszer ökonometriai logikája között. 35 év adatainak egybemosása esetén az elemzés alapfeltételezése a vizsgált folyamat strukturális stabilitása. Az MTA választási rendszere 1990 óta nagyon sokat változott – ráadásul éppen a Fertő által kívánatosnak mondott irányba. Ezért a rendszer mai állapotának megítélésekor az 1990-es években tapasztalt vagy mért sajátosságoknak nincs sok relevanciája. Másképpen fogalmazva, Fertő hibát követett el, amikor az időtényezőt a statisztikai elemzés során nem vette figyelembe és hallgatólagosan feltételezte a hatások időbeli állandóságát.
2. Fertő nem veszi tekintetbe, hogy az MTA akadémiai minősítési rendszerében a meritokratikus szempontokat nem az akadémiai tagság küszöbén, hanem egy annál korábbi szakaszban, a DSc-cím odaítélésekor veszik figyelembe.
3. Az informális hálózatok szerepének értelmezésekor (H1 hipotézis) a szerző abból a feltételezésből indul ki, hogy az érintetteket a rendszer nagyon erősen arra ösztökéli, hogy a lehető legtöbb támogató aláírást gyűjtsenek össze. Ez a jelenleg érvényes rendszerben tárgyilag téves, mert a IX. osztály esetében a jelölők száma ma már jellemzően csak egy nagyon szűk sávban (3-4 akadémikus) ingadozik.
4. A IX. osztály esetében a jogászok és a közgazdászok közötti osztálybéke fenntartása miatt a szavazati joggal rendelkező akadémikusok mindenképpen rákényszerülnek az előzetes informális alkukra. De valójában minden osztály vegyes összetételű. Így például a VI. osztály, a Műszaki tudományok osztályának összetétele

- is szélsőségesen inhomogén: együtt vannak a hídmérnökök és a hidrológusok az informatikusokkal. Ott sem lehet mechanikus módon levelező tagot ajánlani valamiféle előzetes, informális egyeztetés nélkül.
5. A Granovetter-tétel értelmében a vegyes akadémiai osztályok működési logikája olyan, hogy a gyenge támogatói kapcsolatok sokkal fontosabbak, mint az erősek. Vagyis az informális hálózatok egy demokratikus rendszerben másképpen működnek, mint ahogyan azt a hagyományos érvelés feltételezi és erkölcsi szempontból megítéli.
 6. Egy-egy levelező tagi jelölés során a verseny szélsőségesen kiélezett, a nyeresé esélye nem éri el a két százalékot. Ilyenkor a jelöltek szemszögéből nézve, akik valamennyien MTA-doktorok, a véletlennek is döntő szerepe lehet a sikerben.

Hivatkozások

- Fertő, I. (2025). Meritokrácia vagy informális hálózatok? Az MTA levelező tagságának odaítélési mechanizmusáról. *Külgazdaság*, 69(11–12), 78–113. <https://doi.org/10.47630/KULG.2025.69.11-12.78>
- Fertő, I. (2026). Ki jut be a Magyar Tudományos Akadémiára – és mi dönt valójában? Index.hu. február 4. <https://index.hu/velemeney/2026/02/04/magyar-tudomanyos-akademia-tudomany-rendszer-teljesitmeny-vita-konfliktus-jeloles-valasztas-kozbizalom/>
- Granovetter, M. S. (1973). The Strength of Weak Ties, *American Journal of Sociology*, 78(6), May, 1360–1380. <https://www.cs.cmu.edu/~jure/pub/papers/granovetter73ties.pdf>
- Jánossy, F. (1963). *A gazdasági fejlettség mérhetősége és új mérési módszere*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Szakadát, I. (2026, február 10). *A magyar akadémia 200 éve* [előadás]. Rézler Gyula emlékkonferencia, Budapest.

VÉLEMÉNY

Válasz Mihályi Péternek

FERTŐ IMRE*

A tagválasztásnál a látható szabály csak a kirakat: a döntés valójában a jelöléshez vezető szűrőkben dől el, ott, ahol a kapuőrök dolgoznak, a koalíciók összeállnak, és ahol a formális rend mögött az informális mechanizmusok adják meg a rendszer valódi logikáját. Ilyen rendszerben különösen fontos, hogy ne benyomásokból, hanem tényekből induljunk ki. Mihályi Péter vitacikkében azt állítja, hogy az általam végzett ökonometriai elemzés elhibázott, ezért „sem igazolni, sem cáfolni nem lehet semmit”. Ez a válasz ennek a végkövetkeztetésnek a megalapozottságát vitatja. A bírálat középpontjába állított „összeöntés” vádjára nem retorikával, hanem célzott ellenőrzésekkel reagálok. Megmutatom, hogy az „összeöntés” vádja téves diagnózis: a modell nem mechanikusan kever korszakokat, és a fő következtetés évfű hatások mellett is megmarad. A vita nem arról szól, hogy „teljesítmény vagy kapcsolat” kizárja-e egymást, hanem arról, hogy a szelekció milyen csatornákon keresztül működik, és milyen ösztönzőket teremt. Ha minden olyan empirikus vizsgálatra, amely nem felel meg egy előre kijelölt, mindent vagy semmit mércének, azt mondjuk, hogy „sem igazolni, sem cáfolni nem lehet semmit”, akkor valójában nem az elemzést cáfoljuk, hanem a vitát zárjuk le – érdemi érvek nélkül.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: A1, I2, D7, J44.

Kulcsszavak: tudományos díjak, tudománymetria, hálózatok.

* Fertő Imre főigazgató, ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem, Fenntartható Fejlődés Intézet. E-mail: fertó.imre@krtk.elte.hu
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3742-5964>

A kézirat 2026. február 17-én érkezett a szerkesztőségbe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.165>

Abstract**Reply to Péter Mihályi****IMRE FERTŐ**

In selection to Academy membership, the visible rulebook is only the shop window: the outcome is decided in the sequence of filters that lead to nomination—where gatekeepers operate, coalitions are assembled, and informal mechanisms give the system its real logic behind the formal order. In such a system, it is especially important to start not from impressions but from facts. In his debate article, Péter Mihályi claims that my econometric analysis is flawed, and therefore “it can neither prove nor refute anything.” This reply disputes the basis of that conclusion. I respond to the central “pooling” allegation not with rhetoric but with targeted checks: I show that the pooling charge is a misdiagnosis—the model does not mechanically mix eras, and the main conclusion survives the inclusion of year fixed effects. The debate is not about whether “performance” and “connections” are mutually exclusive, but about which channels selection actually operates through and what incentives those channels create. If every empirical analysis that fails to meet a pre-set all-or-nothing yardstick is dismissed as something that “can neither prove nor refute anything,” then we are not refuting the analysis; we are closing the debate—without substantive argument.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: A1, I2, D7, J44.

Keywords: scientific awards, Scientometrics, networks.

Mihályi (2026) egyszerre nevezi a munkát „gondos ökonometriai elemzésnek”, majd ugyanazzal a lendülettel kimondja, hogy „elhibázott”, ezért „sem igazolni, sem cáfolni nem lehet semmit”. A kettő együtt így nem cáfolat, hanem verdikt: a gondosság elismerése mellett a teljes érvénytelenítéshez több kell, mint egy zárómondat.

Pontosítás. Mihályi Péter vita cikkének első mondata tárgyi tévedést tartalmaz: nem az egykori MTA Közgazdaságtudományi Intézet jelenlegi vezetője vagyok, hanem az ELTE Közgazdasági és Regionális Tudományi Kutatóközpont főigazgatója. Ez az apróság nem a vita lényege – de jelzi, miért ragaszkodom a továbbiakban a pontosan megnevezett, ellenőrizhető állításokhoz.

Mihályi Péter reakciója több ponton érdemi vitaindító. Nem az a baj vele, hogy „kritikus”: inkább az, hogy ahol a jelenséget elkerülhetetlennek és teljesen normálisnak látja, ott túl gyorsan normatív felmentést is ad. Én viszont a cikkben nem erkölcsi ítéletet akartam mondani, hanem diagnózist: milyen csatornákon fut a kiválasztás, és ezek milyen arányban formálják a bejutás esélyét.

1. Mit állít Mihályi – és mi ebben a valódi kihívás?

Mihályi legerősebb módszertani kifogása az, hogy a becslés „összeönti” a különböző korszakokat, és ezzel hallgatólagosan időben állandó hatásokat tételez fel. Ezt ő maga így fogalmazza meg:

„*Fertő modellje összeönti a különböző választások eredményeit...*”

Majd ebből egy nagyon erős ítéletet von le: szerinte a következtetések „sem igazolásként, sem cáfolatként” nem fogadhatók el.

Ez a két mondat együtt valóban kihívás. Mert ha a modell tényleg úgy tenne, mintha 1990-ben és 2025-ben ugyanaz a jelölési mechanizmus működne, akkor az interpretáció gyengülne. A kérdés tehát nem retorikai, hanem technikai: *honnan jön az azonosítás*, és mit teszünk a nyilvánvaló intézményi törésekkel.

2. A kulcspon: az „összeöntés” vád ebben a formában nem áll meg – és itt jön az önkritika

A megjelent cikk egyik gyenge pontja, hogy a szöveg nem segíti az olvasót: *a narratívában valóban nincs meg az a bekezdés, amely a 2007-es szabályváltozást (a minimális három ajánló kötelezővé tételét) módszertanilag végigvezeti, és elmagyarázza, mit teszünk vele. Ez hiány, és ez az a pont, ahol Mihályi kritikája a megjelent változaton „jó fogást talál”.*

De *a hiány nem a modellben van, hanem a szövegben. A 9. táblázatban (Fertő, 2025) a szabályváltozást kifejezetten kezeltük, mégpedig úgy, hogy nemcsak rezsimhatást (szinteltolást) engedtünk, hanem a mechanizmus megváltozását (meredekségváltozást) is.*

A 9. táblázat 2. és 4. modelljében ott szerepel:

- *a rezsimummy (ajánló_min3), pozitív és szignifikáns (3,384***, illetve 3,495***),*
- *és a hozzá tartozó interakciós tag (ajánló_min3_inter), negatív és szignifikáns (–1,298***, illetve –1,419***).*

Ráadásul Mihályi érvelése ennél a pontnál maga is billeg: egyszerre mondja, hogy az összeöntés a minta szűkössége miatt kényszer, majd azonnal hozzáteszi, hogy az ebből következő feltevés „nyilván nem” plauzibilis. Ha az összeöntés szükséges, akkor nem az a kérdés, hogy „szabad-e”, hanem az, hogy milyen töréspon-

tokkal, interakciókkal és évhatásokkal tehető védhetővé. A 9. táblázat (Fertő, 2025) éppen ezt teszi: a legfontosabb törést expliciten kezeli, nem letagadja.

Vagyis Mihályi összeöntés-állítása *a megjelent szöveg olvasatában érthető*, de a 9. táblázat specifikációja alapján *nem áll meg*: a modell a legfontosabb töréspontnál egyszerre kezeli a *szintet* és a *meredekséget*. Amit viszont el kell ismerni: ezt a szövegben nem bontottuk ki, és így az olvasó könnyen hiheti azt, amit Mihályi állít.

És itt jön a lényeg: a bírálat hatására ezt a felvetést nem elhárítani akartam, hanem külön, célzottan ellenőriztem, mégpedig kifejezetten az „összeöntés” kifogás tesztelésére. Évfiz hatásokat tartalmazó logit és probit modellekben – jelöltszinten klaszterezett standard hibákkal – a hálózati változók fő hatásai változatlanul megmaradnak: az ajánlók száma és az ajánlói központiség szignifikánsan pozitív, miközben a bibliometriai mutatók továbbra sem válnak meghatározóvá. Ez azt jelzi, hogy az eredmények nem a korszakok közötti trendek mechanikus összevonásából, hanem az azonos évben megfigyelhető jelölti különbségekből azonosítanak.

Ugyanezt a logikát erősíti egy panel probit specifikáció is: a jelöltszintű random komponens becsült nagysága gyakorlatilag zérus ($p \approx 0$), és a teszt nem utasítja el $p = 0$ -t. Vagyis a panel-dimenzió nem „viszi el” a következtetést; a becslések érdemben a keresztmetszeti varianciából élnek.

(Tisztelességi záradék: egyetlen töréspontdummy és interakció nem helyettesít teljesen időben változó paraméterű modellt; de a „teljes összeöntés” vád a bemutatott specifikáció mellett nem tartható.)

3. Mit jelent ökonometriailag a 2007-es küszöb?

A minimális három ajánló előírása metodikailag kényes, mert:

- *endogenitás*: a szereplők alkalmazkodnak a küszöbhez, a jelölés részben „küszöbteljesítés”;
- *információtartalom*: csökkenhet a variancia, torlódhatnak megfigyelések a küszöb körül;
- *csökkenő marginális hatás*: a 4., 5. ajánlás kevesebbet jelez, ha a minimum kötelező.

A 9. táblázat (Fertő, 2025) rezsimumdummy-interakció párosa pontosan ezt a ket-tős képet adja: *szinteltolás* (pozitív dummy) és *meredekségtompulás* (negatív interakció). A formális szabály tehát egyszerre alakít: feljebb tol egy „alapszintet”, és közben csökkenti a további ajánlások mennyiségi többletének hozamát.

De ebből nem az következik, hogy „a hálózat megszűnt”. Az következik, hogy a standardizálás után a szelekció súlya könnyen áttevődik a *szerkezetre és minőségre* (ki ajánl, mennyire központi, mennyire megosztott a támogatás, mennyire „belső” vagy „külső” a jelzés). Ezért volt értelme több hálózati mutatót használni, nem pusztán egy ajánlószámot.

4. „A jelölt nem gyűjt ajánlókat” – norma és gyakorlat, illetve norma és mérés elválasztása

Mihályi visszatérő érve, hogy szokásjog szerint a jelölt nem „gyűjthet” ajánlókat, és erről a cikk nem tesz említést. Itt két dolgot kell egyszerre kimondani, különben valóban támadható marad a szöveg.

(i) *Önkorrekció a megfogalmazásban.* Az 1. táblázatban (Fertő, 2025) a cikk erősebb nyelvet használ: azt sugallja, hogy a jelölt „gyűjt” támogatókat. Ez valóban feszültségben van a formális normával. A korrekt pontosítás az, hogy itt nem a hivatalos rendet írtuk le, hanem egy *informális gyakorlatra vonatkozó értelmezést*: a norma ellenére a szereplők tapasztalata szerint ilyen viselkedés előfordul.

(ii) *Ettől függetlenül a modellek értelmezése megáll.* A becslések nem a jelölt „lobbitevékenységét” mérik, hanem a *nyilvánosan megfigyelhető támogatási konfigurációt*: kik és milyen szerkezetben írják alá a jelölést, és ez milyen erővel jelzi előre a kimenetet. Ez akkor is szelekciós jel, ha a támogatás részben jelölti mobilitáció, részben jelölői kezdeményezés, és akkor is, ha a norma ezt formálisan tiltja. A modell állítása tehát nem „pszichológiai” (ki mit csinált), hanem intézményi: a látható támogatási mintázat hogyan működik jelzésként és szelekciós csatornaként.

5. A cikk nem „tudománymetriai pamflet”: többdimenziós szelekciós kép

Mihályi több helyen úgy vitatkozik, mintha a cikk azt állítaná: „*a tudománymetria az egyetlen legitim mérce, és ha ezt nem követjük mechanikusan, akkor baj van*”. Ezt a keretezést sem a specifikáció, sem a szöveg logikája nem támasztja alá. A cikk épp ellenkezőleg: *nem egyetlen mércét keres, hanem azt próbálja számszerűsíteni, hogy a szelekció különböző csatornái milyen arányban járulnak hozzá a kimenethez.*

A tudománymetriai változók nálam nem „normatív zászlók”, hanem *egy jelzéscsalád* a sok közül: standardizálható, összehasonlítható információ a kutatói

teljesítmény egy részéről. De a modell ugyanígy kezeli – és egymás mellé teszi – a szelekció más, a gyakorlatban nyilvánvalóan fontos dimenzióit is: **reputációs és intézményi jeleket** (korábbi elismerések, intézményi háttér), **életpálya-időzítést és karrierszakaszt** (például a DSc-hez viszonyított idő), **demográfiát** (nem, kor) valamint a **hálózati beágyazottság** többféle aspektusát (ki ajánl, mennyire központi ajánlók, mennyire zárt vagy megosztott a támogatás). Ezek nem díszítő kontrollok, hanem a szelekció alternatív mechanizmusai: információáramlás, koordináció, kapuőrzés, legitimáció.

Ezért félrevezető a vita „metrika kontra kapcsolat” szembeállításként való újrajátszása. Nem azt állítom, hogy a kapcsolatoknak nem szabad szerepet játszaniuk, és nem is azt, hogy a tudománymetria önmagában dönthet. A kérdés az, hogy *milyen összetételben* működik a jelölés és a választás: mennyi az információtartalom a formális teljesítménymutatókban, mennyi a reputációs-intézményi jelekben, és mennyi a hálózati konfigurációkban. Ennek empirikus tétje van: **az ösztönzők**. Ha a rendszer túlsúlyosan metrikára áll, más stratégiákat jutalmaz, mint ha reputációra, és megint másokat, ha a jelölési koalíciók szerkezetére. A cikk diagnózisa erről szól: nem értékrendet hirdet, hanem azt vizsgálja, hogy a gyakorlatban mely csatornákon keresztül dől el a „szűk kapu”.

6. A magyar nyelvű publikációk kérdése: jogos és kezelendő felvetés

Itt Mihályi érdemi normatív-intézményi pontra tapint: az MTA küldetésével nehezen egyeztethető össze, ha a magyar nyelvű teljesítmény „láthatatlanná” válik. A Scopus-alapú mérés nem „értékkítélet” a magyar nyelv ellen, hanem összehasonlíthatósági eszköz: egységes, standardizált mérce. *Ráadásul a Scopus éppen az értelemben a nemzetközi láthatóság proxyja is; márpedig egy MTA-tagságnál a nemzetközi szakmai láthatóság és kapcsolódás nem idegen szempont, hanem releváns dimenzió.* De ebből következik egy korrekt módszertani igény: érzékenységi vizsgálat kell legalább egy hazai csatornákat is megfogó proxyval (MTMT-alapú mutató, könyvek, magyar folyóiratcikkek, hazai hivatkozások), hogy lássuk, mennyire függnek a fő következtetések a mérés csatornájától. Másképpen fogalmazva: ha a mérőszalag is vita tárgya, több mérőszalagot kell elővenni.

7. DSc, „pályázárás” és informális alku: ami szükséges, az még nem feltétlenül ártalmatlan

Mihályi érvelésének egyik magja, hogy a meritokratikus szelekció főként a DSc odaítélésénél zajlik, a levelező tagság inkább szimbolikus lezárás, és a heterogén IX. osztályban az informális egyeztetés elkerülhetetlen. Ezt el lehet fogadni mint koherens normatív keretet, de ebből nem következik automatikusan, hogy a tagságnál tapasztalt mechanizmusok „ártalmatlanok”.

A DSc valóban erős és legitim szűrő. Csakhogy a DSc birtoklása legfeljebb *szükséges*, nem *elégséges* feltétele annak, hogy valaki belépjen a tagválasztás tényleges versenyébe. A DSc-vel rendelkezők köre jóval szélesebb annál, mint akik valaha jelöltként egyáltalán megjelennek: a DSc-sek *csak egy kisebb része* jut el a jelölés kapujáig. Ez azért fontos, mert így a szelekció egyik lényegi szakasza nem a végső szavazás pillanatában, hanem *már a jelöléshez jutásnál* működik. A „pályázárás” narratíva – még ha igaz is a végső aktus szimbolikájára – nem mentesít attól a kérdéstől, hogy a jelölési mezőnybe kerülés milyen csatornákon dől el.

Innen nézve az informális egyeztetés lehet szükséges koordináció – de a szükségesség nem azonos az ártalmatlansággal. A koordináció létezése nem cáfolja a kérdést, hogy *mekkora a súlya*, milyen formában zajlik (információközvetítés vagy kapuórzés), és milyen ösztönzőket teremt: „elé-e jónak lenni”, vagy a jelöléshez jutás és a siker egyre inkább a beágyazottságon és a támogató hálózatok mintázatán múlik.

8. Granovetter, „weak ties”, és miért nem „külön világ” a hálózati mérésben

Mihályi Granovetter (1973) klasszikus tételére hivatkozik: heterogén, több diszciplínát összefogó testületben a „gyenge kötések” – a hidak a csoportok között – lehetnek döntők. Ezt az intuíciót nem vitatom. De azt vitatom, hogy ebből az következne: a hálózati megközelítés „külön világ”, vagy hogy a jelölési hálózat mérése eleve félrevisz. Épp ellenkezőleg: a Granovetter-féle mechanizmusnak van empirikus nyelve, és ez az, amit a cikk hálózati változói megpróbálnak megragadni.

A kérdés itt nem az, hogy „kapcsolat van-e”, hanem az, hogy *milyen kapcsolat* és *milyen szerkezet* működik: hidaló, információt és legitimitást közvetítő mintázat, vagy zártabb, koalíciós jellegű konfiguráció. Az *ajánlók központisága* például nem „szimpátiát” mér, hanem azt, hogy a jelöltet milyen *központi* ajánlók támogatják – vagyis olyan szereplők, akik több jelölési kapcsolaton keresztül képesek üzenetet és elfogadhatóságot „átvinni” különböző körök között. A *külső ajánló* és a *közös aján-*

ló mutatók pedig azt jelzik, hogy a támogatás mennyire érkezik „kívülről”, illetve mennyire épül egymást gyakran együtt ajánló körökre: ez közelebb áll a bridging-bonding különbséghez, mint bármilyen publicisztikai címke.

Itt azonban Mihályi szövegében van egy feloldatlan feszültség. Egyfelől azt írja, hogy a jelölt mögött gyakran ott áll egy nagy tekintélyű akadémikus „mentor” – ez erős kötés, reputációs garancia, befolyási csatorna. Másfelől később úgy fogalmaz, mintha a jelöltet jól ismerők véleményének „nyilván semmi jelentősége” nem volna, és a döntő a távoli, gyenge kötésekkel leírt térben dőlne el. A kettő együtt így nem magyarázat, hanem keverék: vagy az erős kötés számít, vagy a hidaló gyenge kötés – ha pedig mindkettő számít, akkor éppen az a feladat, hogy *szétválasszuk és megmérjük* őket. Az én megközelitésem nem tagadja Granovettert: épp azt állítja, hogy a „weak ties” nem felmentés a mérés alól, hanem mérési program.

9. „<2% és luck”: mit kezdjünk ezzel az állítással

Mihályi azt írja, hogy a nyerés esélye „nem éri el a két százalékot”, majd hozzáteszi, hogy ilyen helyzetben „a véletlennek is döntő szerepe lehet”. A „<2%” szám forrása és nevezője azonban nem derül ki: kikhez képest két százalék (az összes potenciálisan alkalmas kutatóhoz? a DSc-sek köréhez? a tényleges jelöltekhez? egy adott év teljes mezőnyéhez?), és milyen időszakra, illetve melyik eljárási szakaszra vonatkozik. Nevező és időhorizont nélkül ez inkább retorikai illusztráció, mint empirikus cáfolat: más alapesély adódik, ha a teljes „potenciális” körhöz viszonyítunk, és más, ha ahhoz a szűk mezőnyhöz, amely már eljut a jelölésig.

De a lényeg még így sem az, hogy az alapesély kicsi-e vagy nagy. Többlépcsős szelekcióban a döntő kérdés az, hogy a jelölési és támogatási jelek – az ajánlók száma, az ajánlók pozíciója, a támogatás szerkezete – *mennyit mozdítanak* a kimenet feltételes valószínűségén. Ha ezeknek a jeleknek érdemi marginális hatásuk van (és az évfíx hatásos logit/probit eredmények ezt a képet támogatják), akkor a „luck” legfeljebb kísérő jelenség: azt jelzi, hogy a verseny szoros, nem azt, hogy a mechanizmus mérhetetlen.

A kis alapesély önmagában nem teszi a folyamatot „véletlenné”; legfeljebb azt jelzi, hogy a szelekció több lépcsőből áll, és a jelölési kapu szerepe nagy. *És ha a „luck” címkével mindent le lehet söpörni, akkor nem az eredményekkel vitatkozunk, hanem a vitát tesszük értelmetlenné – pontosan úgy, ahogy Mihályi absztraktjának zárómondata sugallja.*

Zárás: diagnózis nélkül nincs felelős „minden rendben”

Mihályi a végén nem vitatkozik tovább a mechanizmussal: inkább kijelenti, hogy mindaz, amit én problémának látok, szerinte „*teljesen normális*”, „*elkerülhetetlen*”, és „*nincs is ok a változtatásra*”. Itt válik el igazán a két álláspont.

Én azt mondom: az „*elkerülhetetlen*” és a „*teljesen normális*” veszélyes menedék. Könnyű mögé bújni, amikor a diagnózis kényelmetlen kérdéseket tesz fel. De attól, hogy valami elterjedt, még nem biztos, hogy jó; attól, hogy egy gyakorlat „*kialakult*”, még nem biztos, hogy igazságos; és attól, hogy egy mechanizmus „*működik*”, még nem biztos, hogy jól működik. A szükségesség legfeljebb magyarázat — nem felmentés.

Diagnózis nélkül a reform valóban vaktában lövés. De diagnózis nélkül a „minden rendben” sem több hitvallásnál. És itt a diagnózis nem elvont elméleti játék, hanem a rendszer konkrét, mérhető működése. A szelekció nem egyetlen szavazás pillanata, hanem egymásra épülő szűrők sora. A levelező tagság nemcsak a végző *egyszerű többségről*, vagyis arról szól, hogy ki kapja a szavazatok több mint felét, hanem arról is, kik kerülnek egyáltalán jelöltként a testület elé. Ha a DSc a meritokratikus küszöb, de a DSc-sek túlnyomó része soha nem jut jelölés közelébe, akkor a „szűk kapu” nem a fináléban van, hanem előrébb: a jelölésnél. Ott dől el, ki látható, ki hallható, ki kerül napirendre.

A 2007-es rezsimváltás eredményei arra utalnak, hogy a formális szabályozás nem közömbös: egyszerre tol szintet és tompít meredekséget. De nem tünteti el a struktúrát. Legfeljebb átrajzolja, hogy a szelekció melyik dimenzióban történik: mennyiségi minimumokban vagy minőségi hálózati jelzésekben.

A vita végén ezért nem az a kérdés, hogy vannak-e egyeztetések. Vannak. Az sem, hogy ez részben elkerülhetetlen-e. Lehet, hogy az. A kérdés az, hogy *milyen áron* és milyen ösztönzőkkel. Azt jutalmazza-e a rendszer, hogy a teljesítményből lesz jelölés, vagy azt, hogy a jelölésből lesz teljesítmény; azt-e, hogy a verseny a műhelyekben dől el, vagy azt, hogy a folyosókon.

Én nem azt állítom, hogy egyetlen modellből reformprogramot kell írni. Azt állítom, hogy diagnózis nélkül nincs felelős önfelmentés. A „minden rendben” nem bizonyítás, hanem ítélet. *És ha egy vitát azzal zárunk, hogy az elemzés „sem igazolni, sem cáfolni nem tud semmit”, akkor valójában nem az ökonometria hibáját mutatjuk meg, hanem a vita mércéjét tesszük meddővé: olyan mércét állítunk, amely mellett előre eldőlt, hogy semmit nem lehet megtudni.*

Hivatkozások

- Fertő, I. (2025). Meritokrácia vagy informális hálózatok? Az MTA levelező tagságának odaítélési mechanizmusáról. *Külgazdaság*, 69(11–12), 78–113. <https://doi.org/10.47630/KULG.2025.69.11-12.78>
- Granovetter, M. S. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), May, 1360–1380. <https://www.cs.cmu.edu/~jure/pub/papers/granovetter73ties.pdf>
- Mihályi, P. (2026). Hogyan választódnak ki az akadémikusok? (Válasz Fertő Imre: „Meritokrácia vagy informális hálózatok?” című cikkére). *Külgazdaság*, 70/1–2),oldal <https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.x>